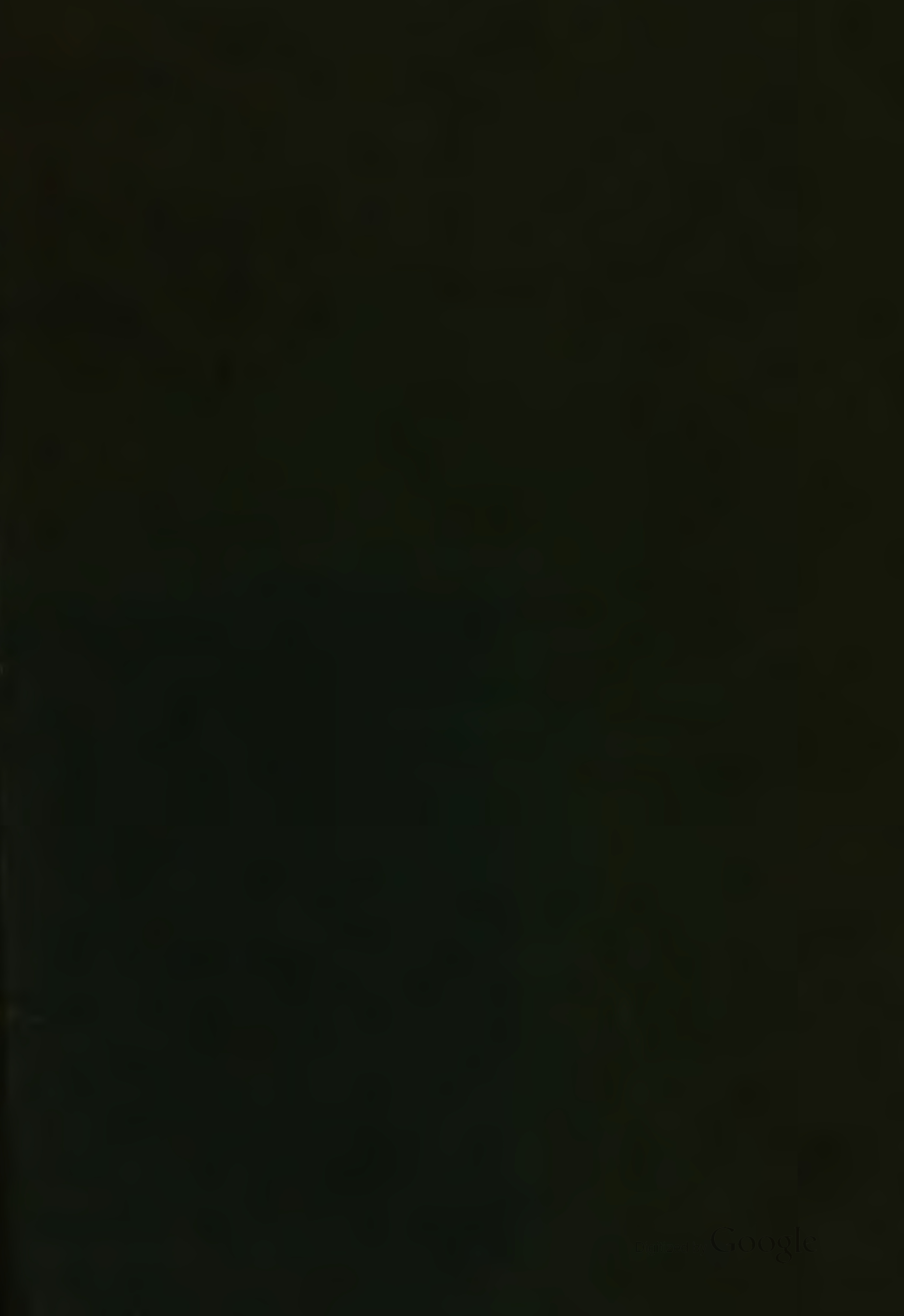

MALLORCA CRISTIANA

SEGON VOLUM

DAMÁS ÇALVET

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE LA

CONQUISTA DE MALLORCA

LO PRIMER Y MES GRAN FET D' ARMAS DEL ALT

REY EN JAUME

ADMINISTRACIÓ

BARCELONA: RONDA DE SANT ANTONI, 59, 1.er, 2.a

1887

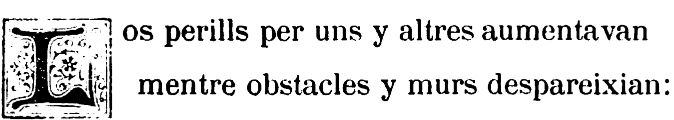

Estampa de Fidel Giro: Carrer de las Corts (Gran Via), 212 bis.—Barcelona

LA JUHEVA

RONDANT LAS MURALLAS

Los perills per uns y altres aumentavan
mentre obstacles y murs despareixian:
si las gatas y minas avansavan
refeyan los Alarbs tot quant destruhian.
A mena de termitas llaboravan
grans carenas de fanch, que no cedian
al pes d' un cavaller,, ab ensacadas
de sorra y orons deixantlas marletadas.

Tant leu com descansar pusqué ja en terra
Abu Yahie sa cama, aná' á recorre
murs, portals y bestuars y enginys de guerra.
Per la banda del camp ja ni una torre
vegé ab marlets; de duas la desferra;
d' esboranchs y portells cap que socorre
deixés la barbacana; murs en ruhinas,
y 'l vall rasat ab pedras y feixinas.

¡Cóm lo deixá cambiat la malatia!
Se li desfé la bronzejada testa
que ab la neu dels seus anys servat s' havia
á tall d' isart soptat per la congesta.
La impresió trista en los semblants llegia
dels seus vassalls, mes d' una volta, aquesta
exclamació ohint en las murallas:
—¡Cóm s' ha tornat lo Cid de las batallas!—

Y era per ell mes trist sentint bullirne,
com pot d' aram al foch, son cor de jove.
—¡Dirme vell, quant mon seny no pot tenirne
resignació de tal, per mes que 'm probe
ab contratemps lo cel! ¿Quí pot llegirne
los decrets del destí? ¿Perque renove,
com cervo apesantat ma jovenesa,
m' haurá conduhit la serp? ¿Será ma presa,

ó sere jo 'l qui moriré en sa gola?
¿Qui lo dogal dels seus anells dech rebre?
Si está escrit... transformada en aureola
veuré ma barba y mon cabell de gebre.
Qui en terra estranya mor, com martre vola
al Paradis, y en aquest món á sebre
que estranys hi som comenso, y que es deliri
en nevats cims nostre castell bastirhi.

Del viarany de ta lley ¿en qué, oh Profeta,
m' he apartat com á Rey? ¿No combatia
als infiels en la mar? ¡Tu ma secreta
intenció saps! Jo en Aragó tenia
entre ells mon prop vehí, y, hont la sageta
no arribava, arribá la sagetia.
Mes Aláh, per' que sia coneguda
sa lley, no necessita nostra ajuda.

Jo cercaré ma inspiració en tas suras:
besaré al Rey las mans si es necessari
per garrotadas véurelshi y seguras:
si vol pau la farém: son tributari
seré si argent demana; perque en duras
situacions en l' argent hem de cercarhi
de la vida l' escut, com nostra vida
¡tu ho dius, Profeta! es del Islam la egida.

Ell que 'ns deixe refer. Ta lley nos guia.
Jurament en mon nom se que 'l puch rompre
per tal que 'l fet en nom d' Aláh saul sia.
Califa ó rey se ven si hi há qui 'l compre.
Ja tinch lo mitjanser.—Y fent sa via
anava, quant sos passos á interrompre
vingué d' un mur caygut la polsaguera:
—¡Aláh ho vol!—esclamá.—¡Ja no te espera!—

ESTAVA ESCRIT

ALÁH ho vol! ¡Glória á Aláh! Sens que Ell ho vulla
la rosada no cau, ni s' mou la fulla,
ni 'l tro ressona, ni s' empurpra 'l cel;
ni brama 'l mar, ni al pantejar la terra
s' escampa en rius de lava per la serra,
ni 's despren l' iceberg dels monts de gel.

Estels volants de cua esplendorosa,
terras, llunas y sols y nebulosa,
tot la via segueix qne Ell li trassá.
Per Ell lo glas, escrostonant carenas,
transporta 'ls rochs; llevors de varias menas
los rius y 'ls vents: ¿y ab l' hom res no hi podrá?

¿Será l' albir que Ell li doná tant lliure
que deixat de sa má tindrá de viure,
ó seguirá fatal lo seu camí?
¿Será vritat l' *Estava escrit?* ¿Entranya
la gran lley que 'ns regeix, ó be s' enganya
al pronunciar tal frase 'l Serrahí?

¡Quí sap si ans de petjar nostra morada,
ó una altra consemblant, via trassada
hi té l' esprit ab lliure albir per ell!
¡Dura si ha de referla, agra si es nova,
sia l' avens, la expiació ó la proba
lo que fa d' ell, pel món, un ser novell!

¡Ab lliure albir! Com l' infantó al seu guia,
l' esprit infant, pera triar sa via,
¿quí sap si á un altre mes expert acut?
¿Y aquest á altre mes alt dintre la escala,
y á un altre aquest? Al Criador s' iguala
qui 's creu del seu albir mestre absolut.

¡Pobre, engaviat aucell, no sap compendre
que, si be no eixalat, no pot extendre
mes lluny que 'ls fils de sa presó 'l seu vol.
Y 's creu lluytá' ab lo vent perque sent l' ayre,
y 's creu volá' entre flors sentint llur flayre,
y que s' aixeca per' banyarlo 'l sol!

Com mes esquerp y fort, mes reforsadas
las brédolas que aturan sas voladas
te, mentres porta franca lo mansuhet.
Aquest pot beure en font mes cristallina,
bequejar fins en boca mes divina,
y nou colom del arca du 'l branquet.

¡Oh benhaurada tu, tendra y humil Lia,
per' qui 'l Senyor misteris no tenia
del pervindre, y pels mals sempre remey!
Jo 't cant, pus Deu volgué que, per ta estranya
história, á esser vinguesses la companya
del mitjanser entre Abu Yahie y 'l Rey.

LA DORMIDORA

PRESSAGI de flagells, de peste ó guerra,
á tall d' un dart de foch sobre la Terra
llansat per la balista del Etern,
desplegava en lo cel sa cabellera
com si aixequés d' argent gran polsaguera
un cometa esplendent.
Ab feretat la gent lo contemplava
com si tornés del milenari la hora,
y de casa eixir fora
en la nit, per basarda, cap gosava.

Sols, vora l' Ebre, un rall de la paraula
d' En Gili d' Alagó l' encant rebia
ab que ell en Saragossa, als seus deixebles,
de la riba fentne aula,
lo moviment dels astres describia.
—No per' regar lo nostre camp s' aixecan
núvols del mar, que allunya 'l vent. Deu ama
als seus fills per igual y aytal pera altres
que 'ls d' assí 'l sol dardeja.
Com sa gran pira 'ls nostres cors inflama,
sa llum vivificanta es qui clareja
eixas cúas dels astres,
que papallons del cel cercan sa flama.
¿D' hont venen y ahont van? La ciéncia ho ignora,
mes no s' allunyan molt, quan de tornada
los veyem al cap d' anys. ¡Quí en sa volada
seguils pogués! Tal volta, en sa carrera
d' una esfera á altra esfera,
eixa nau misteriosa,
que marca ab sa llaurada esplendorosa
son camí pel espay, ve noliejada
d' esprits que á nostra terra d' altras venen,
deixantla embolcallada
ab una núu d' emanacions mes puras,
hont pugan llaborar sas vestiduras
los qui pel nostre avens lo camí emprenen.
¡Y, no pel mal, pel nostre be devallan!

¡Massa aquí son per' aturar la roda
del carro de la lley que al cel nos guia,
per' transformar en Gehenna
lo que esser ¡ay! un Paradís deuria!
L' astre que 'l doló' hi duya es qui 'ns deixava
en est yllot d' exili,
fills turbulents alguns d' ylla mes bella
que, anyorantla, ¡qui sap! glatim per ella.
Tal volta, com lo vent, eix du en sas alas
de la vida las géneras primeras
en las regions sidéreas recullidas,
las granas d' altras flors pera ab llurs galas
mes ricament vestir nostras costeras,
d' encensers d' altres mons mes rica flayre,
á nostres pits malalts un mes pur ayre,
perque pusca la Terra, en sa carrera,
llensá al espay ab espiral fumera
dels vicis la bravada
que aufega als tendres cors qu' hi han pres estada.—
—¡No us fihéu d' un impostor!—digué á la vora
una argentina veu. Tots se giraren,
y mitj núa á una Juheva encantadora
com nocturna fantasma contemplaren.
—¡La filla de N' Astruch!—esclamá En Gili.—
¡No la toquéu, deixáula!—
—Del Deu de Sabahot óu la paraula.
Guerra du l' astre y pera tu l' exili.

¿No 'l veus, com atxa encesa espurnejanta
en la boca del *Ca,* que en lō cel mora?
Y sa claror sinistre ¿no t' espanta?
¡Oh fills de la heretgia!
¿en eixa flama no sabeu llegirhi
que hi cremaréu com alimária un dia?
¿Las cordas no hi veyeu y las cadenas,
las argollas, los poltros de martiri,
los pous plens de coltells, los ceps, las cúrrias,
las fogueras de carn, las plassas plenas
d' espectadors fervents fins al deliri
y transformats los sacerdots en fúrias?—
—¡Vosaltres sou los cans!—un responia.
—¡Muyran Juheus! ¡A arrastrarla!—
prenentla per las trenas
ja lo salvatge poble repetía;
quan En Gili l' acer desenveynava
y tambe 'ls seus deixebles.—¡Qui á tocarla
s' atrevesca, aquí es víctima!—esclamava:
y mormolant lo poble s' allunyava
ab set de sanch, cercant en qui saciarla.

Ella 'ls parpres obrí, d' avergonyida
tement mes pel pudor que per sa vida,
y en tal estat d' En Gili la presència,
del qui admirava gentillesa y ciéncia.
Y ell, vistayre suptat de sa bellesa,

—Prenéu mon bras,—li deya.—Vostra egida
seré. Feu del meu cos reclinatori
mentres d' abrich aquesta capa us sia,
y us guiaré fins al vostre dormitori
que abandonáreu ensomniada Lia.—
No era la freda nit, ni la serena,
que al seu bras nu lo tremolor donava,
ni era por de cap mena
pus tambe 'l bras d' En Gili tremolava.
Eran dos cors amants que bategavan,
en un estany fangós dos surants lliris,
duas brancas d' aloes y d' amyris,
esperant sols del cast hymen la teya,
d' amor una guspira
pera cremar ensemps en santa pira.
¡Qué poch dura una ditxa inesperada!
D' un carré' á la girada
ja' n troban á un d' extés. A. N' Astruch Lia
mitj dessagnat contempla, y d' esglayada
cau com á morta d'Alagó en los brassos.
Al seu xiscle de veu, los ulls encare
obre lo pobre pare,
qui, de sa filla criminal los passos
creguent seguir, de sa botiga eixia
quant rebé prop del cor la coltellada.
A abdós fá portá' en Gili á llur morada,
y al cap de bona estona,

Lìa ja retornada,
se sent: *¡Maledicció!*—Qui aixís rahona
no es pare ni es creyent (diuli imposantse).
Vostra filla, inconscienta
causa es de vostra mort, pus ensomniada
eixí de vostra casa.
Per salvarli la vida
jo irrití al poble, y la fatal estrella
ha fet que vos ho hajáu pagat per ella.—

De perdó una mirada
brilla en los ulls del Juheu quan condolida
sa filla, á ell abrassada,
li dona 'l derrer bes de despedida.

—¡Ay, lasseta de mi!—deya, escolantne
de fil á fil sos ulls.—Ploréu, senyora;
trayéu del cor en tals moments à fora
l' amargor ab las llágrimas cohentas:
ellas l' esprit y 'ls raigs de fé enterbolan,
y de fé may n' hi há prou, com d'esperansa.
¡Després del temporal vé la bonansa!—
¡Cóm l' anima aconsolan,
mes que discurs de savi,
paraulas que del cor muntan al llavi!

—¡Orfana, abandonada, malehida!
¿ perqué Deu d' Israel servau ma vida ?
¿ perqué en mi no saciava
sa fúria 'l poble ?—¡Lia!—Vostra esclava
sempre seré, si 'l vostre bras m'ampara.—

—¿ Lo teu senyor ?... ¡ jamay !—Mon segon pare.—
—Á altre carinyo aspira 'l qui 't salvava.

L' ALBIGÉS

ESCÓLTAM, bella Lia. Jove encara,
seguint del Rey en Pere la bandera,
vaig passá' 'l Pirineu pera defendre
á una terra germana
per Roma á altres venuda ; terra hont era
lliure lo pensament, hont s' encomanan
la honor, la cortesia ;
hont la noblesa als seus castells fa via,
mentre en francas ciutats los cónsols manan ;
hont canta 'l trovador, hont l' art impera,
y hont sas alas lo corb no hi pot extendre.
En Blay, mon prop parent, mortal ferida
rebé en Muret. Del Rey lluytí á la vora;

devent sols á mas camas
no quedar presoner. Al cor impresa
encara hi tinch la escena de carnatge
que llavors assolí. D' instint salvatge
animada vegí á la host benehida,
y com martres morir en la albigesa.
Jo n' era de tot cor. Jo no sé creure
ni en baptisme d' infants, ni en pa eucarístich,
ni en oracions pagadas, y en los místichs
sants dels altars sols ídols hi sé veure.
Y ¡admírat! En ma cambra un Crist d' evori
me recorda al gran martre; mes sa imatge,
material esculptura, ni homenatge
de mi, ni cap besada
rebé may, pus s' eleva ma mirada
vers lo Pare tan sols, crehent li fa ultratge
qui com á un ídol al seu Fill adori.
A Deu ma lliure pensa
colra en sa obra grandiosa.
Ferma, sencera é intensa
es ma fé quant comprench; tébia é indecisa
si del misteri 'l vel la fa duptosa.

Perçó en París, hont de curar la ciéncia
aprofondir volia,
als cants de *la Sirena* que 'l cap treya

fentme 'l sort, me compleya,
d'Albert en companyia,
en respirá' aquella aura tan prenyada
d' independenta y gran filosofia,
que, ab sa pregona ullada,
l' amant infortunat de Na Heloisa
pera 'l pervindre professat havia.
Precursor Abelard n' es de la era
en que 'l cércol de ferro te de rompre
lo pensament. Mon esperit l' admira.

Me vingué la fal-lera
de visitar llur tomba:
y tot sol, un cap vespre,
entrí en lo Paradet. De mas petjadas
lo feble só en las llosas s' hi sentia
que, ab tornaveu las misticas arcadas
enfortintho, respecte m' infundia.

Una esmortuhida llántia
del dos amants las bellas esculpturas
jacents il-luminava,
y ja d' ells á la vora
sens respir de puntetas caminava.
—¿Perqué vens á interrompre,

(á mi mateix me deya) en aquesta hora
dels sepulcres la pau?—Duas figuras
vegí en l' ayre llavors. Be ets bella, Lia,
y com ella ho serás; mes ¿quí compara
lo diamant que fulgura
al cristall, y ab la d' ángels nostra cara?
Entre 'ls tons y las tintas de la rosa
jo no he trobat encara
la color de sa testa vaporosa,
ni en fils d' or camaranys, ni en rams de seda,
las áyguas de sa flonja cabellera,
ni en altra boca 'l seu somris. Tu sola
tens sa mirada tendra y fatillera.—

A cada mot galan que anava á 'n ella,
s' aixamplava de goig lo cor de Lia,
y l' encant que li entrava per la orella
sa ánima enamorada conqueria.
Sos ulls, sense plorar, s' humitejavan
com un cristall de sal en jorn de bromas,
com flors ab la rosada, y tremolavan
sota 'l seu blanch ketuhet sas castas pomas.

—Ella era la Bellor; ell la Energia,
Son bras nu li cenyia la cintura,
y ab l' altra má, en la d' ella, li estrenyia.

Bategavan sos cors com dúas cordas
d' una lira, y tal, que vibrar feren
lo meu, ab ells d' acort. Una aura pura,
que fins á mi de benestar m' umplia,
voleyava 'ls seus rulls y vestidura.
Ella 'm digué:—Cruhenta fou la proba,
que passarem assi: mes no enllotárem,
ángels cayguts, en vostre fanch las alas.
Com l' áygua de una font, que mitjpartida
pera formar una ylla, se retroba
y segueix tot un fil, las nupcials galas
tornadas en mortalla, aqui 'ns trobárem
ab mon amant, la vida de ma vida.
Lo nostre albir es un: podem á lloure
recorre los espays; per tot gaudirhi;
y es tal lo nostre amor, que joya vostra,
la mes gran, no equival á una apretada
de nostras mans, ni á una mirada nostra.
¡Y axó, que 'l sexe despareix ab esta
blanca espiritual vesta!
En la terra tal ditxa anticipada
tindrás si al cor vos oure,
y en jorn de desventura
á l' ánima que cercas endevinas.—

Y ell:—Gili, no hi ha glória mes segura

que la que porta á Deu. Pera assolirla
tres vias hi há: la del *saber* ben dura;
suau la del *art*; la de *virtut* d' espinas.
Deu te la clau de tot. Ell es la Ciéncia
la Bellor, la Bondat. Sas immutables
lleys, no en pergamins rónechs, deixá escritas,
que á sa faysó quiscun explicaria.
Avans que en ells, la pensa ha de cercalas
del insecte en las alas,
y dels célichs diamants en la diadema.
Com dintre 'l roch inform preada gemma
la veritat s' estoja, y obligatori
es furgar per' trobarla, pus ab ella
l' esprit creix y s' eleva
fins á deixar per sempre aqueix mortuori
vestit de carn, disfressa de las ánimas.
No 't fassas il-lusions: fins la mes bella,
la mes casta, quant petja aquesta terra
es, com tots, un leprós que ve á guarirse
del mal que te enconat, per mes que en vida
la llaga no aparega. Tots coixera
tenim de la cadena que portarem
per nostres crims passats. Costa molt perdre
lo vici originari. Flor galana
que en l' ayre naix y viu, no 'n se mes que una.
Tots hem de rompre 'l ventre de la mare
patint y fent patir. Lo lliri d' áygua

te en lo llot sas arrels; y sa florida
¿quín esfors no revela, ja en sa grana?
Perçó, El qui tot ho amida
ab cárregas no alloma
que soportar no 's pugan, com envia
segons los ulls la llum al qui 'n demana.
Pera rébrela estéu sempre amatentas,
pensas que en sedejau. No á las palpentas
com Bernat á la Fé prengau per guia.
Creyéu quant comprengáu, y faréu via.
A Tomás, que volgué tocar las llagas,
per mes que ohia y veya
ni del Apostolat Jesús l' en treya.
No puch mes soportar aquesta ingrata
vista de nostra tomba,
podrimener del cossos,
del nostre captiveri las cadenas.
Ens en deslliga mes y 'ns en rescata
la funerária pira
que 'ls mausolis sumptuosos
y l' embolcall de las egipcias venas,
hont la final resurrecció s' inspira.
Tot vell vestit se tira:
si hem d' animá' altra carn será ab nous ossos.
Ta evocació reclam es que 'ns atura.
Si pel viarany del be vols ab segura
planta marxar, á ohir ves la paraula

de Francesch: sentiments ella no mata
y á la lluyta convida.
Ayma, estudia, y cop d' ala ben ardida.—

Y á Itália aní. La escola de Salerno,
per sos vers aforismes guaridora
m' obrí sas aulas. Las cansons mes tendras
d' amor cantarhi ohí, com d' En Figueyra
lo cohent sirventés ab que fueteja
als qui matan en nom del Qui es la vida.

De Joaquim de Flora
y del bratlat Arnau de Brésquia encare
era 'l recort vivent, com si sas cendras
escampadas pel vent fessen florida.
Perçó, com á altre Crist, ha enviat lo Pare
al cavaller cruxificat, qui exemple
dona de castedat y de pobresa
als sacerdots que fan mercat del temple.
¡ Que estrany que qui 'l contemple,
qui 'l puga ohir, parlarhi, sente ullpresa
l' ánima á la sua veu; que sa morada
Clara abandone al reverdir la palma,
y que tanta princesa
cerque en lo claustre sa perduda calma!

¡Benhajas, Perpinyá, hont s' hi bastia
un alberch; capelleta hont *s' hi moria*;
del Llobregat riberas regaladas
hont deixava imborrables sas petjadas!

Jo quedí fascinat de sa bellesa:
sembla del cel un missatger. De sarja
vesteix son cos llagat, te 'l cor de poeta,
y quant l' amor sa trista faç anima
ab lo brill d' un bell astre se sublima.
—L' ideal—vaig sentí' dirli—'s pot atényer,
que es de la realitat una part vera.
L' amor es la gran lley de la Natura.
Nu de tot drap ve l' hom: sols de partida
la vesta es obra seva: passatgera
n' es la de carn; inútil la fastuosa
roba per la que 'l xay reb la tonsura,
y lo cuch filaner dona sa vida.
Pobres sers que 'ns serviu; plantas germanas;
¡ quán amarvos sabrá 'l qui com á esclava
tracta á la esposa, que enaltir deuria!—
¡Cóm hi vessava 'l cor mentres parlava!
¡Cóm semblava de flors la grata aroma
respirarse prop d' ell! ¡Cóm no sentia
l' ánima allí res de mesquí ni enveja!
¡Cóm la santa coloma
sobre 'l cap dels apóstols aleteja!

Del meu ideal jo vesllumat n' havia
tambe la realitat en lá sublime
escena de la tomba. Jo aspirava
á un amor com aquell, y en va 'l cercava,
fins que en tos ulls l' he endevinat, ma Lia.—
—¿ Senyor?—¡ Germá val mes! ¡Oh com s' imposa
un mito, ó una llegenda, venerada
com font de veritat! No ets tu, ma aymada,
carn de ma carn, ni ossos de mos ossos:
igual á mi ets. Devant de Deu ma esposa,
pus Ell es Deu de tots, jo te 'n proclamo,
perque ab tu vull veure mos jorns trascorre,
perque ab tu vull d' ara en avant recorre
la Terra y l' Infinit; perque jo t' amo!—

EPITALAMI

FILLAS de Salem bellas,
vesséuli las cistellas
de flors de taronjer:
féuli un núvol d' aromas
del Hadramut, oh gomas,
en gótich encenser.

Danséu ab l' atxa encesa
engir de sa bellesa,
oh hymens ajogassats:
féu ressoná' 'l salteri
cantant d' amor l' imperi,
oh serafins alats.

Pudor vesteix de rosa
sa faç; cau tremolosa
llágrima dels seus ulls;
desitj, ton vol enfrena;
féu, brassos, de cadena;
de tálem, negres rulls.

LA GABIA OBERTA

Com grana de nelumbo, que portada
per la corrent del Nil en sa closqueta,
al arribar al marge que la crida
se gira y cau al fons, aixi arrastrada
pel torrent de la vida,
Lia, del seu passat rompent los llassos,
caygué, orba d' amor, d' En Gili en brassos.

Son front rebé un bes d' ell, peró descloure
sos llavis no gosant pera tornarli,
li digué tot un poema ab sa mirada.
Damunt son pit robust la testa bella
confiada deixá caure. Qui á sa aymada
dormida no ha tingut en tal postura
no ha sentit del plaher la part mes pura.
¡Ab quín carinyo En Gili contemplava
sa testa de marfil, sa cabellera,
que á tall de negra simla la vestia!
¡Cóm pressentint las lleys que 'l llas regulan
de la matéria ab l' esperit, sentia
vers sa gentil parella
l' atracció, 'l sant respecte
ab que als vidents y als taumaturgs mirava
lo segle de Methilde, la dels raptes,
somnis y aparicions; del doble Antoni;
de Verdiana, de serps fascinadora;
de la Reyna Dagmar, qui de la tomba
pel be dels seus vassalls s' interessava.
content de la troballa de sa Lia,
cándida, encantadora,
profetessa, inspirada y dormidora!
Son amor al estudi, una novella
ciéncia, y tota una vida consagrada
á arrancar nous secrets á la natura,
hí vesllumá.—¿A seguirme disposada

estás?—Fins á la mort, y del imperi
d' ella mes enllá encare.
¡Pels mars y pel desert si t' hi encaminas!
Pren lo meu axovar, pedras de válua
que en arquetas de preu desá 'l meu pare.—
—D' aquí, videta meva
ens en havem d' anar. En las muslinas
medrissas hi ha las deus de tota ciéncia.
Allí cap lley al pensament eixala,
ni es censor d' ell de Scala-Dei un frare.
Allí lo cor s' exhala
sens trabas d' ignoráncia y fanatisme.
Sens pátria al mon vingueres. Del egoisme
es fill tal sentiment. ¿Qué 'ns fa deixarla?
La germanó no 'n te. ¡Res ja aquí 'm tira!
¡La pátria está hont l' esperit respira!—

LA ZIARA

Vferem cap á Córdova. La vila
de Séneca y Lucá veya en sas aulas
que 'l Koran, lo Talmud y l' Evangeli
s' hi professava ensemps. Al espectacle

del *Riu del firmament*, y sas riberas
de diamantinas *flors* espurnejadas,
la pensa una Gran Causa hi pressentia.
Lo moviment dels astres,
d' Abderraman interpretant las taulas,
ja en Toledo, Arzachel predit havia.
S' esbrinavan las lleys de la matéria
y sa esséncia. Miradas com á faulas
eran las deus de fe. No eran obstacle
pel vol del pensament certas paraulas
al Criador atribuhidas, ni subjecte
estava (de la ciéncia en los dominis)
al Cosmos d' un sol hom. Los sagrats llibres
de las tres fillas de la Bíblia hebrea
deixava arreconats tota assamblea
relligiosa entregada al raciocini.
En tant l' arbre sublime de l'Alquímia,
ja brotat, á fer ombra comensava.
D' altres metalls transmutació se 'n creya
l' or temptador, de mes en mes perfecte;
com de la animal série en lo pinacle,
al home avansant sempre, N' Alkarini,
ja en tals segles, com Dárwin, entreveya.
Dels Ibin Zohrs la escola,
que ab Domás y ab Bagdad rivalisava,
al qui passió sentia
per la ciéncia d' Hipócrates atreya;

y quant, fet home, á la cristiana Europa
tornava lo jovent que allá acudia,
d' Ibin Rosch las ideas esbargia,
y ab Ibin Rosch lo filosoph pensava.
Estavan plens de vida 'ls quins begueren
en la font dels seus llavis sa ensenyansa.
¡Cóm Gili las llissons n' assaboria!
¡Cóm semblava pompar son intelecte
del actiu y vivent de la Natura,
de rubí á tall, la llum per brillá' ab ella;
llum de la Humanitat inspiradora!
¡Com en cada planeta, en cada estrella,
guiant sa volada armónica y segura,
veya á una Intelligéncia directora!
Y entre ellas establinthi gerarquia,
¡cóm en los astres, llochs de benhauransa,
ó de dolor, tal volta hi pressentia!
Y de la mort sabent que naix la vida,
¡com al cop de sa dalla imaginava
veure á la Humanitat que los poblava
empendre d' un al altre la partida,
y aquí d' ells devallar per premi ó castìch,
per ensenyar ó apendre! Perçó, astrólech
pregon, no en los aspectes de la lluna
sino en la forsa interna,
que l' home du en son cor y que 'l goberna,
l' horóscopo hi cercava y la fortuna.

Los moviments, la agilitat, la forma
de la má, verament y tan directe
ab qualitats del ser relacionadas,
l' apagament ó 'l foch de las miradas,
lo front, la fesomia...
la missió d' un esprit li revelavan;
com si emmotllat haguera
la carn, á tall de cera,
lo crani d' un passat, amorosintne
de la animalitat la marca dura
que embelleix la virtut y transfigura.
Y encara que subjecte
á influéncias invisibles presumia
á voltas l' hom, no en tota malaltia
la causa y lo remey cercava en ellas;
per mes que li constava
que aixi, altres temps, los sacerdots curavan
al poble adorador de las estrellas.
Perçó, ans que á Caldea, al negre Egipte
aná. Desde l' exili de Damasci,
y desde 'l cruel martiri
d' Hipátia (la entussiasta
deixebla y brillantment continuadora
de Jamblich, de Plotí y del gran Porfiri)
la culta Alexandria,
hont ressoná la casta
veu de Climent, del bon sentit aurora,

son far vegé esmortuhirse,
que en la albada brillá del cristianisme,
essent quasi apagat quant á las flamas
entregá 'ls seus tresors lo fanatisme.
Mes si En Gili hi trobá morta la escola
de Philó y de Pitágoras, la sola
que va anar dret al seny en la era aquella,
viventa hi vegé en ella
la Alquímia. Anomenada
tant sols Geber, Rhazés, lo solitari
Morien y Alfarabi allí hi tenian
mentre 'l nom de Plató pochs lo sabian.
Perçó la estada hi aprofitá. L' empori
de las arts, la gran vila que imitava
las telas y 'ls brocats de Babilónia,
ja sols vidrims y copas fabricava.
Mirs-el-Kahira, en tant, 'nava embellintse
ab bassars y palaus: mankals d' aromas
cremavan en sos banys y harems fastuosos.
Com dunas d' or sas domas,
com tanys d' un bosch sos alminars ayrosos,
s' alsavan, imitant ab llurs pinturas
dels cargols del Mar Roig las closcas duras.
Mes no era sa oriental magnificéncia
lo que 'l celeste Nil remontá' 'l feya:
volia beure en fonts de vera ciéncia;
ab Ossaibi parlar, del qui 'n sabia

las curas obtingudas
per las visions en somni; y vehent que Lia,
endormida per ell remeys donava
mentres diagnosticava,
ja en lo mon del esprit penetrá' 's creya
del gran Hermes trobant las lleys perdudas.
De Simó 'l Mago y sa companya Helena,
encarnació d' Ennoya,
en Orient la parella recordaren.
Per mes d' un contristat foren la joya,
lo remey d' un sufrent, de manta pena
consol; y que no 's trenca la cadena
dels sants, vidents y estátichs demostraren.

INCUBACIÓ

ESQUINSA 'l vel, oh Isis misteriosa;
párat, barca sagrada, en ton camí;
pleguéu las alas, garsa blanquinosa,
bech-llarga ibis y esparver diví!

No, com pel vent empesas grassas bromas,
sens ploure, oh faulas del passat, partáu:
altars, reféuvos, y d' encens y aromas
umplíu del temple, oh sacerdots, la nau.

Del Deu ignot, que s' hi adorava en ella,
deixéu ohir la veu, ó 'l seu ressó;
estiguéu, pythias ab atenta orella;
cantéu, profetas de la santa Sió.

Llevéuli al símbol la fumínea tiara
y en onas d' or deixéuli aná' 'l cabell.
¡Oh veritat! pera mostrarte clara,
nova Dea d' amor, tréute 'l cinyell:

pus sota 'ls plechs, ab que 't velá 'l misteri,
com los sarcófechs dels egipcis reys,
com odalisca en tropical imperi,
tatuhada vas ab las eternas lleys.

¡Quánts creuhen ésser los primers que veheren,
y de ben lluny, ta celestial bellor,
ignorant que altres ja aspirar pogueren
ta flayre matinal, oh excelsa flor!

Castas sacerdotals; tribus guardianas
del arca d' Israel, que 'l cel obriu;
marabuts del Islam; los qui en indianas
pagodas quasi en éxtasis viviu:

si de parlar ab Deu lo privilegi
no teniu, pus á tots sempre escoltá,
¿perqué dihéu que sentirlo es sacrilegi
quant revelantse constantment está?

¡Testimoni 'n sou, murs dels sagrats temples
de Memphis, de Serapis y de Ammon,
de presentallas plens, firents exemples
de que un temps foreu de salut la font:

temples de Cos de Pérgam y Epidaure,
hont Esculapi als seus devots guarí;
Patrás, hont Higia sabé als seus atraure:
Justiniá de Bizanci, Constantí,

Juliá, Alexandre, Arístides, Pericles...
Hipócrates, Galen, Aly, Ibia-Zhor,
qui, professant en vostres hemicicles,
feyau á Deu, pel somni, inspirador

dels primitius remeys; y tu, regina
en l' art de plaure y captivar l' esprit;
Aspassia, que guarires per Ciprina
de Podalyr prop l' ara havent dormit!

DEL NIL A DOMÁS

Mes era un pus bell temple 'l cor de Lia,
y 'l seu llavi un oracle mes fidel:
ja l' au de plomissol alas tenia
y anava en son vol d' ángel ran del cel.

Volia de sa rassa 'l bressol veure,
y, encara que ab recansa, ans de partí',
sota l' arbre de Fátima 's va asseure,
y al peu del de Maria s' adormí.

En la Ciutat del Sol, entre caygudas
y ertas agullas de rosat granit,
llegí, en somni, senyals desconegudas,
y esbriná del passat mes d' un escrit.

Mercés á n' ella novament rajaren
en Saïs per Gili del saber las fonts;
y 'ls qui á Solon d' Atlántida parlaren,
al seu esprit mes amples horisonts

feren veure, instruhintlo en la doctrina
d' Abu Hamed Mohamad-al-Gazzalí;
y la ciéncia d' Homian y d' Ibin-Sina
sens anar á Bagdad aprengué allí.

Fins que, deixant las terras d' ivernada
per' tornar com cigonyas al cloquer,
passá ab Lia al Hebron d' una volada
visitant dels patriarcas lo carner.

Besaren, en Betfágia, aquella roca
hont Jesús posá 'l peu; lo sagrat mont
del Calvari, torcantli ella ab sa toca
com una altra Verónica lo front.

Seguiren Galilea y Palestina
y ab lo viatjer Yacut feren camí,
qui, havent recorregut part de la Xina,
en sa secreta alquímia á En Gili instruhí.

Y aná á Domás, del art del vidre empori;
y al fi, per' veure en son catau brillá'
del Tigre dels cristians l' ull dormitori,
al castell d' Alá-Eddin s' encaminá.

LO JUHEU ERRANT

Era una nit d' istiu. Al cel brillava
la lluna dintre un halo de colors,
y á tres jornadas de Domás flayrava
encara En Gili aquell cistell de flors.

Feyan camí per la romana via
del Barada encaixat, tot admirant
lo canal que á ciutat d' áygua abastia,
l' oássis d' Abila, joya del viandant;

las covas sepulcrals, de que reblida
n' está la vall, ab sos sarcófechs bells;
y 'ls vols de duchs, en tant que esporuguida
la cigonya marxava entre 'ls camells.

Rera de duas llargas caravanas
ell 'nava á peu, y Lia en rich mamel,
cameller de sa esposa, qui, de ganas
de trencá' 'l son, n' havia extés lo vel.

Dos camellers guiavan sa montura
mes endevant, quant d' un camí al trencall
se li ajuntava un vell d' alta estatura,
barba molt llarga y per bastó un boscall.

Caminava descals ab haik de llana,
cinyell de cuyro y lo turbant d' hebreu,
voltat son front de cabellera cana,
y entre sas dotze arrugas una creu.

Immóvil com d' espectre sa mirada,
flonja sa carn com si cap ós vestís,
sa figura sens ombra projectada
per mes que un raig de lluna la ferís;

humil en son parlar, descapdellava
com vivent testimoni un llarch passat:
dels pahissos llunyans rahó donava
com si 'ls hagués en tots sentits crusat.

Tanta confiansa va inspirarli En Gili
que esplay al cor poder donar cregué.
—Fill só del poble condempnat á exili,
y Lakedhem es lo meu nom,—digué.

—¿Vos aquell Juheu qui refusava un seti
al Redemptor cansat portant la creu?
¿Vos l' etern caminant?—No axí interpreti
ta clara pensa los decrets de Deu.

Cástich etern, quant als butxins perdona
lo Fill, ¿lo Pare decretar podrá?
¿y aquellas lleys sublimes que al mon dona
l' Omniscient per un mesquí alterá'?

N' hi há prou ab una per' cumplida veure
del crim mes gran la horrenda expiació.
Al rendit, en mon banch, no deixí seure,
y *¡Camina!* 'm digué. ¿Vols mes talió?

¡Quánts Lakedhems he vist! La bona nova
ha trucat á llur porta, y li han barrat.
Deu en molts cors d' entrarhi ha fet la proba,
y temps, llarch temps, sens Ell han caminat.

Jo romiejí molts anys, com si una fera
me perseguís, menjant tot fent camí:
sempre bleixant, mes ab la cama entera,
sentint la son y no poguent dormí'.

Com un estigma sobre 'l front grabada
duya la creu: ma barba aná creixent:
tal com la duch al bras esquer rutllada
mitja centúria 'm contemplá la gent.

Per tot hont jo passava, com rostida
quedava la herba, no esperant rebrot.
¡La petjada d' un ángel trau florida
quant la del criminal ho mata tot!

Mes una nit, en la India, en la cabanya
d' un sant fakir entrí. Compadescut
pregá al Etern, y sobre un llit de canya
arribí á ferhi un son. Allí ajegut

quedá mon cos, y, al deixondirme, lliure
del pes feixuch, be que ignorant ma mort,
ohí altra volta aquella veu, y viure
creguím deu segles caminant. La sort

fou que un miler de passas sols hi havia
de ma porta al Calvari: 'l món corrent,
aní un any per quiscuna, y apareixia
en mon front una arruga cada cent.

El qui un bálsem creá per cada llaga
per tota pena te un consol. Aytal
que cada deute ó mancament se paga,
lo premi 'n reb fins un sospir coral.

Entrá (fadrí encara era) en ma botiga
una filla Sió: posá 'l blanch peu
damunt d' un cuyro extés, y ab veu amiga
—¡Una sandália, Isaak, vull que 'm talleu!—

diguém. No n' he vist cap en deu centúrias
d' una forma tan bella! Al ajupirm
eixiren de ma boca, á voladúrias,
mil desitjos covats, y retenirm

no vaig poder un bes. Fugí ella ofesa.
¡Quí no perdona aixalabrat amor!
¡Y ella! ¡Si fou, de caritat encesa,
la qui aixugava de Jesús la suhor!

Ella es la qui, la veneranda toca
mostrantli un jorn,—¡Mon acte val pel seu,—
digué,—Senyor! La glória que 'm pertoca
sia per' ferli lo fardell mes leu.—

Y ella es la qui mes curta ha fet ma via;
la qui ha dut al meu llavi assedegat
de fresca font, que alta congesta cria,
ple lo brocal quant he 'l desert passat.

Pera mostrarme á tu, matéria 'm presta
ella dormint. Qui hi visca en niu d' amors
veurá 'l ruixim del cel ploure en sa testa
y esclatar sempre en son camí las flors.

Tant que en vesta carnal marxava encare,
ab lo recort de quant vaig assolí'
en la mort de Jesús, del Etern Pare
cridat pera venjarlo me 'n creguí.

Als causants de sa mort per tot cercava;
á Barrabás al peu dels degotalls
de la *Vall de las llágrimas* matava;
á Judas de un sahuch en los brancalls

á penjar ajudí; torní á la Gália
de Pilat á la esposa, y al pretor
jo l' aufeguí en un dells llachs d' Itália,
y á Caïfa escanyí vora 'l Tabor.

En l' Helespont hi vaig negá' á Herodia,
y á Salomé en lo Sícoris glassat
vehentla dansar, jo li trenquí fent via,
botantli 'l cap per los cristalls tallat.

M' han mogut de la filla de Magdala
los plors, y de Johan l' anyorament;
la dolor d' una Mare que s' exhala
sens queixa al Etern Pare omnipotent.

De Saulo he vist la conversió admirable,
la reixa á Pere jo ajudí á trencar,
y en llengua estranya, ab art inimitable,
jo he sentit als Apóstols predicar.

Jo del gran drama n' escampí la nova;
d' església á església jo 'n siguí 'l correu;
d' un mort que s' alsa vaig donar la proba
per' que Na Helena retrobés la creu.

Jo he perpetuhat lo que Jesús predia:
«Com l' au que vola 'ls homens viatjarán;
un noy guiará la arada, y fent tantvia
las novas, com la idea, 's transmetrán.»

La tradició y la história ja en sas taulas
ho ha consignat. Sols lo que he vist, vivint
vida d' esprit errant, no hi há paraulas
pera contarho. Y pus segueix dormint

ta cara Lia, si te plaus en ohirme
fins al trench d' alba, quant permete Deu
á ta pensa, sabrás.—Pera instruhirme
tambe errant vaig, y continuar podeu.—

—Jo visch entre dos mons y un sol n' oviro;
ribamar als viandants y als nadadors;
desperts, vassalls y prínceps passar miro,
y, quant dormits, sens antifaç llavors.

Que es la llum de la lluna la piscina
hont s' hi banya 'l qui fou y lo qui es,
mentres del sol á la claror camina
entre encarnats lo de la carn després.

No 's veuhen, mes se senten. Llur influéncia
es poderosa. Ells varen inspirar
á pítias y á sibilas. La senténcia
ells trassaren ab foch á Baltasar.

Per ells cantaren Píndaro y Virgili,
y 'l poétich Koran dictat d' ells fou;
y de sa ylla de Patmos en l' exili
feren volar al *Áliga* á un mon nou.

A Simó, á Empedocle y á Apoloni
aydaren en l' art mágica; los cels
á esbrinar al astrólech, fent que doni
fruyts ja la Alquímia y que s' esquinsen vels.

Mes nó eran los qui Sócrates ohia,
ni aquells, pera 'ls deixebles de Jesús
llénguas de foch, la bacanal que umplia
d' un Sant la cova, penitent il-lús.

Pus n' hi há de tots: d' angélica figura,
Abels qui al sacrifici 's van ofrint
pera, ab remordiments, l' ánima dura
fer avansá' assí baix de tant Cain.

Jo he vist rassas y casas enemigas
donar vida á dos sers, qui ab llur passió,
vencent obstacles y desfent intrigas,
han l' odi transformat en germanó.

Que es la familia 'l riu en que s' esmola
lo roch mes cantellut. Per' rebre 'l bes
de pau, l' ans humiliat als brassos vola
del mes rebech. L' amor de mare n' es

un gran remey. Criat en las mamellas
d' una gossa, domable 's fá 'l lleó.
Mes ¡ay! com n' es l' agram de braus y ovellas
comú aliment, lo maternal mugró

saba de vils y sants. ¡Quántas vegadas
la sanch no apaga 'ls odis seculars!
Jo he vist náixer criaturas enganxadas,
y arrivá' aixís á vells sense estimars.

Y he vist sorgir passions incestuosas
de las que en carn fan criminal l' amor,
sens ésser mes que probas tormentosas.
Edipo, Mirrha y Fedra son l' horror

dels qui la lley no haveu comprés encare,
per la que un bon amich será un germá,
la mare esposa amant, com cruel pare
qui en son fill sent al vil qui 'l torturá.

¿Quí sap perqué d' Isaak lo predilecte
fou Jacob y Essahú sempre aborrit?
Cástich som uns dels altres, y l' afecte
premi d' un be que no quedá en olvit.

Jo he vist humil, radiant y compassiva,
á la ahontada ajudant al seductor,
procurant atuhir ab sa llum viva
de sa lúbrica pensa la negror.

Car, si la llum áygua y cristalls travessa,
l' amor envers l' home malvat ó impur
la reixa romp y la muralla espessa,
y fon com cera 'l cor de bronzo dur.

Jo he vist als assassins encara en vida
perseguits per sas víctimas; y en mort,
y perdonats per ellas, la fugida
emprenent á llur vista ó á llur recort:

pel vent portats al mar, y 'l mar llansarlos
á la terra ab bruels, y esta dragals,
y aprés ab rius de lava vomitarlos
com missatgers dels antres infernals.

A voltas d' ells desferse 's imagina
lo mon penjantlos tost: mes, d' ira ple,
lo malfactor nous crims d' assi maquina
y empeny al vacilant, trencat lo fre.

Matadegolla y esclavitut de barbres
congria oys y venjansas que fan por,
quant martiri de sants es planter d' arbres
que 'ns regalan ab fruyts de mes dolsor.

Tot ho mirám al inrevés. A naltres,
deicidas y expatriats, no 'ns vol ningú;
y Jesús, tot amor, entre vosaltres
perqué 'ns agermaném á viure 'ns du.

Ab cabells de serpents jo he vist las Fúrias
perseguint á Calígula y á Neron;
y en lo infecte bordell de las luxúrias
als qui poblaren de disbáuxa 'l mon.

Matorranga d' esclaus á Messalina,
á Elionor d' Aquitánia en vils aduars;
y, en bany de sanch d' un gladiadó', á Faustina
xarbotant sempre sens poder rentars.

D' un temple per las gradas, á la via,
á Túlia, esposa de Tarquí, cayent,
fentla 'ls carros malbé com ella un dia
los membres del seu pare enquer calent.

He vist al qui per plaher feya las faulas
de grans torments representar al viu,
ara un per un sufrirlos. Los retaulas
horribles del infern, que allá teniu

en los temples pintats, en comparansa
no son res. ¡Y si veyas al piló
de la vergonya, á molts, que benhauransa
disfrutant creu lo món, com los veig jo!

Jo he sentit en lo camp d' una batalla,
com d' aquell llenyer d' ossos d' Ezequiel,
dressarse calaveras sens mortalla,
abrahonantse al déspota cruel

qui 'ls feu matar. Com vol de corbs llansarse
he vist á un poble espirituals llegions,
y 'ls cervells d' aquells homes trastocarse,
y cometre grans crims ó grans accions.

Y embarcá' en una náu als qui lo Scyla
ha de dragar; guiá' á Roma als qui morir
devian en l' incendi de la vila,
ó en Pompeya las cendras sepelir.

Que 'l suicidi enaltit, la sodomia
extesa, atraurán sempre 'l foch del cel;
y si ab crims se terminan nits d' orgia
de negre fum l' incendi hi tira un vel.

Al qui á bestials passions no posá mida
créures béstia l' he vist per obsessió,
y á Fra Garí com tal passar sa vida
fins que d' un nen de mamas ohí 'l perdó.

Sé de romana vil-la, que un temps n' era
de disbauxadas niu, y ara es convent;
y allí hi viu monja la qui 'n fou ramera,
de no assolir l' amor ab lo torment.

Pus tornan per' borrar lo que malferen
los uns; altres á obrir novells viaranys;
y 'ls que orats altres segles los cregueren
lo premi á recullir dels seus afanys.

Los esclaus á ésser amos; á ésser nobles
los vassalls de remensa; los tribuns
á esser reys ¡y 'ls tirans son de sos pobles
creyentse ja altres! ¡Ans que tots som uns

comprenga, á cópia de flagells y penas,
la egoista y olvidadissa humanitat,
se forjará molt ferro per cadenas,
mes d' un monarca haurá 'l butxí escapsat!

Covant ous d' esparver una coloma,
y 'ls de colom ab grell d' astor, he vist:
ab la purpra imperial un tigre en Roma,
y ab brial un ángel missatger del Crist.

Com en un cercle druhídich en ma rassa
pendre carn lo á qui encen la set d' argent;
y al qui 'n te domini, y á la bagassa,
en corrupta sanch real per escarment.

Lluytant pera evitar un adulteri
jo he vist pres al filat á un noble cor,
qui amá de fill al que heretá en l' imperi,
y al ver pare matá com á traydor.

Pus no es sempre l' amor lo que als sers lliga
pels llassos de la carn: sols l' esperit
per ell s' atrau. En brassos de ta amiga
no t' adormes si d' ira estás reblit,

puig llavors d' un malvat serias pare,
mentres d' un cast amor los fills son bells.
¡N' hi han tants de bons que han de tornar encare!
¡Ditxós l' alberch hont n' hi devalle un d' ells!

Y á un ser bo mes l' atrau un jas de palla
que un bressol de marfil. ¡Quín resplandor
te á voltas la cabanya, y la muralla
d' un palau ó un castell quina negror!

Lo senyor hi te somnis de faresa
mentre ab los seus disfruta 'l desgraciat;
que d' esprits encallats es la riquesa,
y dels qui ayman l' avens la humilitat.

¡Quí pot saber, d' un pobre al que fa almoyna,
la proba, lo que fou, lo llas que hi havem:
si feu tresors d' imperis aná' endoyna,
si á un pare ó be á un fill nostre socorrem!

Si aquella horrible forma, Galatea
ó Firné fou; si un Claudi es ara esclau:
si 'ls senzills pescadors de Galilea
vindrán dels pobles á regir la náu.

Si 'l missioner que lo martiri implora,
confessant á Jesús, es qui 'l trahí;
si 'l qui condempna al qui en secret l' adora,
dihentse ministre d' Ell, fou son butxí.

Si la perduda dona qui 'l seguia,
sentint pel Cast quasi un carnal amor,
verge reclosa sabrá alsarli un dia
un temple, una ara, en lo seu místich cor.

De sa passió jo 'n dech lo testimoni
vivent ésser llarch temps. De tant en tant
convé que al mon jo l' espectacle doni
d' Isaak Lakedem, lo Juheu errant.

Mes no pas com me veus. De ma semblansa
viu ignorat, dels monts d' Arménia al cor,
un pobre fill d' Israel, al qui li cansa
la vida. De cert cánem la llevor

sempre pipant, emboyra sa matéria
tant, que l' esprit no pot restar tranquil
dins sa cambra de carn, fins que alleugéria
d' ella sa esséncia; y retingut pel fil

de la vida al seu cos, pels ayres vaga
en busca de fantástichs ideals.
Aquest modo de viure que l' halaga
li allargaré. Per medis naturals

en sa carn, com qui 's fica á casa seva
hi entraré, y del seu cos disposaré.
Será un subjugat meu, y en eixa treva
entre abdós elements, jo hi regnaré.

En Europa, á un prelat d' Arménia baixa
li ohirán contar que al Juheu errant ha vist.
Mes lo ver Lakedem es qui ab tu encaixa
deixant lo Scheol per confessar al Crist.—

A un sospir que feu Lia s' hi acostava
En Gili, qui al girarse no trobá
ja al company de camí. L' alba trencava
y 'ls viandants s' aturaren per' pregá'.

Lo camell s' acotá, com si una nova
cárrega hagués rebut: alleugerit
ab lo somni de Lia, de sa roba
no mes sentí lo pes tota la nit.

Era 'l siti frescal: la herba vestia
d' un vert tapís brodat tot aquell mont,
y á Sol-ixent lo Líbano relluhia,
cenyit de satí blanch, son crestat front.

De sas fonts la carena partionera
guiava en sos plechs al Leontes cap á Tir,
y al Barada á Domás, que en sa pradera
ab un nimbo de flors la va á cenyir.

Destacavan d' Heliópolis las ruhinas,
sublimes, sobre 'l cel com un cristall,
y, ensemps que 'l sol, sas dardejantas ninas
'nava obrint Lia, del seu cor mirall.

May á dalt del camell tanta fadiga
havia ella sentit. Baixar la feu
l' espós, en tant que un farsellet deslliga,
y allargantli un cordial li digué:—Beu,

y al meu esprit esbrinador perdona
si eixa nit de ta son he abusat pu.
Ja 'm creya tení' un ángel en ma dona.
¡Ditxós lo suhat front que aixugues tu!—

NOSTRE PLANETA

SUHOR, llágrimas, sanch: las tres deus solas
ab que 's regan las flors del esperit.
¿Quánt badarás ta esfera de corolas,
horténsia dels jardins del infinit?

¿Quánt, aureola esplendent, ta capa d' ayre
que ets un Edem de sers mes purs dirá?
¿Quánt, captivat pel rastre de ta flayre,
morar en tu lo benhaurat voldrá?

Infusoris cayguts ab ta rosada,
pugó del teu fullam, vivim de tu,
fins que, al batre sas alas, la ventada
de la Mort á altra planta se 'ns endú.

¡Ditxós qui una branqueta no l' atura,
y á una altra horténsia pot volar ja en flor;
qui pot, entre 'l concert de la natura,
ferse sentir en l' hymne al Criador:

qui pot viure en las yllas fosforentas,
fluhidíchs jardins que suran per l' espay;
cercles druhídichs d' ánimas contentas,
hont no hi há núvols, ni tempestas may:

hont s' hi arreplega de la flor cayguda
la ombra de vida, y lo cantar del au;
hont pren instint la sensitiva, y 'l muda
l' animal en consciéncia al muntá' un grau!

Mes ¡ay! que t' ha deixat la má divina
semblas ¡oh Terra! y que lo Mal t' empeny;
que á incert abís la Humanitat camina,
tant l' egoisme enterboleix lo seny.

Mentres sias presiri y manicomi,
dels crims no castigats, dels boigs sublims,
mentres aquí tota passió no 's domi,
mentres tants viscan sobre tu, en los llims,

mentres no hajas colgat, com fauna antiga,
los morals monstres y las serps del mal,
com ratpenat, que ab la foscor s' abriga,
tu vagarás per l' éter sideral.

Perçó la llum, los qui morada tenen
en tu, no poden soportá'; y perçó
los qui á guarirnos de ceguera hi venen
la bena 'ns trahuen aplaret y ab po'.

Tal creyan feya 'l *Vell de la Montanya*
fent veure als Hassassins lo Paradís:
mes la ciéncia d' En Gili no l' enganya
mentre Alá-Eddin li está parlant aixís:

LO CASTELL DE DILEM

AQUESTA vall del Libano florida
sols tu has petjat; mes quant veurás olvida
al repassar la porta del castell.
¡Ay de tu, si ta llengua se 'n anava!
¡Ay de tu, si ta mort jo decretava!
Com Briari tinch cent brassos y un cervell.

Á posta per plaher, y ben dotada
de fonts, en un jardí la he transformada,
bastinthi banys, mirandas y palaus.
De las hurís rivals per sa bellesa,
dels rossinyols pel cant, d' ullada encesa,
hi habitan las qui amoixan als meus braus.

Tenen vi é hydromel á plenas gerras;
dels remats, que pasturan per mas serras,
llets de bona sentor, y 'l sitjar plé:
sedas, joyells, llahuts, mizhars, salteris,
mirra, aloes y encens per' los misteris
renovellar d' Eléusis y Astarté.

D' assí, adormit d' Hayder ab la beguda,
y ab tast de cervell d' hiena, quant perduda
hi veig en la disbauxa sa rahó,
transporto á un dels harems poblat de bellas,
pera ésser desvetllat en brassos d' ellas,
al qui 'n faig l' instrument de ma ambició.

Ab *la herba del fakir* tambe s' enfoscan
d' ellas los ulls; s' abrassan y s' enroscan
com pilans salomónichs al amant.
Prohija del plaher, font d' alegria,
la herba, que del amor franja la via,
lo voluptuós desitj va despertant.

Per ella alsan lo vel, desfán sas trenas,
tant las bellas esclavas nazarenas
com las fillas de Táurida ó del Djor.
Fins la gazela esquerpa y saltirona
si del haschid las brancas esbrotona,
com un anyell s' entrega al cassador.

Tot lo que dona al cos la borratxera
l' equilibri del ánima 'ns altera
com en tempesta 'ls terbolins de vent.
Si 'l rapte li fa náixer blancas alas,
de drac, de ratpenat ó de cucalas
tambe aquest provocat desprendiment.

Aquí l' arrel d' humana fesomia
hi brota: lo nepentes, que congria
mons d' il-lusions; la ortiga de verí,
la flor que creix y gira com la lluna,
la que esclata ab un llum, la flor que ahuna
los cors rivals, y 'l negre llessamí.

Tinch granas de falsia, recullidas
en la mes curta nit; robas teixidas
per verges del Irak, pera tornar,
al qui las du, invisible é invulnerable;
talismans de ceráunia veritable,
y pells de serp per' fletxas espuntar.

Mes no en objectes encantats reposa
lo meu poder: ma voluntat s' imposa
al preufeyter fins á abdicar l' albir.
L' adormo ab ma medúsica mirada,
y queda la ordre en son esprit grabada,
que despert é inconscient te de cumplir.

Lo somni olvida y lo que en ell jurava;
mes una forsa irresistible 'l traba
ó l' empeny ahont jo vull. ¡Ay del rival,
ay del tirá, ó del enemich si avansa
vers ell un instrument de ma venjansa!
D' autómatas de carn cau al punyal.

Aquí 'n tens un: li faig d' una ferida
imaginária eixir la sanch: la vida
comptada está del qui jo digui:—¡A n' ell!—
Aquest altre m' obeheix perqué 'm va veure
vestit de llum, y aquell perqué 's va creure
que jo 'ls seus crims llegia en son cervell.

Del poder, que sobre ells tinch, una proba
te 'n vull donar. Lo qui 't guiá se troba
de centinella d' eixa torre al cim.
Al meu xiulet de serp, guáytal, ja 's gira.
—¡Tirat de dalt á baix!—¿Veus com s' hi tira?
La nou del coll se trenca per obehim.—

LOS DOS MAGNETISMES

AYTAL que fos en l' antre d' una fera,
la sanch glassada y los cabells de punta
sentí En Gili un moment; mes, de sa Lia
los passos ohint, com si á aurejál vinguera
un ángel ab sas alas, se refeya
y aixís, del Vell prenent comiat, li deya:

—Secreta é impenetrable n' es la via
que Aláh ha marcat al hom. Los crims mes negres,
son d' una lley lo cumpliment á voltas.
Mes ¡ay del instrument! Just es que 'l planya
aquell qui creu y tem, y mes encara
al qui 'ls maquina y 'ls fa cumplir, si ab la ombra
del misteri s' ampara,
irresponsable fentse, mentre 'l nombra
com ver autor la veu de la conciéncia.
Si la acció no acompanya,
y oposa resisténcia
lo cor del hom als pensaments odibles,
aquests no son punibles.

Los qui pera inspirals semblan á posta
fan mes mal que no creuhen.
Las temptacions y 'ls vicis son las llémanas
del esperit, y encomanars no 's deuhen,
puig com llagasta d' arrancarlos costa.

Als altres fascinant ab ta mirada
¿no t' has may contemplat en la nit bruna,
dintre un espill al clar d' un raig de lluna,
y en la nina del ull, may retratada
no hi has vist la teva ánima? ¿Voltada
de sinistra claror may ta persona
no has ovirat? Anit una lluernária
li feya d' embolcall quan en la cova
entrarhi á las palpentas jo t' hi veya,
y no poguí menys d' exclamar:—¡Dotada
de fluhídica poténcia sa natura
te, com pochs, N' Alá-Eddin! Si la pregária
als Djins del mal del seu costat no proba
d' allunyá', en sa mateixa
facultat dels seus actes de venjansa
rebrá la expiació.—Al crim empényer
es pitjor que á cap durlo; pus hi esmersa
mes voluntat y mes esfors qui atia
que 'l verdadé' assassí. Y si la ajuda
ó instigació, d' un mal esprit deriva,

l' home, bras del seu bras, llum de sa idea,
s' identifica tant ab qui l' emplea,
que es la siquia de sa áygua corrompuda,
y 'l llit, y 'ls marges, á corrompre arriba.
Perçó, com sent lo llavi
la salabró del mar, vora 'l Vesubi
la picantor del sofre, tambe l' ánima,
del crim, fins en alcássars, la bravada.

¡Quín benestar prop teu, oh Sant sepulcre!
¡No axí 'n partia de salut l' efluvi
del rastre del teu pas, de ta mirada,
de ta dolsa saliva
de tenebras y nafras guaridora,
de ta má, sempre oberta y disposada
á aixecar y á benehir; de ta paraula
vera y consoladora;
divi fill de Maria,
espill d' un feix de raigs de llum eterna,
de fonts del Paradís la canal pura;
tu, qui 'ns vares probar que á la matéria
l' esperit la goberna;
que la fé n' es de monts transportadora,
que sols qui odis no sent marxa ab segura
petjada pel viarany que al cel nos mena,
y que hi há una cadena
d'amor entre 'l Criador y la criatura!

Com riu, que mar en dins la dolsor guarda,
del segles al través, de ta ensenyansa
¡oh Crist, martre sublime!
dolsa y fresca es la font. Jo beguí en ella,
y en mon cor sembla encara que hi ressona
aquella veu que als enemichs perdona.

Encara hont tu visqueres
un benestar hi impera;
aixampla 'l pit aquell puríssim ayre,
y com roca hont dormí cabra mesquera
serva la terra aquella
de las gotas de sanch encara 'l flayre.

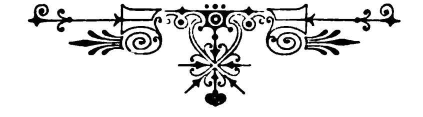
Com copa d'art antich, que te en sa conça
d' helénich deu la história,
la Galilea, teatro de ta glória,
jo he visitat; los llochs hont predicavas,
la mar hont t'obehian
los vents, y hont amansias las onadas;
y aspirar la sentor de tas petjadas
me semblava en Caná, dintre l' oássis
de Jericó de palmas vincladoras,
del mont de las Olivas
sota 'ls cedres gegants, nius de colomas;

y al refrescar ma boca
en lo pou de Jacob, beure en ta copa
com cavaller de ta ordre.
Y ab tu allí jo 'm sentia
en comunió d' esprit, sens cap mesquina
passió ó menyspreu vers qui no 't creu encara,
recordanthi ta santa profecía:
«Ni en valls, ni en monts, ni en comas,
ni de la mar en las pobladas ribas,
ni en Roma, ni en Sió, ni en temple, ni ara,
sinó *en esprit* y *en veritat,* al Pare
adorará la Humanitat un dia.»

Perçó vers Ell mon ánima s' eleva
tant si 'm postro en basílica ó aljama
com devant d'un mirab. Fa temps que un temple
li he aixecat en mon cor: en ell la flama
d' amor com la vestal servar procuro;
y ab la obra, ab la paraula y ab l'exemple,
en lo reng que 'm pertoca en la batalla,
lluyto per Ell. Lo crim sempre 'm subleva;
ma llèngua may devant d' un monstre calla,
y que al bon camí torni li conjuro.—

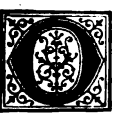
Per primera vegada
devant de la coloma

tremolá l' esparver, y fascinada
fou pel aucell la serp. La despedida
fou coral, si es possible
entre virtut y crim. Mes, llegint Lia
d' Alá-Eddin en l' ánima humiliada
una pensa sinistra, de la Síria
partir volgué. Cap á Mallorca eixia
de Trípoli un vaixell, y á la ventura
s' embarcaren per terra mes segura.

L' ALQUIMIAYRE

LA ALQUIMIA

MPLE l' espay la llum ó las tenebras?
Deu exceptat ¿podria altre misteri
haverhi per' vosaltras, oh preclaras
intelligéncias que fins á Ell muntáreu?
¿No 'ns han dit sos enviats que vindrá 'l dia
en que sabrá la esbrinadora pensa
lo que ans era amagat? Si ab sa lluernária
los estels nos revelan la matéria
de que formats están ¿per qué 'l seny rebre
no podrá, dels alts sers qui en ells habitan,
los raigs d' inspiració? ¡Si dins la *Tribu*
de la llum valdament me 'n proclamásseu
lo derrer entre tots, oh excelsos martres
de la Fé, de la Ciéncia, de la eterna
lluyta de la vritat ab la mentida;

somniadors, orats, del sacrifici
y abnegació incomprensibles héroes...
llavors ab mes certesa vindicarvos,
ja que no ab fé mes gran, aquí podria!

Oh tu, qui m' has parlat tantas vegadas
del mon del esperit, y de tas vidas
m' has desfet l' enfilall: tu, qui ta *Ars magna*
ab lo cervell del gran Leibnitz refeyas,
ja no imprimit pel caputxó del frare,
menys exaltada l' ánima, fretura
no sentint tas carns fredas dels cilicis:
tu, qui en las fonts arábigas begueres,
que ara s' han estroncat, y qui en la Alquímia,
oh il-luminat doctor, n' eixires mestre:
dígam si es veritat que us impulsava
sols la passió del or; si era la pedra
filosofal, l' elixis de la vida,
vostre incessant dalé; ó si, darrera
d' aquests fins materials, en lo sagrari
de vostres antres, com tresors servávau
las veritats primeras reveladas
á la rassa d' Adam aquí en exili,
quant pera 'l seu avens, pera que orfe
de Pare no 's cregués, sovintejava
sos prodigis 'l Etern, y repetia

per enviats de tot grau sas ensenyansas.
Que, en aquells temps, sols li plantavan cara,
ab revoltós esprit, titans y arcángels.
¡Vuy l' infinitament petit lo befa
pel scient orgull empetitit mes sempre!

Los sacerdots de Pérsia y de Caldea,
al adorar al Sol, ¿es que entrevehéren
que son llum y calor l' esplay del acte
del Qui es *per se*, quan en estels congria
la matéria radiant, ja ab forsa creada?
¿Que (com la espectroscópia ara 'ns revela)
de metalls consemblants son fets los astres,
quant als companys planetas consagrava
los mes marcats d' entre ells? ¿Que, per lo ferre
obrintse l' hom camí, s' envaniria
del avens material, fins desconéixer
als guias invisibles, si á la vista
d' aquest metall los djins despareixian?

¿Ets tu Tubalcain, ó be ets tu Hermes
al rang dels deus posat, lo qui forjava
las eynas per' l' arranch de las agullas
de granit, per' bogir los geroglífichs
hont servá ab sos misteris l' alt Egipte
los secrets de las arts y de las ciéncias?

Si es veritat que, al profanar la tomba
de Dardanus, los llibres hi trobares
de ta art mágica, oh Ostanes, en que instruhires
al filosoph Demócrit, ¿quán gloriarte
del teu deixeble pots, qui una viventa
tradició de sas obras deixá en Grécia,
y en la bella Misraïm, hont hi begueren
Bolus de Mendes, Epicur, Lucreci,
Empedocle y Sinesi de Cyrene,
perpetuhant del *átomo* la idea,
en que 's basa la hereva de la Alquímia?

¿Qué eran vostras metálicas tinturas
mes que del nou mestier las precursoras,
que zinqueja, aramisa, argenta ó daura
los vils metalls, si no 'ls transmuta encara?
Y ¿es estrany que hi creguésseu los qui veyau
sortir del flonjo ferre aquellas fullas
de Domás, á pes d' or pel tremp pagadas?

¿Quín dels dos es lo vil y quín lo noble?
Pel qui us ha vist, metalls, coblats ó verges,
ja eynas y aparells, ja pes y esforsos,
resistint, ja amotllantvos com la argila,
las creacions del art mes que lo marbre
perpetuhant, colors de la paleta

del pintor, ó disolts en pedras finas...
troba vils sols las mans qui us acaparan
pel vici ó 'l crim, qui us mallan, ó qui us fonen
de destrucció elements, ó qui us empunyan,
d' un autócrata en nom ó d' una turba,
per' dominar y esclavisar als pobles.

¡Com corch pollant la crosta de la Terra,
la Humanitat imprevisora, y boja
de progrés, us arranca, y, en sa disbauxa
de producció, us esmersa y va escampantvos
sens veure que 'ls meners no son pas arbres
que creixen y rebrotan, que 'l planeta
es vell, que desboscantlo en erm se torna,
y que 's pot reglassar, ó que pot vindre
altra volta pel hom la Edat de pedra!

Sort que 'l Gran Alquimiayre los misteris
del Cosmos no 'ns revela, y si dels cráters
dels volcans lo carrall de la gran fosa
sols fa vuy sobreeixir, ab rius de ferro
d' aram ó plom, xaragallant montanyas,
pot refer la llegenda del Pirene.

¿Y d' alquimichs ideals ne dirá somni,
vuy dia, lo qui sap que 'l mes leu ayre,
(que en las bolas platinicas traspua)

podrá péndres en riells, com desparéixer
veu lo diamant en invisible boyra?

¿Era un pressentiment ó be un deliri
la déria de tancar en cristallina
forma un raig del rey astre font de vida?

D' aquell hermétich foch de la Kabala,
d' aquella *esséncia ignis*, que ja Numa
feya baixar del cel ¿sabém encara
tot lo que 'n podem fer? ¿Hem trobat medi
per' arrivá' al estat, que dona 'l cálcul,
en que adormits los átomos despértinse
á nostre grat diferentment coblantse?

Dintre 'l possible buyt d' un receptacle
¿no hem vist com menys matéria major forsa,
y encéndreshi l' argent, tant refractari,
quan essent estirat ó desfet l' ayre
com calabruix sos elements rebotan?

Si d' un estat al altre la matéria
va perdent dissemblansas; si, sens forma,
va agermanant son pes; si, al esbargirse
en gas, fins s' unifican ja las tintas;
si dins l' estat radiant ja no mes serva

químicas propietats ¿qui 'ns diu que un día
no la havem d' assolir ab una sola?

¿Y es l' esperit la forsa acaparada
dintre un cos material, al qui com molla
mou, sols lo temps que corda te, y no altre?
¿O es lo condensament d' una energia,
que espera, com certs cossos, pera rompre
sas tombas de cristall, voltáyca espurna?
¿O bé es un prés que llibertat recobra,
ó insecte que rebenta sa crisálida?
¡Qué hi vol dir que á dret fil son vol emprenga,
y en tots sentits; que 'l Temps may *¡prou!* li diga,
si no 't podrá assolir, Causa primera,
qui en fons y alsária ets infinit, y en lo ample;
Tu, en qui tot se mou, qui tot abarcas,
qui ets en tot, com en Tu, tot quant creares!

¡Ay que quant mes de llum s' aixampla 'l cercle
lo march d' ombra que 'l volta mes s' agranda!

Kabalistas y Alarbs, vosaltres fóreu
los qui en la vera Alquímia transformáreu
l' art hermétich sagrat d' Alexandria.
Glória á tu, Géber, qui 'ls metalls destriares;
á tu, Razhés en destilar gran mestre;
á tu, Aben Guefith, y á tu, Ibin Sina,

qui ab troballas alquímicas las fórmulas
de guarir enriquíreu, per la ciéncia
moguts mes que per l' *auri sacra fames*.
¡Cóm al disolre l' or trobar creuriau
la ambrosia dels Deus, la panacea
universal, l' elixis de la vida...
sens veure que si 'l cos sempre es sensible
á un ó altre metall, al qui s' enjoya
ab or, y mes á aquell qui 'l front se 'n cercla,
l' exalta la corrent que allí 's congria,
y no 's sadolla may, y 'l crim l' ajuda,
l' alquimiayre infernal qui or trau del ferre!

A Espanya los Alarbs aquests estudis
introduhíren. Perçó no 'ls hi venian
á rapel á molts fills de la scienta
pátria d' En Lull y Arnau de Vilanova;
la que educá á Gerbert, d' escambell féntli
pera la Seu de Roma, d' hont enviava
á cercá' arábichs llibres á Barcino.
Mes per un clar esprit may conreada
sola 'l Alquímia fou; y la pantalla
dels secrets d' altras ciéncias per En Gili.
Metje ans que tot, si be per las feridas
usá 'l bálsem, lo ferro y 'l foch, á voltas
adormia al pacient, perque insensible
fos al dolor; y no 'l cegá la idea

dels preparats metálichs. Sols de Lia
seguí la inspiració de dormidora
(car vera ciéncia du 'l connubi ab ángels),
de la obsessió lliurant á molts que encara
tracta com boigs l' inflat materialisme.
De sa estada en Orient n' hagué Mallorca
receptas de colors, y de barnissos
y esmalts, que acreditáren sa cerámica;
y ab vidrims imitant las esmeragdas,
rubins, topacis, ópalos y perlas,
satisfé vanitats, guanyant la estima
d' esclavas y senyors. Mes preveyentne,
per las visions de Lia, aquesta guerra
entre rassas de segles enemigas,
no volgué may fer sabedor á N' Yahie
del secret del foch grech, ni de la forsa
que esclatant adquiria la barreja
de carbó, sofre y nitre, que de Xina
tragué N' Yacut, y li ensenyá en Judea.
Puig no fou la palmera pera En Gili
lo que 'l lotus pels héroes, dels qui Homero
conta que de la pátria s' olvidavan.

ANACREÓNTICA

TINGUÉ además per mestre
á un alquimiayre fort;
l' Esprit y la Matéria
l' obeheix densá que es mon:
es ell qui solda 'ls átomos,
ell es qui núa 'ls cors,
lo qui amanseix las feras,
qui allisa 'ls nostres grops,
qui fa ángels de las donas,
qui omple lo cel: l' Amor.
Deixa, tot volant, caure
ta diamantina pols,
oh alquimiayre d' ánimas,
que 'n saps del fanch ferne or,
perque aixís del misteri
s' esboyre la foscó'
dels ulls no fets encara
á vesllumar ton vol.
Que vejan que la vida
ve d' elevadas fonts;

que n' es sols dels planetas
sanejador la Mort;
que, á tall de la viventa
molécula, n' es hom
tal volta la *monera*
d' angélicas creacions;
que l' esperit travessa,
com los cristalls lo sol,
las formas planetárias;
que 's purga ab la dolor;
que 'l fa mes fort la lluyta,
l' enlayrament mes dols,
com pert, al muntá' en núvols,
la mar sa amargantó'.
¡Quína secreta joya
te 'l sufriment pel cor;
y quín penar deu ésser
no amar, duptar de tot!
Tu ets l' alambí ¡oh matéria!
del ánima: son vol
es sempre amunt: ta corva
d' hont hi há mes massa al fons.

Á LIA

Com del alció' en la mar moguda ó blana,
surant va 'l niu dels teus amors ¡oh Lia!
Mes ¡ditxosa la dona á qui Deu tria
de consols y remeys per torsimana!
¡Ditxosa tu, á la qui vegé en la plana
ton espós, enlayrada, corre un dia
com demunt d' una núu; per qui ell llegia
en lletras lluminosas lo que sana.
Com si, als teus ulls, la carn fos trasparenta
veyas al mal quant dintre 'l cos llavora.
¡Benhaurat l' esperit que aixi endevina
la melangia d' ánima sufrenta,
perque ab carmí una galta se colora,
perque s' arruga 'l front, que un crim maquina!

LA CASA DEL ALQUIMIAYRE

YAHIE

DENSÁ que petjan ma ylla las tayfas cristianas,
cada girant de lluna, cada colgant de sol,
¡oh Mahomet! n' es sempre de qualque mal pressagi;
per mi d' un nou dolor.

D' un Xech la fesomia no ha d' esse' espill de l' ánima:
no vull que 'm vege 'l poble ab mi mateix lluytar.
De dia en la batalla jo 'ls donaré l' exemple;
de nit ¡Clement Aláh!

permet que á plorar vinga d' un ver amich en brassos
pera esbriná' en las perlas del teu brodat mantell
lo fat de ma familia, la sort de nostra rassa,
la vida de ta lley.

Si estava escrit que haguéssem d' abandoná' aquest oássis
de tan sucosas fruytas, de boscos tan capsats,
de tan frescals arbredas, de tan plasentas auras,
déixans morir lluytant.

Si no, buydaré l' arca, si cal, de mas riquesas:
de ma ylla en las entranyas faré furgar de nou:
tot lo que en ella 's trobe tindrás pera ta alquímia,
Mahomet, si 'n sap traure or.—

GILI

—¡Oh venerable Yahie, no arriva á tant mi ciéncia!
Perque sé menysprearlo, es or tot metall vil
(que l' or mes útil sempre) per mí; perlas las llágrimas,
gemmas los cors senzills.

L' or, ver rey de la terra, subjuga al hom: la ciéncia,
do del Criadó', 'l fa lliure: si l' or l' empeny al mal,
la ciéncía pel be 'l guia: si al sabi 'l rich menysprea,
ell te del rich pietat.

De veritats envejo sols lo tresor: admiro
las creacions del geni: venero la virtut:
d' Aláh lo nom llegeixo en cada fulla d' arbre
y en cada estel que llú.

En ells he aprés que l' home, com una estatua fosa,
te á dins sempre una falla per hont s' ha de trencar;
que viure arran de terra es mes segur á voltas
que al cim d' un pedestal;

que es nostra vida la ombra d' una áu que fa sa via:
la terra un camp de lluyta, hont pendrhi lloch debem
com á tirans ó martres, esclaus ó sibaritas,
sengles soldats ó xechs;

que aprés la lluna plena ve la minvanta lluna;
que quan *l' áliga* vola á joch se 'n van *los cans;*
que 'ls quatre elements regnan en tota la Natura,
y l' home 's creu regnar;

que á tall d' esprit de nitre, nostra ánima, al despendres,
sols un *capmort* ne resta: que sempre 's fa sentir,
quant mes opresa 's mira, ó doblegarla volen,
com del estany lo crit.

A ta bondat ¡oh Yahie! dech no llansar cap queixa.
Com mos consells te dono, ma sanch si 't convingués.
Recordo la acullida que 'm feres, ta confiansa,
tos dons y tos presents.

Entre ells aquesta casa, laboratori y antre,
(tal l' anomena 'l poble) mon temple y niu d' amor,
hont ab ma ciéncia curo; y, fent dormir á Lia,
per alta inspiració.

Per metje me prengueres del cos, y ensemps de l' ánima:
per guia m' escullires y mestre del teu fill.
D' Ibin Rosch en la ciéncia, y en la moral mes pura
del Gazzali, l' he instruhit.

Mes tu de ma creéncia en lo pregon voldrias
entrar quan jo no hi goso. En mi sempre al cristiá
hi veus, per mes que vaja á la mesquita, y sia
com tu circumcidat.

Perque dins la Almudayna del misticisme 'm fico,
mentre á arbolarla aspiro, místich me creus tambe;
quan jo sobre sas ruhinas llum y més llum voldria,
y 'ls temples transparents.

Com en cada bullida del alambí 's destila
sempre mes fort, y arrastra la esséncia de las flors
l' extret del vi, y elixis mes saborosos dona,
ensemps cordials pel cos;

del bull de las escolas, del flam de tantas aras,
mon esperit n' eixia rectificat y pur,
enduhéntsen las mes bellas y veras de sas máximas,
sentint mes la virtut.—

YAHIE

—Ella n' es ta lloriga, que ab sa lluentó' 'm fascina.
Jo, que á un iman no prego, sé despullarme aquí
del meu poder, y escolto renys y consells, y 't miro
com á un coral amich.

¿Quí sap si en la host cristiana algun dels teus s' hi troba
al qui parlar poguesess?—

GILI

—Ab un vaig conversar,
fa poch, de la muralla. Pere Corneyl li dihuen.
Per ell se que en lo Camp

tinch franca entrada. Mana posar bandera blanca,
fent que ab guidátich puga de dins, com N' Alí, eixir.
Portant missatgeria de pau, plaume l' anarhi.
Parla: ¿qué 'ls dech ofrir?—

YAHIE

—Primer que vinga Lia. Ohir vull dels seus llavis
l' esdevenir de la ylla: si es cert que escrit está
que jo 'n so 'l derrer príncep, y si 'l qui l' ha de pendre
es aquest Rey d' Afranch.—

LA VISIÓ EN L' ÁYGUA

Com verge previnguda la filla d' Israel,
per llántia un corb de bronzo, tota de blanch vestida,
al coll una esmeragda, la roba descenyida,
y voleyant sas clenxas com si baixés del cel,
s' adelantava Lia, la perla d' Israel.

Si anava á cercar herbas, pels sufriments guarir,
las bordas s' arraulian per' deixá' alsá' á las bonas.
A las flors, per' atraure á aucells y papallonas,
de richs colors Natura las ha volgut vestir
com de bellesa als ángels pels sufriments guarir.

Als negres ulls, y al bronzo de filla del Tabor,
de dona nazarena lo bell carés reunia,
hont subsisteix encara lo tipo de Maria,
com si hi encarnessen reynas pera servál millor;
que allí hi nasqué sa mare, y 's criá al peu del Tabor.

Prengué una egipcia copa d' un lotus d' or brillant,
semblant á la en que 'ls somnis Joseph endevinava,
y en la piscina d' áygua que aquella estáncia ornava,
hont peixos d' or y nacre s' hi veyan cuhejant,
omplí la egípcia copa d' un lotus d' or brillant.

—Aquí podrás ¡oh Yahie! vuy lo teu fat llegir.
Quant l' áygua estigue quieta, fixa la vista en ella.
Mirall será esta copa—diguéli—de ta estrella
com lo pou betlhemita del astre que conduhir
va als Reys. Podrás ¡oh Yahie! aquí 'l teu fat llegir.—

—¡Lluyta, la lluyta sempre; guerra, carnatge y mort!—
vehent aquell glop d' áygua feta una mar, ell deya:
y estranys y horribles monstres als infusoris creya,
los uns dragats pels altres sufrint la lley del fort.
¡Lluyta, la lluyta sempre; guerra, carnatge y mort!

Dels primers temps del món allí hi vegé passar
los colossals gripaus, los drachs, las serps pennatas,
los cocodrills-dufins, cignes vestits d' escatas,
áus de llarchs bechs dentats, grans pops, serpents de mar,
dels primers temps del mon allí hí vegé passar.

Y als unglats camacurts dels arbres moradors
á perdre comensant del cos la pelussera,
y á aquells qui al elefant d' asprada cabellera,
al cervo gegantí y als diornis voladors,
cassavan ab boscalls, en covas moradors.

Y anava á apartá' 'ls ulls, creyent que eran tal sers
sols de falórnias fills, quant se cambiá la escena;
vegé al épich Antar, gegant de pell morena,
vencent á un negre lleó, y comprengué eran vers,
no de falórnias fills, aquells fantástichs sers.

Y mes al contemplar, en sanch, del Guadselit
tenyida la corrent; sa rassa vencedora:
y al Rey dels Goths bregant contra un tayfa mora,
com pintada la vehé sobre un vell llens, tenyit
ab sanch dels millors Goths avall lo Guadselit.

Y en terra un trast de mur; reblit, passat lo vall
per la host cristiana: al Rey guiant vers la Zuda 'ls passos;
en l' Aljama la creu; á Kherim mort, y en brassos
¡qui sap si d' un raptor! en volador cavall
á Fátima en desmay, d' un salt passant lo vall...

EULÁRIA

No pogué resistir son cor de pare
aquella escena y com ferit caygué;
mes Gili en un divan lo colocava
tot deturantli la cayguda á temps.
Lia, que, ensemps que N' Yahie vist havia
en la copa 'ls retaules, que ja en sech,
ja esvanintse, cambiavan, deya:—¡Encara
no 'l despertes pas, Gili! No convé
que ell recorde 'l que ha vist. De sa memória
esborra, ja que 'n saps, tot lo derrer
que l' ha afectat. D' aquí ell ab esperansa
ha de partir. Jo 'n tinch pressentiment.—
Y atuhint la llántia deya:—¿Aqueixa boyra
de llum no veus com va esponjantse, y creix
y forma va prenent? ¿No hi sents la flayre
dels rosers de Domás, per un vent fresch
que ella despren portada? ¡Quín cap d' ángel
á destacá' 's comensa! Aixís fendent
va la lluna los núvols. ¡Cóm me mira!
¡Cóm per leu aura empesa assí se 'n ve!

A tall de cer per caramida, sento
d' ella atirat mon esperit. Oberts
sos brassos te, y á reposarhi 'm crida.
¡Presa com en las telas un aucell
he quedat en sos raigs!—Y de Na Eulária
axís parlava l' esperit al Xech:

—Jo so del Rey Jaume l' esprit protector.
Jo sé per qué lluyta. Jo sé que la glória
per ell no cobeja. Del Crist la victória
sols vol. Jo en sa pensa llegesch y en son cor.
Jo so del Rey Jaume l' esprit protector.

Ell tot ho soporta; mes mira apenat
á aquells qui 'l seguiren sufrint la incleméncia
del fret y la pluja. Mallorca y Valéncia
han d' esser cristianas. Escrit está 'l fat.
La lluyta terrible sols mira apenat.

¡Ay del qui la fassa mes dura y mes greu!
¡Del qui ab sanch y ferre la escriu quan ab tinta
y ab or pot claudarla! Creéncia distinta
la guerra no abona. No hi ha mes que un Deu.
¡Ay del qui la fassa mes dura y mes greu!—

—¡Ab or acabarla, y ab tinta se pot!
¡Ay del qui la fassa mes greu y mes dura!
(aixís deixondintse En Yahie murmura.)
Al camp vésten, Gili: poders tens per tot,
si ab or y avinensas la pau ferse pot.—

GILI EN LO CAMPAMENT

RESPIRÁ' 'm sembla l' aura de la pátria
al entrar en lo Camp, hont tu m' invitas,
Corneyl amich,—li diu 'l d' Alagó.—
Y no es que á 'n ella ab cor mesquí idolátria,
que es tot pátria per mi, y pedras fitas
sols entre fosca y llum sé veure jo.

Mes tornan tants recorts á ma memória,
y me sembla coneixer tantas caras,
(que pot 'ser no he vist may) y tantas veus,
que m' apar sia un somni fins ma história.
¡En ma lléngua natiua son tan raras
las conversas! A no esser qualque Juheu,

que ve d' Afranch de tant en tant, ja hauria
vostra parla olvidat, la parla sábia
hont s' encarná dels trobadors l' esprit;
pus ciéncia, art de guarir, filosofia,
alquímia, lleys... en llengua de la Arábia,
fins la flor dels antichs, tot está escrit.—

—Que haja 'l teu geni desplegat las alas
en la ciéncia me plau. Mes ¡ay! que 't planya
déixam, si 't dampna un insensat amor.—
—No judiques Corneyl sens estudialas
creéncias, ni costums. A ma companya
mes d' una santa envejaria 'l cor.—

Aixís abdós, tot caminant, parlavan
desde 'l portal de Raixa, que s' obria
per' En Gili, del Camp tendas en dins.
Lo Rey, En Nunyo y 'l Bisbe 'ls esperavan
en la tenda reyal. De joya umplia
veure un nou missatger dels Serrahins.

Coneixent d' Alagó, de temps, la história,
diuli 'l Rey al entrar:—Sé que provecte
altre Fadhl ben Hasdai ets en l' Islam.
Si un amor 'ns privá de la tua glória;
essent dels de Muret, tens mon afecte.—
Mes lo bisbe Palou—De vos reclam,

avans d' ohir al missatger, que sia
fet jurament,—digué.—Qui 's caragira
mudant de fé, del tracte 's pot desdir.—
Prest N' Alagó deixat la tenda hauria
si En Corneyl, procurant calmar sa ira,
—Es consuetut,—no li afegís,—y obehir

á ella ara 't cal si aquí vens en missatge.—
—¿Juras,—llavors á En Gili 'l Bisbe deya,—
pel Qui digué: «Jo som, y deus estranys
no tindrás; ni per colre cap imatge
de res de terra ó cel?» ¿Pel Qui 'l mon feya
en sis jorns, reposant dels seus afanys

lo seté? ¿Pel Qui diu que hem de pagarne
dent per dent? ¿Pel Qui als réprobs malehia
fins á la quarta género, y no hagué
de Sodoma pietat, ni deixá alsarne
Babel, y de Misraïm als fills occia?—
Y En Gili d' Alagó no respongué.

Atantsánseli 'l Rey,—¿Juras,—diu,—Gili,
pel Qui tot ho creá, y tot ho perdona;
Qui no demana altra ara que un cor pur;
Qui ayma á tots per igual, y á eix món d' exili
pera rebre de martre la corona
enviá al seu predilet?—Y ell digué:—¡Jur!—

—Parla donchs: ¿á qué vens?—En Catalunya
jo nasquí, mes ma pátria es aquesta ylla,
y aymo á abduas de cor. Perçó me dol
veure que un rey contra de l' altre empunya
lo venjatiu acer. ¿Quí mes perilla
dels dos? ¡Está ja escrit lo que Deu vol!

¡Y 'l que ha d' ésser será! Ab las caygudas
s' apren á caminar, com tambe á vençre
essent vensut. Murada es la ciutat:
ara ve un ivern cru: plujas menudas
tindrém avans, y vos podréu convençre
quant dificulta un seti un llarch ruixat.

Separat vos trobau de vostra terra
ara pel mar. Veniu ab gent estranya
que vos poden trahir. Si per la Creu
se pugna ab fé, l' Alarb quant va á la guerra
sap morir per sa lley; y en la montanya
s' está armant gent, ab qui bregar deuréu.

Dessagnantse los pobles ab las lluytas
la guerra aprenen á aborrir. A N' Yahie
y als vells de Palma jo he parlat de pau.
Moltas son, verament, las naus que duytas
de Catalunya haveu, y, ans que desmaye
vostra host, tractarém si aixís vos plau.

De tot quant heu despés en esta empresa
podréu rescabaláus. D' un xech contrari
á vostra creéncia 'n podréu fe' un amich.
Un lleó per' d' un tigre fer la presa
cal que sia fort. Mes tart d' un tributari
se 'n fa un vassall. Es quant llealment vos dich.—

—Maravellat de mi mateix, que puga
ohir tal proferta, estich, ab tanta calma,
de qui prevaricá. No com un Juheu
ó traficant vinguí. Valdament duga
argent pera reblir tota una balma,
y com nevada 'l camp, mentres la Creu

en l' alminar no brille de la Zuda
y haja pres la ciutat, y 'l realme sia
per Aragó, no 'm partiré d' assí.
No m' espantan perills. La fé m' escuda.
Venim en nom de Deu y de Maria.
Tractarém dalt dels murs volpell Valí.—

¡ESPERANT!

Oh recullida font, espessa eurera,
ombrí esquey de fullatge
d' un dels recláus del hort, hont Yahie espera
d' En Gili d' Alagó lo trist missatge;

cálmali ab ta frescor del front la ardéncia,
fes batre jovenívol
aquell cor abatut, y ab ta influhéncia
torna la calma al seu esprit pensívol.

Sa testa, avans com blanch caputx serena,
los núvols la aturbantan:
jas de sos antres ¡ay! n' ha fet la hiena,
y 'ls aucells en sos boscos ja no hi cantan.

Sols l' arpa del dolor en tu hi ressona,
Palma, del plahers vila,
quan lo Camp dels Cristians trist abandona
lo missatger que te deixá tranquila.

Yahie escolta 'l recit de la embaixada
sens que res d' ella 'l moga.
Cap llágrima sa faç deixa llorada,
mes súha sanch son cor y així 's desfoga.

PLANY

PERQUÉ 'l tauró ha vingut á nostras calas
tan tranquilas avans? ¿Perqué, oh Profeta,
has permés al voltor batre sas alas
damunt tos alminars, quant las colomas
voleyavan enjonra de sas puntas,
de las esferas d' or y de tas domas?
¿Perqué no empunya 'l *zualfikar* ta dreta?
¿Perqué 'l *Duldul* no muntas,
y fé y brahó no inspiras al teu poble
¡un vell xech t' ho demana!
pera eixir feix d' acers de la muralla
obrint pel mitj del campament la valla
com arada 'l restoble,
deixant en nostra plana,
per escarment d' una somniada glória,
d' altre *Clos de la Mort* trista memória?

¿Permeterás ¡oh Aláh! que en ton bell temple,
hont en llegendas d' or ta xifra hi brilla,
tres deus colits hi sian, y en figura
fins gent que ab naltres ha lluytat? L' exemple
del Profeta, destruhintlos en la Kaaba,
¿de qué ha servit llavors? Com las abellas
¿per' regalar ab mel d' esta olenta ylla
al poble incult d' Afranch, lo teu brescava?
¿Per' ventejal plantava sas palmeras?
¿Pomers y figuerals per' sa dentera?
¿Per' endolsir sa boca
del canyamel los tanys? ¿Per' sas pasturas
los prats? ¿Per' sa ombra 'l bosch; de boix y ar bossos
los caminals flayrosos?
¿Pels seus llavis aixuts rahims, cireras,
toronjas y magranas,
síquias pera 'ls seus horts, y los ayrosos
molins de vent per' sas farinas blanas?
Per' eixa gent, tan pobrement vestida,
tant malgirbada, ¿hauria
criat cuchs filaners en mas moreras,
y 'l meu *tiraz* teixit tan ricas telas?
¿En alhamí de seda dormiria
lo qui sols se 'n va á joch entre la palla?
¿Nostra vila oriental, que al plaher convida,
haurá estojat pera ells ab sa muralla
tants palaus, tants vergers, tantas mesquitas,

tants brolladors de marbre
que als patis frescor donan, tant bell arbre?
Com porucas gazelas,
derrera l' finestral, que tanca escritas
gelosias, per ell dintre ma Zuda
¿hauré servat del meu harem la toya?
Y la Almudayna, entre 'ls alcássars joya,
hont s' hi plauria 'l fundador d' Azhara,
¿ha d' esse' un dia alberch d' eixa gent ruda?
¡Si está escrit, sols endúrmen lo meu poble
puga en vaixells: mon parament, las eynas
de conrear, cavalls, quant de ma cara
Africa aquí nostres passats portaren,
per' recobrar perduda vigoria,
mentre 'ls d' Afranch aquí hi fondrán la seva,
ho jaquirém: y en lo Magreb, fent lleva
de Berebers, hi tornarém un dia
á recobrar nostra ciutat volguda;
á fer de la ylla torre d' homenatge
del castell del Islam, dret de passatge
en aquest mar cobrantne
als vaixells franchs y als dels Rumis, llegantne
al Islam la esperansa
de cumplir en llurs ports nostra venjansa!

Vull parlar ab lo vell que vingué un dia,
ja que es parent del Rey. Al seu camp torna
Gili, y en ell sojorna.
Ma rica tenda, en tant, faré conduhirhi
y tractarém de nou. ¡Que Alah 'ns inspiri!—

LA TENDA D' ABU-YAHIE

Do dalt del mur, al peu d' ell
Rey En Jaume, has de tractar:
per estalviarte 'l pujar
ja l' ha devallat lo Vell.

Del portal de Portopí
ha plantat sa tenda afora,
ab temensa de que la hora
del seu realme soni allí.

D' un cordová ratllat d' or,
que als raigs del sol reverbera,
sembla la gábia, hont espera
lo lleó al seu domador.

Cordas te de fil vermell
ab bri d' argent en espira,
y, adalt, la volta una tira
d' agremá y moresch sarrell.

A tall de llénguas de foch
en los caps dels pals flamejan
las banderas que passejan
sas naus de Síria al Marroch.

Ab pells de fera alfombrada,
que trauhen lo cap enfora,
mostra 'l valor que atresora
rassa á tal cassa avesada.

Y ab tapissos de Dabik,
d' Alexandria y Banhesa
guarnits los panys, la riquesa
del Valí al qui dona abrich.

Obra d' un cisellador
de Mossul son los brasers,
y 'ls orbs daurats pebeters
que 'n perfuman l' interior.

Séu en riquíssim setial
ab recolzadors de seda
lo Xech; mes un altre 'n queda
pera En Nunyo que aytant val.

Ab ell sols s' hi troba adins
En Gili y 'l fidel Hageb,
que á Bahiel y á En Nunyo reb.
Los Cristians y 'ls Serrahins

d' aquesta tenda al voltant
fraternisan vehent á Aly
ab Guerau, mentres axí
está á En Nunyo 'l Xech parlant:

—Novament ab vos tractar
he volgut. Sou lo parent
mes prop del Rey, y agratcient
no us voldria en res mancar.

Mes me maravella molt
com en nóurem punya ha pres,
no haventlo ab cap greu ofés,
y lo realme péndrem vol.

Es jove, y 'ls vostres consells
se que atén. Prechvos, pertant,
que li digau que es prou gran
l' Aragó. Jo cridí als Vells,

y estan promptes á donarvos
quant per' vindre heu esmersat.
Dins cinch jorns será pagat
si en pau voleu allunyarvos.

Y no ho dich per mancament
d' homens, d' armas ó vituallas;
ni las caygudas murallas
res pel vostre avansament

representan. Cap perill
hi há de perdre la ciutat.
De que us dich la veritat
vos probaré si (al meu fill

donántvos, en garantia
de tornar sans y segurs)
pera franquejálshi 'ls murs
lo Rey tres barons m' envia.

—¿Es que no teniu memória
ó que tindre no 'n voleu?
Vos olvidáu del que feu
com dels grans fets de la história.

¿Quí li apresá una tarida,
si no Vos, ben noliejada,
per En Guerau reclamada
atentament y cumplida,

responentli ab traydoría
que de tal Rey no 'n sabiau?
Mes del missatjer ohiau:
—Fill del qui en Ubeda un dia

vos féu sentí' sa lley dura
es En Jaume d' Aragó.—
¡Ferida de ferro 's cura,
mes las de la lléngua no!

De la morisma comensa
allá la gran cabussada.
Vostra nau ja está corcada:
y si ab la maror se llensa

perilla que vaja á fons.
La d' Aragó n' es novella,
y 'l almirall que hi va en ella
fill d' En Pere y net d' Alfons.

Poderós entre Cristians
es, y de noblesa espill,
y junta al seny d' un capdill
lo brau cor dels Catalans.

Alt en fets y en estatura:
te vintyun anys; y aquesta es,
de cosa gran que ell ha emprés,
la primera. En sa natura

no está tornársen d' aquí
sens tindre vostra ciutat.
De parlarli es escusat,
com jo ab Vos, no essent així.—

Pensívol quedá un moment:
baixá 'l cap, encreuhá 'ls dits,
y ab los ulls enterbolits
respongue' 'l Xech lo següent:

—Vuytanta mil aquí som
entre homens, donas é infants.
Jo us donaré cinch bessants
per cada un. Mes per tothom

que ab mi vulga á Berberia
venir, que 'm donga 'l Rey naus,
y li entregaré las claus
de ciutat al cinqué dia.—

—Per tals pactes jo no tinch
poders,—En Nunyo digué.—
Hi haurá Consell. Mes convé
trevas.—Jo l' *aman* per cinch

dias otorgo; y, en mostra
de que lleal vull obrar,
á deu cavallers entrar
permetré, mentres en vostra

companyia y en penyora
quedará En Kerim, mon fill.—
—Honor rebrá 'l brau capdill
d' un Rey que 'l valor honora.—

FESTAS A CIUTAT

ARROCAB

PARAT sa roda havia voluble la Fortuna:
en vaga 'ls ginys estavan, y 'ls ballesters jayent;
en vaga pichs y xapos, y la minvanta lluna
en palanquins de núvols sa via anava fent.

Mes no en vaga la pensa dels qui ja pressentian
llur fat irrevocable: los esbatechs del cor,
tot acotant la testa, mes fondos los sentian
fentlo de malvolensas y crims ja 'l covador.

¡Si, al menys, en la host cristiana, s' hi hagués respirat l' ayre
que sanejar deurian los arbres de la Creu!
¡Si com l' aucell d' Egipte que al cocodrill plorayre
la boca li neteja del cuchs, que en sas dents veu,

hagués una fé pura, un ver desitj de glória
del corcó de venjansa tambe 'ls cors netejat!
Si aquest gran fet, anella de nostra noble história,
fos lliri de sa toya pel sentiment servat

pel nostre Rey En Jaume, y ab que l' estol venia...
¡quánts dols, quánta destrossa, quánts ays, quánts sufriments,
la pátria, nostra Niobe, estalviat s' hauria,
y quánts mes sa germana, la Niobe dels creyents!

Mes ¡ay! ¡segles y segles, en la tacada arena
de nostra lluyta ab feras, com gladiadors lluytám!
Encara á molts fascinan las palmas, y ab la escena
del fratricidi encara llépols de sanch gotjám.

Lluny es encara 'l dia en que 'ls feréstechs rastres
del animal s' esborren del tot del nostre cor;
que en tots germans hi veja, germans en tots los astres,
y que la lluyta sia entre vritat y error.

Encara n' hi há qui viuhen en tenebrosa espluga;
molts qui caminan d' esma sense saber ahont van,
matant y fent escarni del qui la llum los duga,
á lluyta ab ells, per viure, als bons sempre obligant.

Benhajan quins combaten en gir de la bandera
que porta per tot lema *Fraternitat* y *Amor:*
reberen qualque espurna ó un raig de la llum vera:
no es fill de la inconsciéncia llur acte salvador.

Benhajan quins sentintne, com vértich d' un abisme,
del Infinit lo vértich, de cor y seny enters,
á Deu van per la ciéncia y pel amor del prohisme,
y en sos dolors l' adoran igual que en sos plahers.

Per ells eixas catástrofes que volcan los imperis,
eixos flagells que cauhen damunt dels adormits,
alsada sols la punta del vel dels grans misteris,
justicia son, y causa d' avens y de profits.

Perçó cabal no fentne de flaquedats humanas
punidas ja en la terra, de vanitats mundanas
aquí no satisfetas, jo 'us crech enviats de Deu,
Cambises, Alexandre, Carles lo Many, Mahoma,
tu 'l qui primer vestires manto imperial en Roma,
y tu alt Rey En Jaume, ídol del poble teu.

LO BORN

Sias sempre exaltat, Omnipotent Aláh!
Vuy devant d' un mirab mon cor cristiá t' adora,
que voluptuós devot entri en mesquita mora,
y sostíndrem no puch si 'm deixas de ta má.
Un clap del Paradís he vist lladalt brillá';
he ohit los dolsos cants de tas huris divinas,
y alsant ab mon respir sos vels de bombicinas
sas formas he ovirat á frech de mi al passá'.

¿Será que assí has vingut, fada del Mongibel,
pera poblar d' encants la amenassada vila?
¿Será un oássis florit del Africa tranquila
que per miratge he vist en la blavor del cel?
¿Será que m' he raptat al veure sota 'l vel
d' Himara 'ls negres ulls y de Thamar las joyas,
caps enflocats, florits com voraviu de toyas,
excitant al Amor á que 'n bresqués la mel?

N' hi há prou pera sentir calcom d' un món millor
pera creure escoltar las celestials cantúrias
al veure als qui han deixat las altas voladúrias,
vuy ángels encarnats pera consol del cor.
Com lluna al quart creixent, que, al pondres l' astre d' or,
ab Vésper al costat, velat son disch camina,
Fátima en aquest cel sota 'l *schari* domina,
y Rahima als seus peus com l' *astre del pastor*.

¡Ditxós lo qui obra 'ls ulls sota aquest blau dosser
que, ixent y á posta, 'l sol tan brillantment colora,
qui 't sent com En Fortuny d' efectes creadora,
oh trencadissa llum, per' reflectirle al ver:
qui de natura 'n sap, entre 'l variat concert,
capir las notas suaus, dels cors las bategadas,
y 's fon al dols escalf d' eléctricas miradas,
y es al narrarho al viu despertador del plaher!

¡Quí com valtres tingués la brillantor d' estil,
oh Valladat, Maryem, Raddíah, y Omno-'l-Kirana;
ta veu ,Aben-Feradj, captiu d' una sultana
com rossinyol tancat, sa cambra per atril;
ton estre, Almotamid; ton nervi, oh tu, 'l viril
Antar; Iben Scharaf, ta forma seductora...
pera ésser lo rawi d' aqueixa festa mora,
de tants destres galans, tant caparró gentil!

Com si un estol d' hurís de la plassa al voltant
en gradas y en balcons hagués plantat sas tendas,
com enlayrats jardins d' eufráticas llegendas,
pitjers tambe 'ls terrats, 'navan sas flors badant.
Si l' un era un pom d' or, l' altre era un riell brillant
de topacis, rubins, diamants y áyguas marinas;
l' altre toraya d' ulls de bellugantas ninas,
de llurs ceyas ab l' arch fletxas d' amor llansant.

Al moure una aura suau l' esbull de caps olents,
hizams espurnats d' or, voleyantas cinturas,
filojas, flochs, y flors, preuhadas vestiduras,
en feya ressaltar la grácia y 'ls moviments,
Formas esculpturals, en fugitius moments,
marcava 'l vent lasciu, que ab sa frescó' encenia
tant la brasa del cor, que ja en caliu dormia,
com del qui dels desitjs sentia 'ls greus torments.

Al entrar los Cristians se veheren ulls brillar
rera 'ls muxarabís, passar blancas figuras,
en tant que uns Serrahins, ab dansas y ab posturas,
á tall de perdigots, atreyan llur mirar.
Com en colla 'ls lleoparts se solen aplegar
al canforat ombrí del llor que eix perfum dona,
cada tribu un penó tenia, y en rodona
voltávanlo 'ls seus fills per' ferlo respectar.

Plens com un ou balcons, banchs, catafals, carrers;
penjant dels finestrals taulons ab gent sentada,
altres d' arbres al cim, y la hora ja arribada,
al só d' un anafil entraren los primers.
Com si 's sentis passar uns ventijols lleugers
per' refrescar los fronts, la plassa 's reviscola,
y haiks, xilabas, xals, sefsars, izars... tot vola,
brillant d' armas los punys damunt brodats cinters.

Los uns tiravan l' arch, la noble diversió
que prepara al combat y 'l Paradís augura;
y 'ls duyan del Hedjaz, pintats d' empunyadura
ab banyetas d' isart y ab nervis de lleó.
Ab plomas de perdiu per alas del taló,
cada fletxa á un colom matar en sa volada
devia; y d' archs d' Irak una altra tribu armada
fer víctima al aviat, perseguidor falcó.

Altres, del *zemburek* molt destres en lo tir,
los curts pennats cayrells en lo *botyéh* clavavan;
altres contra una post lo dart de má llensavan,
ó per dintre d' anells del rich metall d' Ofir.
Anava 'l vencedor lo premi á recullir
de Fátima: un *facar*, ó un *Yémen* d' ampla fulla,
be un *basra* ben corvat, be un *ferendjé* ab despulla,
ó be de primer tremp un damasquí *gahir*.

Mes ja s' ouhen renills y fressa de cavalls;
ja 's veu la núu de pols que aixecan las banderas:
ja la plassa 's commóu ¡las donas las primeras!
y se forman partits y s' improvisan ralls.
Com tothom n' hi té entre ells, se veuhen ab trevalls
d' entrar. ¡Tanta es la gent que á saludáls s' acosta!
Pels de la Síria 'ls uns, pels d' Africa fan posta
altres, y altres pels fills de yemenitas valls.

LAS CANYAS

ARRABAA

Si be niu de revoltas, fou la tribu
entre Alarbs l' aturall del despotisme:
lligadas per la guerra y l' islamisme
quiscuna aná avansant pel seu indret.
Mes lo vil cuch se va ficá' en sas vinyas,
y de rabassa morta soná la hora.
Tambe en la nostra 'l cuch vingué de fora,
y 'ns cal rabassa morta per fern' net.

Tribus, rassas, unidas per la llèngua,
germanó de las brancas d' una soca;
¿es que á vosaltras rescatar pertoca
la perduda y befada llibertat?
Com fera entre 'ls joncars, voltats sols d' armas
los déspotas se crian: mentres d' eynas
del travall nostre poble, qui ab sas feynas
fins d' agravis antichs ja s' ha olvidat.

Grans tronos caure hem vist com pollats arbres,
y als petits vells estats fer revivalla.
Qui se 'n creya amo hi va passar la dalla,
y ab mes ufana 's miran reverdir.
Los petits se fan grans. ¡Quí sap si un dia
cada reyalme arborará bandera,
y agermanantse los de Ibéria entera
hi veurém l' arbre del Progrés florir!

LAS TRIBUS MARES

Los descendents d' Agar y de Cetura
son los primers qui armats de canyas venen:
la alsária d' ells recorda que prevenen
d' Amalek, de Cedar y de Madian;
d' Assur d' altres la barba cargolada;
de Lud, d' Aram y Elam la faç semita
d' altres; com l' afuat nas del tarekita
marca tambe als d' Amon, Moab y Theman.

Los qui en recort de la brescada Petra,
en vila d' aquest nom s' apossentaren,
son fills d' Edom, qui á la Ylla transportaren
l' intel-ligent cultiu dels Nabateus.
Vigorosos y altius saben la dalla
com la falç manejar, y fan brollarne,
sos acers, dolls de sanch en la batalla,
igual que sos magalls d' áygua las deus.

Entran ab ells los procedents del poble
qui 'l primer, en las fértils valls d' Ibéria,
mallá 'l ferro, y 'ls d' aquell qui, en la sidéria
regió, al planeta Zeus per Deu honrá:
y aquells dels qui fou colt lo brillant Siri,
de Cananáh, hont la Lluna s' hi adorava,
y del plansó d' Israel qui la Kaaba
com altre tabernacle venerá.

Ab los fills de Khoreisch, qui la eleganta
lléngua del bell Koran parlan encare,
entran los de Thakif, qui, ensemps, per pare,
ab los Temim, veneran á Moder:
calsats van de sandálias viroladas
y per faixas riquíssimas cinturas,
com pom de flors olents, sens armaduras
per' vence en la carrera al Bereber.

Y ab ells tambe los Anezéh indomables,
qui en la sella no senten la fadiga;
los Chammar ben fornits; la tribu antiga
de Thayé; los Khazradj, la mes coral
del Profeta, ab la d' Aus, qui 'l defensaren;
dels seus Xechs la dels Ganyas orgullosa;
d' Azra 'ls fills, y la d' Abs tribu famosa,
qui en constáncia en amors no te rival.

Los descendents d' Himyar derrera ells venen,
ab sa color d' aram fent desparia:
lo deix ab que Sabá se distingia
servan, si be sa llengua ja han perdut.
Com sos cavalls, tots son de pura rassa
de la Arábia, ben fets, d' ampla pitrera,
de perfil delicat y faç riallera;
mes, lleons en lo combat, may s' han retut.

Fills d' ells y dels Hamara, la capdura
tribu d' Akdam, de cabell llis, camina
aprés: son d' estatura gegantina,
de llabis abultats y nas d' ayglot.
Com flamenchs, ab un peu parats s' aguantan;
son de vivor d' esprit, cantors, xarrayres,
gitanos entre Alarbs, endevinayres
ellas, y cada un d' ells un lladregot.

No axí 'ls qui la *mar verda* encara anyoran
hont de Baraím las perlas hi pescaren,
las montanyas d' Oman hont pasturaren,
y 'ls herms d' abdosas márgens del Aftan;
los qui vora las ruhinas de Persépolis
en Schiraz poms de rosas destilavan,
y 'ls qui en lo Zende-Rut, que 's pert, nadavan
teixidors de las sedas d' Ispahan.

¡Quánt deu als vostres fills la anomenada,
que tingué en l' Occident l' árabe ciéncia,
terra pel Tigris y l' Eufrat regada,
sábia Bagdad, artística Mossul,
Cufa creyent, Bassora industriosa,
de Zenóbia l' orgull noble Palmyra,
opulents reyalmes de Gassan y d' Hira,
y Domás, de tals segles la Isambul!

¡Sublime lley, misteris de la história!
El Qui 's val, per fer náixer la figuera
en la esquerda del roch, de l' au viatjera;
Qui en la alzina del grébol la llevor
fa sembrar per la griba en son passatge;
y, agermanant dels continents la flora,
los circhs y 'ls claustres arrunats decora,
y 'ls castells y palaus de manta flor;

El Qui, á voltas, pel mito embolcalladas,
las veritats primeras dissemina,
espurnas del farell ab que il-lumina
la consciéncia naixenta y 'l negre abim;
El Qui ha capgirat mars, reblit las balmas,
alsat rastells de monts, volcat la torre
de Babel, Qui als Diluvis pot recorre...
va decretar l' ayguat de Si-l-Arim.

Y al esbotzarse 'l mur que retenia
en l' Yémen los torrents de sas montanyas,
com la lava del Etna, sas cabanyas
al Azdita y sas tendas feya alsar.
Fills de Kelam, rompent dels reys de Toba
així 'l jou, á las tribus hymiaritas
arrastrant, al pahís dels Lakhimitas
y dels Ghodám anárenlas plantar.

Mes llur esprit inquiet, que fomentava
la ambició dels Romans, á fer la guerra
los mogué aviat als Parts, y de la terra
de Síria y ribas del Eufrat á eixir;
emportántsen al Nil, en sas camellas,
los badells d' or, que de Samária á colre
aprengueren, sos bous y sas ovellas,
fent als fills d' Amalech ab ells seguir.

Tu, entant, malastruch poble de Judea,
patint de Ptolomeu nou captiveri,
t' anavas escampant del seu imperi
per Xipre, la Marmárica y l' Ammon.
Del poble-rey usurpador venjansa
volent pendre, llavors vos revoltáreu.,.
¡Quina matadegolla! ¡Y com pagáreu
vostres crims ab una altra, fills d' Hebron!

Oh terra del plaher, grega Pentápolis,
y tu, 'l robell del ou, vila festera,
monumental Cyrene; ¿quí creguera
que serias alberch d' estranyas gents?
Ja en la cova entoscada de ta nimfa
la bacant no hi devalla; ja no 's llansa
á la carrera l' áuriga, ni 's dansa
al ombrí dels teus boscos tan olents.

Que 'ls qui han vingut per' repoblar la pátria
dels Filenes heróychs, deixant sens ganas
del rich Gossen las frumentárias planas,
y, ab recansa, los *ams* dels seus aduars,
son aquells fills d' Ismael, que vers l' Ifríkia
empeny lo fat; dels Berebers los pares
qui 'ls faran quequejar, las tribus mares
dels qui s' escalfarán en nostras llars.

Com áygua que banyant rocas ferrissas
se 'n dú la sengle aspror, mentre avansavan
lo carés de sa rassa conservavan,
lléngua, história, costums y relligions.
Mes ¡ay! al aixapluch de la *mapúlia*
fonguérense ab Numídia y ab Getúlia,
y, la valla rompent de gents mazicas,
ab Garamants, Etiops y Nassamons.

Onas del mar revolt del Islamisme,
¿quí al véureus avansar, créixer, partirvos,
podrá, si us endinsáu, ja mes seguirvos
com vos seguia al devallar del riu?
¡Benhajas, tradició que l' arbre esfullas;
ombrí de cada font! ¡Per tu, al menys, sebre
podrém quína áygua 'n bressa encara fullas,
y á quína áu doná alberch lo surant niu!

Fets una mota 's fican en la plassa,
tots armats de bambús, lo cap de llansa
vestit d' un drap xopat ab such de gransa
ó safrá per' millor los cops marcar.
Un Luata hi va al devant; del pahís de Barca
conserva la rojor: son ull que brilla
te encara la malfiansa del kirilla,
y 'l seu bras la duresa del arar.

Apar un d' aquells prínceps llegendaris
del mont Aurés, un fill de la Kahina,
un Koceyla, un Yugurta, qui maquina
llansarse al enemich com un voltor
desde 'l seu niu, sa pátria, sa guelaha,
castell y jardí ensemps, hont s' estrellaren
tant los Vándals y 'ls Grechs que la atacaren
com l' acer de Sidi-Okba l' invasor.

Dels seus va acompanyat y dels Nefusa
qui habitavan pel llarch d' aquesta serra,
y dels Godham, qui ab dátils de la terra
d' Audjelah alimentavan sos pollins:
y dels Maghila, adobadors de daynas
y pells de cabra, ab drogas baratadas
per negres del cor d' Africa, portadas
á Guadhamés, creuher dels seus camins.

Darrera d' ells, vanguárdia dels Zenatas,
entran com en Magreb los Nefzahúa
ab sos rivals Fatem y Morrahúa
tot y 'sent d' una soca 'ls branquillons.
Avansant mes que 'ls altres, penetraren,
del gran Atlas seguintne la carena,
de la romana y fertil Byzancena
fins del Muluya y del Zebú á las fonts.

Son ells los qui del Tell ensenyorintse
las tribus dels Sanhadja mitjpartiren,
los qui en sas valls y calmas s' establiren,
hont l' abundó', de segles, hi ha regnat.
Actius, intel-ligents y en las arts destres,
igual trassan jardins que un mur decoran,
y 'l que en arreus y en armas atresoran
es llur bufayna, orgull y vanitat.

Segueixen los Zenatas qui vingueren
del oássis del Djerid, hont la palmera
ombreja aquellas tacas de pantera
que festonan la plana del Desert.
Y 'ls petits Mozabitas d' ampla cara,
groixut llavi, y color que be declara
com circula sanch negra per sas venas,
fills del oássis del Neça sempre vert.

Y 'ls braus Hilal qui entre ells aclimataren
lo camell de la Arábia fent la vida
nómada y pastoral, quals cants no olvida
lo Zenata en sos dols ó en sos amors.
Del Majorki seguint la negra ensenya,
en sas naus per sa Ylla s' embarcaren,
y, ensemps que sa feresa, 'l nom servaren
de poetas inspirats y de cantors.

Fills d' Ifríkia anteislámica, 'ls Huara
penetran en lo Born: tribu aixerida,
vivia en la comarca mes florida,
del Bagrada llotós fins al Damer;
del forcat Zeugitá poblant las faldas;
en sos boscos de tuyas, pins y alzinas;
de Cártago ó be d' Utica en las ruhinas,
captivada pel agre del terrer.

Los llimoners y 'ls taronjers conruavan
sota 'l gran invernacle de palmeras
del oássis d' El-Guettar, y d' oliveras,
prop d' Sfax, las extensas plantacions:
lo codony, lo poncem, la doble atmetlla,
que á Sicilia y á Mallorca transportaren,
y las gerras frescals que hi fabricaren
de la blanca terrissa ab los ronyons.

Los harems dels sultans d' huris provehian
com los *tiraz* de seda y filadoras,
d' esclavas, quasi totas, á senyoras
y á mares de kalifas arrivant.
Perçó n' es de las tribus la mes bella,
la dels grechs del Yslam per la figura,
de cabell quasi ros, d' alta estatura,
bon taranná, pulida y elegant.

Numidas del avior los de Khetama
que deixaren la fértil Cananea
al invadirla la almafalla hebrea,
viuhen per tot ab l' Huara en germanó'.
Com per anar de lleons á la cassera,
per corallar en Bona ó en Tabarca,
del Barbar al Sahel, mes d' una barca
tingué un ifrick llahut per companyó.

Del Rúmel, que com riell de plata brilla,
voraviu del bornús de Constantina,
á víuren avesats, los rius de la Ylla
saben sangrar y aprofitá' 'ls saltants.
Y 'l seu color trencat que moreneja,
lo seu fréstech mirar, sa barba escassa,
sas vigorosas carns, marcan la rassa
que ab lleons combatia en circhs romans.

Cadells d' una ventrada, pels qui serva
la mare mugró apart en sas mamellas,
las valls dels Atlas maurità mes bellas
que xaragallan aquells pits de neu,
dels Azdajas, Azdjicas y Zatimas,
Sanhadjas tots, son l' element de vida;
mes l' esprit comercial á eixirne 'ls crida
plantantse en ports de mar per tot arreu.

Del bressol á la sella, ahont s' instalan,
ells del cavalls los cossos inauguran,
y que es lo cavall d' Africa propalan
mes sufert que 'l d' Arábia y volador.
¿Qué val d' aquest la plástica elegáncia,
las rodonidas formas, la armonia?
Com la mare al infant, que ab sa llet cria,
creuhen al barb mes bell y superior.

Fan pas als Beni-Amer, qui las quintanas
conreuhan del Oran, las tristas planas
d' espart fins al saltant de Lel-la-Sétti,
la santa penitenta d' aquells pichs:
y als Gomara del Riff, d' escardalencas
figuras, y tatuadas sas rojencas
caras ab arrabáas de grogas ratllas,
y ab negres alquissels sols per abrichs.

Y al derrera d' aquestos als Berruata,
mes alts que tots, de testa llargaruda,
fills dels encreuhaments ab la perduda
Atlántida, que 'l mar engolí en flor:
y als ben tallats Mazmudas de pell blanca;
y als Hintetas, tacats de negra rassa,
qui 'ls pans de sal baratan en Thegassa
ab ullals d' elefant, goma y pols d' or.

Clóuhen la tayfa d' Africa las tribus
d' Almoravits; Massufas de pell bruna,
braus Gudala, y bells homens de Lamptuna
vestint lo *lampt* de ratllas y 'l *litham*.
Portan al puny lo brassalet de pedra,
talismans sobre 'l pit y al coll rosaris,
y per llur fé en combats son (temeraris
mes que valents), columnas del Yslam.

¡Quin be de Deu lo cos! ¡Y quin goig dona
veure als cavalls, que clins y plomalls mouhen,
que mossegan lo fré, la pols remouhen,
renills llansant al ayre d' impacients!
Una vuytena la senyal espera
per' disputarse 'l premi á la carrera:
la plassa 'ls hi obra pas, y en sa llargária
te la esvara als costats dos murs de gents.

Al so d' un anafil com llamps parteixen
per lo carrer corrible, fins que un monstre
de vuyt caps y furiós simulan, creixen
solta la brida, lliures, voladors,
estirats, ab lo ventre arran de terra;
y entre 'l boyram de pols en que caminan
semblan claps del Sirat, quant s' iluminan
llurs voleyants mantells, de set colors.

Véns la Arábia, y 'ls del Africa somnian
sols revenja llavors. Los clarins sonan:
d' odis antichs los núvols se congrian
y cada tribu cerca á sa rival.
Renillan los cavalls als tochs de guerra;
fan bullida las sanchs: los uns avansan
á tall d' onas del mar, y altres s' hi llansan
com á estrellars de carn en lo penyal.

D' enemichs ab la fúria s' arremeten;
s' abrigan ab la adarga; no reculan,
y fins als seus cavalls lo foch transmeten
que 'ls incita al combat. Los alquicels
y túnicas de seda se confonen,
mitjpartintse, corrent, disseminantse,
aplegantse, fugint, lliscant, topantse,
fets trossos los bambús, llencas los vels.

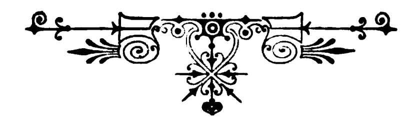
Ja 's colgava lo sol, quant de la Reyna
Na Fátima á una ordre al punt bratlaren
teyeras pels terrats, que transformaren
en batalla fantástica aquells jochs.
Mes dalt d' un alminar muntat havia
á resar la oració de l' Alatema
un muedí; y ab sa veu, que tot ho umplia,
dels ardits combatents apagá 'ls fochs.

LOS CAVALLERS CRISTIANS

Per N' Aly acompanyats á la tribuna
d' hont Fátima la festa presidia,
muntaren los Cristians, y ella 'ls rebia
tan coralment que 'ls hi captivá 'l cor.
Un rostre angelical endevinaren
sota 'l seu vel moresch, car generosa
Rahima amagá 'l seu trista y comfosa
d' En Guerau devant l' ull esbrinador.

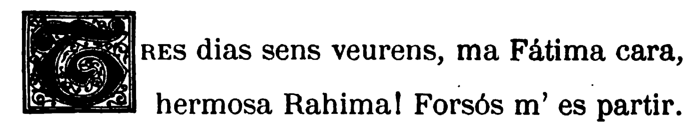
¿Perqué, malgrat del elm que la tapava,
sentí envers Blanca simpatia ignota?
¿Quín recort lo sarrell, la sobrecota
que vestia, en sa pensa despertá?
¿Perqué Blanca atuhint sa gelosia
sentí tambe vers ella simpatia?
Si no trenca la mort d' amor los llassos,
¿com, en vida, la ausência 'ls trêncará?

Curta la estada fou: la nit ja entrada
tornar al campament los déu volgueren,
y vers Beb-Alcofol via prengueren
acompanyats d' Aly y d' esclaus rumís
ab graellas encesas dalt de llansas,
farcits d' homens los curs, mentres las moras,
com en llurs gabials d' or las aus canoras,
umplian los penjats muxarabís.

LAS TREVAS EN LO CAMPAMENT

A REVEURE

Tres dias sens veurens, ma Fátima cara,
hermosa Rahima! Forsós m' es partir.
Me 'n duch per escolta l' esbart de Sarara
d' eiçáhuas la tribu y á Afgar llur capdill.
¡Penséu ab Kherim!

En Gili, 'l meu mestre, tambe m' acompanya:
prop d' ell m' apar sempre mes clar mon esprit:
d' Afranch sap la llengua, la seva no enganya,
y probas te dadas de lleal y agrahit.
¡Penséu ab Kherim!

Muntéu á la torre, que fa de corona
al portal de Raixa. Com dos ajupits
camells podréu veure las tendas de lona
la meva en mitj d' ellas, y adintre un cor trist.
¡Penséu ab Kherim!

Hi vaig en hostatge. No temo ni odío
las caras cristianas. Mes una n' hi ha allí
que hauré de contindrem si hi topo. No 'm fio
d' aquell qui renega l' Islam per lo Crist.
¡Penséu ab Kherim!

GELOSÍA D' UN VIU

SI, sens recel, mes prudent
Kherim en lo Camp entrá,
al trobar bo y acullent
al Rey, son cor s' esponjá.

Com germá d' armas tractat,
va dinarhi y dormí' ab ell,
y pels Cristians respectat
fou ans y aprés del Consell.

Afgar, en tant, passejant
sa gegantina estatura,
entre 'ls cavallers cercant
'nava á aquell, qui la figura

d' un cervo duya en l' escut;
y Sarara al de cimera
d' argent, ab cor resolut
de reptál per la primera.

Sota 'l capmall sorprengué
sa mirada la amassona
y que era Blanca, cregué
son cor ofés, una dona.

En ira encesa al passar
prop del torsimany Bahiel,
diguéli:—Si es que parlar
puch assí ab vos sens rezel,

prechvos que digau á aquell
de brillant cota de malla,
que la, á qui feu viuda, ab ell
vol toparse en la batalla.

Y Blanca 'l repte acceptant
de cap á peus la mirava,
mentres N' Afgar, vigilant,
de gelosia rabiava;

pus foll d' amor, abrassat
á sa volguda orenella,
veya á En Fatilla, irritat
de sa lascívia per ella,

no deixantlo ab sa mirada
de tigre, gayre acostá:
tant que lo nubi olvidada
la venjansa d' ell deixá;

car vol molta abnegació
venjá' á un mort engelosit
que accentúa sa passió
desde 'l mon del esperit.

LO BANY DE FÁTIMA

En la Horta del Valí, en las aforas
de la ciutat, d' ella una milla lluny,
s' alsava 'l *Bany de Fátima*, joguina
del art moresch. Al decorál, batut
ab mesch l' algebs dels ataurichs y voltas,
en ell banyats tots los mahons, los junts
fets ab beurada olenta que n' aparta
reptils é insectes, de flayrosas núus
voltat semblava, y com l' encens d' un temple
tal respecte infundia, que á ningú
de la host setiadora penetrarhi
permeté 'l Rey, ni esgratinyar sos murs.
Perçó Kherim li 'n oferí la sala
per' celebrarhi lo Consell. Vingut
al Camp ab ell un negre esclau havia,
y l' enviá á la ciutat, manant que al punt
portés las claus del bordj y de la tanca,
d' hont devian sortir pera 'l vensut
las duras condicions ó be la guerra.

De Fátima y Rahima las costums
santas sabia, y que si als plers temptava
era sols als de la ánima, als mes purs.
Son pati bisantí, sa columnada,
y, com lo frontis d' oriental volum,
pintats los panys de sas parets, sas telás,
sos mosaychs y sas gerras de Mossul,
sas llántias de cristall ab esmaltadas
flors, y, en sos frisos y arrocabs d' azur,
las inscripcions en lletras d' or parlavan
al cor mes que als sentits, y al seny com full
després del *llibre dels suffis*, que aparta
gulas y encantaments del seu xapluch.
Perçó Kherim, tranquil d' aquells efluvis,
mes comfiava en los Djins, que retinguts
per las senténcias del Koran hi estavan,
que en lo fat del seu realme malastruch.
Devian l' endemá, ohida la missa
reunirshi los barons, llevat sols d' un
que ni eixir de sa mina 's proposava
durant la treva, 'l perfidiós comte Hug.

Deferent sempre 'l Rey, á consultarho
aná al Bisbe Palou. Com de costum,
morts los Moncadas, eran ell y En Nunyo
sos consellers en los afers mes durs.

Ab Kherim de la taula s' aixecaren;
y, encara que era 'l princep alt, robust,
la figura del Rey lo dominava.
Seguits de N' Alagó, Bahiel y alguns
cavallers, se 'n anaren á la tenda
del Prelat. Espayosa, y ab cert gust
decorada, era l' atri, hont s' hi aplegava
en admirable rall la joventut
y la experiéncia, la noblesa y 'l poble,
los Catalans y 'ls d' altres llochs vinguts.
Mes que 'l plaher es lo perill qui núa
ab simpatia 'ls cors: baixa l' orgull
lo noble cavaller, y un company mira
en lo qui á grupa del cavall s' endú.
Adins la tenda 's van borrant antigas
enemistats: en lo combat perdut
no queda cap favor, ni una abrassada,
ni una estreta de má, ni un crit apunt:
entre 'ls replechs del cor la guerra ho grava
y 's recorda en la llar. Gira los ulls
(quant li va de molt prim) al cel l' incrédol,
y tem á Deu qui es dels valents temut.
Mes, com mudant de clima ó vestidura
no 's pert may lo carés, entre l' comú
pensament de las hosts, tambe varia
l' esperit dels creuhats. Sota 'l perpunt
cada hú sent batre lo seu cor; tempesta

congria un front si altre es seré; si un ull
plora altre riu; si 'l catalá s' anyora
n' hi ha que be 's troban de llur pátria lluny.
Tals eran En Carrós y Sir Guilleumes,
estrangers en la host, qui sempre junts
ab los teutónichs cavallers anavan;
tal lo valent Bompart, pera 'l qui murs
la ambició no tenia, y fins la terra
li era estreta per ell; tal lo sornut
Sagrista de Girona, qui ja veya
d' altra conquista 'l temptador vesllum;
tal l' arriscat En Jaume de Cervera,
somniant harems, com de tresors un munt
N' Arnau de Santacília; tal del Temple
y de Sant Jordi 'ls cavallers, y 'l cult
Pere Martell, qui en brassos de nereydas
mes que de driadas s' endormia á gust.
No empero axís N' Erill, qui las riberas
anyora de la Sió; ni En Claramunt,
que no pot oblidar als braus Moncadas,
sols venjarlos somniant; ni lo robust
Centellas, ni En Cruilles tot planyentse
dels pochs anys dels seus fills, no essent xaruchs;
ni en Berenguer d' Ager, qui ab fé d' un martre
espera la hora d' assaltar los murs;
ni 'l bisbe de Girona, ni lo digne
abat de Sant Feliu, qui escriure 'l full

vol de la Presa pera honrar sa vila,
que ja hi havia ab los Pisans vingut.
Y menys ¡oh tu! lo somniador Vescomte
Dalmau Rocabertí, qui has vist la llum
en l' Ampurdá, sabent que flors y llágrimas
Ter avall cap al mar corren per tu.
Que t' anyoras revela ta tristesa,
ton desitj d' estar sol, mentres que lluny
vola ta pensa; ta desfeta cara,
ton cap enclí y lo térbol dels teus ulls,
ta persona y ta tenda descuydada,
en un recó y sens cordas ton llahut.
Aviat de Sant Daniel en una celda
una novícia resará per tu,
y del fet d' armas que cantar volias
no deixará 'l teu estre ni un trasumpt.
¿Quín lligam misteriós á ta persona
m' ha subjectat? ¿Perqué un recort confús
sembla que tinch d' una época passada
d' un campament, d' un gran amor perdut?
¿Perqué, essent noy, ani tantas vegadas
al vilabertrench claustre, y en front del mur
hont hi ha 'l teu vas m' hi deturava sempre
procurant confegir son gótich full?

LA TENDA DEL BISBE

I dols soláç la tarde convidava
y al voltant de la tenda d' En Palóu
los mentats cavallers juntats s' havian
ab alguns mes, la tria de la host,
y entre ells l' ángel del Camp, la casta Bera,
ab N' Abdalláh lo batejat de nou.
Lo Rey, acompanyat de Kherim, Nunyo,
lo torsimany y Gili d' Alagó,
s' acostá al rall, qui s' aixecava en massa
dels capdills d' abdós pobles en honor.
Abdalláh avergonyit los ulls baixava,
quant Kherim, reprimintse, aquestos mots
li dirigia en lléngua serrahina,
en plegadís setial sentantshi aprop:

—En un almoravit comprench que antiga
rancúnia l' haja fet del invasor
l' amich y fins l' aliat, mes no que adore,
qui conegué l' Islam, ídols de nou.—

—No judiques, Kherim, idolatria
lo que es dels sants y martres sols recort.—
—¿No trobas del Koran bellas las suras?—
—L' Evangeli del Crist depura 'ls cors.—
—Profeta fou, es cert; martre sublime;
gemma que per' muntarla era fins l' or
un vil metall; per qui l' humá organisme
vestit massa modest, quasi anguniós.
Emperó, ¿per qué al Cel al dar un soli
d' un sol Deu n' heu fet tres? Mes respectuós
envers Aláh, Mahoma á la creéncia
revelada á Abraham torná mitj mon!
Y ell no trobá una Roma, ni una Grécia
preparada per' rébren la llevor,
sinó als fills del desert, pobles idólatras,
pels qui ha sigut de llum un novell sol.—
—Jo havia ohit als teus imans, mes ara,
que m' han instruhit del Crist los sacerdots,
comprench que en l' Evangeli s' inspirava
vostre Profeta, y 'n preferesch la font.
Los rahims d' eixa parra ell expremia,
y us heu emborratxat ab son licor.—
—L' ulema es pera 'l poble; la medrissa,
lo llibre y l' Univers pel filosoph.
Si pogués ab los raigs de llum dispersos,
que he arreplegat, il-luminá 'l teu cor,
te faria avinent com esta Terra

sengla bolva de pols del torb de mons,
no deu ésser la sola guardadora
de las eternas veritats, ni ho pot;
ni una secta pretendre menys encara
portar 'la veu del Qui ha creat al hom.
Grans no mes d' un rosari estan lligadas
vellas y novas creéncias.— Y llavors
En Gili: —Que som part d' una cadena
aquesta anella 'ns diu, y sebre d' hont
penja y allá hont termina es un misteri.—
—Per vosaltres tal volta, per mi no.
¡Y ay del qui destapar vol l' Arca Santa!
Nou bethsamita morirá, (En Palou
li respongué.)— Y En Gili: —Qui no hi veya
mes que pels ulls del cap, volgué d' aprop
mirar á Deu com á un Moloch, á un Naga,
á un idol dels estranys ó á un badell d' or.
Fins lo poble escullit no s' en lliurava
ni 'ls Cristians sos hereus, ni altres tampoch.
Pel sant cos del Profeta lluytaria
l' Alarb, com los Creuhats pel vas de Sió!
L' idol, l' arca, 'l sepulcre vol un temple;
y catedral, aljama, partenon,
speos, hipostil, pagoda, ó kaaba,
son no mes llosas per' plegá' 'ls jonolls,
llosas d' aquesta doma que per llántias
te sols, y comptes d' ells per salamons.

Mes qui no 'n te conciéncia no s' hi postra,
y es no tenirla qui hi barbota mots
sens capirne 'l sentit. Ab sana pensa,
ó aclaparat de penas, prega l' hom.
Violentant la natura 's crean monstres;
violentant l' esperit blasfems ó idiots.
Segons los temps, l' avens, l' estat de l' ánima,
es la pregária. Ab santa inspiració
com los salms de Davit los védichs himnes
narran de Deu la glória; nat del cor
com l' *Ave Stella maris* era 'l cántich
á Mylita y á la Dea dels Amors.
Perçó 'l qui 'l curs dels astres escorcolla
com á Deu no venera á un raig de sol.
«Adore 'l foch qui tions d' alóes crema;
qui femta de camell,—diu Antar,—no.»
Sols Aláh es gran. Igual que las roncadas
del mar brusent, los cants del rossinyol
ou com lo plany del trist, y la sinistra
pensa li arriva com feréstech tro.
La relligió no es juheva, ni cristiana,
ni es l' Islam: es lo llas que ab lo Creador
lliga á la Humanitat, en fets, ideas
y virtuts sa constant revelació.
Los cors que ella endolceix, los senys que ella obra,
los sers que forma, no 'ls misteris, son
la gran pedra de toch de tota creéncia,

mes que las rassas separant als homs.
Com á llegat dels pares la reberem.
Veritats y resquícias del error
tenen fins las mes santas: transigirhi
per' pendre sient degueren sos pastors.
Mes ¿qué hi vol dir que ab ell quiscuna hi perde
si la idea de Deu sorgeix del fons
mes pura y mes radiant? En las que imperan
com una estátua, que á serena y sol
segles passá, de molsa y fanch vestidas
n' hi há que no las coneix ni 'l seu autor.—

Y, dirigintse á tots, llur toleráncia
invocant per' parlar en filosoph,
—Igual que del Gran Ser, en ideals formas,
palpables feu los atributs y dons
Grécia, ('ls diu), per sublime metempsícosis
s' ha fet del Fill del Pare encarnació
del Deu Omnipotent, com si 'l gran Cosmos
pogués jamay sentirne la buydor.
Y al Verb etern donantli carnal vida,
y fins mort, de sa creu símbol d' afront
l' arma no mes per dominar la terra,
duhentla al cinyell en lloch de durla al cor.
Vuy als Deus del passat trobam ridícols
com ho es tot Deu sens temple: vuy tan sols

en Seus y en Monestirs cántigas s' ouhen
del orga acompanyadas ab los sons.
No s' immolan ja víctimas en l' ara,
y se llatzera 'l cos, s' immola 'l cor.
Mes ja que la rotonda en baptisteri
convertíreu, y al Júpiter d' alt front
en Pare Etern; las Isis en Marias,
en vostras crossas l' augural bastó;
que ab vi calmau las ombras dels qui foren;
ja que servau las bacanals, la mort
plorant encara y lo retorn d' Adonis,
¿qué n' heu fet d' un passat tan bell? ¿Ahont
tancáreu las tres Grácias? ¿Ahont dansan
las gentils Horas? ¿Ressonar d' Apol
hont s' ou la lira? ¿De Neptú lo carro
per hont roda? ¿D' Alep fins al Marroch
quí sa fitora tem? ¿L' elm de Minerva
brilla com ans? Al menys sos filosophs,
cercant lo Be placévolment, vehéren
á Deu, al mon y al home ab rihents colors?—
—Als sentits mes parlavan que á la pensa
aquells Deus, (Palou deya), y gens al cor:
y, si be fills del art, de la mentida
sentho, la Veritat los volcá tots.
Ferm en sa fé, lo martre de llurs aras
los llensá sense témer llur furor,
y content á las feras devallava.

¿Quí ho faria ab un Crist? —Si adoració
com á un ídol li dau, lo qui 'l venera
per lo que fou, al consagrar un lloch
al Gran Aláh li tancará la porta.
No hi volem dos mirabs, (Kherim respon).
Y no perque 'l menysprehi. Sa memória
lo Profeta enaltí, y tomba d' honor
al costat de la d' ell li ha alsat Medina
en sa mesquita per si torna al mon.
Que eran de mel, ens conta, sas paraulas,
y 'l seu alé flayrós y guaridor,
y en nostre cel Maria tambe hi brilla.
¡No 'l combatem, tot combatentvos, donchs!
Mes ¿qué inspirar ab ell voleu? D' Itália
jo á las vilas he anat. Jo n' he vist molts
ne novells Cristos, xurriant las llagas,
magres, feróstechs, de pelats genolls...
¡mes por que majestat fent quasi! Poble,
que tinga imatges de sos Deus, de cop
cau en la idolatria, y fins estada
las creu d' un esperit. Perçó gelós
del seu ideal ho prohibí Mahoma.
La llegenda del mito n' es lo pont.—
A tals blasfémias se tapava 'l Bisbe
de Girona la faç.—¡ Senyor, Senyor!
(exclamant). ¡Que aixó senti! ¡Comfonéulo!
¿Quin diable parla per sa veu?—Terror

ab ell, (diu Gili), heu fet sense compendre
que *lo terror fa als Deus*. Consagració
ha rebut de vosaltres sa existéncia
com si ab Jesús s' hagués partit lo mon.
Ab ell dels crims fins esbargiu lo rastre
quant vos convé. Que pren figura d' hom
feu creure, en tant que venerat é immune
resta lo fratricida y l' incestuós.
¡Quants n' hi ha que 'l maleheixen ab la llengua,
y 'l tenen com un tendre companyó!
Altars li aixecará 'l vostre dualisme,
y obra del mal crehent quant d' ell en torn
vege lo poble, per' calmar sas iras
l' adorará fins á invocarlo y tot.—
—Grat sia als vostres sabis y alquimiayres,
de endiestrada ciéncia á encals del or,
y als astrólechs juheus, qui de las ánimas
com dels planetas esbrinant lo vol,
han fet naixe' en lo poble la mania
de bacanals sabáticas y horrors.
Perçó la Església, d' ángels visitada,
barra la porta al Diable, excomunió
y anatema llansant contra 'l qui vulga
penetrá' en lo realme de la Mort.—
Provocat tan directe aixis En Gili,
al Bisbe respongué: —Los qui 'l pregon
dels secrets de l' art mágica coneixen,

saben que no es del Diable la invenció
vostra sens fonament, no comprenentne
que incerta feu dels benhaurats la sort
podent caure del cel. Si sa existéncia
real no accepta 'l creyent ni 'l filosoph,
de la dels sers diabólichs fé pot darne
qui ha vist d' ells las terribles obsessions,
llur domini dels febles, en extranya
lléngua fentlos parlar, tornantlos forts,
posant en bocas d' ángels fins blasfémias,
y obscenitats en nenas de pur cos.
N' hi ha exemples ben patents: la intélligencia
ab la moralitat no vá d' acort
en los mes d' ells. Fins que canyone l' ala
que 'ls manca, no podrán empendre 'l vol.
Mes ¿perqué ho veda de Moisés lo llibre
ha d' estar sempre 'l nostre esprit reclós?
¿Ciéncias, arts, Univers, filosofia
han d' está' en interdicte, perqué molts
tingan por d' ellas, mentres bull la pensa
y *un més enllá* convida á esplays del cor?
¿Vivim com taups nosaltres sota terra,
ó com lo peix que 's troba en lo pregon
de nostras covas, per voler que perde,
com ells, los ulls de l' intel-lecte l' hom?
Si hem deixat ja 'ls bolquers de la infantesa;
si esperits elevats á la rahó

ja 'ns han parlat: si en esta era de ferro
pressentim pel pervindre una era d' or;
si, aplegant la matéria en cristallinas
massas, la vida vehem sortir dels rochs;
si assoptilam de Deucalió lo mito,
la creació d' Alcomenes, fill del llot
del estany de Copays, com si la roca
allí ab los sers vivents sa germanó
comensés, cedint forsas; si alquimiayres
aquí assajam la confecció de mons;
¿per qué aydar no devem á eixa matéria
en son etern neteig y evolució,
que dona lloch á tantas maravellas?
Y pus d' ella 'ns vestim, ¿per qué lo cos
no treballam com vas de fina argila
mes lleuger fentlo, transparent y fort?
Llavors, de sers eixa invisible rassa
(com esdevé, tal volta, en altres mons
mes depurats), visible aquí seria,
ab llurs consells aydantnos. Ara 'l jou
nos imposa un malvat, y 'ns fa sa víctima,
y 'l Diable es mes nostre amo cada jorn.—
—No ho negaré. Li he vist parar sas tremas;
sas manganxas li sé. Com al virtuós
anacoreta de Tebayda un dia
aná á temptar ab lúbricas visions,
tempta al sabi ab secrets de la natura,

al artista ab lo bell, al filosoph
ab génesis d' ideas, al utópich
ab socials organismes, y al de cor
obert y compassiu inspirantli actes
de caritat y santa abnegació.—
—Mes no ab punyals als assassins ajudan
ni ab claus falsas al lladre 'ls qui son bons.
Entre un *sant* que me excite á la venjansa
y un *diable* al be ¿á qui creuré dels dos?—
—Poder pera combátrel y exorcismes
te la Església del Crist,—digué 'l Prior
del Temple. —Paladins d' aquesta Església,
qui á un ídol adoráu, al misteriós
Bafumet, per vosaltres jo no parlo.
Com lo valent vos regoneix valor,
que no atribuheix com lo cobart á abraxas
ni á armas d' encantament, lo filosoph
sota aquest símbol d' una antiga gnosis
hi veu Grécia y Egipte en germanó,
y com far l' Evangeli. Com vosaltres,
hont lo llibre sagrat no 'm parla al cor,
no m' hi se sadollar, car no es la lletra,
es l' esperit que hi cerco. Ab fé, ab passió
á la créencia apresa en la mamella
com á una verge amí ja fet un hom,
pus triga á anársen la impressió primera
que ha ferit nostre seny y 'l nostre cor.

Han passat anys y 'l seu esprit encara
m' atrau, no 'l cos caduch. La causa fou
això de ma dissort. Jo he vist la ira
en l' ull del dominich si á ma faysó
en ma llèngua pregava: á la calúmnia
de la clara rahó pendre lo nom
quant esta era vensuda; en simulacre
ja escapat d' ells m' he vist tirat al foch;
perseguit al qui pensa, á aquell qui esbrina
la lleys de la natura ¡quant pel mos
en la boca dels scients ó ab llur exili
mes que ab la mort d' un rey pert la nació!
Qui de malla 's vesteix sa vida exposa:
qui 's vesteix de burell enganya sols.
Si es la virtut ó 'l crim la seva máscara
no ho sé: ab esta cara 'ls he vist jo,
y aixís los concebesch. ¡Y tant que ajuda
á embellí' 'l rostre la bondat del cor!—
—Es un combat la vida, y si ostentavau
las armas del error, (digué En Palou),
¿qué estrany que vehésseu la farrenya cara
dels paladins de la vritat? Valor
dona aquesta als mes febles, é invencible
ab la creu en lo pit es un estol.—
Kherim, acariciant la empunyadura
de sa arma, respongué: —Jo en mon esfors
contra 'l que veig y 'l que no veig confio,

y es mon alfanch mon talisman tan sols.—
Un somrís de menyspreu per tals ideas,
com de confiansa en sos acers, llavors
brillá en los llavis del qui *Abat* li deyan,
com en los d' En Centellas. Axí 'ls dos
—Benehidas portam, (deyan), las armas.—
—¿Y de quí (feu En Gili d' Aragó),
benedicció 'n reberen? ¿Del qui deya:
«Deu ja 'ls sabrá triar: matéulos tots»?
¿D' aquell Domingo de Guzman qui anava
en Muret enardint als d' En Monfort?—
—¿O be, (afegí En Kherim), de qui n' empunya?—
—Mentres armat jo miri al sacerdot,
no crech en ell: la má de sanch tacada
no pot fer devallar benediccions.—
—Per lleys antigas ve obligat tot bisbe
á aydar al Rey com á feudal senyor;
y dels oleats la influéncia es poderosa,—
lo Rey interrompé. Y axí En Palou
corroborá sa idea:— Per ella obra
lo Cel la porta al penedit: la font
ella es que renta del pecat las tacas
dels que assí devallam: per ella son
sagrats los reys; per ella indisolubles
lo vot del cast, y 'ls llassos del amor.—
—Tambe tacat com tots son cor tenia
lo Profeta, y á un ángel confiá sols

Aláh 'l rentarli: mes al front escrita
com á enviat d' Ell portava sa missió.
Tambe ell ne feu de la ablució una práctica,
no un baptisme inconscient, pera que 'l cos
aixís rentant, á netejar nostra ánima
aprenguéssem ensemps. Fre á las passions
y no cilicis á la carn ordena;
la forma ni lo bell may destruhí en nom
del Criador de tota forma bella;
ni un pecat fer com valtres del amor,
quant vostre Crist feya un pecat del odi.
Sens palmers mascles, foran sols la mort
dels que viurian á llur ombra 'ls oassis,
y per terme 'l desert. Tal lo reclós
hont consagrau á Deu las vostras fillas
matant cruels tots los esplays del cor.—
—¿Qué més reclós que 'ls teus harems? Esclava
haveu fet á la dona (En Cervelló
li deya.)—Era *en temps de la ignoráncia*;
realsada está ara, y suavisat son jou.—
—Mes que destruhit la idolatria haguera
fet be 'l vostre Profeta, y de missió
mes digna fora, si l' palés desordre
de la familia trasformés d' un cop,
(afegí Bera). Permetent esposas
y esclavas del Islam signá la mort.—
—Fill d' una esclava só. Mes d' un kalifa

degué á una esclava 'l ser. Rassas, ni noms,
ni castas hi ha dintre l' Islam, que abrassa
al rich y al pobre ab tendra germanó.
D' En Zaid l' esclau son llochtinent ne feya
tambe l' Enviat.—Y replicá En Palou:
—Seria lo seu bras llamp de la guerra,
y á ell ho deuria. Pera estendre 'l vol
l' Islam de cimitarra 's feu las alas,
y 'ls Apóstols de plomas de colom.—
—En veritat que fou la cimitarra
la llèngua dels Creyents, d' un poble nou.
Mes ¡registra la Bíblia tals matansas
que enaltiu! y del vostre Redemptor
per possehir la tomba ¡ara quín prólech
d' un llarch drama escribiu ab sanch y foch!
¡Com si no fos en nostras mans sagrada!
¡Si no pogués esdevenir lo jorn
en lo que, esquarterats per heretgias,
al Islam, del sepulcre guardador,
deguesseu tíndrehi temple y 'l celebrarhi!
¡Si á la rassa d' Abraham y de Jacob
que llur creéncia en un Deu servá, hi portesseu
al menys! ¡Si en lo Calvari hont rebé mort
lo Crist, á mes del cedre de tres brancas
deixesseu pendrhi arrel á altres rebolls,
y desde Posta á Sol-ixent poguessem
jáurehi á llur ombra tots en germanó!

¡Si 'n fesseu la piramide hont trobessen
redós pera sa tenda 'ls pobles nous!
¡Si, com á bosch ferit pel llamp, no vehesseu
lo que no haveu plantat, y, com á un lloch
malehit, á dins d' ell als qui vos creuhen
no privesseu d' entrar! Persecució
declarau contra aquell qui com vosaltres
pensar no vol, mentres l' Islam te 'l port
obert á tota nau. ¡Si á destraladas
l' arbre capsat d' un mon supersticiós
no volguesseu matar, ab ell matantne
lo que te arrels mes fondas en los cors!
¡Com si l' au no pogués cantá' en l' alzina,
dalt del gran freixa ó del llorer d' Apol!
¡Com si no mes sota las set palmeras
del gran Moisés, del terebint d' Hebron,
pogués l' hom reposar; y entrá' á la Glória
no mes rentantse en las cristianas fonts!
Un de nostres alims capgirá un arbre,
y arrelaren las brancas en lo sol,
y las arrels floriren. Si es viventa
la saba ¡tant se val! tot dona flors.
Acostumau á mitja llum als homens
y al veure un nou brandó ja cridau foch.
¿Pert son brill lo primer si se n' hi encenen
d' altres, y no es mes clar si 'n brillan molts?
Aixís ho comprenem, y axí acullida

donárem á un proscript, á un filosoph,
lo meu mestre Mahomet, qui enviá á ma pensa
raigs del gran Gazzalí, lo nostre sol.
Me sap greu, Abdalláh, que, ans de banyarte
en cristiana piscina, en sa llum d' or
no hagués nadat lo teu esprit. Tal volta
de bat á bat lo mon de las visions
t' hauria obert sas misteriosas portas.
Que del Islam portam tots la llevor
haurias aprés, y que 'l trahirlo indigne
es del qui en ell visqué. Náixer un pot
sota altre cel: lo peix d' áygua salada
en áygua dolsa 's migra si no 's mor.
Inexpert nadador te veig encara:
voldria, si pogués, tráuret del gorch,
per mes que, com la serp que sas orellas
per' no sentí' l' encant s' omple de pols,
sias sort á ma veu, y com la cabra
seguescas al qui 't mostra 'l cinamon.
Com estrangers venim: la lluyta es vida,
y lluytar ab lo bras com ab lo cor
devem, per nostre avens, nusos ó ab mallas.
Eixirem com entrárem, y aquí 'l cos
deixarem tots, aquesta carn impura
que circumpcisa ó batejada fou.—

Com l' alminar que branda quant empunya
lo muedí desde 'l cim sa bola d' or,
l' esperit d' Abdalláh tambe brandava
de Kherim á la mágica expressió.
D' unas márbreas cariátides se conta
que, arrancantlas del temple, un gemech fons
deixaren ohir. Aixís ell pantejava,
á las hurís semblantli veure entorn
dansar per' retenirlo, com al carro
de Khrisna 's repenjaren sos amors.
Mes altres en sos ulls s' enmirallavan,
ab sos batechs batía un altre cor;
novell Malech-Adel de sa Mathilde
sentia 'l seguitori, la atracció,
y pogué mes una mirada tendra
de Bera que del princep las rahons;
la qui, anant á sa ajuda, ab sa veu d' ángel
explicá del amant la conversió
deguda al gran miracle de las fletxas
de las captivas respectant lo cos.
—Miracle fou, y lo miracle veherem,
y jo 'n sentí la joya dins del cor.
Mes ja 'ns diu lo Profeta: «No t' admire
veure en ple dia entenebrit lo sol
y partida la lluna; no s' eclipsan
per la naixensa ó per la mort d' un hom:
ni 'l veure en serps las varas transformadas

sens pesar, causas, temps, persona y llochs,»
Ell miracles no feu. Son gran miracle
es la seva obra, 'l flum d' inspiracions
que semblan de Davit y d' Isaïas.
¿De que servit li hauria? ¿En la missió
de Jesus creuhen tots per sos miracles?
Si aquell qui 'ls veu fa 'l cech, y 'l sort qui 'ls ou,
¿cóm voleu ferne basa d' una creéncia,
del miracle? Miracles veyem tots
tant d' Iblis com dels Sants. A la palmera
sols conéixer podem per lo penjoy.—
—Del arbre de la creu ha sigut saba
la sanch dels martres, (digué Bera), y dols
es per ella morir. Perçó 'l martiri
ab somrís esperavan. —¿Y qué vol
dir suplici y martiri? Tant es martre
qui per sa lley ó per sa pátria mor,
com esbrinant secrets á la Natura,
ó be explorant incógnitas regions.
En lloch d' avens lo sacrifici es signe
á voltas d' un passat molt tormentós.
Aláh pesa del hom la vida entera,
y es un gra en la balansa sols la mort.
Esta nit als eiçáuhas en llur tenda
veure podréu. De mágia ni tant sols
n' han ohit parlar. Si obra la fe miracles
la d' ells es tanta que 'ls creuréu visions.—

LOS EIÇÁUHAS

FETORS que del Avern vos despreniau
per pendre al au ab un mortal filat,
vapors que á las sibilas enardiau
bullint sota del tripode sagrat.

Fums que, ans dels grans flagells, en los sanctuaris
tenyiau lo blanch llens ab tó sagnós,
aromas embriacants que als visionaris
transportavau á un mon esplendorós;

¿Es que una vara mágica us congriava,
ó ab son poder del marabut lo clam,
ó que en sa tenda Afgar hi aixaplugava
una llegió d' esprits de negre alam?

Mentres la de Sarara un buch d' abellas
semblava, vehentlas sempre entrant y eixint,
feyneras, entonant llurs cantarellas,
á llur reyna sumisas obehint,

era l' alberch d' Afgar una confurna,
que donava d' entrarhi fins mareig,
fent pas de tant en tant com á au nocturna
á algun negre serrahí, feréstech, lleig.

Entrada ja la nit á ella arribaren
lo Rey, Kherim, los nobles y 'l Prelat,
menys Abdalláh y Dalmau, qui acompanyaren
á Bera al niu d' amors y caritat.

Palou duya de mallas la cogulla
y 'l pluvial de vellut, fermall de preu
per clóurel, una espasa d' ampla fulla,
y al pectoral un tros de vera-creu.

Qui 'n portava 's penjá lo reliquiari,
y cenyí acer d' encant lo qui 'n tingué:
sols un de puny en creu per' penetrarhi,
rublert de fé 'l seu cor, lo Rey prengué.

Com si fossen de bruixas á una dansa
ó á un col-lotge de diables invitats,
lo cap en roda, espalm y esgarrifansa
sentint, senyarse á molts esparverats

se 'ls vegé als primers ayres d' una estranya
cobla ab tres atabals y un anafil
ab la que, dins la tenda de campanya,
va comensar la agitació febril.

¡Oh poder de la música, que ahuna
lo bategar dels cors; dels giravolts
que dels cervells la excitació comuna
fan, al saltar, encadenats ó solts!

Al véurels ab la boca tota escuma,
los munyochs de cabells com á serpents,
com ferro ruhent en l' áygua 'l pit que fuma,
¡tant la suhor regalávalshi á torrents!

balandrejant lo cap com si á despendres
del coll anés, extranyas contorsions
fent ab lo cos ja ert, ja com si extendres
volgués á terra; 'ls amples caputxons

uns voleyant. y 'ls altres núa testa
cargolantse com serps, ab espignent
riure 'ls d' assí, mentre 'ls d' allá, ab feresta
ronquera, un antre de la tenda fent;

uns com embriachs cayent, amoratada
la faç y 'ls ulls enfora ab rams de sanch,
térbola y de cadavre la mirada
altres, ó be extasiats los ulls en blanch;

girats d' esquena al mitj; fins al deliri
electrisats pels cinturons de pells;
d' Hussein en llur memória lo martiri,
ó l' Harvallah, la dansa dels camells;

recordavan sabáticas balladas
al bosch, engir del Gran Crestat de vims,
ó llegions d' esperits que en sas glopadas
vomitan los volcans dels seus abims.

Plantadas formant rotllo sis matxalas
devant la tenda y 'ls engraellats bratlant,
ab enfilalls de llums pera lligalas,
y 'ls cavallers sentats tot al voltant,

eixi 'l primer de dins al escenari
lo nubi Afgar, tals mots deixant ohir:
—La *axura*, de la mort aniversari
del fill d' Aly, es avuy. Quant va patir

palés en los eiçáuhas cal que 's vegi,
puix d' Aïssa l' esclau, y fundador
de nostra ordre, hem rebut lo privilegi
de soportar tot mal sense dolor.—

Res proba, oh tradició, mes ta vellúria
que d' església oriental aquest sagell;
perçó encara l' eiçáhua n' entra en fúria
si topa un Juheu, tiragassant l' anyell.

Anafil y tabals de nou sonaren
per' ja no parar mes. Eixí del ball,
com pedra de la fona, un que 'n llansaren
al nubi 'ls seus companys. En mitj del rall

l' aturá, y arrancantli ab la estrebada
lo turbant, cada galta ab un estil
li atravessá. Ni un ay, ni en sa mirada
s' hi llegí 'l sofriment: de sanch ni un fil.

Derrera d' ell, armat d' una gumia,
vingué un altre, nu y cru, esbelt y blanch,
y ab ella 'l cos frenétich se feria,
deixántsel com zebrat, regalant sanch.

Un altre ab un coltell sa faç ratllava
del front al coll, al ventre un gros punxó
clavantse, mentre un altre 's foradava
ab una lesna 'ls parpres sens doló'.

Ab dos llansons un altre treya enfora
de sas concas los ulls fent feredat,
mentres d' un acer dret altre á la vora
ab son pit ha la fulla doblegat.

Al fi tall d' un alfanch que dos sostenen
altre 's penja pel ventre, damunt d' ell
saltanthi 'ls uns, en tant que altres s' extenen
revolcantse entre espins, núa la pell.

Desçals pel ferro ruhent altre camina
y de carn á la brasa 's sent farum;
altre 'l llepa ab la lléngua, y quant termina
com un penjat la mostra encara en fum.

Del figuerot las palas espinosas
mastega un, y altre carts, sanch escupint,
y altre ab fallas de brancas rehinosas
la llanuda pitrera 's va rostint.

Escarritxan las dents sentint que ab ellas
un hi trenca lo vidre; altres tirant
d' un llivantó cruixir fan las costellas
del qui se l' enrutllá com cabristant.

Ple de nyangros te 'l cap un que s' hi pega
colps de massa; concat, de copsá' ab ell
balas de ferro, 'l te altre; y altre s' entrega
á un rodament d' alep ó devanell.

Y per adops una infernal cridória,
un ritme estrany, cruhent, vertiginós,
que, 'l mon perdent de vista y de memória,
tornalshi fa tant insensible 'l cos.

Tambe 'l perden de vista 'ls qui s' extenen
sota 'l carro pesant de Jangrenat,
los qui, ab boixets dintre la pell, sospenen
son cos d' un arbre, aquells qui, en lo passat,

á un ruhentat Moloch sos fills gitaren,
las baccants, la qui al temple á prostituhir
sas carns anava, y quants se corsecaren
de cos y d' esperit matant l' albir.

L' ENCANTADOR DE SERPS

Tota la folla á dins, sol á la escena
vingué un psyli de flauta tocador,
ab dos cistells de vims: damunt la arena
posá un tapís; y, dret, del interior

de l' un, tragué escorpits atormentantlos,
mossegantlos, xuclántloshi 'l verí;
dos escursons, com espinters roscantlos
en sas munyecas, ó acotxats al si.

Y del altre una serp, que estengué entera
dujantla á tall de gúmena en tortell,
fentla avans rodolar, á la manera
d' aquell qui esplana un ciri, ab son tormell.

Com d' un turbant ab ella se 'n cofava,
se la enroscava al coll, y ella xiulant
rabiosa ab son fibló la amenassava
mentre ell 'nava sa cúa mossegant.

Tocant de nou la flauta altras n' eixiren
posantse dretas y obehint sa veu,
fins que ab altra passada s' adormiren
com á mortas quedant, fredas com neu.

LO FAKIR

Com mar passat lo temporal, quedava
en calma l' escenari, quant eixia
del antre 'l marabut.
Alt, sech, núas las carns, colrat semblava
si la mirada inquieta dirigia
cadavre revingut.

Si no 'l seu cos, son cor era sens vida,
pus quant batre volgué, ó assolir creya
lo plaher, trobá 'l dolor.
Com si portés sagnanta una ferida
ja al náixer, en l' amor tant sols hi veya
un cranch devorador.

De por que hi hagués un niu, al peu d' un arbre
may s' assentá; d' un riu may á la vora
quant sota 'l líquit vel
lo peix s' aparellava; fret com marbre
als brassos, sort al cant d' una huri, fora
si Aláh li obrís lo cel.

Perçó al trasvals fluhídich, que á semblansa
de las minvas del mar, en nostra esfera,
te 'l Cosmos infinit,
ni á eixa capa, á eix llim de benhauransa,
aureola del planeta en sa carrera,
may remontá l' esprit.

May respirá sa pensa eixa aura pura
hont s' hi banyan los bons, com papallonas
de flor en flor volant;
com fanal entelat, com dintre escura
boyra visqué, sols en corruptas onas
d' asfáltich llach nadant.

Sa voluntat á tall d' iman atreya
als esperits de vesta mes pesanta
bastaixos dels mes purs;
y ab ells obrant prodigis tindre 's creya
un poder sobrehumá, fins missió santa,
terrible ab sos conjurs.

Com una hóstia tenia una durícia
al front de tant postrarse en lo sanctuari:
d' un alminar al cim
la pedra de un fonévol, quant inícia
sa cayguda, aturava ab son rosari,
anantli d' héurel prim.

Sens obri' un pergamí lo contestava:
dart tocat d' ell á qui ell volgués feria
sols fenthi una senyal.
D' un enemich molt ben guardat entrava
en la tenda, y en una hi deixá un dia
clavat lo seu punyal.

Un trípode portárenli: en sa taula
posá las mans, pensívol, com si fera
d' esprits evocació:
á moures comensá y á sa paraula
obehí sens tocarla, anant lleugera
d' un al altre cantó.

Ja animada rodant com balleruga,
ja dansant, ja enlayrantse, y sols dihentli,
passant per damunt d' ell;
ja saludant á tots, ja malastruga
comptant los jorns del qui se 'n burla fentli
esborronar la pell,

tal impresió causá, que 'l relliquiari
besava l' un, de por altre resava,
l' altre tot encongit
posava má al acer, lo visionari
ball de diables hi veya, y apretava
Palou sa creu al pit.

Portárenli un rebab, y damunt d' ella
lo posá 'l marabut. Per má invisible
tan habilment soná
que al fi esclamaren tots:—¡Oh maravella!—
y Palou:—¡Sense 'l Diable es impossible
tals prodigis obrá'.—

—¿Creyeu vos, si es lo Diable, que podría
tocar vostra relliquia veneranda,
astella de la creu?—
—Ella es mon defensiu. No arribaria
á posarhi las mans.—Una demanda
vos faré donchs. ¿Voleu

deixarla entre jo y vos? Á igual distáncia
d' ella estarém. Veurém á qui s' acosta:
cada hu invocará.—
—¡Es manca de fé en ell, ó es ma ignoráncia!—
esclamá 'l Rey vehent que á tal proposta
lo Bisbe se 'n aná.

—No es sagrat mon acer, (digué aixecantse),
mes té lo puny en creu, y tinch en ella
tanta confiansa y fé,
que ho probarém, fakir: —y adelantantse
al bell mitj lo plantá. ¡Com una estrella
brillá' 'l pom se vegé!

Y cap á n' ell, tot doblegant sa fulla,
sens desclavarse may se dirigia
del marabut fugint,
vehent tots al Rey dels peus á la cogulla
com de cuca de llum la que 'l vestia
sa figura embellint.

Mentre una serp de las que allí dansaren,
de la tenda escapada, s' enroscava
del acer al voltant.
Sas dents, al mossegarlo, li saltaren,
y en tres trossos per terra bellugava
ab que s' aná tallant.

Kherim á tal prodigi una mirada
doná á En Gili, dihentli que preveya
sa malastruga sort,
que era En Jaume aquell Rey á qui lliurada
Mallorca devia 'ser fatalmente creya,
y del Islam la mort.

LA MINA DEL COMTE D' AMPÚRIAS

HI ha dias molt solemnes en la vida
tant del hom com dels pobles; en que 's veu
darrera dels tapissos de la História
la esborronada trama que 'ls teixeix.
Dias de proba, en que quiscun se mostra
tal com es, tal com pensa, tal com sent;
en que un cor venjatiu se transparenta
al través de la creu del cavaller,
en que sota oleat front s' hi veu la ira,
y en noble joventut un esprit vell.

Pera 'ls capdills de la host, de matinada,
ja anavan aprestant los escuders
las mes vistosas cotas que portaren,
cinters brodats, y bandas y mantells,
ó ab esmeril dintre de sachs pulian
las robelladas mallas dels osberchs,

treyan tacas de sanch de las espasas,
en las socas fregant, com ab la pell
de sas banyas anyals sol fer lo cervo;
desbonyegavan cervelleras y elms,
ó ab olents cuyros los buyrachs vestian
y ab pell de raja 'ls mánechs dels coltells.
Tots anavan fent via al *Bany de Fátima*,
quan Palou de sa tenda tambe isqué.
Duya mitra de seda, la casulla
de tela de Bizanci, de llinet
finíssim l' alba, llama d' or la estola,
lo calsat llis y sobre 'l guant l' anell.
Ab crossa bicorvada caminava
símbol dels dos bisbats: ja en Pantaleu
de Bisbe de Mallorca 'n prengué 'l títol
fent per la seva Seu valdre antichs drets.
Imposava sa marxa majestuosa.
Al passar, tots se treyan lo capell,
y de sa tenda, per' l' anell besarli,
Bera eixia ab sas damas, en present
oferintli un sudari per' la crossa
brodat per ella y d' un lli blanch com neu.
Al pas trobant la mina del d' Ampúrias
lo Bisbe hi volgué entrar.—¡Pau assí en Deu!
(digué.) Ja van de treva quatre dias,
y encara no heu muntat al campament.
En nom dels del llinatge de Moncada

y en nom del Rey devallo ans del Consell.
Vostre clar seny, vostra experiéncia 'ns manca:
veniuhi ab mi, comte Hug.—Ja he dit al Rey,
pels missatgers que ha enviat, que no vull pactes
ab Serrahins; que per' lluytar ab ells.
no per tractar, jo li oferí ma espasa,
mas arcas, mas galeras y ma gent.
¿Qué dirian las ombras dels Moncadas
si no 'ls venjavan pas? Entre 'ls parents,
vos, qui lo volgut n' erau, del llinatge
féune sentir la autorisada veu.
Jo massa he fet, per' respectar la treva,
parant nostres trevalls. Mos maynaders
tenen ganas de entrar per sota terra
ó escalant murs, y de combatre ferm
fins á morir, venjant als ínclits héroes
dels qui ja sembla n' heu perdut l' esment.—
—¡Sí, venjarlos volem!—tots repetian,
mentre un mal baf omplia aquell alberch
com si 'ls bons ángels allunyats s' haguessen
al entrarhi una ratxa del Infern.

LA MISSA DEL SANT ESPERIT

QUANT à la *Horta del Xech* arribá 'l Bisbe
ja l' esperavan tots. Ja del jardí
aspiravan la atmósfera flayrosa
y 'ls pots d' esséncias y 'ls perfums de dins.
En Gili, que al Consell invitat n' era,
los versets del Koran 'nava traduhint
del arrabáa, que feya 'l vol del atri,
y de las guardas de la clau l' escrit.
L' hamman voltat estava de columnas,
á mitj fust un anell ab opalins
y esférichs pots de vidre plens d' esséncias;
enrajolat de blanch y blau lo pis,
y 'ls alissars de rica fessifisa.
¡No serás mes, tassó de marbre espill
de la ondina que en tu s' hi rabejava!
Com en tas suaus onadas ja 'l seu pit
no bat, densá que veu filla amorosa
bregá' al seu pare en trángul d' argentviu,
y fer áyguas la barca de la pátria.

Per' celebrarhi 'l Bisbe un tros benehí
encensant la paret que al Nort mirava,
é instalánthi l' altar. Sobre un brunyit
trípode de metall, de coureria
catalana obra mestra, 'l bisantí
march, que enquadrava l' ara, hi colocava.
Era de porfi vert y tenia adins
d' Eulária una rellíquia, que Frodoni
recaptá quant sa tomba descubrí.
Lo march, d' argent daurat, guarnit se veya
tot d' amatistas del cantó de Vich,
ab relleus del martiri de la santa;
y ab esmalt cada escayre, entre vidrims,
de Sever, Olaguer, Paciá y Frodoni
las quatre efigies y los noms escrits.

LO CONSELL

ACABADA la missa penetraren
devall la sotilada. En plegadís
trono ab testas d' isart seya 'l Rey Jaume,
y, encara que alt, sota 'ls seus peus coixí
no hi calia, sa talla gegantina
dominant sempre com son clar esprit.

Los parents dels Moncadas á sa dreta
se colocaren tots: En Nunyo al mitj
devant del Rey, y á l' altra banda En Gili
entre 'ls demés de la host. Sols, dels capdills,
hi mancava Na Blanca, qui en la tenda
de Bera 's va quedar. Clar y precís
lo parlament d' En Nunyo fou, qui havia
d' explanar la proferta del Valí.
—Com missatger me cal parlar del pacte:
paráu compte, solsment ab lo que us dich.
Ofereix per cada un dels de la vila
cinch bessants d' or y al cinqué dia humil
durá 'l Valí las claus si 'l Rey li dona
naus per tots quants ab ell vulgan partir
á Moreria.—Aixecantse 'l bisbe
En Palou, lo primer, s' expressá aixís:
—Gran es la pérdua que ha sufert la pátria
ab la mort de tants nobles, bons, ardits,
lleals al Rey, amants de nostra terra,
fervents creuhats, de cavallers espill.
Per Deu lluytavan y per Ell moriren
y ha d' esser grat á Deu que al qui 'l serví
venje la host. Ell nos dará victória,
pus no podrá de menys que benehir
tal acte. Jo hom de guerra com vosaltres
no so, ni puch obstacles y perills
pesar. Sols del llinatge dels Moncadas

lo que llig en los cors ma boca us diu.—
D' En Nunyo lo parer ohir volgueren
tots y ell parlá:—Bárons, vingut assí
havem tots de bon grat pera servirne
á Deu, Nostre Senyor, y al Rey seguint,
á conquerí' aquesta ylla de Mallorca
que l' Alarb nos prengué: ni armas, ni ginys
ni gent per' assaltar la vila 'ns manca:
mes, acceptant lo pacte, pera 'l Crist
guanyam un realme sens vessar sanch nova,
trayentnos de la vora un mal vehí:
del nostre escut delim la negra taca,
y 'ls nostres lenys podrán bogar tranquils.—
En Ramon d' Alamany llavors s' alsava:
—Tans sols, (digué), pactar ab Serrahins
podrán aquells que no 'ls hi han pres cap filla
ni han perdut cap parent. Lo qui du al mitj
del cor una ferida que supura,
sedeja sanch, y de venjansa 'l crit
ou sempre, vehent lo brant de la justícia
en l' acer de creuhera que du al cint.
Pera servir á Deu aquí us seguírem,
Senyor Rey; en la estrena caure heu vist
als mes nobles, y entre ells als braus Moncadas.
¡De consemblants cap rey se 'n orgullí!
Deu, qui en las mans te la venjansa, us dona
la ocasió. De Mallorca, fentho aixís,

l' amo 'n seréu. Tant sols escarmentantlos
allunyau d' altra guerra lo perill.
Lo Valí es sornaguer: coneix de la ylla
las calas, los recons, los ports d' abrich
y desembarch: si passa á Berberia
pot fer lleva de gent y trobá' amichs
que 'l vullan ajudar. ¡Sempre 'l exili
mou interés! ¿Y si tornava á assí
comfabulat ab los Alarbs qui 's queden?
Perdriau Vos lo que ara conqueriu
ab ajuda de Deu y ab nostras armas.
Ab la cua ha picat com l' escorpí,
y sabeu bé que sols xafantlo 's troba
prompte remey pel mal que feu guarir.—
Y dels Moncadas los parents donaren
tots de «¡Venjansa!» y de «¡Al assalt!» los crits,
parlant després d' En Claramunt y d' altres
en aquests termes En Guerau al fi:
—¡Per Deu, Senyor, no us oblidéu dels nobles
que assí han trobat la mort; dels qui servius
tan be savian; d' En Guillem Moncada,
qui us amava de cor, com pot á un fill
un pare amar; ni d' En Ramon lo digne,
company del brau Vescomte! Benehir
váreu nostres acers per llur venjansa
la nit que 'ls enterrárem, y ab lo drinch
de sas llénguas de ferro dins las veynas

membransa sembla 'ns fan d' aquell oblit.—
Ofegant l' ardiment de jovenesa,
y mes prudent que tots, lo Rey aixís
los respongué:—Lo que 'l Senyor ordena
quant te á be que haja lloch s' ha de cumplir.
A cap preu, mes que 'ns sia dolorosa
la pérdua dels mes cars, no conseguim
posá aturalls de llur destí á la roda.
En nom de Deu vinguérem; per' servil
en esta terra; per' sa fé implantarhi
en milloria nostra. Del Valí
aceptant la proferta senyors d' ella
sérem sens afrontar altres perills.
Los qui assí han mort de Deu ja n' han la glória,
y mes terra que Nos tenen allí.
Com un de tants jo aquest consell vos dono,
ofegáu los lladruchs de vostre esprit.
¿Á qué ve entrar pel mur si per la porta
podem entrar triomfalment á dins?—
Mes, á una veu, los bisbes y los nobles
del llinatge dels héroes sepelits,
—¡S' ha de pendre per forsa, (repetian),
aquesta vila, de piratas niu!
¡La sanch dels grans Moncadas ho demana,
y 'ls plors de tantas mares sense fills!—

LA PESTA

Com un vol de flamenchs, que al sentí' 'l gebre
en la herba, hont á peu coix pel Juny dormian,
se llansa vers las tórridas regions,
á la fredor dels cors, que sols concebre
odi, venjansa y no 'l perdó sabian,
s' allunyavan los célichs companyons.

Entre 'ls plechs de sa aérea vestidura
amagavan, volant, sa faç plorosa,
que es trist sempre per ells no esse' escoltats:
mentres creguent sa influhéncia mes segura
ab somrís s' animava la gelosa
llambregada d' Azrel, qui ha morts flayrat.

Del blau puig de Torrella en la cadira
cama–assí cama–allá sentat ja hi era
quan vegé 'l vol dels bons esprits partir;
y ab lo sinistre brill, que por inspira,
d' un cop d' ala s' llansava á l' Albufera,
fent son acer fatídich relluhir.

Y remoguent ab ell, á tall d' arada,
del fons corrupte 'ls enllotats solatges
de febrosenchs miasmas manantial,
feu despendre llur pútrida brabada,
y entre bombollas y alirets salvatges
com de mómias extranya bacanal.

Sas negras carns sols de parrachs vestidas,
sechs com un bruch sos brassos, arrugada
com pergamí la resclosida pell,
sas venas sobrehixents de cuchs reblidas,
sens bola 'ls ulls, la boca esmaixellada
y en munyochs aspres lo clapat cabell:

com bojas soltas per l' estany corrian
mentre uns músichs extranys, cossos sens testa,
tocavan instruments fets d' óssos tots:
y donantse encaixadas que cruixian
ballaren al compás d' aquella orquesta
una dansa macábrica á xarbots.

De fetor una boyra entre mitj d' ella
sorgí, formant lo núvol que devia
d' Azrel á la evocada conduhir;
per' arriar sa carrossa una parella
d' escalfahidas vivras hi venia,
y per auriga un espantós vampir.

D' un monstre colossal la carcanada
en formava 'l setial, y eran sas rodas
de carnuda raflésia quatre flors:
fétida hydnora 'n feya d' enramada,
que altres vampirs picavan, de grans podas
dias flayrant en que abeurarse en plors.

Mes, per contrast del carro, la figura
que á sentarshi vingué, de blanch vestida,
era del cel encantadora hurí.
Com la Parca de Fídias, que en la altura
del Partenon talla l' estam de vida,
era l' esfing un raig d' amor diví.

Sa mirada era dolsa y somniadora;
sa cabellera en negres flochs perduda
de sa sina 's buydava en la canal:
sa postura indolenta y temptadora,
del bras esquer sa túnica cayguda
descubria una espatlla virginal.

Tal ets pel just y pel sufrent ¡oh bella
barquera entre 'ls dos mons, Mort esperada
pel qui avans ja li has pres trossos de cor!
¡Benhajas, Temps, que llimas una anella,
cada any, de la cadena que reblada
portam en est presiri purgador!

¡Benhajáu los primers qui, entre 'l mistéri,
que es renaixe' 'l morir féreu entendre
en Scheol, Valhalla, Elisis ó Amenti!
¡Benhajas, fals Profeta, qui l' imperi
del Islam ab tas tribus al extendre
fas mori' 'ls teus en brassos d' una hurí!

Perçó eran tant valents. Perçó altras rassas
á las qui 's feya 'l cel inaccessible
sofrian jou d' esprit, ja esclaus de cos;
y, fogueras de carn vehent en llurs plassas,
creyan á Deu un monstre cruel, terrible,
y 'l tránzit de la mort sempre horrorós.

Car sempre es crim la pena del martiri
per qui l' aplica ú ordena. Vuy es llenya
lo que demá será ayre comburent.
Neron fa atxas d' esclaus; si lo deliri
albigés calmá' ab foch un Sant s' empenya,
lo poble irat més tart crema 'l convent.

Palafrener del carro era la harpia
que s' endú als tendres nens per mes punyenta
fer la ferida, la qui ab dóls se plau;
que fa al amant abandoná' á l' aymia
al pare 'l fill, y en un recó jayenta
la altiva dama en l' explendent palau.

¡Be prou n' ha vist y n' ha de veure encara
d' ingratitut y oblit ¡ay! manta escena!
¡Y cóm se 'n riu de las carrossas d' or!
D' un fuell etern la seva may no para:
mes lleugera rodant quant va mes plena,
mes á ple' ella cantant quan sent mes plor.

Com un tro per los ayres son passatge
se sentia, y empés per ratxa ardenta
lo núvol vert-negrós 'nava avansant:
secava, al pas, dels arbres l' alt brancatge,
asfixiava 'ls remats, l' au imprudenta,
deixant fins térbol lo mes clar saltant.

Al grinyol de las boixas s' hi afegia
los xiulets de las serps, lo renegayre
xiscle del vol dels afamats vampirs,
mentre Azrel, qui ab sa espasa precedia
núvols fendent, girant las corrents d' ayre,
lo guiá al Camp dels Cristians, blanch dels seus tirs.

Mes, com la porta del Edem, guardada
era sa tanca pel guerrer invicte
Sant Jordi, 'l célich protector d' aquell.
Y lo carro llansant com turbonada
al peu dels murs, pera avivá' 'l conflcte,
com ratpenat Azrel entrá al consell.

A la dreta del Rey per dalt corria
del pany del mur una cenefa blava,
en la que hi havia escrit en lletras d' or:
Aquell qui, irat, perdone, en dreta via
anirá al paradís, que desxifrava
En Gili d' arrabáas bon vertidor.

Tro y llamp d' un colp, del carro á la cayguda
la espasa de N' Azrel eixa senténcia
entera feu brillar ab foch del cel;
com un temps en sa vila corrompuda
del monarca d' Assíria á la presencia
los fatals mots que interpretá Daniel.

Ab son brill fins lo Rey s' impresionava.
¡Qué no hagueran fet tots si al temps que En Gili
haguessen vist entrá' á la blanca hurí,
que ab sa vareta d' ébano tocava
als leprosos d' esprit d' aquell concili
qui havian de la pesta aprés morí'!

Tambe ella seguí 'l Camp; fins á la mina
del d' Ampúrias baixá y marcá al Comte.
¡Un ab capell d' aram sols se 'n lliurá!
Y, cristiana la vila serrahina,
de la visió En Gili 's doná compte
y en tal hurí á la Pesta endeviná.

FIT Á FIT

En la tenda reyal Kerim espera
la resposta del Rey, sa malastruga
sort, sens combatre, de partir planyent:
sent bullir en sas venas sanch guerrera,
com cavall que tancat dintre una espluga
migrant de corre va ensumant lo vent.

Perçó, 'sent dolorós tant pel seu pare
com per sa vila 'l que li conta En Gili,
es grat pera ell lo que en Consell s' ha dit.
Si al llindar de la mort l' hom serva encare
algun raig d' esperansa, ¿qui al exili
fill del Xech se resigna, brau y ardit?

Axió va motivar que sa derrera
entrevista ab En Jaume fos tranquila,
y mes planyentse aquest d' aytals consells.
Joves abdós y d' ánima guerrera,
eran de seny madur, y si vacila
es pels altres lo cor de quiscun d' ells.

—Princep, (diuli lo Rey), me dol que un dia
los qui 'l pa 'ns hem partit en eixa taula
encreuhem los acers en lo combat.
Com lo Valí, jo no vessar volía
mes sanch en esta terra, y la paraula
vos en dó de que 'l cor n' he contristat.

Que he de vencer m' ho diu eixa fe santa
que 'm guia, que m' alenta y que 'm conforta
en empresa fatal com de bon just.
D' una rassa es ma gent que no l' espanta
la mort, que en los perills se sent mes forta,
que es maldá' y rompre 'ls entrinquells son gust.

En la que es lo vassall company de guerra
mes que sotmés al seu senyor, qui 'ls ama
com un pare y 'ls defensa com á fills.
¡Y 'ls mes dignes de tots en esta terra
jáuhen del primer jorn! Sos cors inflama
lo desitj de venjar á tals capdills.

De popa sento 'l vent que infla mas velas,
y en mar tranquila, ó d' encrespadas onas,
timoner y almirall dech guiar la nau.
No d' escuma, de sanch duas estelas
deixarém ¡oh Kerim! Nostras personas
tal volta 's toparán: mes si 'l cor brau

ha de mostrar que som del nostre poble
dignes capdills, lleal esper que sia
lo combat: per ma part desde ara ho dich.
En Vos hi he endevinat un esprit noble,
espill de la oriental cavalleria
al qui 'm dol de combatre en enemich.

Mes entre la maror de la batalla,
entre 'l desfet del temporal, que hi haje
convé, en la vila, de refugi un port,
hont lo ferit, peó que no trevalla
mes en l' escachs, la caritat assaje
d' arrancarlo dels brassos de la mort.

La morada d' En Gili, tan adicte
á Vos y al vostre pare, y de sa antiga
pàtria no renegat com de sa lley,
podrá ésser en lo jorn del gran conflicte
lo port, lo lloch sagrat, la tenda amiga
del Muslí ó del Cristiá, de Valí ó Rey.

Ab la creu de Sant Jordi, esta senyera
li daré per que sia respectada
de ma host, fentho Vos pels Serrahins.
No he vingut ab la rábia de la fera,
ni es del cavall d' Atila la petjada
del alassan en que he de entrar á dins.—

—En hostatge he vingut, no en embaixada,
per' demanar la pau, y del meu pare
respecto lo parer per mes que 'm dol.
Enfrenant l' ardiment esta vegada,
á la inversa de Vos, que estich encare,
dech recordar, en mitj del vostre estol.

Si he seguit vostre camp, entrada franca
deu cavallers tingueren en la vila,
y que som tants á tants veure han pogut;
que estam en casa nostra, que no hi manca
vituallas ni armament, y que tranquila
podia aixís quedar la senectut.

Si torres han caygut, panys de muralla,
qui 'ls feu los pot refer, y contraminas
desde dins á las vostras oposar.
¡Dels nobles lo mes triat, en la batalla,
confessáu que heu perdut! De serrahinas
armas allí 'l bon tremp váreu probar.

La fé que en Vos tant brilla no es tal volta
lo que á molts á seguirvos los movia.
¡Ab un colp d' ull pel Camp n' he tingut prou!
Per la nostra ma gent está resolta
á morir, com al foch se llansaria
per' salvá' als seus ó deslliurals del jou.

Aláh es tant Deu del Crist com del Profeta.
Germans contra germans cap parc atia:
lo que haje decretat s' ha de cumplir.
No 't cregues, jove Rey ab cos d' atleta,
'ser mes que un peó d' escachs; la má que 't guia
á la mort com al triomf te pot conduhir.

La victória d' un clau de ferradura
pot dependre; d' un dart, ó de la brida
d' un cavall. Pels ferits tambe reclam.
Sia 'l lloch dessús dit tenda segura,
y per naltres, en cas d' una sortida,
l' alberch d' aquella dama en vostre Camp.—

Axís un jorn pels encontorns de Zama,
encarats sos exércits formidables,
que la enveja aixecá y enardí l' odi,
debatían Hannibal y Escipió.
Si á l' un la fé, l' amor de pátria inflama
al altre: mes de Deu inexcrutables
son los decrets. Mentre ha rodat y rodi
lo mon, hi ha situacions inevitables,
fins que 'l rival se torna en companyó.

REPRESA D' HOSTILITATS

DEL llibre de la história de la Ylla serrahina
ja las darreras fullas anam á escartejar.
Tant á pas de tortuga la Humanitat camina,
que par fresca la tinta, la sanch ab que 'l termina
ab son calam de ferro lo Rey qui 'l va claudar.

¡Qué es lluny ton regne encara, Senyor, en ésta terra!
No hi val que, al devallarhi, en nostre seny tas lleys
hi grabes, si no aufegas l' instint brutal de guerra,
pel qual ta alta justicia nos dampna y nos desterra
á aquest penyal que roda, esclaus ó il-lusos reys.

Sentim no més la lluyta per mísera existéncia,
quant Tu á lluytá' 'ns envias ab nostra imperfecció.
Qui no 's fa seu lo d' altri d' enveja sent la influhéncia,
y, ab por del seu guany perdre, fa cega resisténcia
á tota idea noble dels murs de sa maysó.

Perçó 'ls qui están afora, al sol y á la serena,
y un tros de pa demanan ó alberch en lo castell,
(per consemblant duresa qui sap si ara la pena
sofrint) s' acoblan, tiran y trencan la cadena,
y esferehits assaltan l' esportellat rastell.

Y altres minant la terra ab la ira ó 'l seny per guia
van socavant las torres y 'ls murs pels fonaments.
Ab sos invents la Ciéncia los ayda á obrir la via,
que aclara una elevada ó ideal filosofia,
mentre 'ls seus cors inflama la lira ab sos accents.

¿Quí 'ns diu que 'ls grans utópichs en altres mons no vehessen,
lo que tenim per somnis, palés, factible y real?
¿Que efecte del sistema, mes que dels homs, creguessen
tal benhauransa y joya, y per missió prenguessen
sa nova devallada á aquest per trastornál?

¡Quántas, quántas vegadas al tret d' alada estrofa
de tants mussols que covan sota 'ls marlets del mur
esbulla 'l niu lo poeta, y l' áu nocturna mofa
n' es del pinsá, de dia, que piteja en la tofa
del arbre de la pátria mes lliure y mes segur!

¡Quántas, quántas vegadas, mes que cargada mina,
altars, castells é imperis la idea ha enderrocat!
¡Nínive, Babilónia, Sïó, Tebas, Medina
Acrópolis d' Atenas, del Colisseu ruhina...
son fóssils de ta história, terrena Humanítat!

LOS ULEMAS

MES no en sa justa causa tots los del Camp confiavan.
Llur fé no ensolciría la forta Jericó.
D' amagat del Rey Jaume, perçó calcuns minavan
no respectant la treva, y 'ls murs estolonavan
ans que 'n partís lo primpcep y En Gili d' Alagó!

Mes lleals los de la vila, al peu de las murallas
entorn d' una foguera, formavan ralls, ohint
cuentos de cavalls, donas, casseras y batallas,
cants del desert, histórias de talismans, troballas...
y mes d' un colp las armas per odis vells relluhint.

Lo capvespre era negre, com si entre gran fumera
hagués sa ruhenta bola trempat l' astre en la mar.
Un guayta 's passejava, sol, dels marlets derrera,
quant vegé entremitj la herba del fosso, á la manera
de lluerna, en una esquirla, un llum espirallar.

Que obrian novas sitjas cap á la barbacana
endeviná, y, al dirho, la nova incontinent
per la ciutat corria. La desllealtat cristiana
va tant excitá' als joves, que á un Juheu de testa cana
de poch no l' arrossegan perque 'ls calmá un moment.

D' aquest estat del poble l' iman s' aprofitava,
y anáren á la Zuda, dihent portar sa veu,
tots los de las mesquitas. Kherim al Xech narrava
la decisió dels nobles, y ardiment tal mostrava
que quasi 's penedia son pare de 'l que feu.

En Gili, qui 'ls pressagis enregistrar sabia,
sens tindrhi una fe cega fins véurels realisats,
y qui al girant de lluna grans plujas pressentia,
portats á defensarse vehentlos, mantenia
la fé y fins la esperansa en aquells cors probats.

La ira ab que 'ls ulemas entráren en la sala
al veurhi en ella á En Gili se trasformá en furor.
Qui viu del foch del ara mes odi te al qui exhala
son cor sens petjá' un temple y creu, que al qui propala
l' altiu materialisme, fret, desconsolador.

Axís parlá á Abu-Yahie un vell d' aspecte noble:
—Ja ho veus lo que 'n tragueres del tracte ab lo capdill.
Aixeca altra vegada l' esprit del nostre poble.
No 's pot creure en paraulas de gent que á Deu veu doble;
lo que vuy jura al Pare demá ho trenca pel Fill.

En tant que 'ls de ta vila ni un sol marlet refeyan
guardians de ta paraula y respectant l' aman,
no estavan ells en vaga: si uns á En Kherim distreyan,
per sota terra uns altres tot lo promés desfeyan
y torres y murallas anavan socavant.

La llum d' aquesta mina, si vols, pots veure encare.
¡Tothom s' escruix que 'ls cregue ton fill de nobles cors!
Ton seny, Kherim, ja es hora que 'l ver Islam l' aclare:
ell dignifica al home. Tota altra creéncia es mare
de vils, de reys indignes, d' ingrats y de traydors.—

—Sols vaig á las fonts puras del Islamisme á beure,
no en déus enterbolidas (li respongué Kherim);
y he vist al Rey En Gaymis tambe prop d' ellas seure,
car una es la congesta, y aquells qui han set de creure
s' acostan, sens volerho, quant mes van cap al cim.

En sa llealtat confio ensemps que en sa noblesa.
Si alguns minant estavan, ell no 'n va sebre res.
Aspira á veure la Ylla al seu poder sotsmesa,
y, avans que per la entrega, li dol que sia presa,
per forsa aquesta vila, que ab sa bellor l' ha ullprés.

Si 'l firmament cambia en tant que 'l mon camina,
eterns los mes estables imperis no serán.
Aláh, que es qui 'ls aixeca, es qui 'ls fa caure en ruhina.
¿Quí sap si es per la nostra ó per la d' ell que ahina
dels nostres murs enfora d' En Gaymis l' alassan?

En la euga del Profeta muntats los nostres avis,
deixáren las ardentas planuras del desert:
la sanch jove en las venas, la bona nova als llavis,
la germanó' per norma, per arma 'ls corvats glavis,
de solixent anáren fins que en la mar se pert.

Y era del Nedj la filla, per aquells sols torrada,
com los seus vents lleugera, d' ull gros, fés y brillant.
Sens fre, esparó, ni sella, fins allavors montada,
de front ossat y ample, de faç quasi humanada,
mes ab narius á escayre, d' aterrador semblant;

sedosa sa clinera, sa pell mitj transparenta,
tot nervi y ós sas camas, d' ample pitral, llarch cos
ab formas de gacela, suau coll, de sanch ardenta
dreta cap-dins la orella, sempre á partí' amatenta,
y al oure 'ls tochs de guerra llansant renill frisós;

va trepitjar la Síria, va passejar la Arábia,
y s' abeurá del Delta fins á las fonts del Nil;
va respirar los ayres d' Alexandria sábia,
domá all lleó numida dels boscos en sa gábia,
y passá 'l mar per' péixer voreras del Xinnil.

Y se banyá del Ebre en la corrent pausada,
fent recular al poble que en ella hi te sa rel;
y com en ray que sura pel devallant portada
topá ab aquestas yllas, refentla á la arribada
del atmetller las fullas y 'ls tanys del canyamel.

Alah, qui als mars riberas y ullals als rius donava,
també fitá 'ls imperis. Si 'ls deixa anar mes lluny
es sols per la llotada, y á voltas per la grava.
Mes ve que s' asserena, que l' áygua pert sa brava,
y, com avans, tranquila per lo seu llit s' esmuny.

Que 'ns ha arrivat la hora de repassá' eixas onas
mon pare y 'ls vells van creure. No dich ni si, ni no.
No m' oposava al pacte: hi ha jays, infants y donas
en la ciutat. ¡Mes volen la terra y las personas!
Y encara te clinera y unglots y dents lo lleó.—

—Samsó tambe 'n tenia: mes l' entrega traydora,
(l' iman li replicava,) Dalila als Filisteus.
Quant deixa congriá' un príncep la boyra aduladora,
no veu clar lo que passa de sa Almudayna enfora,
ni que es rabiós tal volta lo gos que te als seus peus.

Ton poble ha pres d' esquira á aquell á qui t' entregas,
y diu, d' ell malfiantse, que ha fet vení' als d' Afranch;
que 'n duya una senyera; que tu en l' amor t' encegas
d' una cristiana esclava; y que perdut navegas
vuy en la mar del dupte, demá en un gorch de sanch.—

—No 'l poble, sou vosaltres (Kerim li responia).
De llealtat probada com Mahomet n' hi ha pochs.
So jo 'l qui la senyera he dut. ¡Quí sap si un dia
será 'l vostre refugi!—Y lo Valí afegia:
—¡Quant molts nos abandonen d' assalt als primers tochs!—

Tranquil ab tals paraulas En Gili s' encarava
axís ab los ulemas hipócritas y vils:
—¿Quí sou pera acusarme? Kherim, que t' ensenyava,
¿qué dels traydors te 'n deya? La verinosa baba
que escupen vostras bocas vos pinta be, reptils.

Del arbre de la ciéncia, qual fruyta sols madura
á temps, per mes que 'n tinga la verda ja 'l color,
sols la d' aucells picada, sens corchs ni floridura,
tastar t' he fet, en moltas de dolsa carnadura
una amarganta atmetlla mostrante dins del cor.

Contrari de lo inútil, com d' esbriná 'l misteri
si 'l vel no puch albirarne, sols de 'l que veya clar
te 'm presenti com mestre. La proba per criteri,
y la rahó per guia, volgueres fins l' imperi
del mes enllá recorre y 't vaig acompanyar.

No anárem del Profeta al cel imaginari,
ni al Scheol, ni al lloch d' eterna contemplació 't portí.
Despenjárem d' Egi[illegible]a llántia del sanctuari,
y en la roda de Bud[illegible]ssárem [illegible]el Calvari
ab Seid Himyiarita, Ko.chir y 'l Gazzali.

Los filosophs de Grécia, de Roma y Alexandria,
la Bíblia, 'l Zenda-Avesta, los Wedas y 'l Koran,
los qui han viatjat per terras mes prop d' hont naix lo dia,
per yllas del mar índich, pels pobles d' Etiopia,
y de regions ignotas, tal volta, 'ls qui 'n vindrán;

díuhen que está plé l' ayre d' ombras que aquí sers eran,
que 'ls ouhen, que 'ls hi parlan, que 'ls tocan, que 'ls han vist;
que tornarán y tornan; qu' hi ha estats, rassas que esperan
Madhís, Budas, Messías; que ab ells se regeneran,
si armat pera llur cástich no hi baixa un Anticrist.

¡Quí sap quantas vegadas nosaltres esta terra
ja hem trepitjat! ¡quí éram, y quí serém un jorn!
¡Si á lo que hu vuy defensa demá hi fará la guerra,
si lo que escriu la dreta ho esborrará la esquerra,
si al qui ara empunya un ceptre, d' esclau li vindrá 'l torn;

si 'l qui ha cenyit com príncep ó sacerdot la tiara
la xafará ab son carro, de xurmas á la veu;
si 'l qui aixecá un gran temple vindrá á apagarne l' ara;
si 'l fundador d' imperis de casa real preclara
será 'l butxí que talle lo cap del derré' hereu!

No aquí, mes ans d' empendre per aquest mon lo viatge,
es quant triar bandera devem ab lliure albir.
Si no es prou germanívol d' hont abordam l' estatge,
podem á altre acullirnos, mes may ab volpellatge
la tenda y la família que 'ns ampará trahir.

Aytal que las lilaynas ab que á Holofern enganya
la viuda de Betúlia y de Jahel l' atentat,
del pare de Florinda indigna n' es la hassanya,
com fora indigne que ara, per afranquí' á la Espanya,
obrís de ciutat mora la porta un renegat.

May d' un traydor (te deya) Kherim, la veu escoltes,
ni aprofitarte vulgas de crim ni traició;
posa als homens á proba; d' aduladors no 't voltes;
fuigne com de la lepra, y sias quan te soltes
guineu ans de la lluyta, y en lo combat lleó.—

—La enveja tira pedras al arbre que fruyts dona,
y fánla respectada d' una senyera 'ls traus.
Al pare de ma pensa venero en ta persona,
si al de mon ser á N' Yahie. Ta llealtat t' abona,
mes dels poruchs convé ara ferne un estol de braus,—

digué En Kherim. Y En Gili:—No deu ta jovenesa
pera enardir al poble parlarli en tals moments.
Plorar no sab un jove y escau á la vellesa.
Palés es d' Abú-Yahie lo seny y la bravesa.
Ell en son cor, per' móurels, sabrá trobá' 'ls accents.—

LA TENDA DE SOR BERA

QUÍN contrast en lo camp! En la hora aquella,
en que aixi En Gili 'l renegat parlava,
fadat pel ulls d'una cristiana bella,
Abdalláh 'l neófit batre als seus jurava.

A tall de conca feta per la roca
hont hi naix fresca font, de vert vestida,
de molsa y de falgueras, com la soca
del arbre que hi te arrel d' eura guarnida;

hont en ridoltas los aucells se gronxan
quant l' ayguat tot ho arrastra y 'ls monts despulla,
quant l' huracá y 'l llamp los arbres tronxan,
quant van perdent los mes capsats sa fulla;

era en lo Camp la tenda, hont s' hi albergava
ab sas companyas Bera, la déu pura
en que un vol de querubs s' hi emmirallava,
y hont lo cervo ferit trobava cura.

En tant que la host encara discutia
dels eiçáhuas masells la estranya escena,
un petit rall Sor Bera presidia
d' homens de cor y d' ánima serena.

—Del seu volan alberch la castellana
vuy, trobador, t' ha franquejat la porta,
(digué Bera á En Dalmau); y si 't demana
un cant ¿li negarás?—¿D' amor?—Comforta

un cant d' amor sempre á tot cor que pena,
rejoveneix al vell y al jove exalta,
transporta al cel de sa il-lusió á la nena,
y es bálsem per tota ánima malalta.—

—D' una bella aquitana, reyna mora,
vos cantaré la história infortunada
en lligam d' amistat, de fé en penyora,
á un Alarb pel seu pare emmaridada.—

LAMPÁGIA

Com núvol de sorra, que aixeca del Sahara,
Simun, que 'l travessa en carro de foch,
ó aixam calitjosa d' insectes famélichs,
que xollan la terra y emboyran lo sol,
del África 's llansan los fills del Profeta
al clar d' una lluna d' aspecte sagnós,
damunt d' un reyalme, hont, ¡ay! la lascivia
del Rey, d' un lleal comte n' ha fet un traydor.

Dormit com son poble d' amor en los brassos,
no veu al qui vetlla, ni sent al qui 's mou,
ni 'l crit de venjansa que guia à las tayfas
que 'l trono li anegan del Lete en lo fons.
¡Cavalls los que un dia dels boscos de Scytia
portáreu en ancas als Vándals y als Goths;
gentada d' Iberia, que dus barrejada
la sanch de Cartago, de Roma y del Nort;

las béticas selvas, vergers de Valéncia,
las fértils planúrias, canyars de dolsor,
plomalls de palmeras, las flors primerencas
d' atmetlla y toronja, pansosos penjoys...
deixéu ¡ay! per segles, saltéu la barrera
del patri Pirene, que al peu de sas fonts
flameja d' un príncep bandera germana,
bandera de rassa que lluyta per tots!
Al-Samah, al qui guia l' estel de victória,
d' Afranch en las terras ha entrat fins al cor;
remunta 'l Garona, setia á Tolosa,
y 'l Duch d' Aquitánia l' enclou ab sa host.
La vila respira, vomitan sas portas
guerrers, com de cassa ressonan los corns,
y fuig la morisma, sembrant los camps d' armas
y 'ls arbres d' esqueixos d' abrichs y penons.
En tant que sa trista jornada al Profeta
li conta N' Al-Samah, occit per N' Eudon,
los murs de Narbona replegan las restas
que Abd-ul-Raman guia d' africana host.

Y trist de tanta matansa
no mes espera venjansa
lo nou capdill del muslim.
Y ab dalera sols de glória
la mort jura, ó la victória,
y, si no victoria, 'l crim.

¡Ja es Emir! Mes en l' alt Ebre
un Xech ordres no 'n vol rebre,
Aymonuza 'l bereber,
qui ab lo Comte Eudon embranca
prenent á una bella afranca,
filla seva, per muller.

Si en sas voras encantadas
naixen llevors transportadas
dels camps d' Africa ó del Nort,
¡calcom tindrá nostra terra,
quant los qu' hi aboca la guerra
s' hi arrelan tambe pel cor!

L' Emir en sa fantasia,
realisá' 'l somni voldria
de conquerir tot l' Afranch;
mes l' Aragonés l' espera
del Pirene en la barrera
y desenveynat l' alfanch.

De rábia son vel esqueixa.
—¡Oh Bereber, si Aláh 't deixa.
caure en mon poder! Zeyan:
pren ma host, passa congestas,
rius y valls, y du las testas
dels traydors á Abd-ul-Raman.—

Los combats semblan casseras:
hont passa la host, com teyeras
bratlan los burchs d' Aragó.
Y Aymonuza s' encamina
ab Lampágia vers la vehina
Aquitánia per l' Ansó.

Confiats ni 'l congost vigilan,
y á cada repeu s' enfilan
per dar aixamplas al pit;
fins que en brassos de sa esposa
ell sota un ombrí reposa
vora del pas del Xerrit.

Zeyan, qui als amants espia,
cap allí sos cavalls guia
que may petjaren la neu;
y llurs renills de victória
y dels Alarbs la cridória
repeteix lo Pirineu.

Quant Aymonuza 's deixonda
als seus peus timba profonda
sembla cridarlo á la mort.
Dona 'l bes de despedida
á sa esposa y —¡A mi! (crida.)
¡Assassins!—Mes ¡trista sort!

En branca pel llamp podada
reb cruenta sotragada
emperxantshi pel mantell.
Un esbart de fletxas vola
vers son cor, y 'l cap rodola
de Zeyan al dur coltell.

Al veure á la infortunada
duhent la testa camforada
del seu malastruch amant
camí d' Orient presonera,
diu l' Emir:—¡Bona cassera!
¡Es digna d' Abd-ul-Raman!—

ENDEVINALLA

Com parella infantil que fou robada
vora la creu del terme y á Moreria
encantada y venuda;
y, al cap d'anys, ja perduda
idea l' un del altre, de tornada,
tot peu de sas riberas
van remontant lo riu; gallart y noble
ell, y ella una xicota encisadora;
y, de reull mirántse
en los gorchs, l' un del altre s' enamora;
y 'l remoreig del áygua cristallina,
l' ombrí de vella alzina,
van refent llur passat; y tot fent via,
riu amunt sempre, mentre 'ls saltants d' áygua
van 'sent mes alts, y 'l llit cada vegada
se va estrenyent, y va sas fesomias
aclarint la boyrina,
á dir un y altre assajan
qualques mots de llur parla ja oblidada
ab que l' ayre nadiu va llur memória
refrescant; y en la creu escrit hi troban

los seus noms que lo poble, en recordansa
de llur rapte, hi posá; y ab la mirada
se parlan; y donantse una abrassada
se contan ab un bes tota sa história...
Al recit d' En Dalmau, Abdalláh y Bera,
cada hu, per sa ribera,
lo Leteu d' altra vida remuntava:
d' amor antiga flama
aclaria 'l sinistre panorama
hont la trágica escena
tingué fi y lloch; de fesomia nova
al travės, cada hu d' ells l' altre retroba,
y, oblidantse de tot, per la primera
vegada Bera als brassos s' abandona
d' Abdalláh, y en la tenda un bes ressona.

LA MÁGIA DE LA ELOQÜÉNCIA.

PER N' Yahie y per sa rassa en cambi aquella
fou la nit d' Al-Kadir, en que sagella
Aláh 'ls decrets, del univers la lley.
Nit, en que als mons sos missatgers fan via,
com Gabriel ab lo llibre, y en que envia
sa creu al martre, sa corona al rey.

Nit de misteris, que 'l Reumdham renova
cada any, tu fores la gran nit de proba
pel Valí, qui al trench d' alba 'ls darts afuá;
y al Camp llansant la fletxa matinera,
ab sa lléngua, ab sos ulls, d' esta manera
al poble, devant d' ell jupit, parlá:

—¡Alabat sia Aláh, qui ha donat glória
al llibre del Islam, y ab la victória,
ha coronat dels seus fidels l' esfors!
¡Lloansa á tu, Profeta qui m' inspiras;
qui darrera aquests murs combatre 'ns miras
per la lley que has grabat en nostres cors!

Tot aquest poble de jonolls t' invoca,
y 'l que escrigué 'l kalam, vuy de ma boca
com ho vares dictar espera ohir:
Combatéu als infiels com ab nosaltres
ells fan: y als de mes prop avans que als altres.
La recompensa d' ells está en morir.

Com en lo surant niu d' aucell pescayre
en esta ylla covats, fins no fa gayre
sens ésser inquietats haviam viscut.
Mes lo canyar d' Afranch cap assi avansa;
cada jonch, cada canya es una llansa
que 'ns cingla y que 'ns estreny. Sort que perdut

per aixecarns d' un vol, no havem encare
las alas. Jo vos aymo com un pare,
y, si un esfors no fem, per tots me dol.
Pus entrar lo Cristiá á mata-degolla,
saquejar vostras llars, sa passió folla
en vostras donas satisfer sols vol.

Secret ni encant no tindrá mes per valtres
l' harem. A vostras fillas en mans d' altres
y esclavas de las damas dels Rumis
veuréu; y d' aquells arbres que plantáreu
á un altre culli' 'l fruyt, y aquell, que ornáreu
payral alberch, del vencedor l' encís.

Si ha desfullat al arbre, que us donava
ombra en l' istiu, la neu dels anys, te saba
encara, y no es ressech, ni per' cremar.
Y avans de contemplar per mans extranyas
conreada sa terra, las montanyas
sabrá ab sa arrel minayre alsapremar.

Las naus, que en nostres ports abrich trobaren,
sens pals nostre vaixell quasi deixaren,
y es d' ellas combatut y perseguit.
¡Mes, remers, tots al rem! ¡Que cap hi manque!
¡Tots hi hem de posá' 'l coll! Que 'l fort desbanque
al feble, y lo valent al espahordit.

¡Lo patró es fort, si es vell! ¡Y te experiéncia!
Ell, ab la má al timó, la resisténcia
inspirarvos sabrá fins á la mort.
Mes si 'l defalliment vostre coratge
ha abatut, preparéuvos al ultratge,
y d' esclaus resignéuvos á la sort.—

—¡Muyrám tots per la pátria y pel Profeta!
(digué lo poble en massa). Fins que neta
quede la ylla d' infiels viscám armats!
No 'ls deixém sossegar.—Y fins las donas:
—¡Pren nostras cabelleras, si es que bonas
son per cordas dels ginys y entrégans darts!

—¡Oh Aláh! (exclamá 'l Valí). Una ampla via
pera assolir la glória en aquest dia
Tu 'ns has obert. Per Tu tots lluytarém.
L' ángel guardiá de la ciutat sas alas
no ha plegat, y Monkir vesteix sas galas
pera rebre ab Nekir als que hi enviarém.

Tu saps perque has permés que infiels hi haja.
D' idols ornar nostres mirabs assaja
l' idólatra cristiá; mes nostre bras
empunyará l' alfanch, ta perfumada
bandera, y, si 'l perdem, la rebrotada
com al franquet de mar li otorgarás.

Angels de blanch turbant, qui combatiau
en Beder pel Profeta; qui seguiau
á Gabriel, cavaller en la Haïzum,
hont per mans invisibles abatuda
tanta testa 's vehé; ab vostra ajuda
feu ue esbargiám los enemichs com fum.

Son tots braus desde 'l Rey á la peonada:
mes lo poltro indomable, si lligada
te una pota no mes, s' ha d' amansir.
Hi ha gent de totas parts. D' Afranch los nobles
cada hú te un rey al cos; y ab aytals pobles
s' ha d' esse' un gran capdill per ferse obehir.

Del Desti fer inútil la escriptura,
podem tots, si ab la fe per armadura
y en nom d' Aláh á combatre nos llansam.
¡Alahuacbar! ¡Ja mon cavall renilla!
En tal dia com vuy lo qui la filla
de Mahoma esposá, 'l lleó del Islam,

l' iman Aly, en presència del seu pare,
en Kaïrbar penetrá. Com aquest, que are
monto, era 'l seu cavall; vert com lo meu
son turbant; esta adarga ell la embrassava,
y arremangat son bras tambe mostrava...—
Y *¡Alahuacbar!* digueren á una veu.

SORPRESA

D' alfanchs y rodellas á armarse uns corrian;
de llansas los altres, la malla vestint;
cavalls ensellavan aquells qui 'n tenian.
Com mar que te trángul, los caps se movian
las potas ferradas dels poltros ohint.

Afgar ab sos negres la plassa deixava
jurant á la tanca del Camp arrivar.
Sarara ab sas donas al mur se 'n pujava
á aydáls ab sagetas. Kherim se 'n portava
de braus una escolta la bretxa á estrenar.

Aly, ab sos minayres, per sota la terra,
topar procurava als taups sitiadors.
Per ell era justa, no santa tal guerra:
sa pátria Mallorca.—Si En Gaymes aterra
est arbre, ¡adeu, (deya), mon niu, mos amors!—

Las tropas cristianas sorpresas se veheren,
de massa confiadas pochs guaytas deixant.
Com riu que ix de mare, de dintre hi caygueren
onadas de tayfas, y 'ls darts hi plogueren,
la mort en sas puntas afuadas portant.

Maná obri' Abu Yahie la porta ferrissa,
que eixida donava al Port, tot d' un cop.
Lo Camp, per la banda de mar, sens cledissa
estava, y preveya la gran corredissa
que en ell hi mouria llansantshi á galop.

Las barcas semblavan remadas de focas
dormint en la platja. D' un gorch al voltant,
com prenen tranquilas damunt de las rocas
lo sol las granotas, hi havia no pocas
rodonas dels nostres en terra esmorzant.

La fressa soptada, que mou la cadena
al caure al mar l' ancla, cregueren ohir
al veures á sobre á la tayfa agarena,
segurs ja ni en l' áygua trobantse ells, á mena
del peix que á la llúdria dels jonchs veu eixir.

Al mar los mes llestos d' un bot se tiraren:
la tayfa encalsantlos, llansada va y ve.
¡D' estesos en terra, Cristians, si 'n quedaren,
y en mitj de las tendas! Com trámpol hi entraren,
y, 'l mal fet, com trámpol n' eixiren tambe.

Mes no tant depressa que armats no 's trobessen,
y á dalt de la sella, los nobles ardits;
que 'ls peons ab la llansa de tanca no 'ls fessen;
que, entre ells esmunyintse, coltells no clavessen
los braus almugávers dels poltros als pits.

En tant que la lluyta calenta seguia,
tapat per las barcas, un fill d' Avinyó
de claus en estrella sembrava la via,
sempre un dret quedantne, dels quatre qu' hi havia,
com llèngua vibranta d' irat escorsó.

Devant d' Abu-Yahie la tayfa volava
cercer que va á casa com fletxa passant.
Com pare que escuda sos fills ell marxava:
sols un, á sa dreta, prop seu galopava
ab capa moresca, alfanch y turbant.

Dels murs á la vora, devant la renglera
de barcas pescayres deixadas allí,
cavalls veya caure, guitzar, ó ab coixera,
y 'l seu no volia seguir la tasquera,
trobant tot de punxas sembrat lo camí.

A tret ja no estava. Saciat de carnatge
son bras: de sa tayfa cavall ni un de bo.
Segantli 'l qui anava prop d' ell l' avantatge,
doná mitja volta, tapantli 'l passatge;
rebent sa embranzida en ristre 'l bordó.

—¡Traydor! (digué al veure la creu dels del Temple
cosida á la dreta del blanch alquicel).
¡Y tant que 't cercava! En tu fé' un exemple
vull ara. ¡Oh Profeta! que la ylla contemple
com mor qui 't renega, lliurantla al infiel.—

Aydar á Abu-Yahie los seus no podian.
Cegats per la ira fou breu lo combat.
Tirarli una fletxa del mur prou volian
alguns, mes á N' Yahie ferir tots temian,
ian prompte vehentlo á un y altre costat.

Las llansas á trossos, las fullas relluhiren.
Domás va tremparlas á colps de martell.
Las regnas de ferro de N' Yahie 's partiren:
de sanch, clins y capas y osberchs se tenyiren,
reptantse per altra lo jove y lo vell.

La sanch que de N' Yahie la vesta tacava
del seu caball n' era. No aixís N' Abdalláh:
ferit d' una cuixa al Camp se 'n tornava,
que branca llevada de suro semblava
quant tretas las mallas Sor Bera 'l curá.

EN LO LLIT DEL DOLOR

Clávali ben clavada—¡mes ay!—al mitj del cor
fletxa pel arch tirada—¡mes ay!—d' ull matador,
que es dolsa la punxada—¡mes ay!—si ve d' amor.

Benhajas malaltia—¡mes ay!—que m' postrá al llit,
y en que 'm vetllá ma aymia—¡mes ay!—mes d' una nit.
Quant ella 's condormia—¡mes ay!—sobre 'l meu pit,

no se lo que 'm passava—¡mes ay!—que estar malalt
mes dias desitjava—¡mes ay!—y ella 'l capsal.
Tot lo meu cor se 'm nuava—¡mes ay!—quant somniava alt.

Clávali ben clavada—¡mes ay!—al mitj del cor
fletxa pel arch tirada—¡mes ay!—d' ull vetllador,
que es dolsa la punxada—¡mes ay!—venint d' amor.

DESVARI

Tot vidrant una banda, en que s' hi veyan
de la ciutat de Palma en las murallas
las captivas en creus,
y Alarbs, qui combatent rera ellas queyan;
ángels desviant los trets, com en batallas
antigas los grechs deus;

y 'l raig de llum divina, que feria
de Saulo 'l front, ferint tambe á un sectari
del Islamisme al cor:
vora Abdalláh enfebrat Bera rebia,
com espurnas de cer, en son desvari,
esplays d' ardent amor.

—¿Perqué del talisman me vaig despendre
deixantlo al Bisbe aquell matí? ¡En mala hora
vaig combatre sens ell!
En despit del Koran, si 't saps defendre,
cambiat de forma y tot, ma venjadera
arma tastarás ¡vell!

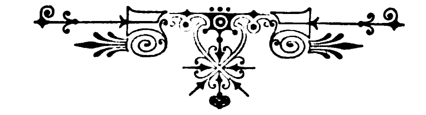
Jo 't regonech dintre ta nova vesta
y l' aversió comprench que m' inspiravas
cruel Abd-ul-Rhaman.
Lo meu alfanch fará botar ta testa
com en l' Ansó 'l meu cap, quant m' abordavas
lo teu mastí En Zeyan.

¡Tant estés lo dolor trobo en la terra,
que no hi ha cor sens inxa ó sens ferida!
Jo la sento punyir;
y ara, oberta de nou, á mort la guerra
t' he declarat. De ma passada vida,
Yahie, tu n' ets l' Emir.

Y (ó m' ho diuhen, ó ho veig) tu, ma estimada,
la esposa d' altres temps, hermosa Bera,
ángel de caritat.
Com várem fer lo niu en ta plantada,
dormirém al redall de ma palmera
guanyada la ciutat.—

Com gótica imatge,
que estoja en son si
preuhadas relliquias,
díptich de marfil,
lo cor de Sor Bera
s' anava axí obrint
com si 'n tingués Paulo
la clau en sos dits.
—No cregas tals cosas:
la febre t' ho diu.
Venjansas no inspira
del cel cap amich.
La guerra es ventada,
es pluja d' estiu,
que arrenca 'l que troba
y mulla l' ombrí,
bromadas, calitja
y pesta esbargint.
Pus Deu l' ha permesa,
y en ella á servir
venim á sa pensa,
venim al seus fins,
passém sols com trámpol
sens triar l' enemich.
Las aus s' aparellan
volant, fent camí;

may branca 'ls hi manca
per' reposá' un xich,
verdissa, ni tofa
per' ferhi 'l seu niu.
Descansa, no 't mogas
no parles, amich.
Com ara en ma tenda
t' acullo ferit,
aprés la victória
tos ráfechs á mi.—

A LA VORA DEL FOCH

La nit era freda,—espessa la boyra,
los pals de las llansas—rosats de dalt baix;
mulladas las tendas,—las velas; las onas
rompent en la platja;—la lluna vagant
com llum indecisa—darrera dels núvols,
prenent, á la tébia—claror dels seus raigs,
tot tétrich aspecte,—los homs estatura,
los murs mes alsária,—grandária las naus.
En ellas dormian,—prou tendas no haventhi,
peons, almugávers,—y 'ls fills de la mar,
dessota cuberta—en ralls fent la vetlla,
y al mitj la teyera,—braser y fanal.
Cada hu las havia—de gestas de guerra,
dels fets de la diada—ó d' altres combats
en que 's trobá; un jove—contava sa história,
un altre enaltia—sa vila natal;
sovint ab llegendas,—miracles, rondallas
de morts ó fantarmas—las vetllas finant.

Un d' ells ensenyava—la massa de coure
guanyada aquell dia,—un altre 'ls verdanchs;
entebanat altre—pel fum de la glória,
mostrava una llansa—febrida ab gran art;
un altre 's planyia—de veure com messa
segar aquells sabres—corvats com las falçs...
mes tots celebravan—del fill de Provensa,
N' Aymar, la gran treta,—la sembra de claus,
ab que d' Abu-Yahie—la tayfa arriscada
inútil deixava—ferint sos cavalls.
Hont ell aprenia—d' eixa arma l' usatge
volian saberho,—sa história, y N' Aymar
aixis comensava—d' aquella vetllada
la dena de cuentos—rosari dels braus.

L' AVINYONENCH

QUI tinga cor que m' ascolte. Es ma vila
natal la d' Avinyó: mestre de casas
mon pare treballá en lo pont de pedra
que somniá Benezet: en la batalla
de Muret prengué part, y á ell la captura
se déu del gran amich de la Creuhada

En Guillem Baus d'Orange. Esquarterarlo
vegil, y al Podestá pendre la vara
de dictador. Com altre temps, Provensa
fou alegre, industriosa y traficanta,
oberta á tota nau y á tota idea,
y als lliuradors del pensament simpática.
¿Qué hi feya que 'l Llegat hagués dels Comtes
arrasat lo castell; que fos llansada
contra Albigesos y Valdenchs fulmínea
excomunió? La vila prosperava.
Semblava que l' Estat que atuhir volian
feya al sol del Mitjorn la revivalla.
En despit del Rey Lluís la farandola
no ballárem llarch temps. Tot de soptada
se 'ns presenta ab gran host, ab sa noblesa
y ab lo Llegat. Com á pretext demana
¡ni may l' haguessem fet! pel pont de pedra
passar tota sa gent. Mes, sa venjansa
tement quant fos adintre, per sa escolta
sols en reb l' albará. Mala negada
Deu li haguera donat y á tot l' exércit
quant eixíren de mare la Duransa
y 'l Royne, si cinch jorns, com jo 'ls hi deya,
trigat haguessem á entregans. Mes vana
fou ma proposta. Un seti de tres mesos,
ab fam y pesta y tot, ¿qui mes l' aguanta?
Per' matarli 'ls caballs los de ma vila

aquests claus en estrella 'ls hi tiravan.
Ell feu reblir lo vall, destruhir las torres,
y jo 'l vegí, al hipócrita, una saca
per vestit y una corda en la cintura,
expiant, deya ell, los crims de la matansa.
Brutals en ma germana los seus nobles...
De dos d' ells n' es la tomba 'l pou de casa.—
—Santament de be féreu ab tals feras:
en Aiguillon nosaltres així obravam,
(li deya un descendent dels Nitiobriges).
Pera guardá' 'l castell, clau d' Aquitánia
gent d' En Montfort teniam ¡quinas pessas!
Mes del Comte En Ramon lo fill baixava
ab gran host á lliuránsen. Feyna feta
los seus soldats trobaren: la matansa
la várem comensar los de la vila.
No 'n vam deixá' un de viu.—De nostra banda
pera rebláns lo clau nou mall hi havia.
Lo Rey ha deixat fills: d' En Lluís que es santa
la vida 's diu; d' En Carles los astrólechs
d' En Simó de Montfort diuhen te l' ánima.
Mes al primer un cardenal goberna,
y, de París, ab pravitat donava
ordre d' un gran tribut, de ferne trossos
dels furs, d' abatre 'ls murs, trescentas casas...
¡la meva la primera! Ma pobresa
arreplegui y pel riu en una barca

á la bona de Deu deixi ma vila,
per no tornarhi mes. Ab ma germana.
cap al Comtat d' Ampúrias férem vela.
Bruelar ohírem ab febrosa rábia
en son golf al lleó. ¡Quinas angúnias!
¡Ell se 'ns hagués dragat! Ja 'l cap doblavam
de Creus, quant al entrar en la badia
váren tindre los vents una batalla.
Nostra barca, rodant com una fulla
pel terbolí arrastrada, en Las Rocassas
s' estabellá. Salvárem nostras vidas,
y l' endemá, ab gran pena, per la platja
lo que l' áygua escupia arreplegárem.
Mes no eram los sols náufrechs: altras barcas
ab nólits de Llevant tambe 's perderen.
Cadascú sols del seu s' apoderava
respectant lo dels altres. De las motas
sols mancava 'l curull, y á mitjadiada
del convent nomenat Santa Maria
una récua de mulas devallava.
Entre altres drets, tenia 'l dels naufragis
y se 'l feren valer. Ab sa gent d' armas,
amparat lo Prior, tot lo que hi havia
se 'n portá, bon cristiá, á la santa casa.
Quedárem ab la roba de la esquena.
—¿Ahont hem vingut? (diguíli á ma germana).
¡Mes haguera valgut á Moreria!

LO TULIT

No aixís en lo Comtat de Foix los nobles
han obrat (deya un fill de sas montanyas.)
Bon Albigés, lo meu senyor, sentia,
valdament fos absolt pel mateix Papa,
tírria per l' home vil; y á un partidari
d' En Montfort, ple de crims, com si sa massa
de Deu portés lo cástich, feu sentirli.
Assaltá 'l seu castell, mes á sa dama
respectá, de tot cor tanta bellesa
planyent de veure en mans de sanch tacadas.
Ella als qui li pintavan com á feras
trobá mansos anyells, y la llopada
sols al voltant del seu marit la veya.
Mes ¡ay! no pahí 'l susto y la seva ánima
se 'n volá com aucell que al riu va á beure
pera tornar al niu. Lo qui guanyava
per assalt lo castell vingué á instalarshi
deixant l' antich casal. En ell prenyada
s' hi sentí sa muller, que xorca creya,
al cap d' un any. La nena te la cara

de la antiga senyora, y que es ben be ella
creuhen tots los vassalls. Lo Senyor passa,
tulit, fa temps, sa vida en la cadira,
inmóvil com estátua: sa guardiana
es sa filla: de dias ell li conta
sa folla joventut; y quant descansa
son cos, sens baixá' 'l pont, ni obrí' la porta,
montat en blanch cavall, de nit, la casa
deixa un bell cavaller, y á una cassera
fantástica pel bosch sembla que 's llansa.

L' ESLLAVISSAMENT

LLAVORS un criat dels cavallers teutónichs.
—Del meu Senyor,—diguelshi,—la colcada
esgarrifosa us contaré. D' un poble
mateix som fills. Un jorn de la montanya
s' escrostoná 'l cimal, y vuy en runa
sota un immens claper están sas casas,
com si 'l trull de la Mort per damunt d' ellas
hi hagués passat. Los ulls de tantas llágrimas
se 'ns escolaren als qui 'sentne fora
passada la catástrofe hi tornavam.

No hi encertavam res. La nit venia
y ni la por de nova esllavissada
podia traurens. Al 'ser fosch veherem
¡oh horror! del mitj dels rochs sorgir fantarmas,
y 'n coneguerem molts; noys cercant mares,
y las mares als fills desesperadas.
¡No hi ha cor que soporte tals escenas!
¡Adeu per sempre te diguerem, pátria!
Ell entrá en l'ordre y jo 'l seguí. Un dia
perseguint á un isart, damunt la blanca
llenegadissa neu, com una llosa
se li obrí, y ell y 'l poltro s'enfonzavan.
Lo fons estava á gual. Una avinguda
per sopte fret en nit d' ivern tupada
á flor d' áygua glassat lo riu havia,
y estampida en las rocas de sa caixa
quedá la volta de cristall. Una hora
colcá sota gelera ab cinch pams d' áygua.—

LO CONVENT ABANDONAT

Mes esparverament en Palestina
senti jo, (deya un fill de la encantada
vall de la Tet.) De patge jo servia
á la hermosa Matilde, la germana
del gran Ricart Cor de Lleó. Pretesa
pel brau Malec-Adel, emmaridada
s' hi haguera vist á no oposarshi 'ls bisbes.
Portador d' un missatge pera 'l Papa
me 'n feu lo Rey. Ni jo sabia 'l que era.
Me raparen lo cap, y ab tinta blava
com en un pergamí me li escrigueren,
fentme patir bastant. Una vegada
lo cabell llarch, tranquil partir podia.
Me sorprengué la nit en la montanya,
quant vegí un monastir. Allí la Pesta
hi havia, feya un any, posat sa planta.
Los frares, llevat d' un, tots hi petaren,
y no se 'n volgué anar. Quant jo hi entrava,
ell en la església, pels companys, la absolta
comensava á cantar: de las llosanas

vegi aixecarse 'ls frares, y 'ls sepulcres
deixar fins los abats, voltar la claustra
en professó, y entrá' en la sagristia
un d' ells y comparéixer ab creu alta:
lo viu devant l' altar, mentres los altres
ocupavan del chor la cadirada.
¡De por jo tremolava al cant del frare
ohint respondre 'l cant d' aquells fantarmas!—

LA DESTRAL DEL DRUHIDA

Si á tu molts, á mi un sol, (un biarnés deya,)
vestit de frare blanch m' esparverava.
Entre 'ls milers de fonts, per hont supura
lo Pirineu, en Biarn y en Aquitánia,
n' hi ha moltas de Remey, ja conegudas,
diuhen, dels temps mes vells. De Santa Diana
una te encara 'l nom. La imatge antiga,
que 'l Bisbe feu trencar, duya clavada
la mitja-lluna al cap, y ara sa testa
á una Verge Maria fa de peanya.
La va veure una jove porqueyrola

com, vestida de blanch, se passejava
per damunt d' un portal, fet de tres rocas
per la má de gegants, prop la deu d' áygua.
Com l' estel del matí diu que relluhia.
Lo Bisbe al Apostoli ho consultava,
y aixís ell conta li escrigué de Roma:
«Es la Mare de Deu que á eixa encontrada
se digna afavorir. Tant sols la Verge
pot vestirse de llum. La antiga santa
de la font feu trencar. Si las tres pedras
no podeu separar, d' ellas la basa
feune de la capella: mes los arbres
que adora 'l poble á la destral que caygan».
Jo estellava en lo bosch quant me vingueren
á cercar per tal obra. ¡Qué recava
á tothom sobre tot aquella alzina!
¡Si se n' havian fet devall sas brancas
de juraments d' amor! Fins los mes jayos
com si un encís de plaher tingués la sava,
—¡Que hi fa de bon estar (deyan), á sota!—
Jo, 'l primer la destral ab gran recansa
contra ella vaig alsar, y amenassarme
vegí ab altra destral un gran fantarma.
'Nava vestit de blanch: una corona
de grébol duya al cap, blanca la barba,
sens arrugas lo front, d' hermosa testa
y de pedra de llamp sa terrible arma.

Jo reculí espantat llansant la meva,
y 'l mateix feyan tots los qui ho probavan.
Enguanyassas la alzina encara hi era:
per mor del poble no han gosat tallarla.—

LA VERGE TIMONERA

Jo (digué un fill de Salces), ja era cómit
d'esta nau d'En Martell, y navegava
per las mars de Llevant. No's feyan nólits
d'espécies ni marfil. Las caravanas
del Assia, ab la creuhada, no venian.
Per las mars de Bizanci 'ns internavam.
Alli hi ha un pahis fértil: com á sorra
carregavam lo blat. Ja de tornada
passárem pel devant d'una perduda
ylleta de la Grécia: ningú hi para.
¡Pobre gent, quasi tota la cullita
se 'ls hi 'n portá, aquell any, la calamarsa
y de resultas d'un fort grop s' havia
ab prou feynas salvat calcuna llanxa!
A sech los rius, hi blanquejava 'l marbre
com los óssos de morta caravana.

En lo cim d' un penyal hi ha una capella
de la Mare de Deu de la Esperansa;
y, en ella sols confiant, s' hi dirigia
lo poble en professó una matinada.
Teniam vent de popa, y á la envista
de la ylleta, aquell jorn, al trench del alba,
vegérem á una dama altament bella
caminant com Jesús per damunt l' áygua.
Montá á la nau, y lo timó empunyantne
la guiá, sens dir mot, á aquellas platjas.
Nosaltres en la cala penetrárem
al temps que 'l poble en sa capella entrava,
y al besarla 'ls romeus diu que trobaren
rosats los seus vestits d' áygua salada.
Fórem d' aquella gent la providéncia,
y en pago d' aquell blat quasi la barca
nos ompliren de telas, d' antichs bronzos,
gerras, llántias, mosáychs, estátuas y armas,
ab que 'l seu bell palau de Tarragona
guarní En Martell quan hi diná 'l Monarca.—

LA PUBILLA D' ESTAMARIU

Se pot tindre fé en Deu, que Ell sempre ajuda;
mes en las donas may, perqué ellas matan,—
exclamá un ripollés de la partida
que manava l' Abat.—De duas áyguas
entre 'l forcall sentada está la vila
de Ripoll, pany y clau de la montanya.
Daguers, ferrers de tall y bons fargayres
la gent, y ab sanch de ferro, en la seva ánima
no poden sentí' 'l crim: ab tant respecte
miran y honran lo ferro que trevallan.
Mes com tots tenen geni, robustesa
sanch bullenta y delit, sovint s' esbravan
fent corre 'ls bous feréstechs que pasturan
d' aquells dos rius conflents en las valls sanas.
Las noyas son frescals, altas, vermellas,
dolsas com sas carlinas, y lliscantas
com truytas del Fresser, y mes que totas
Núria d' Estamariu. Va trepitjarla,
essent nena, un cavall: la ferradura
duya marcada al pit, y sas companyas
li deyan per motiu *la perdiu xerra*.

¿Qué hi va que diheu: «Persona assenyalada...?»
Tres hereus dels mes richs la pretenian,
y ella feya á tots tres la gara gara
sens infondarse en cap. Era un diumenge.
Corria un bou ab floch per la gran plassa
devant del Monestir, y estrenava ella
botó y atmetlla d' or per arracadas.
Com pardals á una branca de cireras
hi volaren los tres, y aixís la flasca
—Vull lo floch (los digué), y 'l qui me 'l porte
alberch tindrá en mon cor com en ma casa.—
Lo bou era una fera; 's feya rotllo:
ell duya 'l floch lligat, peró clavadas
tres sagetas al cor los qui 'l volian,
y mes enardits que ell los tres estavan.
S' hi llensaren com llops, y jo 'ls vaig veure
caure l' un rera l' altre, las entranyas
fora, banyats en sanch. D' aquella feta
tres grans masias sense hereus quedavan.
Ella vora del Ter sempre 's passeja,
mitj lela, de Ripoll fins á sa casa,
y á lo millor te d' apretar á corre
perque veu sempre un bou ab floch, las banyas
regalimant de sanch, y que li atian
sos malhaurats amants pera espantarla.—

LO FRATRICIDA

SON la esca del pecat. ¡La vanitosa,
¡válgam Deu, val! si 'n feu donchs de desgrácias!
Mes si ho castiga Deu d' esta manera
¿qué no fará ab grans crims? Com home d' áygua,
sí nó en pla catalá, ja 'm faré entendre.
Jo en Córcega so nat, y es nostra pátria
ara Génua; en sas naus perçó venia.
Vivia encara ans de jaquir ma casa,
en lo meu poble, un gran senyor. ¡N' ha fetas
á la alsada d' un pal! En una barca
sos germans mes grans que ell partir devian
á un altre port á festa. Per la fama
d' enfutimat y buscarahons deixárenlo.
Mes ell de nit la popa 'ls foradava
encabinthi una denga ab tres falquetas
que havia de fer caure un colp d' onada.
Ab bon vent, per la mar ells feren vela,
y 'l fratricida desde sa miranda
enfonzarse 'ls vegé,—¡Ara es la meva!
(dihent ¡Deu lo fassa bo!) ¡So hereu de casa!—
La mare llur se va alocar de pena.

Mes tant que ella visqué, dintre la vayna
servaren lo punyal aquellas víctimas,
tot glatint, com bons corsos, la venjansa.
Closa en la tomba, ja en la nit sentia
gran fressa de cadenas per las cambras,
desclavarse 'ls escuts, cruixir los mobles,
y com un eco ressonar las salas
á la veu de *¡Cahin!*, lo llit brandarli,
y 'l silló fugir d' ell quant s' hi assentava.
Mes no s' acoquinava.—¡Dels morts (deya),
no tinch por, ni dels vius si duch una arma!—
Al llevarse trobava en tots los vidres
punyals pintats. Per mes que 'ls esborrava
tornavan á aparéixer. No sentia
remordiments lo fratricida encara.
S' hi prengueren llavors d' altra manera.
Una pluja de pedras á la casa
va comensar; trencaren fins las teulas:
mes no tocantlo á n' ell no se 'n anava.
Quant un colp lo feriren,—¡Malehida
veig que ets, casa (digué); aniré á una altra!—
Allí no n' hi han tirat: mes quant ve l' hora
en que 's negaren sos germans, li agafa
sempre un trevall; los veu com se l' emportan,
diu que 'l fican de cap dintre de l' áygua,
que á glopadas la beu, y que s' aufega,
cayent llansat com náufrech á la platja.—

LO NÁUFRECH

Qui may ha mort negat, no pot compendre
lo que 's pateix llavors,—digué un d' estranya
fesomia, pell negra, de llanívol
cabell sens escarpir, d' esfing la cara.
—Jo l' he passat aquest trevall. D' aquesta
jo vaig morí' y reviure. Aquest qui us parla
so jo, y no so jo. Si voleu ohirme
m' explicaré. De viatge cap á Itália
presa de moros fórem, y 'ns vengueren
com esclaus en Egipte. Trevallava
á una diada del Kayre hont hi ha la església
del gran martre Sant Jordi. A aquellas áyguas,
cridat pels frares coptos, hi vingueren
uns cavallers que los catius rescatan,
y entre ells un tal Nolasques. Me compraren
junt ab altres, y vela en duas barcas
férem vers Barcelona. A n' aquest altre,
(senyalantse ell mateix), tambe 'l compravan.
Quant lo Montseny y 'l Montserrat vaig veure
no sé lo que 'm passá: pensí en ma casa,

en ma esposa, que aymava mes que 'l dia
en que m' hi vaig casar, mos fills, ma santa
mare. ¡Hauria volgut tenir deu brassos
per estrényels á tots d' una abrassada!
Mes ¡ay! lo cel de sopte 's posá negre:
era entrada de fosch y llampegava.
L' altra barca va entrar, peró la nostra
de bella nit se 'ns encallá en la barra
entre 'l Besós y la ciutat. Plovia
á torrents. Combatuda, y ja fent áygua,
se 'ns capgirá: la mar engir bullia;
los cadavres dels náufrechs hi suravan.
Jo m' havia aufegat: jo me sentia
després del cos; pensava en los de casa,
y hi volia arribar ¡coste 'l que vulla!
Jo cercava 'l meu cos y no 'l trobava,
quan vegí 'l d' aquest negre que l' havian
escupit en la platja las onadas.—
Y á tot aixó signantse á n' ell, que feya
estrany, com si fos altre 'l qui parlava.
—Encara ell respirava: la seva ombra,
com á un estel, un fil de llum lligada
la tenia al seu cor, y aní á trencarli
per' ferne, á colp calent, d' ell la mia estáncia.
Ell ho vegé y s' entaulá una lluyta
entre sa ombra y la meva. Dos fantarmas
disputantnos un cos. Ell fou ma presa,

mes al entrarhi escumejá de rábia
y va llensar tal born, que va sentirse
entremitj del roncar de las onadas.
¡Insensat! Jo llavors no comprenia
que si trenco l' estam de la seva ánima
inert eix cos, que viu sols de sa vida,
no fora l' instrument de ma venjansa.
Hem fet un pacte: 'ns lo partim. De dia
es meu, pero en dormint es ell qui mana.
Quant m' haguí revingut, seguí la vora
del Besós, y una cova de Moncada
aixapluch me doná la nit primera.
Endormiscat sentia las potadas
d' un cavall en son fons y á Na Guilleuma
vegí com llamp passar. Cap á Valldaura
partí. Encara era fosch. Un salt va ferme
lo cor sentintme prop de ma cabanya.
Al alba hi vaig trucar. De por, obrirme
la porta no volgueren. Jo 'ls cridava
pel seu nom á cada hu. Fins á la dona
li contí 'l prometatge fil per randa,
mas entramaliaduras d' infantesa
á la mare, als meus fills los jochs, rondallas
y cansons ab que, nens, los endormia...
Me miravan y 'm deyan:—¡No es sa cara!
¡Es un negre! ¡Es mes alt! ¡No he sigut dona
d' un negre may, ni te 'ls cabells de llana

lo meu marit! ¡Fugiu de casa meva!
¡Anéu, dimoni, anéu, en hora mala!—
Fou tal lo cobrecor, que 'm vingué idea
d' abandoná' aquest cos: mes la venjansa
dels mals tractes d' Egipte va girarme
tot d' un colp. Ohí dir que una creuhada
s' organisava per' guanyar Mallorca,
y m' allistí de ballester. No 's llansa
cap tant seré al combat. ¡Com no m' importa
morir! Sols per aquest ho sento. Clara
idea d' un esfing teniu en naltres:
ell n' es la part bestial y jo la humana.
Com á un mastí l' aquisso. Sols á un Nubi
se 'm resistí á atacar en la batalla
del Trench del áygua.—Al acte recordaren
tots, verament, que va fugir. Sa estranya
história 'ls admirá, y mes sabentne
que parlava altra llèngua quant somniava.
S' apagá lo braser: la son va véncels.
—¡Santa nit!...—Vehent que davan capsinadas
digué 'l cómit, senyantse y tocant ferro;
—¡Deu nos en guart d' un boig dintre la cambra!—

EPISODIS

MINAS Y CASTELLS

A tall del botó d' or d' oberta rosa
no eixia per' tothom l' astre del dia
lo sentdemá entre 'ls núvols de Llevant.
En la vila, en la mar, dintre la closa
del campament, d' albada 'l toch s' ohia;
mes la nit sota terra dominant.

Allí, sens reposar, Ampurdanesos,
Tarragonins y 'ls d' Aragó, minavan
los murs de la ciutat. Dels de ponent
alguns enderrocats y altres ja fesos.
Com dents d' un vell los torricons brandavan
en l' ayre leri-leri 'l fonament.

No dormia N' Aly. Ab fina orella
desde dins dirigia, bon minayre,
á topá' ab los tossuts fills d' Aragó.
Mes á dret solch no dú 'l pagés la rella;
fent com gos que endevina per la flayre
per hont passa la llebra y per hont no.

Al fi 's varen topar: y ja la mina
s' anava omplint de morts, quant un, de fora,
demaná auxili al Camp. Com un torrent
devallaren Cristians; la serrahina
tropa vegé 'l refors, un crit alhora
doná' y apagá 'ls llums; y reprenent

ab ordre 'l seu camí, sentia encara
la dringadera y 'ls crits dels quí morian,
fugint, als colps dels seus barruers germans.
—No crech que tornen á minar per ara
(digué Aly): al mur que estolonar volian
sos cadavres serveixen de pilans.—

Eran, la major part, de la maynada
del Rey los morts; y verament sentirho
va com Senyor, mes no minvá sa fé.
Feya dias que 'l cel amenassada
duya la pluja, com scientment predirho
va N' Alagó, quant de pactant vingué.

Qui aquell cru ivern compren, al poble admira
que, á camp ras, mal vestit las nits passava
al calor de sa fé. Si 'l jove Rey
no n' hagués fet creuhada, en sa alta mira,
de esta empresa, ¿al vassall, quí l' aturava
passat lo degut temps del seu servey?

Mes, si ahunava los cors la creu sagrada,
eran vencis de la host del Rey los brassos,
y un farell son clar seny per' duls á port;
y l' ángel, qui, al bressol, d' una gitada
pedra li aturá 'l colp, qui guiá 'ls seus passos,
son estel invisible, lo seu Nort.

Com la imantada agulla, que s' hi gira
per la potenta sava (que serpeja
per sas venas de cer), si 'l temporal
ó un colp barruer per un moment capgira
sa instable fletxa, á dret y esquer oneja
fins que vira al seu pol: en son ideal

de propagar la Fé, en sa dalera
d' un realme fundar, d' hont patró pendre
poguessen fins los pobles veniders
fixa sa pensa, ni aquell fret modera
son ardiment. ¡Com los més vells apendre
deurian del jovent en molts afers!

¿Quín es lo vell? ¿Qué val la vestidura
de matéria que aquí s' ha de corrompre
devant del cos brillant del esperit?
La fruyta que entre palla sols madura
¿tindrá may lo sucrim de la que rompre
veu al Sol los colors del seu vestit?

La argentada clinera, l' áurea trena
los rinxos d' atzabatj, los flochs de llana,
com flotxa d' un capell son postís brill.
Lo cervell que allí sota pensa y ordena,
l' ull que hi veu clar, la veu que imposa ó mana,
lo cor que bat, lo bras, fan lo capdill.

¡Quánts cursos en las aulas de la vida,
ans que 'us marqués com guiadors dels pobles
ab dret diví la Providéncia 'l front,
no passáreu, digáu, cohort escullida,
per' fondre rassas, despertá' instints nobles
en cors salvatges, per' empenye' 'l mon!

Tu, magolada terra, pátria mia,
fores tambe 'l gresol hont s' hi fongueren
Cartago y Roma, 'l Nort y lo Llevant.
Y á un poble, que ab tals sanchs s' enrobustia,
que tingué sempre 'ls reys que li calgueren,
li pertocava un Jaume essent ja gran.

Mirant á alguns del Camp á la avansada
motxos anar, ab Nunyo passejantse,
una tarde molt brúfola los diu:
—Això 's perlonga molt, y disposada
á resistir la vila, va cansantse
la gent. ¿De 'l que haveu fet no us penediu?—

Callaren tots; mes á la nit anavan
á la tenda reyal seguits dels nobles
lo bisbe de Girona y En Palou.
—Senyor, los qui aquell pacte menyspreavan,
pera be de la Fé, y dels vostres pobles,
l' acceptarian si 's tractés de nou.—

—¡Deu nos en guart d' un ja está fet! No 'm toca
lo rebutjat ofrir, ni crech probable
que hi torne lo Valí. Pera obligal
posemhi tots lo coll: al mur de roca
mur de carn, y al bestuart inexpugnable
encaremhi de guerra un catafal.—

Ja los trabuchs havian las coronas
trencat de duas torres; la muralla
no tenia marlets. Manaren ell
y En Nunyo de sas máquinas las fonas
desmontar, y, trevalla que trevalla,
ab sa fusta quiscun bastí un castell.

La ballesta de torn ben nivellada,
tirá En Bompart, ran del camí de ronda,
un dart pera l' alsária calcular,
mentre altra fletxa al peu del mur clavada,
lligada ab un cordill, serví de sonda
ja que ningú 's volgué arriscá' á acanar.

Los feren de dos pisos; per' empényels
tenian quatre rodas, de pells frescas
emborbotats per si hi llansavan foch:
ponts al cim ab escalas pera atényels,
altras al interior, y 'ls dalts com brescas
per' que 'ls arquers poguessen fé' 'l seu joch.

Com portal plegadís tota la cruhenda,
que als del terrat de devantal servia,
de pla podia caure ran del mur.
Hi onejava 'l penó de la real tenda,
y ab un torn de galera se movia
lo pont per tres cadenas ben segur.

Los d' Aragó trencat la barbacana
havian, y pel mitj de la cortina
los d' Ampúrias obert un gros badall.
Tiravan los trabuchs; la host catalana
ab rochs, fustam, feixina y mes feixina
feya pas als castells fins dintre 'l vall.

D' aquell pany de muralla apoderarse
proposávas' la host. Per la obertura
Santa-Cília hi entraria ab sos minyons.
Bompart, qui del castell ha de llansarse
dalt del mur, ja altre César s' afigura
en l' elefant que envià contra 'ls Bretons.

BOMPART

EL capsal d' Abdalláh sovint passava
la nit Bompart, tenintli companyia.
La vetlla d' aquell dia
del assalt pel castell, tambe hi entrava.
—No enveja, plaher sento al contemplarte
benehint Abdalláh aquesta ferida,
que 't reté del amor sota las alas
com aucellet al niu. May en la vida
m' atragueren las galas
de la hermosura, ni aspirí á altra glória
que tornar d' un combat ab la victória.
Si per jutge 'm prenguessen, com á Páris,
premiaria á Palas,
no á la hermosa Ciprina.

Sols mon cavall per mi son cap pentina:
ell es ma aymia, y 'l companyó mes noble.
Per' fer donar una branzida á un poble
crech son d' amor los llassos,
mes que 'l brahó, la traba dels forts brassos.—
—¿Tant insensible es lo teu cor?—Vaig rompre
la corda del amor quant encara era
verge de vibracions, per' que á interrompre
ab ellas may vinguera
los bélichs cants que á mon esprit plavian.—
Y axí acostantshi Bera
ab sas companyas quant tal frase ohian:
—Si 'ls qui parlan com vos feyan memória
d' algun fet de sa vida, 'n trobariam
la causa y 'l fil.—Desmadeixar no 'n penso
fins á la mort la troca.—Escoltariam,
may sia que curiosas, vostra história.
—Es d' un orat, y puig vos plau comenso:

LA COVA DE SABINUS

Crech que per' veure realisats mos somnis
he vingut massa aviat á aquesta terra.

Tinch las alas del gall y 'l pit del áliga
y no 'm puch enlayrar. Veig en la guerra
tant lo fuhet despertador dels pobles
com l' ayguat que sahona las plantadas.
Nat y criat en mitj de las boscúrias
del pagus dels Lingons (que vehé d' Atila
lo terrible desfet), ans habitadas
pels Druhidas inspirats, d' infant llegia,
sens compendre, las runas mitj borradas
de sas pedras, y 'l vent ab sas cantúrias
d' aquells arbres fentne arpa 'm responia.
Fugitiu de N' Eduart, rey d' Anglaterra,
qui exposá dalt d' un pont del boyrós Támesis
la testa del darrer Príncep de Gales,
vingué á Lángres son bardo, al qui li deyan
Edeyrn de llengua d' or. Casseras feyan
de porchs-senglars ell y altres,
y 'm prengué tant de grat que se me 'n duya,
tot contantme d' Abaris lo romiatge,
y m' ensenyava 'ls seus bardits de guerra,
sa clara, ensemps consoladora, creéncia,
y ab sas triadas sa sublime ciéncia,
de Taliesin grabant en ma memória
los cants, y de Fingal la heroyca história.
Ma pensa somniadora sovint guiava
per la tarde mos passos
á una cova vehina,

que 'l poble senyalava
com l' antre de Sabinus y Eponina.
Viventa hi es encara la llegenda
de la bella matrona
qui, esclava del deber, allí 's tancava
ab l' héroe malastruch, net del gran César,
y ab sanch gala en las venas,
qui, lluytant per la pátria, la corona
del martiri li ofrí, mentres somniava
la diadema de Gália per' sas trenas.
Cassant del bardo anglés en companyia,
lo xáfech una tarde 'ns sorprenia,
y entrárem á la cova.
Descapdellant li anava
lo desencant d' un galo-franch imperi,
quant vegí que Edeyrn se m' adormia,
y que adormit, en llèngua per' mi nova,
com un ver awend-hyon parlar semblava
ab los sers invisibles,
dihentme al despertar:—Ara 'l misteri
que d' una roca d' aquí prop enclouhen
las runas per la molsa mitj tapadas,
desxifrarém. Nostres passats nos ouhen
quan d' ells parlam. Tu cenyirás diadema
en l' esdevenidor si en las batallas
digne d' ella te 'n mostras y si acallas
amorosas passions. Eixas sagradas

paraulas vuy, per voluntat suprema,
en ta memória quedarán grabadas.—
Y aixís fou. Me dormí sobre la roca,
y encara 'm sembla ohirlas de sa boca:

TRIADAS DRUHÍDICAS

Roma ha destruhit l' imperi de la Gália,
y 'ls fills d' aquest, en justa repressália,
temps á venir conquerirán la Itália.

Ab la mort de Sabinus y Eponina,
Roma ha fet talla d' una doble alzina,
mes l' aglá druhida dintre 'ls cors germina.

Cremat lo bosch en son aspriu s' amaga,
mes si d' altre arbre lo planté' hi fá ubaga
rebrota y vens á la usurpant nissaga.

¡Ay de la creéncia que nasqué en Judea
si á empelt dels arbres de l' Olimp s' emplea,
deixant estéril de Jesús la idea!

Del arbre druídich no 'n volgué la saba,
y ab sanch de martres sos plansons regava.
y fins la flayre de sas flors s' esbrava.

Y vindrá un temps, en que l' antiga soca
donará fruyta, y 'l bon empelt molt poca,
y 's dirá Edem lo que es pelada roca.

Y 'ls sacerdots cassats com selvatgina,
y de frares veurém gran degollina,
y ab llur sanch los molins darán farina.

Y al Deu de pau s' invocará en la guerra,
y será un niu de descreguts la terra,
y dirán scient al qui scientment mes erra.

Si tu, Sabinus, novament visitas
aquest cau, tálam d' amorosas citas,
per' tu estas runas han sigut escritas.

Per tu al Qui 'l cercle del Gran Buyt umplena
pregám que 't deixe transmigrar sens pena,
fins á esse' entre héroes un valent de mena.

Y quant per gran terrabastall volcarse
veurán los reys sos tronos, esfondrarse
séus y castells, y 'l poble desbordarse,

l' encaixarás. ¡Mes ay de tu si 't miras
astre de llum, si cap enrera 't giras
y á fundador de dinastia aspiras!

Si no t' encegas, com d' August en la era
vehé Judá la encarnació mes vera
del Pur Amor que entre 'ls elets impera;

de ta áliga imperial dessota l' ala,
á restaurar nostra creéncia gala,
que, ab l' Evangeli, n' es del cel la escala,

nosaltres tornarém. Nostra divisa:
Ciéncia, Amor, Caritat, Fé que analisa.
L' Arxidruhida del bosch ho profetisa.

De llavors com si vehera
ja lo pali imperial en mas espatllas,
la laureola en mon front, vaig fent ma via.

So un orat que somnia,
y passaré somniant la vida entera.
Com vosaltres amor, jo cerco glória.
¡A demá, donchs, després de la victória!—

LO PONT VOLANT

¡Mes ay! quant no es hora—inútil es tot,
per mes que en tal dia—brillava lo Sol.
Prou feu Santacília—llensantshi com boig
pel freu de muralla,—y 'ls seus com á lleons.
Afgar gent manava,—com ell negres tots,
guardantli la esquena—Kherim ab sa host.
Montat sobre rodas—baixá al trench del jorn
de dins de la vila—movible bastió,
que Aly fabricava—al veure á trontolls
aquellas baliardas—dels murs tan aprop.
D' arquers los mes destres—n' hi havia allí un cos,
cada un una espasa,—y 'ls trets á pilots.
Bompart prou cridava:—«¡Ja es hora, minyons!
Lo pont ja hi arriva.—¡Baixémlo d' un colp!»
Mes ¡ay! tanta fletxa—dels altres hi plou
que al torn y cadenas—s' aferran sos homs.

Trau la scramasaxa,—anellas ja 'n romp,
y cau en la ronda—lo pont girador.
Del ram al mitj salta—brandant lo penó;
pel peu una fletxa—li clava y no 's mou,
ni 's queixa. «¡Seguiume,—no 's mor mes que un colp!»
cridant. Las escalas—los fills d' Aragó
com gats de mar pujan:—per entre 'l gran vol
de fletxas se llansan,—y alguns ab brandons
encesos, que copsa—d' Aly l' armatost.
Aquest l' abandona;—calat li han gran foch.
Si Alarbs pernabaten—Bompart ne te molts
dels seus ab feridas:—mes ell lo penó
may deixa com l' héroe—d' Arcole en lo Pont.

LO CASTELL DE VALLS

ANAVAN per áygua passant nuvoladas:
lo sol y la lluna se veyan á claps:
si eixian estrellas, al acte enteladas;
mullena al cap-vespre, ruixim l' endemá.

Axís las setmanas y 'ls jorns s' allargavan;
las tendas tot xopas, reixorchs tot lo Camp;
per mor de Deu l' áygua los núvols donavan;
sempre eran de velas las naus estenall.

Petavan las fonas, extesas las alas
volavan las fletxas del Camp á Ciutat,
vibravan las viras clavantse, y las balas
de plom s' escalfavan, al plóuren, xiulant.

Pilotas de pedra pels ayres rodavan;
trabuchs á parellas trabavan combats.
Com per' excitarlos fins noms los hi davan,
al nostre *N' Arnaldas* y al altre *N' Omar*.

Vencé 'l de la vila: la cuixa trencada
tingué 'l nostre Arnaldas, pel mitj, d' un cantal:
y vehent que 's traboca:—D' aquí que adobada
la máquina estiga (lo Rey) desmontáu

(digué) 'l castell nostre.—En tant que trevalla
per ferne un fonévol, com era ja avans,
sens torre que estorbe devant la muralla,
l' Alarb s' hi emmarleta dant vitos á Aláh.

Servida y voltada, al caure, 's trobava
la máquina Arnaldas per fills del Gayá,
sapats, alts, de geni, y d' ánima brava,
gent tots, com se diuhen, del Camp, gent del llamp.

—¡Se 'n riuhen de naltres (un vallench exclama)
al véurens sens torre! Donchs fémla de carn.
Com per' encalsarlos ja han vist tenim cama,
brahó per' muntarhi tambe. ¡Tant se val!—

Y espitregantse uns quants, la má á la espatlla
l' un del altre, los brassos encreuhant,
cada garrot com un anell de bronzo
á posta fet per' amarrarshi naus;
y altres per respatller, per socalada,
y altres d' esquena engir, posats á tall
de gegants de granit d' un temple egipci
ab lo capmall y cervellera al cap,
fan lo primer grahó de la pirámide
una mar d' áygua 'ls fronts y 'l pits fumant.
Per damunt dels seus caps altres caminan,
s' aplegan, s' abrahonan; cada bras
es l' anella de carn d' altra cadena,
la agulla, cada cos, d' un campanar:

y altres damunt d' aquests, y d' aquests altres
fins á vuyt, y al bell cim un gat de mar,
de mariner ab la vermella gorra,
y 'l penó de las barras flamejant.
Al espectacle aquell, bandera blanca,
ballestas deposant, alsa l' Alarb;
bandera blanca al enjaneta envian,
y á curull s' omplen torres y bestuars
vehéntshi moltas testas venerables
y fins de moras ab velada faç.
Desfeta queda en un instant la torre,
y un ben musclat aixeca un *espadat*
de sis, que sens desdir va á tret de fletxa,
entre 'ls aplaudiments y 'ls crits de dalt.
Desdentellat lo trast de mur estava,
podent cabre sis homs afilerats
dintre la amplária del camí de Ronda.
Net de gent, com cent passas, pel seu llarch
quedá á la veu d' Aly, y al escenari
uns quants fills del desert varen muntar.
Si mostra van donar de robustesa
los nostres, fou la d' ells d' agilitat:
com gazelas corrent; botant com tigres
cargolantse com serps, ó be rodant
com virolets, los brassos y las camas
d' una rutlla, corrent, semblant los raigs,
ja fent, uns, salts enlayre ab una pica,

ó be com esquirols d' un á altre pal,
com micos enfilantse, ja llansantse
com granotas, las camas aixamplant;
be donantse las mans uns dalt dels altres,
una randa formant tota de carn...
Y 'ls Cristians aplaudiren; y aquell dia
en que eran enemichs ningú pensá.
Embadocats uns d' altres, fou Minerva
dea (no de la Guerra), de las Arts.
¡Oh poble impressionable! Si 't deixessen
sentir aquells qui 't guian; si 'l tirá
no 't fes de sas passions instrument sempre;
si 'ls qui, crédol, t' explotan fossen sants;
si en l' amor t' eduquessen y no en l' odi,
¡quí sap hont fora ja la Humanitat!

¡VIA DINS!

MES, de dalt, la gatzara no arrivava
als qui anavan la terra socavant,
y los minayres del comtat d' Ampúrias
feren feyna aquell dia mes que may.

La torre de ponent ab sa muralla,
y unas vint brassas mes tirant á mar,
quedaren primparadas al capvespre
per socons sostingudas y puntals.
Al Campament no hi va muntar lo Comte;
mes lo Rey, avisat per En Dalmau,
baixá á las sitjas, ordenant que al alba
calessen foch á un temps á aquell fustam,
entornántsen á triar als qui devian
los primers per la bretxa penetrar.
D' ésser un d' ells li demaná la honra
lo brau Rocabertí. ¡Com entre aufals
flor primerenca, 'l teu capoll obrires
pera oferirte de la Mort al dall!
L' endemá, essent diumenge, tot l' exércit
volgué, prompte á morir, ans combregar.
No clucá l' ull, aquella nit, cap frare,
sempre l' un aprés l' altre confessant;
y d' un vilabertrench monjo á las plantas
son cor obria 'l provensal Aymar.

LA CONFESSIÓ DEL SEGADOR

Com á fill de Provensa entri en la colla
d' Avinyonet, que xolla
los camps de la Garrotxa y l' Ampurdá.
Guarnit ab flochs duya 'l capell de palla:
sentint la meva gralla,
ja 'ns venian las noyas á esperá'.

Lo cor m' havia nuhat una donzella
de Recasens. Com ella
no n' hi haurá d' altra. De fils d' or sos rulls
eran un mas; un jonch son cos d' ayrosa,
cada galta una rosa,
sa boca un jínjol, dos capblaus sos ulls.

Com atret pel badoch de la magrana,
vehentla créixer ufana
l' assedegat pagés espera 'l jorn
en que se li ha de fondre dins sa boca:
del dret que li pertoca
lo seu senyor tambe esperava 'l torn.

Ell es jove, alt, galant, y quant entaula
conversa, es sa paraula
un encant per la orella, un llas pel seny:
de bras fort per l' acer, tendre en la viola...
y ella ¡la pobrissola!
als cants del trobador ¿cóm fer desdeny?

Il-lusions del Vescomte no se 'n feya:
que m' estimava 'm deya,
y que volia emmaridarse ab mi.
Era en Juliol. Jo de segar venia;
ella se dirigia
á Perelada, y 'ns vam topá' al camí.

Per mes que un la paraula emmeladora
tinga, quant s' enamora
de veras no mes sap barbotejar.
Jo no tremolo al bó d' una batalla,
y allí 'l cor me feu falla:
devant d' ella, boy sols, vaig tremolar.

—Que ets serva d' un senyor sé, y axó 'm mata
(li vaig dir). ¿Per qué, ingrata,
si he d' ésser teu te miro ab cor oprés?
¿Perqué altri ha de tenir de tas carícias
per vils lleys las primícias,
y á mí, que t' aymo tant, ni encara un bes?—

Ella, baixant los ulls avergonyida,
cabra-dayna ferida,
fugí pel rostollar; mes l' alcansí.
No veya res. Prenguíli la cintura,
y aquella verge pura
apartá 'l cap quant á besarla aní.

Havia jo esmolat no feya gayre
la falç; lo tall enlayre
m' eixia sens embós pel muscle esquer;
y fugint del meu llavi, al ferse enrera,
son coll, com la palmera
que capolan per ví, tallá l' acer.—

¡Tambe t' he vist, oh del meu cor la joya,
quant eras una toya
de virtuts y de grácias, caure al tall
de la falç, que á Jesús ni respectava,
flor tendre hont jo hi brescava
la sola mel d' esta amarganta vall!

—Ningú ha sabut qui la matá. Sols are
vos ho confesso, Pare,
vuy que puch en l' assalt trobar la mort.
Perdó 'n demano á Deu, y 'l perdó d' ellá
vull tant, que si ma estrella
á defensá' 'm portés al qui la sort

tingué de captivarla, essent ma aymia,
d' escut jo li faria.
Lluytaré per' probarho al seu costat.—
—¡Secrets de la divina Providéncia!
Mes de Deu la cleméncia
es infinita. Vésten perdonat.—

MORT D' EN DALMAU DE ROCABERTÍ

CAYGUÉ al fosso la torre y la muralla,
y durá la batalla
sens parar, aquell jorn, de sol á sol.
L' exércit en la Vila entrat hauria
si tan congosta via
no hagués sigut la porta d' Alkofol.

Prodigis de valor los nostres féren.
Dalt dels murs se 'ls vehéren,
quant no ho podian creure 'ls Serrahins.
Mes ells, valents, muntárenhi encalsantlos,
y daltabaix tirantlos,
cayentne afrenallats del fosso á dins.

Per contagi 'l valor se propagava.
Mes d' un frare 's trobava
en mitj dels combatents, pel mur caygut.
Y á N' Aymar lo primé' en atravessarlo
lo monjo contemplarlo
pogué, prop d' En Dalmau, fentli d' escut.

Mes ¡ay! una sageta brunzidora,
que disparà una mora,
volá de dret al pit del trovador.
Corregué Aymar per' sostenirlo al caure,
humil anántli á extraure
lo ferro de sas penas venjador.

No estant emmatzinat, mortal no era
la ferida, y entera
sortia l' arma sens tallá' 'ls teixits;
quant Aymar que l' aydava se 'n adona
la má d' altra persona,
suau, delicada, y com de nacre 'ls dits.

Aixeca 'ls ulls y ¿á qui contempla? ¡A n' ella!
¡A sa aymia, mes bella
de 'l que en la terra fou, radiant de llum,
del seu senyor besant enamorada
la cara ja esblaymada,
y al devant d' ell! La rábia, que 'l consum

en tal moment, es prou per' recordarli
tot; prou per' renovarli
la viva llaga del perdut amor.
Propósits bons, perdó, la gelosia
ho aufega: 'l ferro eixia,
y ell l' empeny dins, clavantli al mitj del cor.

—¿Qué has fet? (li diu lo monjo al acostarshi).
¿Cóm podrá en tu fiarshi
cap cavaller may mes? Barrada tens
ja la porta del Cel. ¡Tócali encare
lo cor, oh clement Pare!
¡Havent de lluytar tant, no sempre 's vens!—

Y al cel girant los ulls, y alsant los brassos,
no vegé que á pochs passos
un Alarb li apuntava dret al coll.
Ab un dart porcaris l' oltrapassava,
y al caure perdonava,
abrassantse ab Dalmau, al moro y al foll.

De N' Aymar fou molt llarga la agonia.
Quant pel fosso fugia
un mur s' esllavissá tot damunt d' ell:
una tomba las pedras li bastiren,
y ellas solas ohiren
lo greu remordiment del crim aquell.

LO CASTELL DE PERATALLADA

Pera saber del Comte, la galera
d' Ampúrias mes velera
la Comtesa á Mallorca havia enviat.
Portant á bordo la mortal despulla
d' En Dalmau, sos rems mulla
al péndren del bon Hug tan trist comiat.

Vilabertran, de torre bisantina
que tot lo Plá domina,
lo dia en que ell mori, ab tremoló'
somoure la vehé, y á las campanas
ventar solas, humanas
veus imitant, ab un planyívol só.

Ja á Perelada navegable n' era
la Muga, y la galera
la anava remontant. Morat vellut,
dol del comtat, la caixa recubria,
y per lauda hi tenia
viola y espasa en creu damunt l' escut.

Als quatre corns cremavan lampadaris.
Fent solos funeraris
guiava 'ls rems ab la flauta 'l seu joglar.
¡Fins l' estany bruelador sembla que plora!
Los saules de la vora
y 'ls tamarius salúdanla al passar.

Com seca rosa en Jericó cullida,
que recobra la vida
al sentir l' áygua humitejant son peu,
al entrar en lo riu de sa infantesa
la turbació, que pesa
sobre 'l seu esperit, ell cessar veu.

¡Quí sens ella, Senyor, soportaria
ni una curta agonia,
la abrassada del cos nostre company!
Lo qui perdé la vista ¿al recobrarla
podria al Sol fixarla
de sopte, sens pels ulls sentir greu dany?

Com despertant d' un somni, sens consciéncia
de sa nova existéncia,
ell y 'l monjo 's trobaren. Que ferit
caygué d' una sageta ja s' ho creya.
Prop de sa aymada 's veya,
y volia casarshi aquella nit.

En closas, vora 'l riu, dos poltros briosos
sens ronsal pasturavan,
y 'ls montaren en pel. L' esparó cohent
mes no 'l pes d' ells sentiren; y frisosos
camps á través volavan,
no tocant quasi á terra, 'ls clins al vent.

La boyra que llansava sa brumera
féyalshi d' envoltura
completant la fantástica visió.
Havian com un llamp, en sa carrera,
travessat la planura
que voreja 'l Montgrí fins al Daró.

Mirotejava en l' Ullastret la lluna,
y 'ls poltros abeuránthi
feren camí cap á la vila á peu.
Per damunt las set torres n' eixia una,
la mestra; á dalt vetllánthi
cap arquer, y barrat per tot arreu.

Lo primer vall tallat en roca viva
y 'l del castell saltaren,
penetrant en son pati, tot voltat
de gótichs finestrals, en que, captiva
mes que lliure, hi trobaren
á la qui al trobador havia gojat.

En la senyorial cambra aposentada
del trist Peratallada
Mancia cada nit pregá per ell.
Fent vergonya á la llántia, fins la lluna
penetrava importuna
per reflectirse en l' or del seu cabell.

¡Cóm semblavan gaudirshi las estrellas,
pel finestral, sas bellas
formas nacrant en son tranquil somniar,
quant, las mans sota 'l cap, sa blanca sina,
tofa de neu alpina
que oneja un vent lleuger, veyan montar!

Aytal que, ohint d' angélica viola
sols una nota, vola
l' esperit de Francesch envers lo cel,
del trovador amant á la tonada
Mancia enamorada
á la finestra surt com un estel.

Voltava una eura la paret y tancas
del finestral; sas brancas
se doblegavan sols al pes d' una au.
Abocantshi Mancia s' horripila
vehent que 'l frare s' hi enfila
sens cruixir la eura ab son ardit Dalmau.

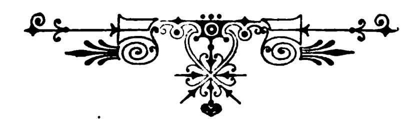
Ab sorpresa ja 'l mira en la capella;
Dalmau pren la má d' ella,
y al monjo, ja en l' altar,—Com li jurí
ferla ma esposa vull (diu). La ferida
pot costarme la vida.—
Y ella, tot tremolant, li dona 'l *¡Sí!*

Lo relligiós devalla per la eurera;
y allí, per la primera
vegada, quedan sols los dos amants.
Ella prou veu qu' es ell, y ab tot li troba
una figura nova,
fosca la veu, y 'ls ulls no tant brillants.

—¿Es cert lo que has contat de la ferida?—
—Sí, Mancia, es la vida
salt de peix volador: de la ona al màr.
Ans d' entrarhi de nou, déixam banyarme
en tos raigs; aurejarme,
y aprés... dintre 'l gran pélach á nadar.—

Las mans d' ella en sa esquerra, en sa cintura
la dreta, y ab la estatura
dominantla, los llavis en son front,
cap al llit virginal l' acompanyava.
La llántia s' apagava,
y 's colgava la lluna rera un mont.

En l' esplay del amor, á ell abrassada,
sentí un *¡ay!* Enfonzada
li havia la sageta dintre 'l pit.
Al creure que un cadavre allí tenia
se desmayá. Lo dia
vingué, y 's trobá esposa d' un esprit.

LA NIT DE NADAL

AL PEU DELS MURS

MENTRE 'ls minayres socavant la escarpa
feyan caure murallas y portals,
cremant d' un fins la tanca, 'l comte Nunyo
havia 'l seu castell tambe aixecat.
Vestit per tres costats ab matalassos
ab rets, cordas y xábegas lligats,
no podia avansar gayre del fosso,
de la terra estobada y del gran fanch.
Per' feyna d' esta mena los mes aptes
foren sempre en l' estol los Provensals,
y 'l Rey feu dons als hómens de Marsella
per' que 'l portéssen fins dels murs á ran.

En tant que lliures, sens probar l' estrijol,
igual que en la Camarga sos cavalls
pasturavan, feyners enrodoniren
fustas pera corrons, féren parpals
y un clos de mantellets, com nius de garsas
trellant llestos los vims, calsobre y machs
rera ells apisonant; y aixís collanthi,
balancejant, ara atollantse, hi aná.
Set semanas passadas sempre ab áygua
privacions, frets, sorpresas y bregar,
havian trasmutat las fesomias
desde 'l llefre almugáver als Prelats,
talment semblant motllats en negre bronzo
pels durs contorns que 'ls hi prengué la faç.
Aquella pluja en cambi al Rey refeya
com á las lluhentas cabras las del Maig.
Arrivá lo diumenge, antevigília
de Nadal. A consell lo Rey cridáls
y digué En Nunyo:—Diadas son de festa,
y los Bisbes no volen atacar.
Si no us savia greu, pera dels pobles
estudiar l' esperit, ab En Bompart
á Pollensa aniriam, que 'ns hi espera
Ben-Abet, lo nostre ángel. N' Abdalláh,
guarit de la ferida, 'ns hi acompanya
per' fer cassera d' ánechs en l' estany.
Al quart dia estarém ja de tornada.—

Callaren tots y fins lo Rey. Irat
deixá la tenda En Gilabert de Cruilles
y al Comte Hug en sa mina aná á trobar.
No n' havia sortit d' ans de las plujas.
Avesat ja á la fosca, ab claretat
hi veya ab mitja llum; y era lo pare
mes que 'l Senyor dels fills del Ampurdá.
—Vosaltres (deya), heu de poblar la ylla:
cap hi te tant de dret. Los meus passats
ja en eixas áyguas als Alarbs venceren
y nostra fou llarch temps. Uni mes tart
llas d' amistat al Rey d' aci y al meu avi
confiantli fins la guarda del comtat
quant partí de creuhat á Terra Santa.—
Contava, en las vetlladas, dels Romans
la vinguda; las vilas describia
que fundaren los Grechs en sos estats;
com Venus pirenayca y Diana d' Éfesso
allí hi tingueren temples; dels Cristians
que Catalunya com á sants venera
cada festa la vida 'ls hi explicá.
D' ell aprengueren com morí Juliana
y Semproniana; com fugí Cugat,
que fou llur mestre; lo valor d' Eulária,
que capella tenia entre 'ls Alarbs
dins la mateixa Palma; de Sotera,
de Narcís y sos diacres, dels companys

d' Eulogi, aquell augur, tambe 'l martiri,
y 'l dels fills d' Aussa, y altres. Al baixar
En Cruilles á la mina, 'ls hi explicava
com, altre temps, en l' áygua s' enfonzá
un convent de la ylleta de Cabrera,
bordell sols de disbauxa y malvestats.
Y 'ls deya que, aplicant la orella á terra,
quant aixecava la hóstia 'l celebrant
se sentian los tochs de la campana
de llur missa en las criptas de la mar.
Aixi 'ls trobá tots ajeguts, y al Comte
com un frare ab son llibre predicant.
Al narrarli lo fet cenyí la espasa
ab mánech d' una branca de coral
pescat sota Bagur, y per pom d' ella
un camafeu antich: cubrí 'l seu cap
ab un capell de suro en forma d' óliva;
prengué 'l mantell, y se 'n muntá cap dalt.
Reunit encara lo Consell estava
quant ell hi entrá; y ab Nunyo y ab Bompart
eixit de seny s' hi encará axí:—En mala hora
mals cavallers als companyons deixau.
Dos mesos fa que visch á sota terra
dia y nit per vosaltres trevallant.
Del laguiment ma gent ja está cansada,
y cada dia que en donar l' assalt
trigam, l' Alarb se va refent y espera;

y no 's troban pas tots en la Ciutat.
Si abandonar lo Campament vos miran,
ja als de Marsella y Génova en las naus
los veig fent vela á Itália, y la bullanga
entre 'ls fills de ma pátria aquí esclatant.—
—No 'm temptava (diu Nunyo) aquesta anada.
Lo que sí 'm dol, lo temps malaguanyat
al peu de las murallas, quant, á créurem,
fóram senyors de la ylla molt temps fa.
Ja que entrarhi d' assalt tant desitjávau,
com mes aviat millor. Dia fixáu.
A dintre, morts ó vius, d' una vegada,
y 'ls capdala 'ls primers.—¡Ben dit! ¡Avant!
Y *¡Juremho!*—los nobles repetiren,
mentre 'l Bisbe Palou obrí 'l missal.
Mes Nunyo vehent que 'l Rey la má extenia:
—A Vos no ho permetem (digué). Ab seny clar
prevehéreu d' aquest seti las angúnias
y exemple de valor massa que 'n dau.
Del mitjanser de pau ojats las cláusulas,
y aprenéu ardiment d' un vell soldat.—

JURAMENT

—¿Jurau que al cim dels murs nostras senyeras
farém tots que flamejen las primeras?
¿Que en la Vila 'ls primers farém la entrada
dels nostres cavallers guiant la maynada?
Y ¿sens cuydarnos si 'ls peons seguiren
anirém endevant?—¡Jur!—repetiren.
Y á mitja veu, fixa la vista al mur,
lo rey En Jaume tambe deya:—¡Jur!—

—¿Que acte fará de trahició y perjuri,
una volta en camí, lo qui s' aturi
no essent ferit de cap mortal ferida?
¿Que, per' curarlo, del cavall la brida
no tivaréu, ni per' donarli ajuda?
¿Que la mort d' altre no será planguda
valdament sia la d' un pare ó un fill?—
—¡Juram!—y—¡Jur!—deya tambe 'l capdill.

—¿Que si un noble recula, ans que seguirlo,
com si fos serrahí sabréu ferirlo,
no respectant de sanch ni afecte 'ls llassos,
ni vassall al senyor, en semblants cassos?
¿Que ningú pendrá alberch avans que sia
nostra Palma, del tot?—¡Jurám!—s' ohia.
—¡Jurám!—¡Jurám!—va ressoná' en lo Camp,
y fins l' espay va repetir.—¡Jurám!—

MIRAMAR

Si eco tenen las rocas insensibles,
si 'ls flonjos núvols ab lo llamp retronan,
y es un mirall fins l' intranquil Occeá,
si 's fecundan ab pólens invisibles
las flors, si los insectes s' enrahonan,
¿ideals, batechs del cor, tot se perdrá?

Una es la lley que humanitats aplega
y en nuvolosa 'ls sols, liquens que creixen
vagant en las regions del infinit.
Per cada cor que sent, dalt ne batega
mes d' un; á cada aplech altres s' uneixen;
respon al crit d' un poble un altre crit.

De Miramar la pintoresca serra,
grupo de pebeters, que embalsamava
las costas, abrandats pel nostre vent,
era desde 'l comens d' aquesta guerra
l' estreb del pont fluhidich que lligava
la ylla germana nostra al continent.

Quant aquí un fet te d' ésser, se prepara
en l' espay pels qui fóren: van y venen,
y l' inspiran ó 'n donan la senyal.
En lo nou realme 'l vencedor encara
no hi ha abordat, y possessió ja 'n prenen
los vinents, y l' habita un poble ideal.

A la veu del qui havia un raig de glória
'ser d' aquell segle, y per' la edat futura
un sabi, un sant, un martre y un trovador,
molts, qui 'l seu nom llegaren á la história,
de Miramar en la tranquila altura
lléngua de foch rebian del Senyor.

Que 'l qui pel Be li aixeca sa pregária
efluvis de sa grácia al cor li envia.
La sent trobant, lo savi, la Vritat:
en la inspiració 'l poeta. Es la alimária
d' ideas, la cascata d' harmonia,
lo Bell en sa esplendenta novetat.

¿Qué ets eléctrica llum, en comparansa
de la que du un esprit, si l' il-lumina
ab un sol dels seus raigs lo Foco Etern?
¡Cóm devia brillar quant, á semblansa
d' una allau, la montanya ponentina
cáurhi 'ls vegé com flochs de neu l' ivern!

La llum y no la fluhídica envoltura,
adaptada dels mons á la matéria,
es qui marca l' avens de l' esperit.
Cap taca negra allí, cap broma escura,
cap térbol raig que sa blancor altéria,
cap ombra s' hi va extendre aquella nit.

¡Quánts martres hi havia entr' ells, quánts sarmenticis,
quánts als tigres llansats, quánts qui la vida
de la pátria en defensa van donar;
quánts pensadors dampnats á vils suplicis
y esclaus, fent de la argolla una homicida
destral ab que als tirans han d' escapsar!

¡Quánts, qui, mes tart, ab l' arma ó ab la paraula,
en terras verges obrirán la via
per' que la Ciéncia y l' Art hi entre ab la Creu!
¡Quánts, defensors un temps d' antiga faula
velada pel misteri y la poesia,
que esclarirán, puig rebrotar no deu!

¡Cóm entre ells hi brillava lo bon frare,
qui als gladiadors romans descompartia,
posant fi á tal barbarie ab son valor:
l' abadesa Hildegarda, aquell qui un pare
seria pels nous indis, y 'l qui un dia
ampararia als fills del deshonor.

—Com l' atracció es l' amor d' esfera á esfera,
l' amor es la atracció que assí 'ns aplega
(deya En Llull) y la Fé 'l nostre lligam.
Cometa es l' esperit: qui en sa carrera
va mes aprop del Sol mes brill desplega.
Pera brillar de nou perçó tornam.

Mes pera fer de guia ha d' ésser clara
la llum, no enterbolida. Si no es vera
una lley, may será revelació.
Qui las del mon sideri no 'ns aclara,
ó la que lliga 'ls átomos, qui altera
las del ordre moral no te missió.

Lo baf del mal nos diu quánt es malsana
la terra que petjam. Si no 's saneja
quánts metjes hi vindrán morrán tambe.
Per' replantarhi 'ls arbres nos demana
lo Senyor. ¡Que á la obra sempre 'ns veja!
Lo remey en sa lley tothom ja 'l te.

Mes no l' han vista tots los ulls encara;
ni totas las orellas la han ohida;
ni n' ha caygut en tots los cors llevor.
En Egipte, en Etrúria, en Gália, en l' ara
del temple grech fins hi tragué florida,
que feu llevar de Nazareth la flor.

Del arbre de la creu la soca es sana.
Mentres sian viventas y fruyteras,
quiscú hi empelte brancas á gust seu.
Quánt mes n' hi haurá, mes creixerá ab ufana.
Lo Temps es qui escatir deu las sobreras,
no nosaltres fern' llenya arreu, arreu.

Immensos son los erms pel qui contemple,
desde 'l mon del esprit, l' África ardenta
idólatra ó fanática ab l' Islam:
dels ídols de cent brassos en lo temple
postrada la Índia, y en la Iránia scienta
encesa l' ara, y venerat lo flam.

Sa idea del dualisme tan extesa,
que en las venas d' Europa la ha enconada
enemistant la carn ab l' esperit,
la grácia ab la natura, mal entesa
la santedad; com foll desitj mirada
la activitat, del ánima tot crit.

Vellesa y sanitat dona la ciéncia.
Hi ha menos sotregadas y caygudas
pel cos quánt mes s' enlayra 'l pensament,
quánt mes s' aixampla 'l cor. La Providéncia
vetlla pels seus enviats. Mes ab vensudas
armas no 's deu cubrir may lo prudent.

Sempre de cara l' enemich ens veja.
Si es innoble en la esquena una ferida
las del pit tenen flayre de mesch suau.
De feras y malvats feta neteja
l' amor guiará en la lluyta per la vida.
Als homs de guerra han d' ensenyá' 'ls de pau.

Perçó per' guanyar cors llénguas hi calen
de mel y no de ferro: á las canudas
testas durhi la joya, no 'l dolor.
Los plors d' orfes y esposas per' res valen;
y ab tant jovent com flor del brot cayguda
¡quín rescals d' odis deixa 'l vencedor!

La empresa es arriscada, llarga y dura.
De perills y combats gran res espera
als paladins de la vritat qu' hi anem.
Escudats ab las lleys de la natura,
l' amor per arma, 'l Crist en la bandera,
y en llur parla expressantnos, vencerém.

Per' esbadiar las flors d' una llentrisca
desde l' Assia he portat, del vent en alas,
del sant arbre de Buda lo polsim.
Quant jo prop d' ella solitari visca,
ja haurá la mata desplegat sas galas,
y vindrá 'l jorn en que, de Randa al cim,

si oblidats tinch los bons propósits d' are,
la trobaré, y sas fullas creuré escritas
en la eleganta lléngua del Koran.
¡Poema vegetal, que 'ls noms del Pare
redius cada brotada! Ans que marfitas,
oh fullas, siáu, inspiraréu mon plan.

Perçó, obehint á voluntat mes alta,
aquí 'ns hem aplegat. No 'ns serán novas
llénguas, terras, creéncias, ni costums.
Hont nostra vanaglória 'l poble exalta
será tal volta 'l lloch de nostras probas:
hont hi estenguérem fosca hi durém llums.

Si entre esperits la llum y la armonia
expressió es de la pensa, esta encarnada
te la llėngua de rassa 'l distintiu.
Com de perduda espécie sengla cria
guardada en l' Arca Santa, mitj salvada
del gran ayguat del Temps mes d' una 'n viu.

Y estas nos aydarán (¡no es encara hora!)
á desxifrá 'ls tascons de llėngua sávia,
á donar veu fins als esfings d' Assuan.
Ninive, Tebas, Palenqué, Elora,
rochs d' ignots continents y Escandinávia,
rejols, bronzos y estelas parlarán.

Necrópolis del Nil, criptas d' Etrúria,
Ilion, Palmyra, Heliópolis, Micenas,
Cartago, Olímpia, del Vesubi al peu
Pompeya encara sópita, planúria
de Zian, fossar d' estátuas, Roma, Atenas...
quant vos toque lo torn tambe 'ns veuréu.

Que es lley que 'ls qui us crearen y embelliren
vos arranquen dels segles la mortalla
de Nerons y Erostratos ab la suhor;
que los vivents mediten com sentiren
los passats, y quiscú la revivalla
ajude del gran art de la antigor.

Inspirada en sagradas catacombas
la romática cripta y 'l coforn temple
aixecarse 'ls hem vist per tot arreu.
Mes que 'ls ayres de vida, de las tombas
la bubó allí 's respira, y ans exemple
d' un antre son que del casal de Deu.

L' esperit s' encongeix sota sas voltas
en compte d' enlayrarse. L' arch d' atmetlla
se l' emporta á volar pel ample espay.
D' Egipte 'l geni, en sas columnas soltas,
y en sa elegáncia Grécia se revetlla.
Mes la dalla del Temps no s' osca may,

y tot ho arranará. Quant deserts sian
y gelats com las valls de la Sibéria,
inútils pels sadolls del esperit;
quant, com molts pobles sa grandesa expian,
per haver colit massa á la matéria
lo Pastor son remat mire esbargit;

lo que no salve l' Art anirá en runa;
fent joch ab sos companys d' idolatria,
adornará la imatge los museus.
¡En tu, volta estelada, per fortuna
la alimária y l' encens no cessa un dia:
sols en tu, Temple inmens, s' hi sent á Deu!

Naltres, en lloch d' un temple, un ermitatge,
punt de partida d' aus emigradoras,
aquí alsarém. Quant Roma n' haurá esment
lo copiará. Mes ¡ay! si ab volpellatge
las llansa als quatre vents perseguidoras
de la Ciéncia y dels vols del pensament.

Haurá bó cremá' 'ls llibres, á las bocas
posálshi un mos, un tap á cada orella,
entelá', y, perfidiosa, cegá' 'ls ulls.
Mes nosaltres farem parlá' á las rocas,
al kalam corre sol, y á la donzella
mes ignorant dictar inspirats fulls.

Si no n' hi há prou, ab nostra fesomia,
veure 'ns podrán fins á deixálshi impresa,
y 'ns tocarán com Sant Tomás al Crist.
Obrirém novas fonts á la poesia,
nous viaranys á la ciéncia, la certesa
dant al excéptich, consolant al trist.

Pera evitar que 'l Mestre 's deixés veure
aprés sa mort, la guárdia pretoriana
y lo sagell del vas inútil fou.
Sa aparició en un mes enllá 'ns feu creure,
y en son cos immortal la fé cristiana
trobá la clau del Evangeli nou.

Dampnats som á la llum, no á las tenebras.
Com papallona la humanal criatura
s' ha de cremá' en la Eterna veritat.
Deslleganyém del cego las palpebras.
Si en cor de pedra un bri d' amor s' hi atura,
com líquen en granit, ja está arrelat.

Quant mes volada prenga la matéria
al esperit Deu donará mes alas,
per' que las maravellas del enginy
no desperten en l' hom l' antiga déria
del dupte cruel, que porta á un mar sens calas
y d' esperansa 'l cinturó 'ns desciny.

Sentint refredá' 'l Sol, caure en espira
temps á venir en ell vehent als planetas,
y aprés, al Sol-planeta en altre estel,
la pensa humana 'l fi dels mons ovira,
terras de nou, constelacions desfetas,
reconstruhintse ó transformantse 'l cel.

Mes com los sols condensan la energia;
com no 's pot perdre may la que s' esbrava
element de la Eterna Creació;
en los grans intelectes se congria
lo trevall de la pensa, y no s' acaba,
ans irradia mes la inspiració.

Estam al primer ram d' aquella escala
que en somnis vehé Jacob. Som lo qui inspira
tenint nosaltres obs d' esse' inspirats.
Del manantial d' amor, de llum, que exhala
lo Foco Etern, som sols una guspira,
mes brandons y farells pels encarnats.

De mirall en mirall, de prisma en prisma,
directa, reflectida ó refractada,
tot ser en reb sa llum. ¡Oh qui pogués
tantsols al altre cercle, hont se 'ns abisma
la pensa, remontar d' una volada,
segurs en ell ja de no caure mes!

Nosaltres d' assí aydam al qui camina,
com esclau, de la carn ab la cadena:
quan la durém un altre 'ns aydará.
Si sembrárem espins mes d' una espina
sentirá 'l peu, en tant que 'l qui á má plena
va sembrar flors llur flayre aspirará.

Vas transparent nostra alba vestidura
ens permet los recorts de la memória
contemplar: mes la carn, copa d' olvit,
lo que ara vehem com somni 'ns desfigura,
y 'l que crehem trofeus de nostra glória
son restas dels naufragis que hem patit.

Lluytant contra 'ls obstacles y la intriga,
contra 'l vici y l' error, es com avansa
l' esperit. Lluytém, donchs, y treballém.
Com Alcides á Juno sa enemiga:
—*Ab tas persecucions lo cel s' alcansa,*
reb mon primer salut, proba—dirém.

Tots n' hem passat, y 'n passarém encare.
Jo he estat Bisbe d' Hipona, druhida en Gália,
breny dels Ibers; á Dido en sa dissort
á Cartago seguí; en l' art per mare
tinch á la Grécia, y centurió d' Itália
en Sió del Just vaig presenciar la mort.

Combatre pel seu nom y per sa idea
jurí al peu de sa creu. Com jo l' aymava,
d' Ell las miradas en rebí d' amich.
Sa rassa ja no mora en Galilea
y fins ¡ay! aquell vas que l' estojava
está en mans del qui 's diu son enemich.

Y 'l Koran, que al cor d' África devia
durhi la llum, aquí sols n' es pantalla.
Mes l' acer del Rey Jaume hi fará un trau.
Tots lo devem aydar. Aquells que un dia
encarnat vaig conduhir á la batalla
ja pel assalt s' aprestan. ¡Adeusiau!—

THORA

El cor d' una selva d' antigas alzinas,
com cerva ignorada que 'l corn no ha sentit,
com óliva trista que viu entre ruhinas,
del sol enemiga, aymant mes la nit;

crostó de montanya, que 'l glas s' emportava
lluny d' ella esmunyintse avall com un riu,
en res no semblantse ab quant la voltava;
aucell d' altres climas jaquit en lo niu;

vivia en Mallorca, donzella y matrona
d' atléticas formas, pelásgica faç,
un ser mitj salvatge, mitj fada y mitj dona,
temuda com gula, com serp en son jas.

Son cau fet estava per duas fileras
de pedras gallardas dintre un munt de rochs,
bogit tot de totxos llassats y regueras
per mans inexpertas, sens art ni retochs.

Lo Sol al llevarse desperta allí á Thora,
y fitan son terme, terror dels passants,
com muts centinellas que vetllan tota hora,
posats tots en cercle, palets de gegants.

A tall d' olivera pel cor ja buydada,
que viu per la escorxa, lo tronch mitjpartit,
y cau de vellúria, deixant mitj brotada
sens fruyt una branca ja digna d' olvit;

d' antiga y perduda geganta nissaga
en Thora s' hi veya vivent medalló.
May riure l' han vista; li diuhen *la Maga*
y fins los cassayres hi passan ab pó.

Sos plats son las herbas que 'l bosch li regala;
gallinas negrencas l' estol de sa aviam;
sa cassa es la garsa, lo corb, la cucala;
sa gona esllanguida de cánem y estam.

De parla olvidada y estranya barreja
paraulas que tornan mes aspre 'l seu dir:
feréstechs llumenan sos ulls d' atzabeja
com serp fascinayre que al au va á engolir.

Sa mare va criarla com noya salvatge:
sols sap, del seu pare, que jau mort allí:
que Alarb devia ésser, brau, fort, d' alt llinatge,
li diu sa rodella y alfanch damasquí.

Las gestas de la ylla sa verge memória
com manda sagrada dels avis guardá:
sols ella es qui nuha lo fil de sa história
ab Tyr y Cartago, del Celta al Romá.

Rawis la visitan, y d' ells instructora
fins Nura y Ebussa coneixen son nom:
al poble li contan rondallas de Thora,
que son d' amor patri caliu per' tothom.

Per ella vingueren de nou á la orella
las faulas de la ylla, son poble gegant,
las naus que de Byblos vogaren vers ella
del astre del dia la tomba cercant.

Del fills de la Gália, que Ibéria abrassava
com riu que arreplega dos córrechs conflents,
vers sa ylla volguda la marxa narrava
sens rems y sens velas, á joch de tots vents,

damunt de rays d' arbres, com gleba que sura
en busca de minas d' hont traure l' aram,
per Deu y per temple tenint la Natura,
per mort la mes digna de guerra en lo camp.

Son cor s' exaltava contant las prohesas
del poble que ab pedras rebia als vaixells,
armat de tres fonas de clin y defesas
sas carns ab pellissas de cabras y anyells.

D' Hannibal y Hamilcar, quant n' era senyora
de la ylla Cartago, las guerras dictá;
com fou per sos destres foners vencedora
la vila africana que ab Roma lluytá.

Entera savia la púnica gesta
d' aquells qui seguiren la armada d' Hannon
vers terras calentas, y al mar de congesta
en busca del ambre las naus d' Himilcon.

De Roma la forta, de Grécia la sábia
recorts en las vilas trobava vivents;
mes ¡ay! en llurs festas la edil latidávia
no ornava la toga de llurs descendents.

Ni mora, ni juheva, son cor tot s' inclina
al Martre sublime que en creu espirá.
Com feu ell, perdona la xurma butxina
planyent, ans que odiantne, als fills de Judá.

Recorda que un dia llurs temples cremaren
apóstols vandálichs d' un Deu de perdó,
y admira als fills barbres d' Agar, qui 'ls deixaren
tranquils en Ebussa, Mallorca y Magó.

Pus fins l' islamita, qui 'ls ídols menysprea,
respecta als qui colen en selvas á Aláh:
en Déboras creuhen los fills de Judea,
y escoltan á Thora com veu de Jehová.

Que en ella las *deas maternas* reuniren
los dons de sibila y un mágich poder:
d' un mon invisible las portas li obriren,
hont ella hi trobava sa ciéncia y plaher.

LLUNA PLENA

Quant en lo firmament entera lluhia
la llántia de la nit, á sa claror
grébol y boix en l' alzinar cullia
y mata y murtra de plasenta olor.

Los fiters d' aquell cercle ab brots n' ornava
tombas dels héroes sota d' ells jacents,
y al mitj posada, als seus passats cridava
tal com si fossen batallers vivents.

Per ella ho eran. Son esprit de fada
dotat estava d' un sentit mes pur,
y al contemplarse d' aquell sers voltada
creya 'l seu terme d' enemichs segur.

En ella hi veya de sa rassa antiga
agrupats héroes, sacerdots y vells,
y 'ls salms ohia que en la selva amiga
cantavan verges de daurats cabells.

Al resplandor de misticas fogueras,
empunyant glavis y embrassant l' escut,
de Fenicia en recort, veya en guerreras
dansas al poble dels Romans temut.

Dels grans capdills que 'l talayot soterra
com vetllavan la tomba 'ls seus amichs,
armats de llansa y ab capell de guerra
vestits de ságums de caputxa antichs.

De Vall d' Argent y Clot d' Aram las menas
allí fonian los miners constants,
en sas entranyas perseguint las venas
com duergars altres dels tresors guardians.

Thora á tots veya y llurs cantars ohia,
y ab ells parlava y discutia ab ells;
y la ensenyansa del passat rebia
com de virtut y de perdó 'ls consells.

Era nit de Nadal, y lluna plena.
Havia en mitx del cercle fet un foch,
y arrambats als fiters una centena
d' espectres contemplava. En negre roch,

com lo setial dels reys d' Erin, s' havia
sentat lo qui partí de Miramar.
D' antich breny dels Ibers l' áyre tenia,
y axís devant de Thora 'ls va parlar:

—¡Incolas dels retalls de nostra Ibéria,
qui no haveu dut del África lo jou:
á nous combats vos crida la matéria:
s' acosta la hora d' encarnaus de nou!

De nostra rassa un venjador devalla
la nostra payral terra á conquerir.
Aydém avuy als seus en la batalla;
demá, fills d' ells, fém la ylla reverdir.

De sas mullers glopir en las tetinas
podrém la fé que anima á aquesta gent.
Per ella vencerán: las mallorquinas
naus llur senyera entregarán al vent.—

Broquell iber y espasa d' ampla fulla
prengueren á sa veu; capells d' aram
ornats d' espiorchs de cervo, sens cogulla
sayo de bri, y per camals cuyram.

Grabat portavan lo genet ab palma,
com á símbol de rassa, en cada escut:
d' estátuas gregas la serena calma,
la bellesa de forma y joventut

tenian tots; tranquila la mirada,
polsinats d' or la barba y los cabells;
y á llur voltant prest veheren agrupada
falange d' esperits joves y vells.

—Partiu (diguéls). Jo vindré aprés. La hora
aviat per' mi ha de sonar. ¡Anéu!
Tambe Mallorca, que mon cor adora,
será ma pátria hont no morré. ¡Lluytéu!

Si may per may topau en vostra via
á un home de passions, qui, amor sentint,
fins se n' entra á cavall en sa follia
dins d' un temple á sa dama perseguint;

si ohiu parlar d' un pensador qui esbrina
de la Natura las eternas lleys,
qui per uns nous viaranys ab fé camina,
amich dels savis, consultat dels reys;

si ohiu contar en África 'l martiri
d' un sengle apóstol, sacerdot del Crist,
qui aymá antigas creéncias ab deliri
agermanantlas ab sa lley... ¡L' heu vist!—

A un girant d' ulls de Thora tots volaren,
desert deixantne l' alzinar sagrat:
prop dels Cristians un campament formaren
d' invisible reguarda pel combat.

Debora axí del peu de sa palmera
congriava las tribus al Tabor,
y druhidesas de rossa cabellera
als barbres contra Roma ab sa falç d' or.

Thora pensá per la primer' vegada
romandre sola, y de tristor morí;
y fixant en la Lluna sa mirada,
al peu del talayot se condormí.

ALY-BEN-GANYA (LO MAJORKÍ)

—¡Dorm, filla meva, dorm! Féuhi vosaltres,
Serrahins, en Mallorca 'l derrer son.
Comptats son Cristians; mes ¡ay! n' hi ha d' altres
qui van ab ells, perque 'l Passat no dorm.

¡Adeu per sempre, acariciat imperi
del poble bereber, d' África al Nort,
y pern d' ell aquesta ylla! Lo misteri
del seu esdevenir ¿qué es lo que enclou?

¿Perqué, tirat per ma carnal despulla,
aquesta nit vinguí al meu niu d' amors?
¿Perqué, ¡oh sabre d' Antar! ta noble fulla
brandir com ans lo Majorkí no pot?

Usurpadors y extranys d' aquesta terra
l' Iber nos diu. ¿Sis segles res no son?
¿No la havem conquerida en santa guerra?
¿No la havem amarada ab nostra suhor?—

—¡Qué hi fa! Los qui la feren habitable
hi han de tornar. Sols rassas veu lo mon,
y anells d' esprits nosaltres (ab afable
veu li digué un bell jay, del talayot).

¿No 't diu res esta tomba? ¿La idearen
artistas de Bisanci ó del Marroch?
¿Aquells ciclópichs brassos que la alsaren,
tant dret com tú no hi tenen al repós?

¿No hi han la ossa deixat los fills d' Etrúria,
de Fenícia y Cartago? ¿El Galatzó
no recorda als qui á Deu en la boscúria
adoravan, de Gália en lo Mitjorn?

Tréute Aly lo turbant de ta passada
existéncia y 'l litham que 't vela 'l front,
y endevinar podrás de ta estimada,
tot y essent d' altra rassa, la atracció.

Sens menyspreá' 'l Koran l' Islam olvida.
La defensa, enaltint tot lo que fou
per' no tornar, mes que un esclat de vida
encallament del esperit es sols.

¿No 't retrobas un altre? ¿Comprens ara
perqué la Berberia 't robá 'l cor?
De nostre pas per ella serva encara
las tombas que hi bastírem. Talayots,

nurags de la Sardenya, mauritanas
naus sepulcrals, pedras gentils del cor
de Catalunya y del Afranch, romanas
restas que franjan nostre mar; ¿qué son

mes que 'ls nostres fiters? ¡Y en era llunya
á esserho tornarán! Nostra llevor
no s' ha rebordonit en Catalunya,
y quant arrive 'l temps vindrá á sahó.

Podrá lo despotisme aclapararla,
parar sas rodas assecant sas fonts,
mes cap al qui obra mes que al qui mes garla
lo Catalá 's decanta, ó se 'n va sol.

Per' resistir dels barbres la embestida
es quant feixarnos cal; en germanó
vivint los d' aquest mar que es nostra vida.
Aprés quiscú en sa casa fa 'l que vol.

¡Ay del qui en esta causa traydoreje!
¡Del qui, per' dominar, com á fills borts
tracte als germans, y ab l' enemich pacteje!
Ab lo seu crim sagellará sa mort.—

LO SABRE D' ANTAR

Mes que son, la de Thora, era alló un sengle
subet, en que l' esprit, deixant lo cos
com un colom al qui la porta li obren,
per tota la ylla n' emprenia 'l vol.
Lo fil de vida que al seu cos la unia
respectá la companya de la Mort,
la cruel, la freda, la invisible Parca,
tant afeynada en los combats llavors.
Entrá en la vila pels Cristians setiada,
seguí las plassas, los carrers, y 'ls forts,
cercant als mes valents de casa en casa
com la ombra de Virgínia venjadors.
Ohí los plors de las probadas mares,
de tendras fillas contemplá lo dol,
aixugá 'l plant de las fidels esposas,
y als nens y als jayos inspirá conhort.

Entrá en l' harem, y en agensada cambra,
entre 'ls perfums de pebeters y flors,
vegé un pomell de bellas odaliscas
del generós Kherim totas en torn,
dels seus llavis ohint sa fatal justa
ab lo brau En Guerau de Cervelló.
De dalt del mur, devant de la Gomera
lo va reptá' En Kherim, á sabre sols
y á escut, ans del trench d' alba; y á la cita
no hi mancá lo creuhat. Per jutge abdós
demanaren N' Aly. Sentí 'ls seus brassos
mes forts Kherim per un herbat licor
que li doná Thamar, y d' ell va umplirne
lo pom del seu alfanch. Com escorsó
que fia en son verí En Guerau lluytava.
Llangardaix, que 's revolca á cada colp
damunt l' espinacal, una xuclada
Kherim per enardirse dava al pom.
Mes abdós del escut tant be 's servian
que 'ls acers s' hi mossaren, fins que en dos
se partí 'l d' En Kherim, y posá terme
N' Aly á la lluyta, ja esclarintse 'l jorn.

Himara 'n te los trossos en sa falda,
y ell lo cap de Thamar en sos genolls,
quant ve á Thora l' idea de oferirli
aquell alfanch que del seu pare fou.
Mes ¿cóm parlar? Sa idea á la africana
comunica, mostrántseli en visió:
obra, al seu manament, Himara 'ls llavis,
y aixís, gelosa de Thamar, los mou:
—¿Perqué no vas á visitá' á *la Maga,*
ans de pendre altre acer, pus te 'l cal fort?
Ella llegeix en lo rodar dels astres
tot quant se troba escrit. Ella veu tot
lo que en llur Camp los Catalans preparan:
ella llurs velas comptará y llurs homs.
Diuhen que s' ouhen alirets de guerra
prop de sa cova, de combats remor;
que te l' alfanch d' Antar, y la rodella
d' Omar, y es feix de llansas lo seu bosch.—
—No en terra aspriua n' han caygut las perlas
que 'ls teus ulls ploran. Com adarga d' or
brilla la lluna. Mon cavall de guerra
te las alas del llamp, y avans que 'l Sol
daure los alminars, en los teus brassos,
oássis del meu desert, dormirá 'l lleó.—
Y seguit de N' Aly, per una porta
que 'ls Cristians no han cercat, duas visions

semblan ab sos corcers vers la montanya,
del alzinar hont Thora hi regna sols.

Entre los guarniments, obra moresca,
dos enfilays de talimans al coll
los hi penja Thamar. Com duas fletxas
Thora 'ls vegé venir. Vaga intuhició
aixeribintse del hipnótich somni
li donava á compendre aquell galop.
Era dona tambe. L' anava á veure
lo fill d' En Yahie, 'l de mirar de foch.
Prengué son ságum de sargil, de grana
se posá als amaluchs un cinturó,
s' untá ab oli d' espígol la gran mata
de cabells com serps negras sobre 'l coll.
D' una cadena d' argentadas mallas
que esmaltava del pit la morenor,
tatuhat de blavas ondas, una testa
medúsica hi penjá: argollas d' or
en sos tormells brillavan y en sos brassos.
Kherim li digué entrant:—Aláh te dó
oh Maga, lliure entrada en las set portas
del Paradís, y del Maï en las fonts
t' hi deixe rabejar, si la planeta
que 'l camí 'm marca desxifrarme pots.—

—Bálsem no te Kherim per tas feridas,
la dona del Claper. Sech está 'l doll
hont ma ciéncia beguí, y en las estrellas
no hi llig pera l' Islam nou segle d' or.
Mes tu n' ets fill de ma placévola ylla.
Tu d' aquest alzinar en lo pregon
adorá' á Deu á ma faysó 'm deixares.
Tu ets l' hereu d' Abu Yahie, y jove y fort,
y deus lluytar y palm á palm defendre
de ta ciutat los murs com un lleó.
Si l' alfanch has trencat en noble justa
un jo te 'n donaré, que d' Antar fou,
y la rodella de N' Omar famosa.
¡Ara y que Aláh te 'n dongué la brahó!—
Y entrá en lo talayot: ab una speca
alsá una llosa: del sepulcre al fons
reposava un Alarb, d' una ampla adarga
y alfanch armat: lo despullá d' abdós
arreus de cavaller, fentne al seu hoste,
que prest la válua 'n comprengué, franch dó.
—Que en prenys está de la venjansa 'm diuhen
las sevas tacas. ¡Que pareixe, donchs!—
No ab mes orgull empunyá un temps *Samsana*
lo califa perfet, mirant d' un colp
lo bras d' Amrú tallar arran la testa
d' un gran camell, que al véures possessor
de tan ver talisman, Kherim partia

disparat en son poltro, ans que 's fes jorn.
Lo seu capell ab sa argentada lluna
llambrava en las clarianas d' aquell bosch,
y 'l cor de Thora en son volar se 'n duya
no pressentint sa malastruga sort.

LOS PROTECTORS DEL REY

Cap al seu cau pensívola tornava
la gula del Claper, é imaginava
invencible á En Kherim per la host del Crist;
quan restá fascinada y commoguda,
y, com estátua d' antich bronzo, muda
devant un quadre d' esplendor no vist.

Al cim del talayot, com en la taula
d' un altar bisantí místich retaula
de núvols d' or y púrpura voltat,
dos esperits de transparent figura,
teixida ab fils de llum la vestidura,
del infinit havian devallat.

L' un era un cavaller. Grécia pagana
divinisá en l' Apol la testa humana,
mes ¡ay, que 's quedá lluny del rostre aquell!
En rulls d' or camaranys sa cabellera
girassolant volava ab la cimera
de plomas de colors del seu capell.

D' una llum fosforenta, adamantina,
brillava 'l seu escut: sa jacerina,
de rubins y esmeragdas una mar,
sota blanca dalmática espurnava
los raigs que en eixas pedras estojava
arreplegats del cel en lo llindar.

Com á noble adalill de la cristiana
fé, duya sobre 'l pit la creu de grana,
y del brillant acer l' heltz tambe en creu.
Realsava un blanch mantell sa gallardia:
sa pesantor la terra repelia,
com si sols l' ayre fos l' element seu.

Era Jordi lo Sant. Sa companyona,
de Barcino la martre y la patrona,
era la realitat d' un bell ideal.
Espurnada de neu sa vesta blava,
sobre 'l fons quasi negre 's destacava
com de Murillo creació immortal.

Sa carn, mitj transparenta, que 's creuria
formada sens matéria, la vestia
de puríssims colors un feix de llum.
Sa mirada era tendra y carinyosa,
sa veu d' una cadéncia delitosa,
tota ella un vas de celestial perfum.

—Thora (Jordi digué), regoneguda
al qui ta creéncia respectá, en sa ajuda
tu hi acorreres ab lloable intent.
L' acer d' un gran capdill tu li donares,
y en son cor la esperansa hi despertares
que 'l fará en los combats molt més valent.

Mes de temps está escrit per má divina
que ab sols l' Islam cap poble avant camina,
y aspira sempre l' hom vers l' infinit.
Ja lo martre del Gólgota 'ns obria
la porta per' guaytar la immensa via
que 'ns du al enaltiment del esperit.

¿Qué hi fá que d' assí poch en la batalla
muyra Kherim, y ab sa potenta dalla
en las gents del Valí segue la Mort;
si del cel de plahers vehent la mentida
al Criador demanan nova vida
per' saborir, Cristians, altre conhort?

¡No 'l plores, no! En las regions serenas,
que tu ja has vesllumat, no hi ha cadenas
que al ser tingan del erro sempre esclau.
De la llum celestial una ratxada
lo cego 'n reb, y 'l dur sent la fiblada
de la conciéncia, que 'l passat retrau.

Llavors de nova carn ab vestidura
rejovenit lo vell, ab hermosura
sens igual lo deform, vassall lo rey,
de la humana comédia en las jornadas
novells actors, las forsas no probadas
assajan per' cumplir la eterna lley.—

—¿Qui sap si tu, vuy dels Cristians contrária,
d' aquesta fé més tart (diguéli Eulária)
un bell astre 'n serás? Manta vestal
cenyí aprés la corona del martiri.
¡Vulla 'l Senyor que en un convent t' oviri
monja triomfant del Esperit del Mal!—

—¡La casa de Magdala 't dará ajuda,
oh, tu, ma Catarina, benvolguda!—
digué una veu que á Thora commogué.
Mes Sant Jordi, enfrenant sa fantasia,
de nou vers ell la atreya, pus llegia
la lluyta que en sa pensa esdevingué.

—A En Kherim tu entregares del teu pare
lo dur alfanch, que, llegendari encare,
va manejá' un de rassa de gegants.
Mes, com de vidre 's trencará vuy dia
devant d' aquell benehit que du 'l qui guia
á la victória la host dels Catalans.

Si al gran capdill, oh Thora, vols conéixer,
y al brill del seu acer vols véurel créixer,
del seu poble llegint l' esdevenir;
vina á un temple de verge arquitectura
de maravellas mil de la natura,
ahont l' anam en somni á conduhir.—

Fatigat de sa tasca 'l Rey dormia,
y en alas de sa heroyca fantasia
son esperit vagava per l' espay.
Com vol d' aucells que en l' ayre s' arreplegan,
Jordi y Eulária en sa esplendor l' anegan,
y 'ls segueix fascinat com no ho fou may.

També Thora á la son quedá rendida;
mes, aucell que la porta te esvahida,
en esperit segueix als guiadors.
Y, deturant lo vol dalt d' una roca
que domina la mar, en ampla boca
festonada de pins entran llavors.

LA COVA D'ARTÁ

DESPULLAT de la capa de fumera
ab que 't vestí la teya rehinosa,
oh temple soterrat; móstram entera

la blancor de ta volta majestuosa,
com lo Rey la vegé del somni en alas,
y á la llum dels seus guias misteriosa!

¡Gotas d' áygua creadoras d' eixas salas,
que en la pedra las formas assajáreu,
que aprés Natura desplegá ab sas galas:

deixéu que esbrini lo per qué filáreu,
los segles que ab monótona harmonia
en obra tan sublime treballáreu!

¡D' aquell diví mestier ab que 's bastia
reveléume 'ls secrets, l' art y la pena
ab que la heu anat fent; la lley que us guia:

com vos ha aydat lo sol y la serena,
la calma, 'l temporal, la neu, la pluja,
las rocas ab sos veys de tota mena;

com de las valls umplintne la tramuja,
ó lleixiuhant tossals, cayent á moda
de degoté' á la nau que no sopluja,

terras, metalls, colors, sens mall ni escoda,
heu pres al mateix mont que us retenia
per' decorarli sa grandiosa geoda!

Nostre petit planeta ¿qué seria
¡oh líquit element! sens ta preséncia?
—Un cadavre.—¿Quin arbre hi floriria,

quín ser hi trobaría subsisténcia,
sens tu, que al mineral dus á la vida
fent de la afinitat instint, consciéncia?

Tu, com la vara mágica d' Armida,
encantas eixos antres de manera
que hi retens d' esperits host escullida.

¿Hi rebé en ells sa inspiració primera
l' espléndit art, que ab seductor desvari
desde 'l vell temps per tot l' Orient impera;

ja imitantlos de Brama en lo sanctuari,
que en buydarlo hi passava las centúrias,
y en los ídols informs que va posarhi;

ja fentho en laberínticas foscúrias
de speos sepulcrals, que repetian
del Sam de la gran Memfis las cantúrias;

ja en los palaus y temples que embellian
á Ninive, á Persepólis y á aquella
copa d' or hont tants pobles hi bebian?

¿L' art persa hi trobá en ells la corva bella
de sas tiaras y cúpulas, las voltas
de penjarells buydats com niu d' abella?

¿En llurs venas metálicas disoltas
los colors dels mosaychs, sas opalinas
tintas ab tons de nacre? ¿En ells resoltas,

hi capia las formas cristallinas
de trencadissa llum, y sas rejolas
que brillan com escatas d' argentinas?

¿Canal de gust placévol á sas fiolas
de Bizanci y d' Arábia transmetia,
las lleys que 'ls Djins van revelarli á solas?

En tant que la una Europa recorria
l' altra l' Africa y l' Asia. Domás, Kayre
Córdova, y sa rival Santa Sofia

son fruyts de la sahó d' aquell flumayre.
¿Hi prengué la una 'ls rinxos que hi llabora
la gota d' áygua, fullas de viu cayre,

d' estranya fauna com d' estranya flora,
la abundó' y 'l lligament, las viroladas
tintas de marbre ab que 'ls seus murs decora;

y voluptuosa l' altra las arcadas
del bessó finestral, sas crespaduras,
los seus sostres, sas voltas emmotlladas

en las sevas talment, las mil figuras
dels arrabaas, que ab rica fantasia
natura escampa en sas parets obscuras;

ja imitant lo coral y tot quant cria
en los seu fons la mar, ja de la planta
escaladissa la tortuosa via?

¿Allí hi vegé la tenda sacrosanta
figuerots de cent brassos, la palmera...
Y l' art grech, que ab sa grácia sempre encanta,

los dórichs arquitrabs, y la panera
coríntia, y las columnas regatadas
del Partenon y de Pestum severa?

¡Quí pogués en las salas no exploradas,
cripta d' eix temple bell de la Natura
que 'n diuhen la ylla d' or, en que assentadas

hi tens valls y montanyas y planura,
penetrarhi ¡oh Mallorca! com En Jaume
dels guias celestials á la llum pura!

¡Oh fills del art, qu' hi haveu morat, contáume
al menys calcom de 'l que s' estoja en ellas,
y com vos inspiráreu, inspiráume!

Alhambra, arca oriental de maravellas,
alcássar de Sevilla, encantadora
Azhara, banys, portals, mesquitas bellas,

alminars ornament d' Espanya mora,
¿quí sab si en aqueix antre us concebia
del artista la pensa creadora?

LO COMTE FRATRICIDA

Topá una vófia caminant: tenia
un dolmen per portal: d' entrellassada
de vivras n' era ornat: del dins n' eixia

un fetor de sepulcre. Embolcallada
de blanch marbre una ossiánica figura
ab un falcó de pedra aquella entrada

guardá' 's veya. Sens forma una esculptura,
que l' áygua gota á gota fabricava
hi havia al mitj. Y En Jordi:—La tortura

que sufria l' esprit quant contemplava
exposada al afront (deya) sa imatge,
á ferla desparéixer l' obligava

deposánthi del áygua 'l dur solatge.
Simulacre del Comte fratricida
n' es: la taca ¡oh gran Rey! del teu llinatge.

¡Si, com los passats crims borra una vida
nova, tambe 's pogués borrar sa história,
fora cadena d' or eixa escullida

rassa de Comtes-Reys! Mes la memória
del seus fets y sa mort, fa que 'l teu poble
veja en ell, perdonantlo, un raig de glória.

En l' avens del esprit, tot fet innoble
reparat despareix. D' antipatia
aixís l' amor naixent no sent lo troble.—

LOS TROVADORS

Per la segona cova l' inclit guia
no l' havia conduhit, y á la tornada
en ella 'l feu entrar. Thora 'ls seguia

de tanta maravella fascinada.
Jaume admirava la oriental riquesa
d' aquell palau, la Cambra de la Fada,

dels domassos de pedra l' ampla estesa,
l' Escenari, 'l Tresor, la Orga sonora,
la colossal columna... y, de sorpresa

en sorpresa mes gran, l' esprit de Thora
los vitos ohí que de tot cor li dava
tot un passat, sa pátria que l' honora.

Ibéria, tant com Catalunya, estava
pels seus fills mes triats en esta escena
fielment representada; y se trobava

de tants esprits de llum la cova plena,
y ab tants colors la volta relluhia,
que 'l Rey no cregué somni, mes serena

vera visió lo que contat li havia
del Monastir de Pedra, un qui en la estáncia
sota 'l saltant del riu penetrá un dia.

Destacava entre tots per sa arrogáncia
lo Rey Alfons, son avi, al qui humil Jaume
va besarli la má.—De fé, constáncia

y seny has donat probas (diuli). Pláume
lo veure que ets, si de paraulas pocas,
de fets grans. Com has vist ton nou reyáume,

que assentat en la mar damunt de rocas
creyas, está buydat. Per' reforsarlo
com á cert arbre d' África estas socas

l' áygua li va arrelant: mes esfondrarlo
pot, si no 'l corch marí, una sotragada.
Aixís son tots. Que no devem cercarlo

aquí Jesús ja 'ns deya. Ta mirada
aparta del Afranch, pus en la história
no hi ha mes que una rassa, que llansada

del Mitjorn cap al Nort guanyés victória.
Mes la hora li ha arrivat de torná' enrera,
de repassar l' Estret. Tindrás la glória

de que sia ta espasa la primera
que, d' eixa pell de bou hont s' ajassava,
talle (com diuhen ells) sandália entera

pera 'l teu peu. Sols, repoblant de brava
gent catalana 'l patri territori,
si n' hi queda llevor, fes que la sava

de la nostra domine; que no mori
lo que de válua te; que, mes que ardida,
tinga seny y 'l trevall per adjutori

del seu avens. Ab ell mes ennoblida
servará 'l seu carácter si sa orella
no es sorda á aquella veu de sanch que 'ns crida

en llèngua que hem aprés en la mamella.
Pera fixarla preparat la via
t' havem los trovadors cantant en ella.

Aquí n' hi ha tres: son ells, qui ab la poesia
declará 'ns feren als Alarbs la guerra;
En Macabrú signantnos Almeria,

En Guevaudan, qui desde extranya terra
ab son cant á tres reys conjominava
per' destruhir la morisma, y 'l qui en la serra

d' Ubeda, En Cabestany, com brau lluytava,
mes digna mort que aquella que preveya
cercant: En Mataplana, qui mostrava

que 'l guerrejar com lo trovar li esqueya,
guáytal tambe: es l' hoste á qui mes d' una
dama en afers d' amor árbitre 'l feya:

En Brunet, qui 'l menyspreu sent de calcuna
tant en plants y en discorts se queixa d' ella:
En Parassol, lo nat sense fortuna,

cantor galan de Na Ermessina bella:
N' Arnau Daniel, qui arromansant son estre,
ab ell la parla del trovar sagella:

Pons de Cabrera, qui, en retronxas destre,
sab narrá' históries ab dicció galana:
Ramon Vidal de Besuldú, lo mestre

en Gaya ciéncia y en lléngua catalana
y altres qui d' ells las trovas imitaren,
y quants han mort en guerra mussulmana

aquí per saludarte devallaren
com te vindrán á aydar per la victória.
Ja que ells ta dolsa lléngua prepararen,

tu, dels teus mes alts fets deixant memória,
com feu César ton avi, pots fixarla
fent brillá' 'l primer raig de la sua glória.—

Y al partí' En Jaume en catalana parla
va ressoná' en la cova:—¡A lor! ¡A lor!
¡Visca lo nostre Rey Conqueridor!—

LAS NAUS-ESPECTRES

Com al deixar la capa—de boyras, que embolcalla
lo Canigó y 'l Coll d' Ares—en certs matins d' istiu,
se veu la mar que llambra—y sots la blanca ralla,
y anguilejar lo riu;

al deixá' 'l Rey la gola—de la sublime cova
veu la mar d' oliveras—feta un mirall; á dalt
brillar d' Hélice 'l carro,—y en l' áygua barca nova,
vela llatina al pal.

Salta d' un bot en ella—seguit de Jordi y Eulária
y Thora al bosch se 'n torna—á viure en son claper
com dintre de sa bossa—de pedra, solitária,
lo torrentdós del Ter.

Sens núvols la celístia,—y en son respir tranquila
la bella y ampla pitrera—del fecundant Neptú;
la lluna, pastoreta—que del zenit vigila
remat que á péixer du,

fent relluhir la estela—d' aquella barca afuada,
que entre las duas yllas—com llensadora va,
tot sembla que en sa proa—te fixa la mirada,
que 'l mon no roda ja.

Per véurela com passa—son antre la marina
vaca deixa, y s' hi atansan—á vols mansos dufins:
no logran assolirla,—ni la tallant gavina
quant vola mar endins.

ROGER DE FLOR

Entre las tres Gymnésias—y Córcega y Sardenya
hi te la mar llatina—la nina del seu ull;
y allí en esta nit santa,—del Crist sota la ensenya,
la rassa s' hi recull.

Com esclatat cometa—fent escampall d' estrellas
de misteriosas barcas—lliscant per nostre mar,
ab verges per serviolas—y timoneras bellas
la estela 's veu brillar.

Mes destaca entre totas—la colossal galera,
que á tall de nau espectre—tants de marins han vist,
de barras catalanas—issada la bandera
y en mitj la creu del Crist.

Qui n' es almirall d' ella—fa poch la desplegava
per rébrehi al Rey En Pere,—lo martre de Muret,
y aixís son derrer viatge—al Helespont narrava
que hi havia en esprit fet.

—De nostres crims lo teatre,—lo camp de nostra glória,
mentres som en mars d' éter—tranitas d' esta nau,
mentres d' altra existéncia—encara la memória
guardam, sempre 'ns atrau.

Després de la matéria—no ho queda dels afectes
may l' esperit. De la ylla,—hont transportat s' hi veu,
may lo vaixell olvida—que 'n fa los grans trajectes
si reembarcarshi deu.

La set del or, y 'ls somnis—de vida aventurera
me portaren á Cólxida—y al Kersonés un jorn.
Del mancament que hi feya—l' ofés punirme espera
en Trácia al meu retorn.

¡Si he de morir que sia,—al menys, ma fi gloriosa!
Y vull estol endúrmen—de catalana gent.
Ab la constant creuhada—que lo vehi 'ls imposa
los desconeix l' Orient.

Com l' ánima tinch feta—ja á lluytas, la pobresa
d' un llit de jonchs me tempta,—molt mes que un bressol d' or.
Vull 'ser fill de mas obras,—y passar ma infantesa
de Brindis en lo port.

Per respatller la Itália,—y enfront de Grécia un cayre,
veuré al sol del mar jónich—sorgir cada matí.
Jo vull d' abdúas ribas—ensemps aspirar l' ayre;
ésser grech y llatí.

Dels pobles qui somnian,—qui senten, y qui aspiran
vers un ideal sublime,—lo llas nostre mar fou.
Espill es de la pensa,—y d' obras d' art que admiran,
del mon robell del ou.

Per ferm' costat vindránhi—companys d' antigas glórias;
mes ans, pera probarlos,—ab mí, tot navegant,
han visitat la Trácia—y d' épicas victórias
los camps d' allá al devant.

Hem vist Corinto, Tebas,—y Atenas arruinada
sens fábricas de seda—ni forjadors: Roger
tot s' ho emportá á Sicília:—Minerva destronada;
son temple sols sancer.

Egina no fon bronzos,—ni aram s' obra en Syciona.
De Kora, de Pamphili—y Apeles l' art no hi viu.
No son bany de las Musas—Castália, ni Helicona,
y Delfos no prediu.

Muts son de las Sibilas—los antres. De la alzina
dodónica las fullas—no fa parlar lo vent.
Eléussis no celebra—misteris, ni Lucina
amor pels pastors sent.

Mes del passat la Grécia—encara 'n te la aureola,
com pedra de Bolónia—que serva 'ls raigs del Sol.
En cada temple hi niuha,—en cada port hi vola
d' artistas un estol.

Encara en Salamina,—en Marató y Platea,
aquells qui 's combateren—olímpichs jochs hi fan:
al peu los fills de Beócia—del lleó de Kheronea;
de Troya altres devant.

Encara al Scamandri—s' entregan las donzellas,
y Andrómedas y Hessionas—son hóstias de Neptú.
Perçó 't veneran, Jordi;—dels lliuradors d' aquellas
la vera imatge ets tu.

Del esperit emblema,—encara l' au marina
d' Aquiles y Diomedes—las tombas ve á rentar;
que amor y amistat creixen—ensemps que 'l mon camina:
á amor tot ve á parar.—

¡Benhajas ficció bella—que un altre estat revela,
de Psiqué y d' Eurydice—bells mitos pressentits;
artistas, qui sculptáreu—en funerária estela
los celestials convits!

¡Pitágoras, benhajas—per ton sublim problema
que Píndaro cantava,—y va Plató explicar:
que feu senti' Empedocle—d' *Expiació* en son poema,
y Esquil representar!

—Com fentnos pas las yllas—per la eólida ribera
de la Musa lesbiana—ohirem los accents,
y vehérem, terra endintre,—de Pérgamo en filera
los soberchs monuments.

Lo lloch, d' hont Apoloni—lo taumaturg de Tiana
vegé 'l punyal clavarse—al cor de Domiciá;
hont hi ensenyá la ciéncia—y la virtut bramana,
y á tants sufrents curá.

La cova en que set joves,—fills d' Éfesso dormiren,
en tant que 'ls segles feyan—lo seu etern camí,
d' hont (com lo temps no es mida—pel esperit) n' eixiren
creyentshi entrats d' ahí'.

Lo camp hont va la tomba—d' Aratus aixecarse;
y Soli de piratas—lladres de temples cau:
y 'l foco de helenisme—brillar, la lliure Tarse,
ab la ombra del gran Pau.

Per la corrent del Cydnus—Cleopatra hí devallava,
aydant al romá imperi—ab son fatal amor.
Riuhada de disbáuxas—las terras amarava
per rebre altra llevor.

Coronadas de pámpols—y ab tirsos, á manera
de bacants, d' Atenea—' nava 'l servey eixint;
las fruytas de Cilícia—y la d' amor dentera
ab vi de Thira ofrint.

Vehérem la vertnegrenca—y líbica carena,
descrestada dels temples—que 'n foren l' ornament;
y de Philó la pátria,—niu de marins de mena,
sensual com sempre essent.

A Beyrut, que com Byblos,—colí á Adonis y á Osiris,
y que d' egípcia influéncia—serva mes d' un recort:
cavalls dormint en quadras—de marbre, cedre y amyris
de Sidó en lo trist port.

A Tir hont doná Deci—á Orígenes tortura,
en tant que á sa doctrina—atuhia un negre fum.
¡En vá! Com tint de múrex—encara brilla y dura,
y mes quant reb mes llum.

La, ab tanta sanch regada,—la Ptolemáis antiga,
que ullprés me té. Vull viure—sota 'l florit Carmel.
Sembla que allí s' ou sempre—alguna veu amiga,
que es l' esgrahó del cel.

L' altar qu' hi aixecá Elias—á Jehová, la cova
hont los secrets de Mémfis—Pitágoras rumiá,
fins al esprit escéptich—recorts d' est mon renova
que al náixer oblidá.

Jo he vist allí á Maria—eixir als cenobitas,
de las eternas penas—planyent la falsa por,
y un talisman donalshi,—y d' esperansa escritas
las lleys deixalshi al cor.

Y costejant l' Egipte,—dels órfichs poetas mare,
que á Dánaus doná ciéncia—y á Dédalo 'l seu art,
á Solon y á Licurgo—lleys; que en granit encare
de tot en serva part.

Atrets pel cant de cria—del peix que 'n feu sirena
lo mon antich, pels versos—de Teócrit y Brion;
pels crits d' ombras antigas—en la agrigenta arena
aclamant á Teron;

vos trobárem en la ylla,—poblada ab fills del Segre,
que per l' Aragó enveja—lo vostre cor de rey.
Muret tindrá revenja—allí. D' un destí negre
Monfort veurá la lley.—

—Jo us aydaré (li deya)—per' mar, ab mas galeras,—
lo qui En Roger de Láuria—aprés encarnat fou.
—¡Y naltres (repetiren—ensemps ombras guerreras),
dels Franchs á rompre 'l jou!—

Y altre:—¡Fins que vell sia,—deixant muda ma lira!
Atenas y Neopátria—per Aragó será.
¿Qué us diré? Si com ara—l' amor patri 'ns inspira
¡A fé, se 'n parlará!—

Sorprés quedava En Jaume—al veure que 'l seu pare
fill seu ésser podia—del avi venjadó',
aquella lley sublime—no comprenent encare
d' avens y expiació.

Volums son d' una história—las vidas sols; novelas
de que un planeta es prólech—y un altre desenllás;
esprits que 'ns donám cita—desde l' espay; estelas
de naus lo nostre pas.

MARIA

A tall de graciós cigne—la triera caminava
solcant las claras onas—ab balandreig suau;
imatge de la deesa de proa,—Eulária guiava
desde 'l bauprés la nau.

En riu de foch eixia—la estela fosforenta
del rossegall de purpra—com llambrequí d' un elm;
mentres, del arbre mestre—al cim, blanca, esplendenta
la flama de San Telm.

Ab rissos d' or lligadas—las velas revestian
las creus. Estols de barcas,—com de Neptú al voltant
tritons, nautils, nereydas,—al seu costat seguian
los rems acompassant.

Com los marins de Jonia,—qui als cants d' Homer remavan,
y foren d' ylla en ylla—per' Herodot la font,
y, ornada ab flors la barca,—de Píndaro cantavan
las odas á Hieron,

omplian la mar calma—de célica armonia:
chors d' ángels s' hi ajuntavan—la nit á celebrar;
en glória de blanchs núvols—voltant tots á Maria,
la Estrella de la mar.

En guindamayna 'ls peixos—lo cap en fora treyan;
mentres, rompent lo pélach,—acróbatas marins,
com de Ripoll simbólich—mosaych, en l' ayre feyan
sa xifra los dufins.

Esprits tambe hi volavan—atrets per la llum pura
que de Betlem guiava—als Magos al portal.
Mes ella sempre, en Jaume—fits los seus ulls, murmura:
—¡En mi tens fé! ¡Ella 't val!

Lo poble m' alsa temples;—mon nom fins á flors dona;
me fa la protectora—dels monts y de sas deus:
me canta la donzella,—m' invoca la matrona:
¿cóm no aydarvos, fills meus?—

LO POETA

Igual que per pintarte—Fra Angélico 's postrava,
agenollada l' ánima—ton nom tambe aquí he escrit.
Tu fóres, quant lo dupte—dintre mon cor pugnava,
sempre estel de ma nit.

LO RENAIXEMENT

Al Rey vesteix Maria—de mística aureola,
y esprit en missió 'l mira—tot qui ciéncia y art sent,
aquella llegió triada—que 'l lábaro tremola
del gran Renaixement.

Tots senten las tenebras—que regnan en la terra,
y, valdament sian martres,—hi volen llum portar;
ferí' 'ls cors y la pensa,—al crim declarant guerra
ampáril trono ó altar.

Allí hi ha de la Itália—artistas y poetas,
que un nou ideal cercaren—y 'l regne del amor;
á Roma fent reviure—lluytant com bons atletas
del despotisme al cor.

Manfred, de gregas lletras—restaurador insigne,
qui feu temple de musas—sa cort del Mongibel;
la malastruga Helena—sa esposa, y lo seu digne
plansó Constansa fiel.

Allí hi ha 'l qui devia,—probar que 'l mon camina:
lo qui d' immortal tórcul—armat ab lo parpal,
ab que altre temps somniava,—que l' en traurá imagina
del fanch y 'l pedregal.

Allí 'ls qui van á rompre—ab tota tirania,
ab tot injust servatge,—vil ó humillant mal us;
qui argolla al front no volen—ni cixals á la poesia,
ni un fals saber, confús.

Allí los qui 'l martiri—rebrán en terra llunya;
la púdica donzella—qui á Fransa ha de salvar;
Arnau de Vilanova—brandó de Catalunya,
Ausias, dels poetas far.

Y, acariciant la joya—d' una passió sublime,
de que no 'n pot ser teatre—esta *morada* vil,
tot fantasiant per Ávila—lo claustre que reprime
son vol ardent, humil

la filla de Magdala,—pel plor ja redimida,
portant un mon d' ideas—y un pom de sentiments,
del paladí del Mestre—enveja embadalida
los somnis esplendents.

COLON

De Córcega altra barca—tambe allí 's dirigia,
ab lo vas d' or d' Alcides,—egípcia en forma y tons,
com la *Bari* sagrada—d' Osiris, quan fa via
d' Améntí á las regions.

Ab ella 'l qui la guia,—desde 'l Mar Roig, fent vela
ab gent fenicia, á Egipte—per Gades va tornar;
vegé 'l Sol á sa dreta—y ab la primera estela
va l' África cinglar.

Tambe ho fará á la inversa—si en Gama encarna un dia.
Ab ell vá de sa glória—Camoens lo gran cantor,
y 'l qui Ferrer de Blanes—será (si un Rey li envia)
dels mars lo partidor.

Quant entra En Jordi en ella—seguit del Rey, sa estáncia
de popa pera rébrels—deixa un brillant esprit.
S' hi veu en son front geni,—valor, perseveráncia,
de fé 'l seu cor reblit.

¡Quí sap si era 'l Sataspe,—qui costejant la Llíbia,
seguí fins cap als Andes—la equatorial corrent,
y d' impostor tractantlo—sa pátria quasi amfíbia
lo va empalá' á gratcient!

¡Tambe 'n dirán follia—lo que en Pérsia impostura:
als grans de realme en realme—pidolará una nau:
la palma de sa glória—será cadena dura,
la presó 'l seu palau!

—¡Honrem al ínclit hoste,—qui petja nostra barca,
fills meus, companys! (exclama).—¡Es lo primer flagell
que del Islam neteja—sa pátria: 'l gran monarca
predit de temps es ell!

En premi de ta obra—vindré jo á Barcelona,
hont que no hi nasca 'm prega—la ylla que 'm vol per fill,
posant un mon espléndit—als peus de sa corona
per aumentá' 'l seu brill.

¡Hi ha molts mars que recorre!—¡Molta ignorada terra!
¡Per' esbrinar, molts astres!—La tradició rebrá
de mi 'l primer encaro:—mes tart eterna guerra
la ciéncia li fará.

Dihent que no es per' nosaltres—que la celístia brilla;
que son tots los planetas—vaixells d' un gran estol;
que si la trista lluna—es nostra única filla
fills som del nostre Sol.

Marins tots d' una pátria—podem recorre climas
en nostre etern viatge,—y fins mudar de nau.
Com á assolirlas temptan—dels monts las altas cimas,
l' abism tambe 'ns atrau.

Mes si del pas de Calpe—se 'n pot saltar la valla,
no la del *non plus ultra*—posada al pensament.
Quant mes per' penetrarhi—l' humá esperit trevalla
la allunya l' Omniscient.

Lleys fixas, que 's calculan—ab xifras lluminosas,
pel esperit regeixen—com altras lleys als mons:
la simpatia evita—las bregas desastrosas,
y tops las repulsions.

Per estas, á la vista,—desfilan las estrellas
en sa rodada eterna.—Que brillan segles n' hi há,
y encara no arribaren—aquí llurs ratxas bellas.
La idea 'l mateix fá.

No es res al devant d' ella—poble, casta ó persona.
Per' que un fet esdevinga—es Deu qui ho ha de voler.
Mes al cridat, com roda—inútil, abandona
si no fa 'l seu deber.

Als grans no ha de recórre—per' realisar sa obra.
Se val d' humils, de bárbres,—de párias, ó d' esclaus.
Igual fa caure un trono,—quant veu que 'l trono sobra,
que dels temples las naus.

En las calentas zonas,—dels mars en la fondária,
uns sers, menudills pólips,—grans yllas van bastint,
mentres la terra aspriua—transforma en capa agrária
lo cuch furgant, vivint.

Com ells lo mes gran nombre—dels sers humans trevalla,
comparsas en la escena.—Pera esse' en ella actor
cal estudi, consciéncia—y saber tindre á ralla
fins los batechs del cor.

Pel reng ni per la obra—l' orgull no ha de conéixer.
La conquista d' un realme—altera per igual
l' equilibri del Cosmos,—que 'l de la mar al créixer
la branca de coral.

Naix lo pugó en la fulla,—hi viu y mor en ella
sense haver vist tot l' arbre,—ni 'l bosch, ni 'l continent.
Menys que una fulla encara—pel hom es cada estrella,
que un arbre 'l firmament.

Per las regions sidéreas,—la Terra, en sa volada,
pot topá' una núu d' áygua—ó un braseral de foch;
y del nostre diluvi—ó incendi, la estrellada
ni adonársen tampoch.

Un la primera pedra—coloca en l' edifici,
y lo panell, un altre,—que adorna lo curull.
No es sempre 'l qui l' habita—lo qui 'n senti 'l desfici.
Foch nou per cada bull.

Mes ¡ay! quant s' apoderan—las cucas filoseras
d' un gran pinar, á voltas—lo foch sols las en trau.
Com ellas l' extermini—cercan nacions enteras.
Es lluny lo jorn de pau.

Perçó fins los deixebles—del Crist, si convé, un dia
sabrán cenyir espasa—com ell prengué 'l fuhet,
y, ab nova remplassada—la antiga idolatria,
de totas farán net.

Mes lo passat s' imposa—á tots de tal manera,
que cal, quasi, per rómprehi—nou poble y nou pahís.
L' Hades antich, l' Aménti—poblat d' esprits espera,
fet un nou Paradís.

La mar del meu realme—será la eterna fita.
Ni César ni Alexandre—mes lluny van posá' 'l peu.
Allá una rassa brava,—idólatra hi habita:
Atlants, duhémhi la creu.

Per acabá' ab las feras—prengám l' arma mes nova;
sino la destral vinga,—mes repoblant lo bosch.
Senzill es l' hom salvatge.—Instint de fera proba
qui 'l seny d' altres vol fosch.

¡Ay, donchs, dels qui allá hi vajan,—tirats pel or, si durhi
la llibertat no intentan,—sino fer l' home esclau!
Per' que l' arbre de vida,—del benestar maduri,
cal fé, justicia y pau.

Cal que, com sols mans vergens—plantavan la olivera
en Grécia, los qui 'l planten—sian ben nets de cor.
Pudreix mes que assahona—la sanch. Qui regenera
los pobles es l' amor.

Si al encarnarse oblida—l' esprit quant d' assí veya,
¿qué no fará en un somni—com lo que passas, Rey?
Mes ab tal que 's conforte—ta fé, si es que dequeya,
n' hi ha prou. Esta es la lley.

LO TEMPLE DE LA GLÓRIA

Del suau lleveig en alas—cap á aquell lloch venia
damunt nacradas onas,—d' un iceberg á tall,
tirat per serpent monstre,—que com un pal sorgia,
un temple de cristall.

Ab franjas d' or y rosa—de las boreals auroras
guarnit l' intercolumni,—per clau un gros rubí,
la mar una esmeragda,—y 'ls núvols de las voras
com arch de Sant Martí;

semblava 'l de la Glória—pel qui 'ls grans homs deliren,
un astre que trasmonta—los cims d' eternas neus,
y los qui en ell venian,—tan prompte 's distingiren,
areópago de Deus.

Com del carro de Venus—coloma arriadora,
d' En Jordi y 'l Rey la barca—Na Eulária anava guiant;
y, al entrarhi, per' rébrels,—eixí vestíbul fora
lo gran Ab-dul-Rhaman.

—Lo qui vegé un llarch regne—de pau y de victória,
en que art, ciéncia y poesia—brillá ab tota esplendor,
vol ésser, Rey En Jaume,—d' aquest temple de glória
lo teu introductor.

Rey de la terra acala—ton front y ta corona
devant la sempre espléndida—dels reys del pensament:
ningú 'ls hi pendrá 'l ceptre,—vassall en tota zona
es d' ells tot cor que sent.

Per ells viuhen los héroes.—Llur poética llegenda
oblidar fa que hagueren—de ditxa jorns comptats;
que pedregá en llur vinya,—que llur palau fou tenda
de dols y malvestats.

Tu 't bastas per ta glória,—si en llengua ara naixenta
llegar vols á ta pátria—lo monument primer.
Allí vora ells tens seti:—la nit es esplendenta;
descinyte aquí l' acer.—

La qui ab filial afecte—á Ossian no abandonava
portantli la dolsa arpa—que en Selma ressoná
y ab que cantá de Tura—l' incendi, així exclamava
al veure al Rey entrá':

—Del meu Oscar ¡oh pare!—te l' áurea cabellera,
y l' ull y la estatura,—la forsa y la bellor.
Ans d' encarnarse 'm deya:—Ja 't vindré á veure: espera
que tinga un somni d' or.—

—Com despariada tortra,—Malvina, aixecas l' ala.
Ell te ab mon fill semblansa,—y n' es del cercle aquell.
La llum que l' environa—á la d' Oscar iguala,
¿mes quí pot dir si es ell?—

Engir del surant temple—las barcas s' agruparen:
los vents y las onadas—un hymne van cantar:
com las cordas d' una arpa—los raigs de llum vibraren
dels astres sobre 'l mar.

LA EPOPEYA

En dos hipocamps negres,—de Miramar fent via
cap aquell lloch vingueren—En Llull y un trovador;
y quant muntar los veya—lo Rey, de la alegria,
li va fe un salt lo cor.

—¡Dalmau! ¿Ets tú, 'l Vescomte—de Rocaberti?—exclama.
—L' he dut per' que 't contemple—(Llull diuli) en esta nit.
Cantar ta glória aspira.—De trovador la fama
assi l' ha precedit.—

—¡Es cert! (Dalmau responli).—Mes ¡quánt d' altra manera
se veu tot, de la vida—al repassar lo pont!
Per enaltius pot ferho,—tan sols, qui considera
la guerra un gran afront.—

—Es fratricida sempre—(salta Lucá). Ab mon poema
l' horror que m' inspirava—volia jo inspirar.
Sols reys y tirans la arman—y 'ls pobles en llur trema
s' hi deixan agafar.

Emborratxats de glória—ab vanas fumerolas,
no véuhen de la pátria—lo rostre decandit,
ni 'ls erms que en rastre deixa.—¡Quant mes val cantá' á solas
en envejable olvit!

Si torno, ab ma *Llegenda—dels segles,* l' heroisme
realsant, diré que es contra—la forsa del amor,
de llibertats l' imperi,—y 'l dogma y 'l misticisme
de llums y esplays del cor.

Empero encara segles—han de passar si la hora
esperas de que cessen—las guerras. Llansa 'l cant
quant nova era vesllumes,—y quant lo ¡via fora!
ressone al teu voltant.

Quant vostra lléngua sia—lo símbol de la pátria;
quant vells ideals se fonguen—al flam d' altre novell;
quant recordant al héroe—l' anyória y l' idolátria
lo poble que es fill d' ell.

Y 'l negre Antar:—No oblides—que lluytá ab una rassa
tan creyent com la vostra,—brava, noble y constant,
com lo simun ardenta,—de feras á la cassa
avesada, y amant.

Que á defensar la tribu—te aprés de la infantesa,
que us ha embellit la terra—ab orientals conreus,
y, ab sos palaus y temples,—del gust y la riquesa
de Pérsia vos fa hereus.—

—¡Ja miro Seu de Córdova—á ma mesquita un dia!—
Ab-dul-Rhaman sospira.—Y Antar:—Si un temple 'ns cal
per' colre á Aláh, en revenja—pendrém Santa Sofia,
sa cristiana rival.—

—Lo temple es la Natura—(Lucreci diu).—Tot canta.
Cada secret que 'ns obra—es font d' inspiració.
Com unta ab mel la copa—qui á un noy dona amarganta
beguda, á ma faysó

vesteix ab lo ropatge—d' una vital poesia
las lleys de las que n' haja—la ciéncia ja la clau.
May será lliure y digne—un poble tant que sia
de la ignoráncia esclau.

La zebra, 'l domat poltro,—lo mateix gram pastura
que lo salvatge brúfol,—y que l' mansuet anyell.
Del art es tambe vida,—sempre aliment Natura:
cada hú perçó essent ell.

De color donchs no mudes—com se tenyeix la dona
lo cap: ta fesomia—deus en tot temps servar.
Qui 'l seu esprit disfressa—ni convens quant rahona,
ni plorant fa plorar.

Per vanitat escéptichs—quant la salut els sobra,
n' hi ha molts que invocan l' ídol—aixís que están sufrents.
Al qui ama, creu y espera—Deu del Gran Temple li obra
la porta á dos batents.

Lo seny, lo cor, la vista—del ánima enlayrada
deu donchs ferí' 'l poeta—si vol deixar ressó.
Despertan la alegria—la dansa, la maynada
y la campinya en flo';

l' amor, las bellas formas—d' una escayent donzella;
la pau, los monts y 'ls boscos;—lo mar, la inmensitat;
los cels, de Deu la glória;—y 'l curs de cada estrella,
lo temps, la eternitat.

Com te un feix de llum blanca—los set colors del íris,
l' alta filosofia—tota la ciéncia enclou.
Van donant toms sistemas,—hipótesis, deliris;
lo vell ve ab vestit nou.

Al gran trevall dels segles—ó al cósmich foch degudas
las gemmas, es de necis—trencarlas á martell.
¡Benhaja 'l lapidari—qui de sas llums perdudas
trau l' entelat clovell!

Jo refaré ab mon *Cosmos*—quant te d' incert mon llibre,
com au que al cim del arbre—saluda al naixent sol,
per mes que 'l reptil negre—s' hi enrosque y 'l fibló vibre,
segura del seu vol.—

—Qui á tot lo que te vida—(diu, confirmant Virgili
la idea de Lucreci)—no ama ni ho sap sentir;
qui ab cant d' aucells no gosa,—ni al contemplá' un idili,
ni 'l mar sentint glapir;

en va es que vibrar fassa—las cordas de sa lira:
si 'l tó 'l cor no 'ls hi dona—no mouhen altres cors.
L' amor es la esquerada—dels fets que 'l mon admira:
canta sublims amors.

Fes pressentí' á la Terra—la encarnació mes bella
d' un ser pur en la forma—que Grécia idealisá.
Com á Firné en las onas—l' has de sorpendre á n' ella
del cel al devallá'.

La abella per sa bresca—no cerca flors llampantas;
las blancas-rosas donan—los fruyts de mes dolsor:
del pólen del cel plenas—tas alas fecundantas,
vola de flor en flor.

Insecte es lo poeta—que pels humans llabora:
fa mel per moltas bocas,—cera per molta llum,
seda per moltas galas;—y de sas nafras plora
com del mirré 'l perfum.

Pero ha d' ésser potenta—la veu de la poesia
perqué pugam sentirla,—entre 'l brugit del mon,
mentres que sas leus notas—la soletat destria
del bosch en lo pregon.

La lléngua en que mamárem—mes dolsas fa las trobas:
tot altra hi ve baldera,—y hi perden son encant.
Lo rossinyol s' abriga—cada any ab plomas novas,
mes serva lo seu cant.—

—Si del teu ram d' or, mestre,—tu qui m' has fet de guia
pels mons, hont reb conciéncia—l' esprit infant del tot,
pels llochs, hont brega ab feras—lo qui com tal vivia,
vols que li 'n dongue un brot,

podrá quant vinga la hora—als qui han la pensa sana
mostralshi esta doctrina—sota un artístich vel:
igual que cada estrella—la intelligéncia humana
es centre del seu cel.—

—D' aquell, qui del Vesubi—se va llansá' á la boca
es de qui 'ls segles volen—lo que hi va veure ohir.
Ensemps, car Empedocle,—hi tornarém si 't toca
lo purgatori obrir.

Y tu, si may desdujas—de vidas la cadena,
pensa que 'n doná Anquises—las providencials lleys.—
—Ans (diu Esquil) part d' ellas—jo las duré á la escena
fenthi apareixe 'ls Reys.—

Vestit, com devant Enni,—d' eterna jovenesa
s' aixeca Homero, imatge—del home idealisat.
Demana 'l gótich temple—sants mistichs: la bellesa
dels grechs, llum, veritat.

—Del realme de las ombras,—nostra mitologia
miratge, ab la llegenda—y 'l mito, 'm va servir
per' en aquesta vida,—que vius, esperá' un dia,
per' ferla pressentir.

¿Qué son mos deus, mos héroes,—mas deas protectoras,
servant dels de la terra—las humanals passions,
mes que 'ls qui encara vogan—en esta mar sens voras,
y en busca d' altres mons?

Aquiles de Patrocle—volent l' espectre estrényer,
y 'l d' ell Ulises, mostran—la vida del esprit.
Minerva prenent formas—diu á quant pot atényer
l' ochema dirigit.

Com en Itaca á Ulises—en jay transformava ella,
á un vell mon car deixeble—en jove tornará.
Quant fassa ab la bellesa—lo filosoph parella
en veritat creará.

Dona fatal hi ha sempre—y dona redemptora,
que es sols vostre planeta—la escola del amor.
Amor sent fins la fera,—l' insecte, l' au canora,
l' amor bada á la flor.

Per aquells qui no 'l senten—no raja en Helicona
la font que una congesta—molt alta ha alimentat.
A aquells qui no la cercan—may á compendres dona
la Eterna Veritat.

Veritat ha de tindre—tot lo que es bell. La extreya
de las cinch crotoniatas—Xeuxis maurant lo fanch,
per' donar forma plástica—al seu ideal. S' hi veya
fins circular la sanch.

Germanas, com las Musas,—las Arts son: y no es bella
la creació de la una—si una altra no la sent.
L' esculptor canta ab marbre,—lo trovador cisella,
y parla 'l monument.

Si ésser comptat cobejas—en ma fillada augusta,
amar deus á ma pátria,—de la bellesa 'l niu.
En las donas de Melos,—rassa pura y robusta,
ma Helena encara hi viu.

Artistas y poetas—no haguérem d' embellirla:
com pel fris, de la flora—n' extréyam lo contorn.
Corrent rera la forma—lográrem assolirla
de la vritat adorn.—

—Fins l' interés ab ella—(lo Pare de la História
diu) logra despertarse—narrant los tets reals.
Sia 'l gran Rey, Mallorca,—y esta época de glória,
lo pern dels teus ideals.

L' imperi que mes dura—es sols un episodi;
ona mes ó menys ampla—en la gran mar del Temps;
que enlayre ella ta barca—mentre al seu voltant rodi
terra y segles ensemps.—

Radiant per sa bellesa,—tot y ab silena cara,
lo qui de Potidea—filosofá en lo Camp,
entre 'ls Grechs y 'ls Gaélichs—sentat, aixís s' encara
al trovador:—Lo flam

del geni aquí sols brilla.—Es lo payral prytani,
d' hont deus lo foch endúrten,—d' inspiració la font.
¡Ay d' aquell qui per prémer—aquest sagrat profani,
ó per arborá' 'l mon!

Al seu retorn, barrada—la porta de tot temple,
ab sants, héroes y sabis—son cor no tindrá esplay.
Jo d' aquesta esperansa—doní al morir l' exemple
cert y tranquil com may.—

Mes Taliesin, al qui orna—una esplendenta aureola,
ab sa blanca vareta, li diu:—Vina al meu niu:
eider so que s' arranca—del pit la plomissola,
mos cants pel teu caliu.

Jo ab lo mantell del druhida—t' abrigaré: la alzina
te mostraré, ab que un dia—s' empeltará la creu:
lo cercle d' existéncias—per hont l' esprit camina,
la escala que dú á Deu.

Jo he sigut gall, y cervo,—y isart en la montanya;
en apartada esfera—jo n' era sacerdot:
pastor, de cop y volta,—aquí plantí cabanya:
cercles de sers per tot

he vist, y brillants ombras,—que altres pobles no veheren,
quant eran per' nosaltres—meteoros explendents.
Dels seus palaus de núvols,—aydantnos, combateren,
y ohírem llurs accents.

Ells sols, en las nits fredas—y solitárias foren
lo bálsem de mas penas,—justa compensació
dels qui en bromosas yllas—naixen, lluytan y moren
pochs jorns de llum per dó.

Dels qui d' un cel sens núvols—gosan, dels qui en la vida
tot riu, no 's deixan veure—las ombras ni sentir.
Sols hont consol hi manca,—quant lo sufrent las crida
van las dels bons engir.

Per ells lo poeta y 'l bardo—l' esdevenir veslluma.
Mes no hi há altre profeta—que Deu. ¡Sols Ell es gran!
La inspiració es, del áygua—d' una alta font, la escuma
que fa en cada saltant.

Ab ma mateixa rota,—del arpa ab cordas novas,
als seus altars lo frare—als nostres fills se 'n du.
Si d' una fé rahonada—las armonias trovas,
qui dupte anirá ab tu.—

Y Ossian:—Aquí la copa—de la amistat mes pura,
com en la Gran Valhalla,—poeta y soldat t' ofrim.
Accident de la vida—es sols la mort mes dura.
¡S' hi viu tambe en est Llim!

En ell s' hi entra ab conciéncia—del ver estat: funciona
lo pensament: recobra—sos sentiments lo cor.
Tu ho saps que enquer vesllumas—de glória la corona,
un cant y un bes d' amor.

No 't planyes de que jove—la Mort t' obri sos brassos
si tens uns ulls que 't ploran—y un venerat carner.
No veus dels teus las tombas,—ni tremolar tos passos,
dels dits cáuret l' acer.

Van caminant las géneras—com de la mar las onas,
com fullas secas, mortas,—que arrastra 'l terbolí:
mes surten de sa bossa—d' ivern las papallonas.
¡Lo bosch torna á florí'!—

Gegant per la estatura—lo qui, en llegat al poble
finés, del Kalevala—deixava 'ls antichs cants,
al qui cantá' 'l volia—y al Rey valent y noble
doná aquests consells sans:

—Jamay ab ma soberga—la espasa ni la lira
prengau, ni confieu massa—en valtres sols. A Deu
pertany acabar la obra:—si es gran Ell vos la inspira
ó la beneheix. Creyeu.—

Ab la estrella del Geni,—que en lo seu front brillava
per fi al trovador parla—de Rama 'l gran cantor:
—Quant en la verge Europa—la nit enquer regnava,
y en la India la era d' or,

del mon arreplegantne—las tradicions primeras
dintre de l' arca santa—d' un poétich monument,
jo del *deber al héroe*—canti, d' altas esferàs
devallat, Deu vivent.

Guerrer y anacoreta,—encadenant als pobles
d' amor sols ab los llassos,—dihent: «Vençre es perdonar,»
deixarnos va la grana—dels sentiments mes nobles,
y un feix de llum tan clar,

que 'l sabi martre Kristna—ni ab sa esplendent gloriola,
ni ab sa roda de vidas—lo Buda, enterbolí.
Sols del *anyell,* que la ira—del Sanhedrin immola,
un de mes brill n' eixí.

Revelació perenne,—de redemptors cadena,
hi ha hagut sempre en la terra;—n' hi ha vist y n' hi veurá.
Los uns forman la pensa;—altres lo cor. L' un mena
estols; l' altre lleys fa:

y altre 'l recort en graba—ab enlluhernant poesia.
Que tanque 'l seny la porta,—ja está al aguayt l' amor.
Si en va hi truca la ciéncia,—l' alta filosofia,
se bada al trovador.

Ja que á fer mal nos temptan—molts que volan pels ayres,
qui tinga 'l cor de poeta—ha de temptar tambe.
Mentre en la terra uns sian—del crim los incitayres,
ell la serpent del be.

Ell deu las grans ideas,—que brollan de la pensa
dels qui en son temps treballan—pel be, sintetisar:
fé d' apóstol, del martre—tindre 'l valor quant llensa
los ídols del altar.

Deu 'ser la veu interna—que parle sempre al poble,
la flamejant columna—que 'l guie en lo desert;
enaltidor d' heroismes,—de tot sentiment noble,
de tot cor que ha sufert.

Y al presentá' en escena—als genis de la história
deu evocáls, per veure,—lo que eran y 'l que son.
Del carés d' infantesa—¿quí 'n serva la memória?
E infants som en lo mon.

Que igual que 'l nom y 'l sexe,—n' es la carnal imatge
sols d' un moment histórich—l' esquinsadís vestit;
y 'ls sentiments é ideas,—que sembrá en son passatge,
la efigie del esprit.

Fins quan rápit se mire—de lo volupte en brassos,
ha d' esgranar, com Sita,—de perlas l' enfilay:
ha de sabé' entre espinas—marcá' 'l camí ab sos passos,
y ab son vol per l' espay.

Per la órbita llansarse—dels sols; dels volions d' astres,
que enllá trobe la ciéncia—'serne 'l revelador:
dels qui á tall de cometas—deixaren brillants rastres
seguir la estela d' or.

Del fil de llum que lliga—la terra ab las esferas
lo cap que li donaren—no ha de deixá' escapar.
Qui puga beure en eixa—font d' inspiracions veras
fará etern son cantar.

Pel moral equilibri—dels mons es necessária,
tant com pel Art, aquesta—continua relació.
Eterna es la Bellesa—com la Vritat; mes vária,
dels temps, sa concepció.

Com pa de sal en l' áygua,—encara que llotosa,
de centúria en centúria—se fon tot quant passá.
L' esdevenir s' hi troba—en forma molt comfosa,
¡mes, cristallisará!

Lo que la mar se 'n porta—no 's pert, y si s' altera,
de que 's corrompe 'n priva—son gran remanament:
la goma s' hi torna ámbar—y en nacre fins la quera
pel busso intelligent.

¡Cerquém tots! Y si 'ns munta—altre mes endinsayre
una perla, enfilémla—pera embellí' 'l collar!
La idea vol com ellas—mes llum sempre y mes ayre,
es nada per' brillar.

Mes, com hi taups encara,—lo Temple de Poesia
si te orbs de coloraynas—te criptas de foscor.
Cego al Destí pintava—la ideal mitologia;
misteri era 'l Criador.

Perçó al cercá' en las pedras—de venerandas ruhinas
lo símbol, lo poeta—no 's deu allá aturar:
son d' una idea mare,—ab sas ficcions divinas,
quiscuna un *avatar*.

Y es d' avatars cadena—de cada ser la história,
de cada poble y rassa,—y fins de cada mon.
Sa pell de monstre l' ángel,—del trono de sa glória,
pot veure en lo pregon.

A tots Deu nos imposa—l' avens obligatori.
Sols enriqueix la pensa—lo que entra pels sentits.
L' instint se fa conciéncia,—y aquesta es l' adjutori,
las alas del esprit.

No 'ns satisfá 'l que un dia—seguesca al altre dia:
sols calma la certesa—de viure aprés la mort;
de que hi ha premi y cástich.—Qui te esta fé per guia
va dret y 's sent mes fort.

Universal palesa—la lley mostrí: á Ravana,
lo luxuriós, destruhia—lo gran bogiot lasciu.
Sé que es planter cada astre—de sengla rassa humana,
germá tot ser que hi viu.

Que entre 'ls que eix mon n' exalta—la histórica figura,
n' hi ha molts banits d' un altre,—de carn sota espés vel.
Que apar assí injusticia,—al qui de Deu murmura,
lo que es justicia al cel.

La voluntat divina—cap sofriment envia:
fardell d' antigas culpas—es sols qui aplasta 'l cor.
Qui mata un fill á un pare,—sens fill se veurá un dia,
sens honra 'l bausador.

La história, la llegenda—te farán veure als pobles
y als héroes reapareixer,—refent ó enderrocant.
¡En sos deserts alcássars—á quants mals reys y nobles
veurém un jas cercant!

Aquesta lley sublime—has de grabar; sorpendre
los sentiments que naixen—d' eix mon de relacions.
Qui del Gran Temple en l' ara—foch nou hi sap encendre,
del arpa trau nous sons.—

L' ESDEVENIDOR

A la veu del gran mestre,—que havé' assolit semblava
la creació del Cosmos,—Dalmau embadalit,
en la nova Hipocrene,—com una esponja anava
amaranthi l' esprit.

Girantse al Rey, Valmiki:—En nit aytal sagrada
Carles lo Many en Roma—fou per lo Papa oleat
(li diu). Rey de Mallorca—ets ja. T' ha condonada
Deu l' árabe ciutat.

La antiga egípcia creéncia—vuy lo vell Sol enterra,
de la Celeste Verge—cantant l' Osiris nou.
Tant que farán los segles—lo seu camí, la Terra
celebrará 'l Ninou.

Per miroteig sublime—te vuy d' eras llunyanas
prefigurarte 'l pélach—en consemblantas nits,
quant símbol d' avens sian—las barras catalanas,
y 'ls Catalans units.—

Y valentse d' aquella—forsa potent, creadora,
que feya á las montanyas—plorar llágrimas d' or,
caminar los grans boscos,—del cel ploure la flora,
y aturar la maror;

va presentá' á sa vista—l' espléndit panorama,
d' una Europa refeta,—confederada, y en pau;
próspera, rihenta y bella,—brillant tota á la flama
d' un pensament no esclau.

Feu véureli 'ls nous temples—y monestirs, que havia
entre jardins y boscos—la ciéncia alsat: los vells
nius de pardals y d' ólivas.—Escataynar s' ohia
sols la cigonya en ells.

En uns los nous profetas—dels astres la carrera
seguian, calculavan,—predeyan temporals,
sentint fins las roncadas—de la solar esfera,
y 'ls ritmes siderals;

las vibracions terrestres,—la sava que s' enfila,
dels arbres la dormida—y llur despertament,
de flors esbadalladas—la essència, que destila
del Sol al bes calent.

Com lo filat que lliga—los astres, per missatge
un raig de llum tenian—de novas portador:
los cants del mon, d' escenas—els duya fins la imatge,
la veu de l' antigor.

Si destriavan dels astres—la hermosa cabellera,
los raigs del Sol feixavan—per' ferlos trevallar.
Ab murs lluernejants fetas—las casas, la nit era
de lluna plena un clar.

En altres, dins d' immensas,—violadas, cristallinas
naus, s' hi veya la flora—d' abdosos continents,
ab son tempir, viventa:—de las molsas alpinas
als baboabs corpulents.

En regions agrupadas—las plantas y 'l que davan,
fibras textils, esséncias,—remeys, tints y fustam;
flors d' ornament, fullatges;—conreus, pals que aturavan
la calamarsa y 'ls llamps.

En altres de la fauna—las crias mes variadas,
de la domada fera—als bells cuchs filaners;
dissecadas espécies,—estranyas carcanadas
dels ja transformats sers.

Peixos d' áygua salada—ó dolsa en transparentas
piscinas acoplantse,—banchs d' óstias vora 'l mar,
y, en compte de quimeras—ó esfings, las no viventas
bestiassas al entrar.

De bellas arts era altre—museu. La intolerància
per calcinar estátuas—ja no absolvia 'ls crims:
ja no 's cremava 'l llibre:—lo vel de la ignorància
ja tret: deserts los llims.

Monjos de llum hi feyan—congressos. Hi acudia
lo savi ab sa família,—oássis del trevall:
mentres á uns aplegava—lo cant, la melodia,
á altres un fratern rall.

Dintre de grans capellas—d' atofada boscúria,
ab llántias de llum blanca—y al mitj sempre una creu,
s' ohia, en totas llénguas,—d' amor una cantúria
encens dels cors á Deu.

En tot sentit paradas—novellas arpas eólias,
transmessoras d' ideas,—d' afectes y de llum,
al vent mes leu brunzian,—que boscos de magnólias
reblian de perfum.

Venian naus de la India—al port de Barcelona
de Solixent y Posta—sens fer un llarch camí.
Duya de sa primpcesa,—la d' imperial corona,
lo nom la que 'ls obrí.

Altras dels Franchs, del Atlas—senyors, mentres la Ciéncia
gitava 'l mar al África,—jardins fent del Sudan,
ab rassa negra, forta,—de clara intelligéncia,
agrícola y mercant.

La terra, ab sas magnéticas—corrents las impulsava:
de cada front n' eixia—un fil de llum extés,
pel qual cada hu ab sa esposa—y ab los seus fills parlava
per lluny que n' estigués.

Portant la nau penjada—metálich fus, sens alas,
voltat de un cargol monstre,—com un lampyr brillant,
pels ayres avansava,—fent en los monts escalas,
y 'ls núvols barrinant.

Mentres que en la fondária—de la cinglant revessa,
que costejant la Ibéria—vira al tocar l' Afranch,
hont naix de totas tintas—coral en brosta espessa,
ocupats en l' arranch

d' aquella pressentida—riquesa, s' oviravan
los catalans ictinis—ab sos potents rampins:
sos ulls girants, encesos—la vall il-luminavan,
esbarant als dufins.

La Terra, en tant, seguia—fent sa constant rodada,
y la estelada conca—marcá la mitja nit
En aixi tots flectaren—genolls á la vegada,
y en cada nau, un crit

d' *¡Hossanna!* hi ressonava,—que en l' ayre repetia
la voladora barca;—*¡Hossanna!* al fons del mar:
¡Hossanna! terra endintre,—y de per tot s' ohia
¡Jesús es nat! cantar.

L' ASSALT

A LAS ACABALLAS

PERA probar sos fills, l' áliga ardida
se 'ls endú per damunt las moltonadas
á contemplar al Sol de fit á fit:
aixís á joch dels plechs de sa ala humida
á las regions del somni en sas voladas
sol transportarnos l' ángel de la nit.

Tan rápit es son vol, y tant poch dura,
que lo que vehém no 's graba en la memória,
raig de mel que no 's queda al paladar.
Fora massa plaher, massa ventura,
y aborrí' aquesta vida transitória
nos faria certs somnis recordar.

Així oblidava 'l Rey al deixondirse
tot quant vegé en aquella nit sagrada,
mes se sentía ab mes valor y fé:
y, ans que s' acabés l' any, volia cenyirse
la corona de glória vesllumada,
nou reyalme pel Crist guanyant tambe.

Tant benestar sentia, tanta joya,
que del cor á la cara li traspuava
comunicantla als braus del seu voltant.
La pehonada, suferta y alegroya,
de Jesús la naixensa celebrava
al só de grallas y floviols ballant.

Per' completar l' ajonjolí ab gran pompa
al alamany Carrós per sa bravesa
volgué armar cavaller. En tot lo jorn
boyra baixa no 's vehé, ni la que estompa
serras y monts; y al poble y á la noblesa
á la real tenda 'ls convidava 'l corn.

Mes se desfeu com miroteig l' oássis
lo sendemá, mirant entrá' en sa tenda
á En Ramon Alamany pensívol, trist.
—¡Deu meu (dihent) lo dia no 'ns retrássis
d' assaltar la ciutat! Pel puig d' Arrenda
diuhen, Senyor, que armarse gent han vist,

y altres tambe aplegarse en la montanya.
¿Quí sap si aydar als assetiats pretenen?
Hi ha á dins queviures y armas per molt temps.—
—¡Si m' haguésseu cregut ja la campanya
fora llesta! Los joves ho entenen
á voltas mes que 'ls vells. Mes ja que ensemps

ho hem acordat, tambe acordém desd' ara
pera evitar á aquests forans la entrada,
rondas de cavallers que ho vetllen tot.—
No s' havia lo sol colgat encara
que al campament ja estavan de tornada
los dos batlles cristians. Un esvalot,

posant á risch sas vidas, los havia
obligat á partir, ja ni en la casa
del lleal Aben-Abet vehentse segurs.
Que era justa la por tothom savia,
y ningú 's refusá, ofrint la espasa
joves y vells per' vigilar los murs.

Comensaren aquí 'ls vers jorns de proba.
Lo fret era tan gran, que enravenadas
queyan las centinellas: los cavalls
rupits tambe; no hi abastava roba
embuatada: las armas de geladas
no 's podian tocar. Sens abrigalls

los mes eixits del Camp, al cap d' una hora
se 'n tornavan á dins à la foguera
de brancas y garbons, deixant lo punt
abandonat. Llevávas á deshora
lo Rey, recorrent sol la closa entera,
y, per donáls exemple, passant junt

ab ells la nit. Fortuna que tres rondas
de cent cavalls cada una vigilavan
lo Camp, lo Barlebec y 'l Portopí.
En tant las minas, cada cop mes fondas,
las murallas y torres estimbavan,
pera entrarhi, badalls fenthi á desdí.

Mes mancavan diners. Tothom havia
esmersat quant dugué. Ab la esperansa
d' un bon guany, en l' estol uns mercaders
de Génova 's trobavan. Prop lo dia
del assalt, y ab la vila per fermansa,
hagué 'l Rey de recorre als usurers.

Com peix-pilot que al fer tauró acompanya
pera atiparse ab restas de sas presas,
ó al cap d' una balena aucell marí,
no hi podian mancar en tal campanya
juheus ni moros blanchs, qui, en llurs estesas
telas, al Rey cassaren á la fí.

ANGÚNIAS

¡Quí no 't plany, Jaume, al llegirte!
¡Quí ta angúnia y tos torments
no endevina aquells tres dias
en que no dormires, Rey!
quant per cosas de la válua
de tantsols dotze diners,
á tu sempre recorrian
y sens tu no feyan res.
De las minas á las cledas,
dels fonévols als vaixells,
ab demandas y missatges
passá' 't feyan tot lo temps.
Y en la tenda, quant pensavas
clucar l' ull, sempre amatent
al qui entrava responias.
¡Tant prim son era lo teu!
Juramentats tots los nobles
pera servar lo secret
del jorn d' assaltar la vila,

á refrená' als impacients
tu devias consagrarte:
y valdament fos dels teus
qui 't proposás penetrarhi
de bella nit.—¡Ah Don Vell,
que poch capeixes! (s' ohia)
Jo aquí m' estreno y hi veig mes.
Y al qui com traydor s' hi fique
d' una antena 'l penjaré!—
¡De la fusta d' Alexandres
y de Césars calia ser,
tindre 'l cos á tota proba,
má de ferro pera en feix
lligar y regir tants pobles,
molt clar seny y molta fe
pera dur á cap tal obra!
y ¡tan jove! ¡quasi un nen!

LA CASA D' EN GILI D' ALAGÓ

En la vigilia del assalt la Terra
cullí un esquitx de sol en sa volada
y se 'l rutllá com d' un turbant lo vel.
Com si arborat s' hagués tota la serra,
ab ruhentor de foch may observada
fins entrada la nit brillá lo cel.

De la fi del seu regne mal pressagi
consirós N' Abu-Yahie l' imagina,
y 's recorda que es pare y que es valí.
Si ha de lluytar á mort, cal ans que assagi
á Fátima salvar, y s' encamina
cap al alberch d' En Gili, dihentli axí:

—Kherim ab lo rey Gaymis convenia
que si 'ls murs guanyan los Cristians, oneje
sa bandera en ta casa. Respectat
será aquell que s' hi aculle. Avans que 'l dia
¡que ay, ve depressa fatalment! llustreje
carament lo per mi tresor preat

te confiaré, ma Fátima. Loryma,
ab Himara y Thamar de companyonas,
lo palanquí li aprestan per' partir.
Vindrán ensemps. Kherim en tal estima
las te, que pensa tant en sas personas
com en l' imperi alarb que veu finir.

Ni jo ni ell soportar la despedida
podriam. Del perill que 'ns amenassa
no 'ls en havem parlat: se 'ns trenca 'l cor.
Nostre deber á esse 'ls derrers nos crida
en deixar lo combat. De nostra rassa
la fé en l' Islam hem de mostrá' y 'l valor.

Han caygut ja tants trossos de muralla,
tantas torres, que inútil la defensa
seria en sos badalls. Perçó endinsar
farém la nostra gent, y la batalla
será en la vila. Si 'l Cristiá s' hi llensa
de carrer en carrer l' ha de guanyar.

N' Aly las ordres va donant, y espera
sols ma presència. En cada cantonada
portas ferrissas s' han bastit: del cim
la mistura que has fet de sofre, cera
y quitrá del Magreb, será buydada
encesa damunt d' ells. L' ardit Kherim,

si no 'l primer en rebre la embestida,
ab lo rey Gaymis vol creuhar sa llansa.
N' Afgar cerca al altiu embaixador
qui vingué á reclamarme la tarida.
De la mort d' En Fatilla la venjansa
deu premiarli Sarara ab son amor.

Tu de ta casa no has d' eixir: portarhi
he manat abrigalls, coixins y robas
del harem pels ferits. Ton pati es gran
y Cristians y Serrahins podrán trobarhi
alberch. Com d' amistat t' he donat probas
per Fátima sols ara te 'n deman'.—

QUIROMÁNCIA

Pel cap d' aquell carrer, quant Yahie eixia
de can Gili, venia
lo palanquí de Fátima, á la llum
d' atxas de vent, que duyan Na Sarara
y altras, seguint á Himara
á Loryma, á Thamar. Ab l' embalum

de coixins, pells y telas 'navan rera
esclavas en filera,
per quinas la Almudayna 's torná á obrir;
quedantse sols d' En Gili en la morada
Fátima, acompanyada
de las tres que 'l vell Yahie va escullir.

Del jardí al fons un pabelló hi havia,
ahont va conduhirlas Lia,
com ellas de perill tan inminent
ignoranta; respondre á las preguntas,
que á part féyanli ó juntas
per esbrinar la causa, no sabent.

Mes la dona, curiosa de natura,
los recursos apura
del enginy per saber lo que ella vol.
Na Fátima, quant Gili 's retirava,
aixís lo deturava:
—Ja que d' un alquimiayre lo trespol

es nostre alberch, desitj' veure una proba
de vostra ciéncia. 'S troba
en la má escrit l' horóscopo: llegiu.—
Y ell prudent:—¡Oh Primpcesa! son tan bellas
las vostras mans, que en ellas
no hi se veure la ratlla que l' escriu.—

Y pera dir calcom, dántli las suas
Rahima, aprés:—Abduas
portan amor fatal. De dos amants
(que tens cristiana) l' un mortal ferida
rebrá; l' altre la vida
perdrá mes tart de negra pesta en mans.

Pero un ters, molt mes bell, las nupcials galas,
oh ángel de blancas alas,
está per tu teixint, y ab tant amor
que no te dels rivals cap gelosia,
y mes vol á sa aymia
quant me te obert y mes sensible 'l cor.—

Y lo seu s' encongi com la carlina
que l' oratge endevina,
y á Kherim malferit ja 'l vehé portat.
—¡Si d' est tránzit, Senyor, no puch lliurarlo,
que ab mon plant batejarlo
puga al menys (deya) y contemplál salvat!—

LA FLETXA VENJADORA

Tornaren á la Zuda las esclavas,
y las companyas bravas
de Sarara per tot muntaren llits.
Ab velas en lo pati improvisaren
un pámpol, y arreglaren
porxe y cambras entorn per los ferits.

Per' sublimar y destilar tenia
duas salas (que obria
tambe En Gili) per ell sols reservant
una altra estáncia, en que 'ls remeys guardava
y 'ls metalls, que estudiava,
experiéncias de Geber comprobant.

Hi entrá Sarara al véurel sol:—D' aromas
reblidas las redomas
assí veig, y narcótichs y remeys.
Sols pera untar las puas de sagetas,
si tens matzinas fetas,
te 'n demanam en pago dels serveys.—

—Ni 'n preparo ni 'n tinch; y si 'n tenia
tampoch te 'n donaria.
Lluytar ab estas armas es un crim.—
—A pescar la balena aná En Fatilla,
y fletxas de branilla
se 'n feu. Esta n' es una. Ab l' esgotim

d' aquell pot de matzinas, ab que untava
l' harpó que 'ls hi llansava,
jo 'l ferro d' esta fletxa he untat tambe.
Las hi vengué en Venécia un alquimiayre,
y sé que no viu gayre
qui una rascada 'n reb: mes tambe sé

que 's pot salvar si un altre la ferida
(pel malhaurat sa vida
ofrint) la sanch li xucla. Un gran amor
n' es capás, jo ho he vist. Ja que sols esta
de sas fletxas me resta
d' aquella qui 'l matá anirá al cor.—

L' ADEU

PLORA ciutat, bella Almudayna, plora!
¡Zuda vesteix de dol,
que 't deixa per' combatre murs enfora
aquell qui mes te vol!

Ohíulo á En Kherim:—¡De tas parets m' allunyo
per' no entrarhi may més!
Per' defensarte, avuy l' alfanch empunyo
mes ¡ay! ab cor oprés.

Ben barrats los portals, mentres alene,
del meu harem tingau.
Ab fé pregue al seu Deu tot cor que pene
y hi sentirá la pau.—

Tot son sanglots. Hont gira la mirada
troba ulls amants en plor:
hont allarga la má sent la apretada;
hont besa, 'l bés d' amor.

Com se matan, probant per l' ampla reixa
de nostres parchs fugir,
las gacelas de Llíbia, quant las deixa
volen totas morir.

Del germanet que hi te no 's pot despendre:
sa cama agafant fort
no 'l vol deixar partir, com si compendre
li fes que vá á la mort.

Aly l' espera á baix. La despedida
de dos germans apar.
Com á tals en l' albada de la vida
viure varen jurar.

Obehint al Koran, la hora derrera
tement, Kherim així,
estrenyentlo en son pit, li diu:—Que es vera
ta amistat crech, Aly.

Déixam á mi lluytar, y del meu pare
sias tu 'l defensor.
Que en tu Fátima trobe qui l' ampare.
¡Rahima... si 'l seu cor

á un cristiá, sols per serho, amant s' entrega,
fins mort ne patiré!
Per ella 'l meu esprit, que no renega,
comensá á aymar sa fé.—

ESTOLS ENLAYRE

Ay de la palma que 'l mitjorn ventava,
de la magrana que en la vall s' obria,
de la captiva que 'ls seus peus banyava
en la ona que parti de Moreria!
La una 'l carro ornará que la trencava;
d' aquell que al seu ombrí fa temps delia
l' altra la set apagará, y mes bella
tornará al niu ja lliure la parella.

Está escrit en lo llibre de la história
que no será Mallorca mes serrahina.
Vela sa faç la lluna á sa memória
mentres lo Sol sos cabells d' or pentina.
Del fervent rey En Jaume la victória,
ab l' any, lo regne del Islam termina.
Damunt la ylla la Creu hi exten los brassos;
nuhem al peu d' ella, donchs, los antichs llassos.—

Tal sembla ohirse ressoná' en la altura
dintre un núvol que avansa de la serra,
derrera 'l Camp, y que ab sos trons figura
lo trontoll del gran Carro de la Guerra.
Mentres que, á tall de fumerola escura
d' un cráter, que ix del vall, baf de la terra,
lo núvol, que en Beder trabá batalla,
emboyrá la ciutat y la muralla.

¡Oh qui tingués ta veu, ta arpa divina,
gran cantor de Fingal, ab que descriure
saps casseras d' aérea selvatgina,
combats en l' ayre, hont l' héroe 's sent reviure;
banquets, palaus de núvols, de Malvina
la entrada en ells... en que l' esprit, ja lliure
de matéria carnal, feixuga roba,
pel pélach neda d' existéncia nova!

Axís mes clara y mes fidel seria
la paraula d' En Jordi assí tramesa,
ab que al estol d' esprits se dirigia,
y descrita llur marxa y escomesa.
—Lo combat de la terra te vuy dia
son miratge en lo cel. La santa empresa
per la que ha trevallat nostra gentada
veurém ab la victória coronada.

¡Miráulos que suferts! Llurs armaduras
robelladas están; fets ja tot llencas
cota y mantell; las arrogants figuras
com tot fora de lloch; escardalencas
las caras mes rodonas; llurs cinturas
sempre ab l' acer; com feras famolencas,
que, al pich del Sol, de carn senten la flayre,
á assaltar se preparan dintre gayre.

La host que á enardir als del Islam s' apresta
á vosaltres la entrego. La batalla
al seu imperi vuy será funesta.
¡Que lluyte sol sens célica alfamalla!
Rublert lo cor de fé donará aquesta
lo paladí del Crist. Per si li falla,
jo en blanch cavall li serviré de guia:
ja que es *¡Sant Jordi!* 'l crit *¡Santa Maria!*—

LOS SERRAHINS

L' albor trenca en l' Orient, y ja roblega
sas cortinas la nit. Una boyrina
cubreix lo Camp: sa gent las tendas plega
ans de que se 'n adone la serrahina.
A N' Abdalláh guarit lo Rey entrega
de Kherim la bandera, y determina
que 'ls Serrahins, qui als batlles custodiaren
quant tement la revolta al Camp tornaren,

pus saben de ciutat tota tasquera,
recullen als ferits, y al domicili
de N' Alagó los porten. La bandera
ab la creu de Sant Jordi hi deu En Gili
posar per senya, y ferhi cap Na Bera.
Si no es un crim al enemich partili
lo crani en lo combat per' obrir via,
s' ha de salvá' al ferit que inútil sia.

Com llebra que en l' ivern no s' emverdissa,
y fumeja entre mitj de la gebrada,
quant de boyras la plana s' esclardissa
una núu la ciutat te embolcallada.
Mes, al veure avansar l' altra núu, frissa
pera combatre la host de que prenyada
está, y ab alirets son si ressona
enlayrantse á manera de corona.

Ab sa gegant figura pas va fentse
entre ells Antar qui aytals paraulas llansa:
—¡L' estel de nostra glória va fonentse,
oh Alarbs y Berebers! L' Afranch s' atansa.
Negra ó blanca, sa pell quiscú defense.
Reculant, may sas fitas ningú avansa.
En forma humana vuy la Mort devalla.
Jo so la Mort y mon alfanch la dalla.—

Seguit va del *Flagell de Catalunya*
N' Almansor, ab la capa en que hi deixava
la pols de cent combats: sa dreta empunya
del Zualfikar d' Aly la fulla blava.
Zeit li fa costat, y no s' allunya
d' ells lo brau Majorkí, ni 'l qui lluytava
fa una centúria ab Pisa y Barcelona,
al Comte en l' altra núu vehent en persona.

Tarik, l' altiu gegant, al qui En Moncada
va atravessar, renovellar espera
del Wadalit, en l' ayre, la jornada,
y Abdelmelik aquella hont vensut n' era.
Al-Sama, Hescham y 'ls qui á Úbeda venjada
volen veure van d' ells tambe al derrera,
fent lluentejá 'ls acers entre la broma
als crits d' «¡Alahuacbar!» y de «¡Mahoma!»

¡Palaus de Korsabad y Babilónia
que us haveu tret dels segles la mortalla,
márbrich mur que ta glória testimónia
opulenta Persépolis, la dalla
del Temps mossant, sembla que vida us dónia
esta enlayrada host, que á la batalla
s' apresta, ab sos arreus y ab sas figuras,
com estrafent las vostras esculpturas!

Ab lo pit y 'l bras nú, á tall d' amassona,
montada en son camell, l' ull encés d' ira,
com serpent de carbuncle, ab sa corona
va Zenóbia, la Reyna de Palmira.
Los joyells ab que adorna sa persona,
la magestat que tot son port respira,
revelan la beduhina amant de Grécia
que bastí en lo Desert altra Venécia.

Del geni dels Alarbs despertadora,
del Islam las conquistas preludiava,
y al nómada sufert la temptadora
opuléncia de Pérsia li mostrava.
Dels filosophs amiga, y protectora
de poetas y d' artistas, cobejava
deixar, nova Semíramis, memória
en Palmira. Sas ruhinas son sa glória.

Fa temps que d' En Kherim engir voleya
com si encarnés l' ideal que perseguia.
Diríás que lo humá talment l' atreya,
que sa talla arrogant la embadalia:
mes era son esprit, hont ella hi veya
com reflectit lo seu; y á aydal venia
guiant de Siris alarbs una alfamalla
per pendre part ab ells en la batalla.

La Reyna del Aurés, la gran Kahina,
de Berebers al cap, altra ala hi mana.
Protectora de N' Yahie s' imagina
que es altre El-Djem la vila mussulmana.
Mes está escrit que en terra mallorquina
han de caure á la ascona catalana
sos Berebers, com queyan en fileras
á sa destral los boscos de palmeras.

Y entre 'ls rengs dels creyents, soltas las trenas,
y al través de fins vels, de voleyantas
glassas, formas viventas, y morenas
ó com la neu, ab ninas dardejantas,
ab boquetas com ulls, de besos plenas,
com vol de papallons, las excitantas
hurís l' exércit del Islam segueixen,
y l' alegran, l' animan, l' enforteixen.

Al deixá' 'ls llits de perlas, llur morada,
perfumaren sas carns y vestiduras,
y dintre d' una boyra embalsamada
van volant ab delit per las alturas.
Com s' esterrufa lo colom passada
la tempestat, ruixim d' esséncias puras
damunt d' ells llansan ¡tal del áu las alas!
esbrandint sos cabells y sas gilalas.

En anaps cristallins als braus abocan
vins de Khandárys, de Nedjran y d' Ana,
vins enherbats que lo desitj provocan,
y 'l de mirra y encens que nafras sana.
Dolsos recorts d' una disbauxa evocan,
y en sas panistras d' áurea filigrana
las qui 'l gerro deixaren de coperas
del Tuba van ofrint fruytas denteras.

Altras ab flors de lotus, ó ab corolas
de tulipas, la mel y la llet púhan
en los rius del Edem; altras ab bolas
de gomas odoríficas, que súhan
los arbres de la Arábia, fumerolas
escampan de perfums; y altras desnúhan,
pera excitá' als creyents ab formas bellas,
sos blanchs izars, tant transparents com ellas.

Altras accents de guerra impetuosos
dels cimbals, dels kinors y 'ls nables tráuhen;
altras á ran del mar ab cants melosos
com á sirenas als valents atráuhen.
Altras, boy trenant cercles voluptuosos,
l' anyorament del paradís distráuhen,
y ab veus de rossinyols est cant entonan
en tant que altras los besan y 'ls coronan.

CANT D' HURÍS

L' amor es la vida,
y los brassos d' huris sols la glória:
lo plaher la victória.
¡Cobarts, al Djanam!
Lo cor tot en flama
baix la neu de la olenta pitrera,
ab lo néctar que vidas inflama
la hurí vos espera.
creyents en l' Islam.

Habbara de seda
sols cobreix nostras formas humanas,
que som las sultanas
del célich harém.
Rubins nostres llavis,
donan pas á un alé sols de rosas;
si 'ns encanta la sanch en los glavis,
dels braus las gloriosas
feridas bebem.

D' eterna puresa
creá Aláh nostra ardenta natura,
y es nostra hermosura
dels àngels rival.
¡Respirám mesch y ambra!
Dejús flonjos vellons d' Ifrikia
serém vostras de nacre en la cambra.
Qui en ella hi somnia
ja n' es immortal.

En l' alba llacuna
del Kenzer nos banyam com ondinas;
las fonts cristallinas
obrim del Maï.
Com aus cantadoras,
que en vergers del Edem fan la cria,
al compás de las arpas sonoras
rebem als qui envia
l' acer del Rumí.

LOS CRISTIANS

Altre era 'l crit que dins la núu cristiana
ressonava avansant cap á la vila;
un crit, no de venjansa, mes d' hossana,
reblits los cors de fé, l' arma tranquila.
Com aurora boreal, franja de grana,
tot ribetantla, sos voltants perfila,
en tant que escampan las sonoras onas
l' hymne sublim per las etéreas sonas.

—¡A Tu alabam, Senyor! Natura entera
te proclama son Deu, Deu d' Israel.
A Tu, Etern Pare, tot lo mon venera
y los elets te cantan en lo cel.
Ton nom es venerat en cada esfera.
Ta mirada reflexa cada estel.
¡Oh Sant, Sant, Sant, Senyor de Sabahot,
plé de ta glória y magestat n' es tot!—

En Berenguer lo Gran, qui la host capdilla
ab l' hábit de templer, axí 'ls hi parla:
—Jo hi he estat altra volta en aqueixa ylla:
jo la vila assaltí; jo vaig guanyarla.
Mes la fé que en mon poble ara tant brilla
no la sentia en lo meu temps. Guardarla
no pusquí per ma cara Catalunya
La hora ha arrivat: qui ho deu son ceptre empunya.

Aydémlo donchs, ja que al assalt s' apresta,
columnas de la pátria, raigs de glória
de la Fé, y 'ls qui un jorn de la conquesta
del Vas de Crist tornáreu ab victória.
Deixém per sempre en lo seu cap ben testa
la corona, y fassám qu' en la memória
dels vinents, com á símbol son nom sia
de Rey just y valent, de pátria un dia.—

Y era un pler veure ab flamejant espasa
com sobre 'ls núvols avansant galopa
de la comtal y sobirana casa
la host, y En Guillem *lo tolosí* ab sa tropa.
A En Sunyer vestint l' hábit de la Grasa,
y ab son fidel astor á En *Cap d' estopa,*
y á En Berenguer lo Vell, que allunyá fitas
en son comtat, deixant sas lleys escritas.

Seguits dels tres prelats, qui en la batalla
de la *Coma dels Bous* la mort rebian,
de N' Armengol d' Urgell y 'ls qui la malla
en aquell jorn de mora sanch tenyian,
Ramon Borrell primer, vers la muralla
de la ciutat, ab Trencaferro, atian
las catalanas hosts, ja acostumadas
á vençe als Serrahins en sas contradas.

En Dalmau de Creixell, Folch de Cardona,
lo comte de Pallars, y 'ls de Cerdanya
Guillem Jordá y Galin, y 'l de Narbona
N' Aymerich lo vescomte 'ls acompanya.
Y entre ells, Huguet Desfar, Guillem Mediona,
Mataplana y Dalmau, qui la campanya
cantar somniá, sagnantas las feridas,
com si encara hajan d' arriscar sas vidas.

De redempció ja assaborint la joya,
de son fatal amor la obra per terra
vegent, sempre gentil y ara alegroya,
va ab son amant la causa d' esta guerra.
Segles aquí han sigut lo que per Troya
foren anys. Si sa culpa la desterra,
En Guillem de Moncada, 'ls antichs llassos
recordant, á Florinda obra los brassos.

Vora Ataulf, qui d' En Ramon Moncada
mes tart prenia la carnal figura,
ab son pali imperial y enjoyellada
segueix Gala Placídia en sa montura.
La qui á Síria conduhia sa maynada,
del marit despenjantne la armadura,
la ardida Na Azalayda de la Roca
colca tambe ab son elm damunt la toca.

Y vestint la argentada jacerina,
que emmotlla sa figura de matrona,
com vers Tortosa, al cap dels seus camina
la cantada Ermengarda de Narbona.
Tambe ab malla cubreix sa ebúrnea sina,
al bras l' escut y ab sa muntera ascona,
Na Sibila Aguiló, qui, lluny al sebre
lo seu marit, guardá la clau del Ebre.

Y en rerassaga 'l Régul qui evocava
als fills d' Ibéria per la veu de Thora,
seguintlo 'l poble atlant armat de clava,
y de cavalls la rassa domadora.
Indíbil y Mandoni ab ells la brava
llegió portan ab Roma lluytadora,
y ab Quintiliá 'ls Bagauts qui no 's donaren
y 'ls qui en Gombreny lo patri foch servaren.

Y com mers espectants, per simpatia,
Viriat, Pelay y 'l Cid, qui ja ab la casa
comtal de Barcelona embrancá un dia:
y á tall d' un bell arcángel ab sa espasa,
seguint d' En Jordi la explendenta via,
Thamar la reyna geórgica, una brasa
de foch sos ulls, ab que animar espera
al reboll del seu poble en terra ibera.

Mes ¿perqué entre ells no 's veu al Irmingari
d' Ampúrias, qui prop la ylla destruhia
las mallorquinas naus? ¿Perqué á lluytarhi
En Jofre l' ínclit comte no venia?
¿Perqué En Borrell segon, si ha de trobarhi
á Almansor, no hi acut? ¿Perqué en tal dia,
per Catalunya y l' Aragó de glória,
Berenguer quart no 'ls guia á la victória?

Prou qu' hi son tots los qui á cavar vingueren
la vinya al trench del dia ó quant finava.
Lo penjoy ja es madur. Si meresqueren
la paga, ho sab be Aquell qui 'ls hi enviava.
A quants gaudirs' creyem de 'l que altres feren,
y son ells qui han tornat. Un poble acaba
lo d' altre, y es un sol qui va tal volta
brescant de bosch en bosch com aixám solta.

Pons Hug, Nunyo, Guerau, tu 'l venerable
Alamany: ¡cóm vos miran de la altura
los qui al combat guiáreu! ¡Quán semblable
á Escipió, Rey En Jaume, es ta figura!
Ab sa invasió l' Alarb á la inlligable
rassa ibera fongué ab la rassa dura
dels Goths, y 'l qui 'ls nous poltros ara doma
te la testa del Nort y 'l cor de Roma.

LO CAVALLER SANT JORDI

GUAYTÉU la seva ombra damunt la gebrada:
sa aureola invisible n' irisa 'ls contorns,
en tant que s' ovira ben neta y tallada
aquella que estampa son poltro briós.

Prelats á trench d' alba la missa digueren:
ferventa la ohía, ja armada la host;
lo pá eucarístich plorant molts reberen,
entre ells perdonántse; lo Rey de genolls.

¡Quí sap si en aquella mitja hora suprema,
l'esprit enlayrantne á etéreas regions,
vesllum de sa glória la rica diadema
vegé dels tres realmes, son gran Aragó!

¡Quí sap si, com centre radiant, sa persona
atrau als qui foren igual que als qui son;
á aquells qui no miran sa régia corona,
sino la lluernária que nimba 'l seu front!

¡Si, com de Na Elena lo fill, ell llegia
escrit en los núvols de guerra 'l seu mot,
lo crit entussiasta de «¡Santa Maria!»
lo crit que en tal dia feu moure l'estol!

Devant de las tendas, en l'ampla esplanada
que 'ls ginys ocuparen; lo gran enderroch
dels murs y las torres donant lliure entrada
per' molts en la vila; á mena de pont

reblit ja lo fosso; ja ferm lo passatge
per quants montats 'navan; apunt tot l'estol;
així 'l Rey En Jaume, per' dálshi coratge
sa veu ohir deixa, sentintla be tots:

—¡Via dins! ¡Ja assolirem d' entrarhi lo dia,
Barons, qui vinguéreu en nom del Senyor!—
Mes la host, com glassada, del lloch no 's movia,
los mes temeraris ni un pas fent llavors.

¡Oh angúnia! ¡Oh vergonya! ¡Oh horrible martiri!
¡Oh somnis de glória, que esboyra la por,
quant veu que no avansan per mes que se 'ls miri,
que 'l mur los hi signe, que 'ls cride pel nom!

Los ulls al cel gira. La fé que l' anima
es tanta y tan ferma, que abasta per tots;
que apar se li enlayre lo cor, que 's sublima,
y en pluja que 'l copsan badats altres cors.

Esta es sa pregária:—¡Oh Verge Maria!
Perqué 'l sacrifici del vostre Fill fos
colit en esta ylla, la guerra emprenia,
al mar me llansava, de Deu sols en nom.

¡Miréu quina honta rebrá ma persona;
y aquells qui 'm seguiren ab fé, quin dolor
si havem de tornánsen, jo sense corona,
ells sens la victória, sens temple aquí Vos!—

Banyat al finirla se troba d' un ayre
suáu, fresch, agradable, dels membres confort,
mes solta la llengua, ab l' ull fascinayre,
serena la testa, la veu com un tró.

Y aixís tres vegadas seguint la rastella
de tropas los crida:—¡Via dins, mos barons!
¿Qué feu? ¿Qué us atura? ¡La vila es molt bella!
¡En nom de Deu via! ¡Via dins! ¡Deu ho vol!

¡Derrera nosaltres hi há 'l mar! ¡Ja no 'ns queda
cap altra esperansa que 'l nostre valor!
¡Perdut es l' exércit que dupta ó 's refreda!
¡En nom de Deu, via! ¡Via dins! ¡Deu ho vol!—

Un fill de Barcino, mer portasenyera,
dels rengs se separa, y al mur se 'n va sol;
cinch mes lo segueixen: la torre primera
assaltan, y ell crida plantánthi 'l penó:

—¡Via dins, tot es nostre! ¡Via dins! ¡Via! ¡Via!—
y armats ja s' hi llansan cinchcents dels peons
al crit de «¡Sant Jordi!» de «¡Santa Maria!»
de «¡Santa Maria!» mes fort cada colp.

Eix crit fins enlayre apar que ressona:
apar que en los núvols s' hi brega de bó:
y 'l Rey, dant l' exemple, son poltro esparona,
ficantse en la vila seguit dels barons.

¡Mes no 'l primer era lo Rey, com se creya,
de entrarhi! Ja un altre lluytava ab valor.
Sa vesta era blanca: l' Alarb sols lo veya
com caure als de dintre los nostres be prou.

Y queyan sens rebre cap colp ni ferida
aquells qui sentiren d' En Jordi 'l bordó,
per dar testimoni de que, protegida
pel cel, avansava d' En Jaume la host.

DINTRE 'LS MURS

AFGAR

NÚVOLS negres del Africa venian
y lo cel del Islam arrancá en plor:
fluixas ab la humitat dels archs las cordas,
se donavan al diable 'ls tiradors.
La royna que regnava dins la vila
amagava ab son vel l' yllench estol,
y frech á frech ab ell quasi 's toparen
lluny de llurs cavallers los braus peons.
Era dels Serrahins tanta la espessa
que formavan un cércol, tots entorn,
y en ver tret de batalla, del vell Yahie
sens desrengarse ó desmallarse, joch
no podent doná' als brassos, ab prou feynas
espay pel fust de llansa trobant molts.
Per ajudá' als de peu cap á la mota
los cavallers llensárenshi á galop,
y 'ls cavalls que no queyan s' espantavan
ensopegant, y encabritantse molts.

Yahie, al bell mitj d' aquest bestuar de ferro
y carn, cridava:—¡No us dongau, Roddó!—
muntat en blanch cavall, de la embestida
ab sa llansa parant los primers colps;
fins que 's vegé obligat de reraculas
per un estret carrer á cedí' 'l lloch,
tant que N' Afgar per altre s' atansava
embestint als Cristians com un lleó.
Adalt d' un alminar á tall de torre
s' havia estat de guayta, 'l cervo d' or
cercant entre 'ls escuts, y l' elm de Blanca,
Sarara en son terrat pel seu cantó.
Al envirá á En Guerau baixat havia
d' aquella estreta escala de cargol
de tres en tres las gradas, com devalla
fent espiralls descaputxat falcó.
Duya cota de mallas, de sabina
l' escut, llansa de freixa, y un sabre tort,
y per montura un poltro de Dongola
obehint no mes d' antiga llengua als mots.
Avansava En Guerau ab sa maynada
y 'ls negres s' hi llensaren tots d' un colp
com serpassa que 'l gos desenverdissa
cayent d' un salt al pit del cassador.
Llansas, alfanchs y espasas se creuharen,
y mes d' un negre cap saltá en rodó
botant pel cim dels assaltants, ullantlos,

y las dents blancas reganyant furiós.
Cediren los Serrahins, y quant ja lliure
Afgar tingué 'l carrer, los esparons
clavant al animal, d' una branzida
s' obrí pas aplastant mes d' un peó.
Cubrintse ab son escut, que d' una panna
de suro era forrat, pará lo colp
En Guerau, aixís dihentli:—Negra fotxa,
ja que á tret vens, he d' escorxarte y tot.—
Fugí Afgar mal ferit, y de Sarara
passant devant, ab ull malagradós,
li digué la qui fou sols d' En Fatilla;
—¡Jo ta venjansa amí, mes á tu no!—

LA VIUDA DE FATILLA

Blanca al cap de sa gent, y rera d' ella
En Ramon Alamany y altres barons,
guanyava lo carrer en que Sarara
treya 'l muxarabí. Venjarse sols
pensant guaytava en ell, com sas companyas
en los llurs. Lo seu arch era bell, fort,
y ja enfletxat: sa corda no sentia

lo temps. Quant tingué á tret á Blanca, al coll
li disparà la fletxa:—Vola dreta,
ni baixa ni enlayrada; que la Mort
te duga ahont vull—dihent. Ensopegava
de Blanca lo cavall dintre d' un sot,
y la punta ¡ay! pera ella enmatzinada
ferí al vell Alamany ben prop del cor.
Blanca no la vehé, ni del seu pare
tingué esment. May enrera girá 'l coll.
N' Abdála, qui 'ls seguia, ab los fills d' Inca
reculli á N' Alamany, que portat fou
en cibiera de vims á la morada
neutral, no gayre lluny, de N' Alagó.

MATADEGOLLA

Cada carrer tenia una barrera
en la entrada, y una altra cada pont
del Ezequim, y en moltas una caixa
plena de pega y cera, á las que foch
hi calava l' Alarb al retirarse,
socarrimant al pas cavalls y homs.
Las coratjosas viudas, de sas casas

tiravan quant tenian: test de flors
hi hagué que d' un capell ne fou cimera
estabornint al cavaller: mahons,
códols, puhals, brasers, queyan com pluja
damunt dels assaltants. Aquesta fou
de la gran mortedat la vera causa;
y en las casas entrant los de la host,
cechs y á mata-degolla, tot s' ho enduyan,
violant donas y nenas, ubriachs, folls.

BERNAT DE SANTA EUGÉNIA

Del palau, del que n' eran estadantas
las netas del Rawi, y d' hont ni un roch
ni un dart volá, la porta estabellaren
los fills del Ter, que guiava ab son penó
Bernat de Santa Eugénia. Un pesant códol
li matá lo cavall, y á peu com tots
avansava ell, quant los vegé ficárshi
com á dins d' un corral famolenchs llops.
Escala amunt com ells, un crim teméntne,
s' enfilá. Ja esbotzavan un saló
hont hi havia las noyas indefensas
oferint sos collars y brassals d' or

pel seu honor tement, com de la esposa
de Mandoni, d' Azé totas en torn.
Destrenats duyan los cabells, y al veure
entrar la torrentada, un sol munyoch
la por ne feu com algas de Sargassa
entre duas corrents de gran maror.
—¡Pas! (cridava). ¡Brutals! ¡Brétols! ¡Indignes
de quant vos condoní! ¡Quant fervos homs
pensí, quant del servatge vos lliurava
d' ávols passions, en cambi esclaus vos trob!
Paladí d' eixas tendras criaturas
jo seré.—Y escudántlas ab son cos,
—Quí las hi toque ('ls diu) un fil de roba
¡Voto á Deu, la paga! ¿No n' hi ha prou
de Serrahins á qui matar encara
per' així entretenirse? D' assí 'l colps
s' óuhen que donan las pesantas massas
d' En Cruilles y de N' Hug, com lo ressó
de la campana grossa d' un gran temple
que estona fá que está tocant á morts.
Anem á aydarlos y á assaltar la Zuda:
d' Abu Yahie allí 's troban los tresors.—

LO CARRER DE SANT MIQUEL

Mes era 'l Rey qui pel carré' encalsava
de Sant Miquel, á trenca nou de coll,
al malastruch Valí, seguit d' En Nunyo,
d' En Centellas y N' Hug. Pels primers ponts
del Ezequim Blanca y Gueráu entravan
en tant que per aquells mes prop del Port
fugia molta gent á la esbarriada
de Portupí al portal, y d' allí als monts.
Al veure á correcuyta passá á N' Yahie
tambe 'l pánich entrá en los moradors
de la part de Llevant y á mils fugiren
pel Berlebet, abandonantho tot.
N' Aly al costat del vell Valí lluytava.
De la Almudayna al peu ab gent de brahó
Kherim s' havia quedat. Com doná á N' Yahie
la rodella d' Omar, portava sols
una adarga y 'l *Dami*. Lo Rey, al véurel,
creuhar la espasa no volgué ab qui fou
son hoste un dia, y li digué á En Centellas:
—Al teu acer d' encant y al teu valor
encomano lo véncel. Mes que sia

noble y lleal lo combat. Deixéulos sols
lluytar. Al vell Valí vos mon avoncle
fins á amarral seguiulo, en tant que jo
per aquesta altra via á la Almudayna
atacaré. ¡Sant Jordi, ajudaunós!—
En seguici del Xech anava En Nunyo,
quant en l' encreuhament d' un carreró
cremaren de quitrá una perolada,
preparada pe' En Gili, y 'l fum negrós
feu perdre als assaltants del Vell lo rastre
com fá ab sa tinta perseguit lo pop.

KHERIM

Kherim vehent avansar al qui al seu pare
ferí un jorn, de venjansa sentí 'l goig,
com lo confiat Centellas vanaglória
d' haverli 'l Rey cedit son justador.
Aquell combat fou d' un torneig la escena:
cap dels Cristians l' interrompé: 'ls peons
sobre 'ls Alarbs caygueren com llopada
que la fam y la neu ha tret del bosch.
Los de la Zuda, al veure com havian

abandonat cobarts al seu Senyor
aquells de qui 's refiava, 'ls hi tancaren
la porta; y 'l fugitiu quedava enclós
entre ella y los Cristians. A coltelladas
aquestos ne mataren trescents, prou.
Tant com topá d' Antar ab la dura arma,
que empunyava En Kherim, inútils colps
doná l' acer d' En Vilardell ferintne
sols lo cavall que s' enardia: al coll
del d' En Centellas ab l' alfanch li obria
tambe un gran tall Kherim. Mes ¡ay! llavors
amatent lo cristiá sota l' aixella
la espasa li clavá prop del pulmó.
La sanch tenyí las mallas y sens forsa
deixá caure lo bras ferit de mort.
Procurant estanyarli la ferida
en brassos d' uns Alarbs trasportat fou
á la casa d' En Gili. Abandonadas
trobant las altras, los cansats peons
d' En Nunyo ja al Valí no perseguian
entregántse al saqueig. Feu guardá' 'ls volts
de l' Almudayna á N'-Hug lo Rey, confiantne
que mes tart hi entraría; axí l' horror
evitant d' un assalt en lo qual víctimas
podrían 'ser fins los catius. Lo cor
quasi embafat de tanta sanch tenía.
—¡Oh crulla guerra (dihent)! ¡Mes justa fou!—

MALLORCA CRISTIANA

Com dos núvols negrenchs que, de encontradas
corrents seguint l' impuls,
prenyats de llamps, d' influhéncias oposadas,
y de la terra lluny,

l' un al altre tronant se descarregan,
d' alba fulmínea llum
las franjas fent brillar que s' esllanegan,
per serps de fochs batuts...

tal enlayre 'ls estols s' escometian;
y entre espiralls de fum,
á continuá' 'l combat, dels qui morian
pujava la ombra amunt.

Tempestas que la atmósfera netejan
las guerras han sigut,
sotrachs ab que 'ls castells que mes torrejan
han vist cáure 'ls seus murs.

Perçó en l' etern quadrant los anys son horas,
sols estiuhencas núus
los assalts, las batallas destructoras...
aviat lo sol rellú.

No havia d' aquell jorn, ab que finava
l' any, fet l' astre 'l seu curs,
y cristiana Mallorca s' retrobava
lo jou alarb romput.

LA CASA DE SOCÓS

Llanxa de salvament, que recullia
als náufrechs del combat de dos vaixells,
era l' alberch d' En Gili, y Bera, Lía
y Rahima per guiarla tres estels.

Angels de cáritat, ventant sas alas
umplian d' una flayre celestial
aquells llits de dolor, aquellas salas,
hont sa presa la Mort 'nava vetllant.

Las companyas de Bera las aydavan
ab Himara y Thamar, qui ab recament
sola en sa estáncia á Fátima deixavan,
pus Gili que hi vingués no permeté.

Pressentia que allí portat seria
algun ser d' ella aymat. Tendre plansó
al véure al arbre en terra 's moriria.
¡Feta á forts vents no estava aquella flor!

Damunt de pells, ó en terra en mots de palla,
ó en banchs, posts, ó coixins, los malferits
qui escaparen vivents de la batalla,
Cristians y Serrahins jeyan allí.

En Gili va rentant tota ferida,
aplicantli suáus bálsems, ferro ó foch,
brassos y camas envenant. L' un crida,
l' altre gemega, l' altre esclata en plors;

un Sard demana á crits *la acabadora*
perqué ab lo sufriment ja no pot mes;
pensa en sa mare l' un, en sa aymadora
l' altre, y altre en sos fills que orfes ja 'ls veu;

y un, qui al passal ferit per casa seva
morta á sa cara esposa vegé á dins,
al seu dolor posar no poguent treva
s' arranca los vendatges per morir.

D' un, en cambi, que adorm ab sa mirada
pera serrarli un bras En Gili, veu
Lia al esprit d' espectado', y, finada
la cura, entrar de nou al cos inert.

LAS ARRACADAS

La dallayre cruel de tanta feyna
ab la herba moltas flors també escapsá.
Abella que al picar hi deixa la eyna,
motxa Sarara y mal ferida entrá.

Com la planta, que en forma de sageta
las fullas te fora aygua, y en sa corrent
cabellera de náyade es desfeta,
aquella faç mostrava 'l llanguiment.

Rahima perdonant á sa raptora
carinyosa s' acosta vers son llit.
Per primera vegada veu que plora
aquell ull sech. Sarara diuli aixís:

—Cristiana, jo ab Fatilla vaig robarte
quasi al peu de Tarkuna fa dotze anys.
Eras molt nena encara, y despullarte
vaig de tots brassalets d' or y d' esmalt,

y arracadas me 'n fiu. De damisela
escrit hi tens en ellas lo teu nom.
La basca de la mort mos ulls entela.
Prénlas en recordansa: tevas son.—

En mitj de tants de dols sent certa joya
Rahima en sa familia ja pensant;
y á sas orellas, ab candor de noya,
desféntlashi al morir, las ha penjat.

MORT DE KHERIM

¡Mes ay, una alegria quant poch dura!
¿Per qué En Gili s' afecta així? ¿A quí han dut
afinat, ple de sanch que 'l desfigura?
Es En Kherim, ja ho diu son bell burnús.

Al xiscle de dolor, que sas esclavas
llansan al véurel, obra 'ls ulls Kherim,
y d' En Gili en despit, no volent trabas
á sa lléngua, á Rahima aixís li diu:

—Cap al lloch, ahont al áliga ensenyares
á volar, ma coloma, emprench lo vol.
En aquest tránzit greu no 'm desampares.
Bella Thamar, Himara del meu cor,

qui obras ha fet de terrenal memoria
si se 'n vá quedan ellas. Jo us amí
tant com ma pátria al menys, mes que ma glória,
y sols un trist recort llego al morir.

¡Cóm podréu sobreviure á tanta pena!
¡Ab qui nou cor ara en la vida entrau!
¡Dels qui érau cartingudas la cadena
vuy trossejada pe 'l destí ha quedat!

La vida es sols ¡ay! un penós romiatge
al través del dolor. Vas de gerrer
que ha de trencarse al fi... ¡Qui sens solatge
deixar sos testos perfumáts pogués!—

Sos bucles apartant rera la orella,
d' angelical amor radiants sos ulls,
presentant sa figura casta y bella
com á darrera imatge al moribunt,

senyantli 'l front Rahima, que s' hi clina,
lo bateja ab sas llágrimas y un bés.
Com un botó d' argent que 'l foch refina
brillar los ulls del héroe En Gili veu.

Havent tingut esment de sa ferida
en aquell acte 'l Rey al seu llit va:
y Kherim somrisent deixa la vida
contemplant á Loryma condolida,
y del Rey y d' En Gili entre las mans.

LAS TRES ESCLAVAS

Angels ó hurís que us l' emportau, las alas
bateu més apleret.
De las tres vegé 'l dol, y de deixálas
ab recansa 'l vol pren.

Y mentre 's va enlayrant, de sas despullas
mortals totas entorn,
com de corinti capitell las fullas
las doblega 'l dolor.

¡No 'l despertéu del somni en que entrava are
tórtoras del seu niu!
¡Ja us portará becada com lo pare
als engaviats petits!

—Al meu senyor me cargolí com tória
y al caure ¡ay! ha esvinsat
fins ma soca. ¡Aquí m' tens si cal que mória!
(diu sanglotant, Thamar).

¡Endútemen ab tu, que á la teva ombra
vuy péixer y dormir!
¡En vá 't cercan mos ulls, mon cor te nombra!
¿Per qué has tan tost partit?

¡Sola en la nit, allargaré mos brassos
y aprop no 't trobaré!
¡Del teu amor ja no cauré en los llassos
desfallida de plaher!

¡Closos son aquells ulls que m' encantavan,
y aquells llavis de foch!
¡A aquell coll hont mos brassos s' hi penjavan
s' hi ha repenjat la Mort!

¡Pot estruncàrs mon plant: mes que no plore
lo Senyor no ho pot fer!
¡Com sodómica poma que 'm devore
lo corch si no 't veig mes!

¡Esbargui vents terrals ma cabellera,
mas grácias vents del mar!
¡Féume lo llit, que 'l meu amor m' espera!
¡Vull esse' ab ell lladalt!—

¡No 'l desperteu del somni en que entrava are
tórtoras del seu niu!
¡Ja us portará becada com lo pare
als engaviats petits!

Himara en son dolor, per desfogarse,
llansant brassals y anells,
del vel y dels vestits vol despullarse,
y en desordre 'l cabell,

—¡Espéram! Sens tu (exclama) no vull viure.
Com en ton alhamí
vull de rivals, de gelosias lliure,
del teu amor gaudir.

Vull aná' al clot ab tu, y ab la sanch teva
mas venas barrejar.
Arranca d' aquest cor l' ánima meva
com de la veyna alfanch.

Que 't pertany com mon cos que s' ajuntava
en una forma al teu:
cadena que als teus passos sols dringava,
perla del teu cinyell.

¡Oássis del meu camí, sens tu sería
ara un desert lo mon,
un fret hivern. ¡Com guatlla 'm migraría!
Vull seguirte en ton vol.

Y 't seguiré jo sola. Tas esclavas
ho serán d' altri aquí.
Ta hurí del Paradís m' anomenavas
y vull sérhi ta hurí.—

Lo punyal d' En Kherim en sa cintura
rellú: ella lo pren,
y banyántlo en la sanch que li supura
se mata al demunt d' ell.

Rahima va á socórrela, mes ella
abrassada ab Kherim
sembla dirli:—Ara es meu: si eras mes bella
jo per ell sé morir.—

Axí en la Scítia la coral esclava
d' un monarca, en sa mort,
la funerária pira coronava.
¡Planyem sa trista sort!

—Tu mors pel teu Senyor, mentres jo 'l ploro
com un amich coral.
Lliure ja 'm veig, y la Almudayna anyoro
hont m' estimavan tant.

¿Quí de tan trista nova la beguda,
Fatima, 't podrá dur?
¿Com t' ho diré? ¡De ma ilusió perduda
confidenta eras tu!

Las de la pensa 'l vent se las emporta,
mes ¡ay! quant son del cor
com d' arbre corgelat la soca morta
pel llenyater es sols.

¡Que de la nostra Fé moria en brassos
m' ho ha dit son derré' esguart!
¿Per qué paras, oh amor, telas y llassos
si tens d' aviá' 'l reclam?

¡Jo del seu pit lo bategar seguia
com del nen al bressol
la mare 'ls moviments: lo que ell sentia
cap ho llegí com jo!

¡Com d' estroncada deu fugen depressa
las áus, així ab ell fan!
Mes jo ta frescó' 'n sento, y fins ta fressa,
soterrat manantial.

Vidre es per tu l' ánima meva. Mira:
badat está 'l cor meu.
De ta imatge es espill; per tu sospira,
per tu pregará á Deu.

Guiat per sa llum, de terras de Mahoma
vers Ell emprens lo vol.
Tal que una áu, sens deixarhi un bri de ploma,
de ta verdissa jo.—

Com creuhat qui, al tornar de Palestina,
penja devant l' altar
la llántia del Rey Moro, que il-lumina
lo temple parroquial,

Rahima, del amor en la victória,
al cel sempre 'ls ulls fits,
al Senyor pera 'l trono de sa glória
li oferia lo cor del seu Kherim.

MORT DE BLANCA

Mentrestant que Rahima 's desfogava
del sentiment d' aquell amor fatal,
un drama, que de prop mes li tocava,
descadenantse anava al seu costat.

Ab lo dragó del seu capell cimera,
y ab son mantell de grana, estava 'l Rey
aydant á En Gili á fer sortir sencera
la fletxa que á Alamany mal ferit te.

Coneixent la branilla, que es aquella
que enmatziná Sarara, diu:—Mortal
es la ferida si, á xuclarli d' ella
la sanch, cap ve á morirne resignat.—

Blanca y Guerau ho senten al entrarhi
pus han sabut que está Alamany ferit.
Gueráu plantat, á Blanca veu volarhi,
y á ell amorrarshi com infant al pit.

Devant de tant d' heroisme cap d' ells gosa
separarla, ni menys dirli un sol mot;
sobre 'l seu cap la filla las mans posa
del vell, com si 'n rebés benedicció.

N' Alamany obra 'ls ulls, y avergonyida
Blanca cluca los seus, baixa 'l capmall,
mentre En Gili neteja la ferida;
y apoyada en la espatlla d' En Guerau,

donant una má á En Jaume, acompanyada
es á una estáncia hont no hi ha entrat ningú.
Y al Rey:—Que d' Alamany sia ignorada
(diu) vos prech la mia mort. Deu ha volgut

que jo, ab la vida que 'n rebí, la seva
rescatés. So sa filla. Un cech desitj,
misteri trist de la existéncia meva,
m' ha fet lluytar, y un gran deber morir.

Propósit havia fet, si salva eixia,
de pendre 'l vel d' esposa del Senyor;
y, pus que en tot perill m' aydá Maria,
ab lo nom de María del Socós.—

Gili, arribant quant Blanca ja finava,
—Per ella (diu) lo tret s' enmatziná:
ahir vespre m' ho digué la qui 'l portava.
¡La fletxa del destí no vira may!—

LA EMPERATRIU

D' aquella ferida—lo vell s' ha salvat,
mes ¡ay! que 'n moria—sa filla no sap:
ni sap que la Pesta—á n' ell y á 'n Guerau
marcat los havia—fá temps ab sa má.
En una arracada—lo nom de *Violant*
hi duya Rahima,—y en l' altra *Alamany*.
Com si la empenyessen,—com ferro al iman,
del pare de Blanca—anava al capsal:
Guerau hi tornava,—y 's varen topar.
Lo que abdós sentiren,—lo que ell se suptá
tals noms al llegirne,—no mes Deu ho sap.
La filla perduda—trobá N' Alamany;
y quant ab recansa—de á l' altra deixar
sens tornarla á veure,—sens rébren l' esguart,
la Pesta va endúrsel—matantlo ab son baf,
eixí Blanca á rébrel—del cel al llindar,
vestida ab corona—y ab pali imperial,

com duya en la terra—quant ell la lliurá
de mort y d' infámia—per ella lluytant
allá en Alamanya—'sent Berenguer Quart.
¡Oh! eterna justicia!—¡Oh lley sens igual!
Duas joyas de pare—tingué 'l vell creuhat:
si la una en la terra—al cel la mes gran.

Mes tart un bell astre—brillá en son casal.
Barcino 'l venera,—y 'n guarda 'l cos sant.
Al peu de sa tomba—l' aní jo á evocar.
y axí ab veu interna—la monja 'm parlá:
—Ficcions hi ha que tenen—fons real. Inspirat
lo poeta copia—creguentse crear.—

ACORRALAT

Ditxós d' aquell qui, ans de la edat madura,
te marcada la hora de morir:
feble lo bras, feixuga la armadura,
no sent, ni del seu regne veu la fi!

A la ombra m' adormí d' una palmera,
y 'm desperti en las grapas d' un lleó.
Ma tenda ha destrossat, y sa clinera
tacada veig de sanch. ¿Estaré foll?—

Tancat en un corral axí 's planyia
Abu-Yahie, á Kherim no vehent venir.
De sa host quatre atzagayas sols tenia,
en son derrer combat, y al fiel Aly.

—Se que á ca 'l renegat acompanyáreu
á vostra filla Fátima: allí van,
creguts que 'ls tresors vostres hi portáreu,
saqueig á darhi 'ls vencedors embriachs.

Furetavan dels temples las riquesas,
mes los ávols ulemas, enemichs
del metje, han dit que caixas y arquimesas
de richs draps, d' or y joyas hi teniu;—

digué un entrant. Y lo Valí:—¡Ay d' ella!—
—¡No caurá en mans brutals la mia amor!—
exclama Aly, d' un bot dalt de la sella
clavant al *Fill del Vent* los esparons.

Passa 'ls carrers tot foguejant, y vola
del hort de casa En Gili al capdevall,
hont Fatima en sa estáncia, trista y sola,
ni gosa á la finestra tráure 'l cap.

No veu lo cel plomís, que una cortina
blava li amaga, cedassant la llum;
mes en sa melengia l' endevina,
y d' ays y plors óu lo remor confús.

Sols á la veu d' Aly s' arrisca á anarhi
duptant al acte; mes posantse ell dret
—Vina ab mi: tu aquí dins no pots estarhi
mes temps (li diu). La xurma se 'n hi ve

á barrejar la casa. ¿Sents sos passos?
Que te 'n lliure 'l teu pare m' ha manat.
Déixat anar: te copsarán mos brassos.
¡Tálem de nostre amor será 'l cavall!—

LO PUIG DE NA FÁTIMA

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Mitj desmayada en brassos
del seu amant, va Fátima
al camp carrers avall.
Foguejan á sos passos
las pedras mes llisquívolas
que leu toca 'l cavall.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

¡De morts en sa carrera
si 'n troban! Font de llágrimas
será aquest jorn boyrós.
De gent que 's desespera
los crits, y de las víctimas
dels viols, s' óuhen y 'ls plors.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Badats los místichs llavis,
ab la mirada térbola
s' inclinan los ferits,
la má encara en los glavis.
Del cos semblan despéndrese
per' batallá' 'ls esprits.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Fugíu, donas prenyadas;
criaturas, arrambáuvos;
que ve un cavall rebent.
Viudas desconsoladas,
abandonadas órfanas,
feu pas al *Fill del vent*.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Bassals de sanch en terra
llansan bravadas pútridas:
tacas de sanch per tot.
Del portal la desferra,
que tapa 'l pas, incólume
salta 'l cavall d' un bot.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

La empalissada presa
de flamas, fins las frévolas
herbas rosteix del camp.
Dona, al véurels, feresa
en llur volada rápida
passarla com un llamp.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Enrera 'ls arbres corren
fent giravolts diabólichs
y avant los llunyans monts.
Los xaragalls s' escorren
ab sa remor somnifera:
petan enlayre 'ls trons.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Mitj desmayada en brassos
del seu amant, va Fátima
camps á través avall.
Foguejan á sos passos
las pedras més llisquivolas
que leu toca 'l cavall.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

en desbocat galop.

Desde la nit aquella
en que seguint al Rey en son bell somni
comprengué Thora que l' Islam finava,
deixar son cau pensava;
y com un fidel cá, flayrant lo rastre
del seu senyor, vers Miramar partia,
seguint d' En Llull la estela esplendorosa.
En la falda d' un puig de Valldemosa,
que de Fátima 'l nom encara serva,
se trobava, al moment que á tota brida
lo cavall de N' Aly s' hi dirigia.
Creguent, al veure á n' ella desmayada,

en un criminal rapte,
lo magnétich poder de que dotarla
va Natura, concentra en sa mirada,
y plantantse al camí com una fita
al *Fill del vent* ja estrámpol encabrita.
Dels brassos d' Aly á Fátima
veu esmunyirse, y aydarla
á devallar un ángel fins á terra.
D' *¡Ay mares!* dona 'l crit, mentre ab la cárrega
d' Aly empeny al cavall cap á la serra.
Com si allá l' esperessen
los qui del Wadalit en la batalla
moriren aufegats, sobre Aly 's tiran,
al punt que passá' 'l miran
—¡Som tos venuts, la pátria venjadora!
(cridant) ¡Comte traydor, t' ha arrivat la hora!

¡Hop! ¡Hop! !Hop!

Com los lladruchs dels gossos
de la cassera aérea
y 'ls crits del cassador,
Aly va ohint á trossos
d' aquell camí ab veus hórridas
—¡Traydor! ¡Traydor! ¡Traydor!—

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Timbas y córrechs salta;
travessa com fantástica
visió per entre 'ls pins.
Tant prompte en la tossa alta
se 'l veu, com en vall llóbrega;
fora del bosch com dins.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

La salabró ja aspira
de las marinas auras.
Las rocas de la mar
com á fantasmas mira,
en son camí dressántseli
l' abim que 'l vol dragar.

¡Hop! ¡Hop! ¡Hop!

Que l' ha dragat d' un glop.

De Jesucrist esposa,
pochs anys va plorar Fátima
sa mort. La d' En Kherim
pel mateix mur reclosa
Rahima, evaporántse
com cámfora aquells llirs.

Desparelladas tórtoras
que al ráfech soplujayre
dormiu dels monastirs:
¡quí us pogués veure en somnis
com parrupáu enlayre
y 'ls besoteigs ohir!

SAQUEIG

Guiada pe'ls ulemas, la barreja
d' aventurers, cap á ca 'n Gili anava,
ignorants de que en ella s' hi acullian,
com á sagrat, ferits d' abdúas rassas.
Eixia d' ella 'l Rey, quant á la vora
se tupá ab la rierada. Se malfiava
ja de temps de calcuns, y entre la púrria
de la host al véurels, comprengué á qué anavan.
—¿Sou creuhats ó bandits? ¿A qué ve corre
carrers coltell en má? ¿No es nostra Palma?
¿Qué cercau per assí?—'L tresor d' En Yahie,
(respongué un genovés) que en eixa casa
diuhen que está guardat.—Ments per la gola,
vil moro blanch y 'ls qui á la xurma exaltan.

No arquimesas, los llits hi ha de las victimas
d' aquest jorn. ¿No us ho diuhen flamejantas
las banderas rivals? Per penetrarhi
pe'l meu damunt heu de passar ¡canalla!—
Nunyo Gueráu y altres barons eixiren
á sa veu, y la turba reculava
arrastrant als ulemas (fent de cordas
los vels dels seus turbants) cap á la platja.
Sols se 'n quedaren dos d' aquella mota
fills de Tortosa, y al Rey en breus paráulas
oferiren lliurarli al vensut Yahie
si en preu dos mil besants los hi donava.
—¡Molt demanáu d' aixaus tenint la vila!
Ab ella la Ylla es nostra. Tart ó suhara
ell caurá en nostras mans. En recompensa,
pera que sa persona respetada
sia, 'n donaré mil. Anémhi, Nunyo
y Ladró, á consolarlo en sa desgrácia.—
Minerva á Aquiles aturá en sa ira:
¿cóm ell, de cor tan noble y de tan alta
fé, repel-lir la inspiració podia
del guia y 'l ángel bó, de Jordi y Eulária?

LO REY VENCEDOR

Vas á la Posta, oh Sol: mes vindrá la hora
y brillarás de nou sobre ma vila!
¡No aixís per' ella l' astre del Islam!
¡Qui m' ho havia de dir que per' mi fora
tomba 'l mar d' infortunis; ma tranquila
ylla presa d' aquells que mes odiam!

¡Al Afranch, á remolch de sas galeras,
te s' enduria 'l Rey, oh cobejada
Mallorca, si pogués! ¡Fatal moment
fou aquell en que atendre á sas primeras
reclamacions neguim! ¡Mal inspirada
resposta! ¡Vils consells! ¡Encegament!

Tu has resguardat mon cos, santa rodella
d' Omar. Tu, noble fulla, en la gran lluyta
has probat be 'l teu tremp. Mes ¿per qué al fi,
si haviam d' emigrar com la orenella,
d' abandonar lo níu á corre-cuyta,
perqué en l' hivern dels anys tinch de partí'?

Kherim haurá venut cara sa vida.
Jo he sentit que 'm tocava sa má freda,
y al seu espectre he vist com un llampech.
¿Qué será de ma Fátima? ¡Que 'm crida
me sembla 'l tendre fill que encara 'm queda!
¡No arranques la eura, Aláh, d' est arbre sech!—

Aixís ab ell mateix, cap cot, parlava
Abu-Yahie sentat sobre una estora;
y, ab sos ulls lo corral que 'l va acullir
esbrinant, sa morada recordava,
y aquella suáu catifa de Bassora
que ni 'l remor dels passos deixava ohir.

Ab la misera estáncia contrast feya
son blanch mantell, sa rica sobrecota
de xamellot obrat en son tiraz.
Sols per quatre fidels guardat se veya
d' atzagayas armats, resolts á tota
resisténcia, y á morir en derrer cas.

S' ohiren dos cavalls, y peu en terra
posant lo Rey y En Nunyo, de loriga
armats y tret l' acer, vers lo Valí
avansaren. Duya ell gonió de guerra
sota 'l blanch guardacós, mes que era amiga
la entrevista en los ulls d' abdós llegí.

Al tenirlos devant, ell s' aixecava
clinant lo cap humil. Ab lo respecte
que imposa trista sort, de truiximan
fent un dels Tortosins, aixís li entrava
lo Rey:—No tingáu por. A mi subjecte
vostra vida salváu. Fortuna gran

será per Vos no havéus deixat confondre
ab la gran res d' Alarbs. Si, de la ira
portat, vaig fer un dia un jurament,
vuy, devant de eixa neu que no pot fondre
lo sol de cap estiu, mon cor s' inspira
de mes cristiá y mes tendre sentiment.

Per concórdia ab los nobles celebrada,
los castells y 'ls alcássars que us pertanyen,
conquerida Mallorca, 'm tocarán.
Triéu desd' ara entre ells vostra morada
fora ciutat, y allá que us acompanyen
de vostre harem las qui restáhi voldrán.

Las qui no, serán lliures. Las cadenas
dels catius vinch á rompre, y, no imposántla,
á que assí arrele de Jesús la fé.
Diu que teniu d' escláus las quadras plenas
de la Almudayna: evitaréu lluyrantla
del assalt los horrors, molts crims pot 'sé'.—

—Prenéu aquest sagell, y en companyia
del meu discret Hajeb anéu vers ella,
y quants hi ha dins s' entregarán á Vos.—
—Per 'ser tractat, com cal á jerarquia
vostra, seguiu á En Nunyo. La rodella
y l' alfanch sols donéume: 'ls vulls per Nos.—

Vehéntlos venir, de dalt de la muralla,
un centinella, en llèngua serrahina
parla al Hajeb, qui ensenya lo sagell.
Devant de la ordre aquella tothom calla,
en tant que 'l Rey en son cervell maquina
com defendrá dels seus lo que ja es d' ell.

Confia lo portal á sa maynada,
y nombra á Frá Miquel y al altre frare
guardians de la Almudayna y del tresor.
En fermansa 'ls de dins de que acatada
será sa voluntat, al fill, que encare
queda al Valí, han lliurat al vencedor.

En sos brassos lo Rey lo pren y 'l besa,
féntlo conduhí' al seu pare qui l' anyora,
tant que ell espera al redimits catius.
D' aquests es gran la joya y la sospresa
al véurers lliures, com d' aquell, qui 'ls plora
per morts, tal volta, al retrobarlos vius.

Per' besarli las mans tots s' aflotonan
al voltant del cavall, que s' esparvera
pels clams, drinch de cadenas y camals
que portan: de que 'l prempsan ni s' adonan,
y en tots los ulls, de l' ánima la espiera,
s' hi veu la gratitut de llibertáls.

Son cavall no 's pot moure, ni acostarshi
deixa la gent als Bisbes, fins que ab alta
veu diu Palou al Rey:—Hora es, Senyor,
de benehir un temple, hont vuy cantarshi
puga 'l *Tedeum:* qui al ver Deu no exalta
no veu florir de la victória 'l llor.—

Y 'l Rey:—No son las nostras mans, tacadas
ab sanch d' altres fills seus, las qui enviá' al Pare
deuhen núvols d' encens per regraciál.
Lo plor dels redimits es mil vegadas
mes grat á Deu, y aquests sanglots son are
l' himne mes sant, mes tendre y mes coral.—

EPILECH

LA VERGE DE LA MERCÉ

Lo sol, que del carnatge en las escenas
no 's deixá veure, á la hora de colgarse
(com si ab sos raigs à fondre las cadenas
ajudarli volgués) brillá esplendent.
Dels gladiadors la lluyta terminada,
se plegava 'l velari de boyrina,
y dormia la fera ressaciada
fins á sentir de fam altre torment.

Ja las onas de llum que, repel-lidas
pel polsím de la atmósfera, blavejan
la simulada cúpula, esmortuhidas
deixant constelacions d' astres vehins,
empesas per onadas mes potentas
à las regions del éter se 'n pujavan,
y era porprat lo cel, las ayguas ruhentas,
com arborats los boscos ponentins.

Tot aixecántse la ombra vespertina,
enfosquint l' ayre som, deixava veure
las altas moltonadas, y Cyprina
feya al pastor l' ullet ans d' entrá' al mar.
Axí, encalmadas de passions las onas,
que nostra sengle atmósfera sensible
troblan, velántnos lo alt, en las pregonas
regions un bell estel veyem brillar.

Tal que ab coronas de boreals auroras
nostre planeta pels seus pols s' esbrava,
flámulas voleyants, radiants, sonoras,
cambiant de llum, de forma y de color;
son pol espiritual era en tal diada
la ciutat, y esperits vers ella afluhian,
ab turbant de brillants deixant cofada
á la Sultana d' aygua, á la Ylla d' or.

Anells empalmadors de la cadena
de que som part, sens que cap ser may puga
sébre hont penjada está; formats á mena
dels que desprenen sols y astres naixents;
que en mons espirituals la simpatia
un temps ha de congriar; escala inmensa
de Jacob entre 'ls astres se perdia,
quant mes amunt los archs mes esplendents.

Ran del nostre abrich d' ayre, passar veyan,
entre ells, de mons desfets la escampadissa,
que sol la Terra atráure, dels que 'n feyan
ídols los primers homs; y ab perlat brill
al símbol del Islam, que en sa pregária,
com si 'l seu mirab fossem, se 'ns encara,
la reyna de la nit, la solitária
lluna, d' enamorats faduch espill.

¡Ruhina del espay! ¡Que deu 'ser trista
en tu la vida, sens colors, sens ayre,
sens un cant, una font, y sens la flayre
d' una flor, sens los passos d' un viandant!
¿Es que 'ls mars s' han buydat en tas esquerdas
grabante de volcans al rebombori?
¿que l' ayre t' has xuclat? Si cal que mori
tot astre ¡quin mirall tenim devant!

Com peixos dintre 'l mar, corre als cometas
veyan en nombre immens ab llampants róssechs;
una xarxa de llum, sols y planetas
parántloshi per' ferlos presoners;
y en esbarts, á tall d' aus emigradoras,
deixant tal volta al niu petits que piulan,
á cumplir llurs missions reveladoras
d' un mon al altre, als célichs missatgers.

Pom de flors del jardí de las estrellas
nostre sistema astral; la gran aroma
del sol al mitj, voltántla ab llurs poncellas
las altras que han brotat dels seus plansons;
ab la llum zodiacal per sengle flayre
d' un pom al altre pom imperceptible,
fent en tant vast espay de capa d' ayre
l' éter, viarany de forsas, bany dels mons;

se 'l veya tot crusat de papallonas,
lo pólen fecundant duhent en sas alas,
destrenant sas angélicas coronas
per ferne altra mes bella al retornar;
y, com polsim, d' una á altra nubolosa
passar volant las células primeras;
y en calma may eixa buydor grandiosa,
d' átomos consemblants infinit mar.

¿Quiscun sa trajectória hi te marcada
al igual que tot astre? ¿Sou vosaltres,
los mes leus, la matéria organisada
de las formas vivents del esperit?
Si á dret fil pot se' etern lo vol que emprenga,
¡quant mes si en dos sentits se pot extendre,
sens que á Tu que 'ns comprens may te comprenga,
en Forsa, Espay y Temps sol Infinit!

¡Oh manantial de la Energia pura!
¿Podré abeurármhi del saber en alas?
¿Al menys podrá tota humanal criatura,
sentirte incomprensible, Criador?
¿La Ciéncia es fil de llum, ó hi há altra escala
que porta fins á Tu? Si ni la ira,
si ni 'l dupte, ni 'l mal, pogué trencála
¡quant mes ferma será la del Amor!

Per aquesta en tal dia devallava
del seu auri paláu la *Nostra Dona*
dels cavallers cristians, y tant brillava
com sa mirada lo seu front de neu;
y blanchs semblavan sos cabells y cellas,
forrat de blau de mar lo mantell duya,
y una creu sobre 'l pit; llampa d' estrellas
volants deixava en rastre rera seu.

Com al pas d' una reyna, aquí ressona
l' himne patri, á sa vista, en la estrellada
cada sol, cada mon, sa nota dona,
l' éter en sa carrera fent brunzir.
Y dels concerts dels astres la armonia
portan feixos de llum. ¡Si tramessora
ja aquí es de nostra veu, tal volta ho sia
en l' espay de la pensa y del sentir!

¿Cóm podria enlayrarse ma pregária,
cóm rebre vostra inspiració, oh excelsos
sers, qui haveu aquesta ylla solitária
deixat per navegá' en lo gran estol,
si 'l sentiment, que fá á l' ánima meva
vibrar, del éter no 'n mogués las onas?
¿si ran d' ellas, ma pensa, quant s' eleva
com la gavina, no emprengués lo vol?

Per' véurela passar, per' saludarla,
pera ferli corteig, allí acudian
tots aquells als qui es dat lo contemplarla:
los soldats del dever; los de pur cor;
los qui encarnats lluytaren y patiren,
martres de veritats ditas ans d' hora;
y 'ls qui volen la ardéncia, ab que sentiren
lo terrenal, emplear per altre amor.

Los qui magos en Pérsia, en Gália druhidas,
sacerdots en Egipte, dels helénichs
misteris hierofants, castas instruhidas
en la India... als homens van parlar de Deu;
los inspirats profetas, qui servaren
la juheva fé en las divinals promesas,
y 'ls qui circhs y patíbuls afrontaren
predicant l' Evangeli de la Creu.

Los pilots de las náus, en que embarcadas
anavan gents y tribus; los qui, al áura
que atravessá floridas margenadas
semblants, flayre vingueren á espandir;
los qui per sa elevada intel-ligéncia
sorprengueren las lleys de la matéria,
y aquells d' alta moral, quina existéncia,
vehent al crim triomfant, fou greu sufrir.

Los qui del Cel esquinsarán un dia
lo vel que antigas creéncias hi estengueren,
com atuhí Inferns del Dant la Geologia,
y 's dirán llochs de purgatori 'ls mons;
los qui en l' Africa ardenta y misteriosa
penetrarán, y en mars sempre glassadas;
los somniadors de pau, de generosa
fraternitat de rassas y nacions.

A voltas acoplats com duas alas
d' un ángel, ja formant garlandas bellas;
ja del espectre desplegant las galas
al llansarse als seus peus en desfet ram;
ja com petits alcions del niu que sura,
sentint la mare, enviantli cants de glória;
ja replens d' una mel celeste y pura
rera llur Reyna brunzidora aixam;

Ja com volcans buydántse en rius de lava
los uns, y altres pujant com mar butida,
mentre 'l trángul del éter anunciava
la devallada d' un Esprit de llum:
dintre d' aquell gran Niágara de notas,
que 'l sentiment transforma en armonia,
axís de tots se feu sentir Maria,
axís d' Amor s' esportellá 'l gran flum:

—Reyna d' aquest torneig, en que per glória
del meu Fill has pres part, jo te corono,
alt paladí, ab lo ram de la victória,
y tant pel teu valor com per ta fé.
De la estela de llum que 'l Just deixava,
que 'ls tormentosos segles no apagaren,
tu lo rastre has seguit. Com ara 't guiava,
fes que te guie en ton regnat tambe.

No han travessat los alirets de guerra
la broma baixa en que viviu encare,
mentres que ha ressonat desde la Terra
lo cant dels deslliurats per tot l' espay.
Per llur completa redempció trevallan
los mons, que 's comunican y 's comprenen;
y als qui á empényer als pobres hi devallan
la ajuda del Senyor no 'ls manca may.

Dels esclaus de la forsa encara dura
l' oprobi assi. Tu 'n sents prou la injusticia.
Lo que ara en somni veus, en visió pura
rebrás pera planter de redemptors.
Mes ¡ay! veig á altres fills qui las cadenas
durán molt temps: als emmallats al vici,
als per miséria aclaparats y penas,
y als tancats d' ignoráncia en las foscors.

Aquí están preparats, ab sant heroisme,
pel escarni y martiri 'ls qui á tals obras
consagrarán la vida. Lo baptisme
de la persecució tambe rebrán.
Per' guarir la congrena de la pensa
duhen la Veritat, l' Amor per bálsem,
per la dels cossos Caritat intensa,
y, ab la Esperansa, oreig vivificant.

No en bressol d' or las maternals besadas
rebrán los mes. Lo vial del sacrifici
es lo que va á las eternals moradas,
no 'l de plahers, de glórias y oripells.
Dona caprodos l' enlayrarse massa.
Saben que 'l viatge es llarch, y no s' arrelan
en oássis tan petit: núvol que passa
al benfactor ruixim, aixís son ells.

Com la pedra hydrofana, clara y pura
dintre del áygua y térbola defora,
los vela de la carn la vestidura,
y 'ls desconeix la Terra mentre 'ls há.
Mes si la obra es de Deu, sobre las ruhinas
dels Palaus, Zudas, Temples, Seus é Imperis,
aclarint neulas, ombras y misteris,
la nova llum que hi dugan brillará.—

ENDRESSA

SOLDAT de ta creuhada,—ornada ab flors ma lira,
oh invicte Rey En Jaume,—jo m' embarquí en ta nau.
¡Ara, de dol vestida,—no canta, que sospira
per ta ensopida pátria,—per lo teu poble esclau!

Si al menys, com las ratjadas—de llum, ab que fulgura
la colossal estátua—del port novayorkí,
brillar mos cants poguessen—en gir de ta figura,
farell de Catalunya—per' ferla deixondí';

si al bull de las ideas,—al himne que ja entonan
los cels, onada armónica—pogués unir ma veu;
si de las neus tupidas,—que 'ls nostres monts coronan,
al sol de la tua glória—brollés mes fresca deu;

dels boscos de la pátria—la forta rebrotada
veuriam, y sas planas—encara reverdir.
Las guerras son tempestas—y llamps; mes sanejada,
la atmósfera, en la terra—hi queda un bon tempir.

Ditxós qui puga en ella—novas llevors sembrarhi
ab que pastar la ofrena—de santas comunions;
que á la Ira y á la Enveja—no hi deixe espigolarhi,
y ab bálsem la etzavara—remplasse en las partions.

¡Mes ¡ay! trigará encara—lo nostre tros á veurho!
Tot just en sas entranyas—sembrat hi há un que altre grá.
¡Benhajas, amor patri,—que 'm deixas entreveurho!
¡Benhajas, poesía,—que 'm raptas més enllá!

Com apoyántse en l' arpa—de la filial Malvina
Ossian, ab tu per guia,—lluny transportám deixí.
D' un sublim espectacle—m' alsares la cortina,
y trobím per' cantarlo—aclaparat, mesquí.

Notas no hi há en cap lira,—ni tons en cap paleta,
ni mots en cap idioma—ni en gargamella veu,
pera donárne idea,—y al trassumptarlo 'l poeta
indiferents sols troba,—y escarni y fins menyspreu.

Perçó, en ma payral llengua,—trenant de nostras bellas
llegendas la corona,—pera 'ls qui no ixen fora
may de la creu del terme—en petit rall cantí.
Las poéticas ideas,—las veritats novellas,
que 'l cor y la pensa obran,—son grana voladora.
Mal vent vol ferlas perdre—y arreu las fa florí'.

FI DEL POEMA

NOTAS

LA JUHEVA

Pág. 5.—A mena de termitas llaboravan
grans carenas de fanch...

Los nius de termitas ó formigas blancas del Africa, en llengua arábiga *arda,* son trevallats malla á malla com un tricot, ab boletas com un cap d' agulla, d' argila humida y tenen tal resisténcia que poden sostenir lo pes d' un bou.

Pág. 6.—¡Cóm s' ha tornat lo Cid de las batallas!

Cid es la pronunciació vulgar de la paraula Seiyid (xech, Senyor). En temps dels Almohats se donava aquest títol als prínceps de la família reyal descendents d' Abdelmumen.

Pág. 6.—com cervo apesantat ma jovenesa...

Plini cita l' antagonisme entre 'l cervo y las serps: lo cervo diu que resisteix lo verí d' aquellas y ab sas banyas (pedra escorsonera) dona 'l remey pera guarir al home de sas picadas. La serp es en la imaginació popular lo medi que emplea 'l cervo pera rejovenirse, y d' aquí la set que li fa cercar las fonts. Ve-

rament lo menjar serps dona una set que abrusa. Alguns operaris meus, havent-ne mort una de molt grossa en mon camp, se la menjaren, y durant la nit en la fábrica no feren mes que beure áygua á raig fet.

Pág. 6.—Si está escrit... transformada en aureola
veuré ma barba y mon cabell de gebre.

Moltas de las ideas que segueixen en aquest soliloqui son senténcias del Koran ú opinions dels doctors del Islam. (Koran, cap. II, ver. 187; cap. II, ver. 245; cap. VIII, ver. 63; cap. IX, ver. 36; cap. IX, ver. 124; cap. XXII, ver. 37.)

Pág. 7.—Sagetia:—embarcació.

Pág. 11.—d' En Gili d' Alagó l' encant rebia...

Aquest es un dels personatges mes misteriosos d' aquesta épica história. ¿Cóm se trobá en Mallorca, y en condició de renegat, ab lo nom de Mahomet? Lluny de mi suposarlo, com diu lo Sr. Quadrado, portat al Islamisme per crims y venjansas: sos tractes ab Pere Corneyl mostran á las claras que conservava amistat ab los nobles de sa terra; y la mort d' un dels seus parents al costat del Rey en la batalla de Muret, indicava que no pertanyia sa família als perseguidors dels Albigesos, sinó als qui havian abrassat á mes ó menys entussiasme la causa del Comte de Tolosa. Las profertas que fa en nom del Valí deixan veure en ell, mes que al enemich de la pátria, un cor generós y noble que desitja la pau entre reyalmes vehins, com lo mateix Rey la havia acceptada de Valéncia, y era comú entre 'ls Princeps cristians y 'ls serrahins de nostra península.

En proba que 'l Rey estimá sa actitut com á mitjanser entre ell y 'l Xech Abu-Yahie, que apareix en lo repartiment com un dels barons mes afavorits, lo qual motivá 'l saqueig de sa casa pel poble fanátich y per certs cavallers que no apreciavan com lo jove monarca tot lo valor dels seus serveys.

¿Havia sufert tal volta persecució per sas ideas relligiosas? ¿Tenia calcom de sa rassa que sens ferlo retrogradar al judaísme 'l decantés cap al lliure pensament? Perqué segons diu D. Manuel Fernández y González (*Revista de España,* núm. 406): «Aparte de otros muchos apellidos españoles que, señalados por el *Tizón de la Nobleza* y el *Libro verde de Aragón*, constan entre los descen-

dientes de judíos, basta hojear las bibliografías para hallar usados por los israelitas de la peninsula ibérica los siguientes, que aun subsisten entre nosotros. Alagón, Balmes, Bonfils, Cavallería, Carballo, etc.»

¿En va ésser un amor la causa? Aquest mateix misteri de sa existéncia m' ha donat á crear lo tipo del Albigés, del savi alquimiayre, metje, filosoph y astrólech, que ab son viatge á Orient m' ha permés no sols parlar de la cultura árabe, sinó que també fer baix aquest punt de vista un estudi del segle XIII, tan verídich, encara que oposat, com lo que fa 'l Comte de Montalembert en lo prólech de sa história de Santa Isabel.

Pág. 11.—que papallons del cel cercan sa flama,

(Blanqui.—Estudi sobre 'ls cometas).

Pág. 12.—Tal volta, com lo vent, eix du en sas alas
de la vida las géneras primeras...

Molts naturalistas, no considerant satisfactória pera ells la idea de la generació espontánea, han suposat que 'ls organismes se troban en altres astres. D' aixó es nada la hipótesis cosmozóica, que suposa la emigració é inmigració de las células, base dels dits organismes. Los eminents físichs Ricther, Helmholtz y Thompson creuhen que la circulació intersiderea la estableixen los aereolits, las estrellas volants y las cúas dels cometas, fent cada astre, *ja format*, emissió de partículas de sa sengle atmósfera, així com en estat d' *astre naixent* desprenía anells.

Pág. 13.—¿No 'l veus, com atxa encesa, espurnejanta
en la boca del *Cá*, que en lo cel mora?

La constelació del *Cá*, en sentit figurat de la visió que tingué la mare de Sant Domingo de Guzman, estant en prenys d' ell, creyentse portar en sas entranyas un cá ab una atxa encesa.

La Inquisició s' introduhí en Espanya en 1232.

Pág. 14.—duas brancas d' alóes y d' amyris...

L' alóes brosta molt abundant en Orient, qual fusta es l' ingredient principal dels boscalls artificials que 'ls Xinos é Indis creman en llurs temples.

L' amyris de las montanyas de Galaad, tota vora del Jordá, servia pera extraure 'l bálsem de Judea. Avuy n' hi ha tan pochs, que 's reserva sa cullita pera las necessitats del harem de Constantinopla.

Pág. 14.—ja 'n troban á un d' extés.

No era castigat l' homicidi d' un Hebreu. Molts Hebreus se refugiaren en Aragó y en l' Afranch desde la persecució dels Almohats. En lo segle XIII fou la época de la consideració de llur rassa, ben conquistada per lo talent y habilitat ab que 's distingian en la adquisició de llurs riquesas y en la experta direcció de las rendas dels monarcas, aixís com per llur destresa en las arts y en la indústria. Piferrer descriu admirablement la matansa del Call en Barcelona. En Girona, en 1278, lo bisbe Pere de Castellnou excitá, ó al menys ne permeté una altra en que la Juderia fou apedregada y assaltada, y profanats los sepulcres. En Catalunya tenian aljamas en Lleyda, Girona, Barcelona, Vilafranca, Balaguer, Besalú, Castelló, Santa Coloma, Caldas de Mombuy, Tortosa, Manresa y Espluga de Francolí.

Pág. 16.—á una terra germana
per Roma á altres venuda...

Lo Papa concedí als creuhats de Simó de Montfort totas las terras que prenguessen als Albigesos.

Pág. 16.—En Blay, mon prop parent...

Blay d' Alagó fou un dels qui moriren en la batalla de Muret al costat del Rey En Pere.

Pág. 17.—Jo no sé creure
ni en baptisme d' infants...

Pere 'l Venerable reduheix á cinch los errors dels Albigesos. Negan lo baptisme dels infants, la eficácia de la Eucaristia, son iconoclastas y enemichs de la creu, y condempnan los sufragis pels morts. Com los antichs gnóstichs, reconeixian graus en la iniciació. (Menéndez Pelayo.—*Historia de los Heterodoxos españoles.)*

Pág. 17.—als cants de *la Sirena* que 'l cap treya
fentme 'l sort...

Mestre Jordan, frare dominich, fou anomenat *la Sirena* pels del seu temps: morí en París en 1236, y fou mestre d' Albert lo Gran, y aquest de Sant Tomás d' Aquino y de Sant Bonaventura, qui anomena á la Escola de París la mare de las Académias, y la font de las grans áyguas de la intelligéncia. Albert entrá en 1222 en la ordre dels dominichs: ensenyá filosofia comentant á Aristóteles. Sa erudició extraordinária tenia per fonament las obras arábigas y dels rabins. Ab ell comensaren las teorias subtils de la matéria y de la forma, de la esséncia y del ser. La química li deu l' análisis del cinabri, la determinació de las propietats del sofre, la preparació de la potasa cáustica y del ayguafort. Participá de las, tal volta no tan erradas, teorias sobre la Alquímia, estudiant la transmutació dels metalls é iniciantse en los secrets de las ciéncias mágicas.

Sant Tomás d' Aquino feu trossos una testa parlant que aquell tenia en son estudi.

Pág. 18.—en respirá' aquella aura tan prenyada
d' independenta y gran filosofia.

En aquest temps (diu Guillem lo Bretó, historiayre de Felip August), l' estudi de las lletras floria en la ciutat de París, y no 's troba en los antichs que ni en Grécia ni en Egipte hi hagués hagut tan gran nombre d' estudiants. Felip lo docte, capellá de Bona Esperansa, diu tambe d' ella: «¡Ditxosa ciutat hont los sants volums son fullejats ab tant zel, hont es tanta la passió de llegir, tan profonda la ciéncia de las Escripturas, que se la podria anomenar *la Cariath-Sepher* (*la ciutat de las lletras.*)»

Pág. 18.—entrí en lo Paraclet.

Capella hont estigueren enterrats Abelard y Heloïsa ans d' ésser trasladats al cementiri del Pare Lachaise. Los Albigesos invocavan sempre al *Paraclet.*

Pág. 19.—sota 'l seu blanch ketuet sas castas pomas.

Lo ketuet era el *keton* dels grechs: una camisa de dormir y vesta de matí.

Pág. 22.—...No á las palpentas
com Bernat á la Fé prengáu per guia.
Creyéu quant comprengáu, y faréu via.

«Quant un cerca un objecte en un departament escur, si pren un atxa y 's mira per tots cantons se 'l troba. Si 's cerca á las palpentas se gastan en va las forsas y no 's troba res.» Resumen dels principis de Tchouki.—(*Journal assiatique,* Janer de 1881.)

Abelard sostenia que sols debia créurers lo que s' havia comprés avans, y Sant Bernat que s' havia avans de creure y compendre desprès. Fou lo primer pensador del segle XII y precursor del lliurepensament. (Menéndez Pelayo: *Heterodoxos españoles.)*

Mes sens pretendre esmenar la plana al docte catedrátich, devem fer constar que igual importáncia que Abelard te com á precursor del lliurepensament l' espanyol Maimonides, anomenat lo segon Moisés, l' áliga de la Sinagoga, qui, desafiant y passant per sobre tota preocupació, s' atreví á parlar ab respecte del carácter y de la moral de Jesús.

La heretgia d' Abelard era sobre la Trinitat; confonia las tres personas en una sola.

Pág, 23.—Y á Itália aní. La escola de Salerno
per sos vers aforismes guaridora...

Era de gran anomenada desde 'l segle XI la escola de Salerno, quals aforismes higiénichs s' han perpetuat fins á nosaltres.

Pág. 23.—com d' En Figueyra
lo cohent sirventés que fuetejava
als qui matan en nom del Qui es la vida.

Guillem de Figueyra, trovador provensal, fill de Tolosa. Las calamitats que sufrí sa ciutat per la guerra dels Albigesos excitaren sa indignació contra Roma, de la qui 'n deya que portava als orbs al precipici, que sembrava la turbació y la guerra en lo mon, que absolvia 'ls pecats á pes de plata, que devorava als Cristians com béstia rabiosa, ab ayres d' anyell... etc. S' havia retirat á Lombardia.

Pág. 23.—De Joaquim de Flora
y del bratlat Arnau de Brésquia...

Joaquim de Flora, monjo napolitá, partidari d' Orígenes. No vehent en los llibres sants mes que alegorias y símbols, anunciava que al acabament dels segles tots los vels que 'ns amagan encara 'l verdader sentit de las cosas, caurán, y que l' esperit humá 's trobará en plena possessió de la veritat. Es sens dupte l' Evangeli etern del que se 'n deya l' Apostol y que Orígenes admetia. Morí en 1202.

Arnau de Brésquia fou deixeble d' Abelard y combaté 'ls vicis dels clergues y l' abús que feyan de llurs riquesas. Predicava que no devian tenir propietats.

Pág. 25.—...No ets tu, ma aymada
carn de ma carn ni óssos de mos óssos....

Lo mito del androginisme, ó sia la teoria de que l' home y la dona son incomplets, buscantse l' un al altre (com diu encara nostre poble, *sa mitja taronja*), ve dels temps mes primitius, que servavan los Juheus ab la creació d' Adam y Eva, y 'ls Grechs ab la del home y la dona procedents del primer androgi. La idea juheva suposa supremacia en l' home y obediéncia en la dona; y la creació helénica igualtats de drets entre 'ls esposos. Los sansimonians concedeixen á aquest derrer un valor social prodigiós. Plató veu en l' amor un moviment natural é invencible de tornada á la unitat androgínica y com reminiscéncia d' aquesta unitat que haviam perdut: «Fem l' amor favorable y ell nos fará trobar aqueixa part de nosaltres mateixos, necessária á la nostra ditxa, que sols es concedida als privilegiats.»

Stuart Mill diu parlant del matrimoni: «Es la diferéncia que atrau, emperó la semblansa es la que reté.»

La filosofia reincarnacionista considera com á accident la forma sexual; com probas ó com etapas, per las que ha de passar l' esperit á fi de sentir y conéixer totas las penas y glórias indispensables al seu avansament. En ella 's troban los mes ardents defensors dels drets de la dona, ja que trevallant per ellas creuhen trevallar per ells, temps á venir.

Pág. 24.—¡Benhajas Perpinyá...

Sant Francesch fundá ell mateix un convent en Perpinyá en 1218.

Pág. 24.—capelleta hont s' hi moria.

Sant Francesch s' hi moria, capelleta á una hora de Vich, lo mes memorable recort de la vinguda del Sant á Catalunya.

Pág. 24.—del Llobregat riberas regaladas...

«En una casa de pagés anomenada á Can Codina, en lo terme de Sant Joan Despí, molt vehina al riu Llobregat y distant de Barcelona unas dúas horas, se guarda la tradició antiquíssima é immemorial d' havershi hostatjat nostre Pare Sant Francesch...» *(Crónica Seráfica,* escrita pel Pare Jaume Coll, 1798.) La imatge del seráfich Patriarca, pintada sobre la paret, dintre un march senzill, es rica en tradicions piadosas y venerables, atribuhint á ella la salvació del casal en las guerras y la prosperitat de la família.

Sant Francesch la deixá com á testimoni del aculliment que havia rebut en la masia, trobantla en lloch del Sant, qui desaparegué en la mateixa nit.

Pág. 24.—Pobres sers que 'ns serviu...

«¡Als homens y á las béstias salvarás, Senyor! (David, salm. XXXV., v. 7.)»

Pág. 26.—Com grana de nelumbo...

Lo *nelumbum especiosum,* una de las espécies de loto del Nil, rosa aquática, índica, ó lliri d' áygua. Las granas en sa closqueta, en forma de petita nau circular, vogan per la corrent del Nil, y acabat son viatge se desprenen per caure en lo llot y fecundadas per ell hermosejar sas voras.

Pág. 27.—que á tall de negra simla la vestia.

La simla era una especie de xal ó manto quadrat, de color viola, que prenian las juhevas per sortir al carrer.

Pág. 27.—lo segle de Methilde, la dels raptes...

Santas Methilde y Verdiana, y Sant Antoni de Pádua qui 's mostra vivent en dos punts á la vegada. (Végis' lo prólech á la *História de Santa Elisabet,* pel Comte de Montalembert.)

Pág. 27.—de la Reyna Dagmar, qui de la tomba
pel be dels seus vassalls s' interessava.

La Reyna Dagmar de Dinamarca morí en 1212. Se conta que duya damunt del seu pit una creu tan brillant que 'ls Juheus la hagueran pogut besar y 'ls pagans adorar. Son nom significa *ben volguda*, y era esposa de Valdemar. Cada dia li demanava una nova mercé, tant á favor dels vassalls pobres com dels presoners, als quals li recomaná fins després de morta, quant desvetllada pel soroll de sas petjadas y per las oracions del seu servey recobrá un moment la paraula y li digué del fons de la tomba: «Perdona als proscrits y lleva las cadenas als captius.»

Pág. 28.—medrissas...

Acadèmias, Escolas ó Collegis fundats pels Abderramans de Córdova en los segles VIII y IX, baix tradicions alexandrinas y ab professors peripatétichs de relligió mahometana. (Contreras: *Revista de España,* 1879).

Pág. 28.—Allí cap lley al pensament eixala
ni es censor d' ell de *Scala Dei* un frare.

En las constitucions de pau y treva donadas en Barcelona en 1225 per lo Rey en Jaume, se diu, cap. XXII: «Ab hoc pace excludimus omnes heréticos et fautores et receptores eorum et reptatos.»—(Document núm. 502 de la *Marca Hispana.*)—(Lo mateix en altre de 1228.)

Hi ha una donació d' Aspárrech, Arquebisbe de Tarragona, al prior Radulf y á la Cartoixa de *Scala Dei,* per lo que havian travallat contra la pravetat herética y en benefici de las bonas costums: «A nostra diocessi provitatem hereticam viriliter cum multa industria expellendo, et clerum et populum ab illicitis, multi formiter corrigendo.» (Menéndez Pelayo: *Heterodoxos españoles.*)

Pág. 28.—¡La pátria está hont l' esperit respira!

¿En qué región apartada
no será el hombre mi hermano
ni será el mundo mi patria?
Poesia de Ibn Tubi (Schak, traducció de Valera).

L'egoisme et la haine ont seuls une patrie;
la fraternité ne n'a pas.

(Lamartine.—*La Marseillaise de la Paix.*)

Havent llegit aquest fragment en una respectable y docta corporació literária, algú digué que aquesta derrera idea era filla del cosmopolitisme modern y que no estava be en boca d' un filosoph del segle XIII. Aquí van donchs opinions dels antichs.

Segons Ciceró, Plutarco y Arri, Sócrates s' havia declarat ciutadá del mon.

Democrit, Diógenes, Teodoro y Crates ensenyavan també que l' Univers es la pátria del home.

Eurípides diu: «La verdadera pátria es aquella hont hi trobam lo benestar.»

«Lo cel en tota sa extensió s' obra devant l' au de Júpiter, com la terra entera es la pátria del home de cor.»

Ciceró diu: «Lo desterro no es res pera 'l sabi, que no pot ser ferit mes que injustament. ¿Quín cas donchs farem d' una ciutat que envia al exili á las personas honradas? Aquestas no son desterradas perque no s' está be hont la virtut no es considerada.»

Séneca (*Consolatio ad Helviam*): «Basta als desterrats lo emportársen ab ells llurs virtuts.»

Y parlant dels Cristians diu: «Tota regió extrangera 'ls hi es una pátria, y tota pátria una regió extrangera.»

Sant Crisóstomo diu que lo qui respon: «¡Só Cristiá!» declara á la vegada la seva pátria, la seva relligió y la seva familia. Lo fiel no pertany á cap ciutat de la terra, sinó á la Jerusalem celeste. L' apóstol ho ha dit: «La nostra mare es la Jerusalem de Dalt.»

Pág. 28.—La ziara.

Viatge d' instrucció que feyan los sabis árabes per las escolas d' Orient, aturantse en Kairwan, en Alexandria y 'l Kayre, fins á Domás, Bagdad, Cuffa, La Meca y Basora.

Pág. 29.—...Al espectacle del *Riu del firmament*.

Los Serrahins anomenavan á la Via láctea *lo Riu del firmament*, y als astres *flors immortals del cel.*

Pág. 29.—ja en Toledo, Arzachel predit havia.

Lo juheu Arzachel, astrónom de Toledo, del acabament del segle XI.

Després d'ell vingué Djaber-ben-Affba, anomenat lo Geber de Sevilla, qui criticá sériament l' Almagest de Ptolomeu, essent sa crítica comentada, aclarada y expurgada per Ibn-Rosch (Averroes), tan celebrat com á filosoph, metje y astrónom també.

Pág. 29.—N' Alkarini, lo Dárwin d' aquells segles.

Diu ja aquest en lo segle X: «Quant lo poble ignorant sent á dir als sabis que l' or es un cos que s' ha format per via de perfeccionament, compren que ha passat per la forma d' altres cossos metálichs: es á dir que primer fou plom, estany, bronzo, plata y per fi or. No sab que 'ls filosophs ho aplican tambe al home quant s' atreveixen á dir que ha arrivat al estat en que avuy se troba, progressivament, com si hagues sigut bou, ase, cavall, mico, y finalment home.» (Contreras.—*Estudis sobre 'ls árabes.*)

Per altra part admetian lo somni de las plantas desde 'l desembre al acabament del janer: y Giadedh, en l' any 250 de la Hegira, ja parla de la irratibilitat de la sensitiva (mimosa del Nil.)

Pág. 29.—Dels Ibin Zohrs la escola...

Abenzoar, práctich en medicina y farmácia. Era célebre tambe Ibin Beitar, gran metje y naturalista.

Pág. 30.—¡Cóm semblava pompar son intel-lecte!...

He condensat en los següents versos las ideas que sobre la filosofia d' Ibin Rosch han exposat y extractat sos comentaristas moderns, especialment monsieur Renan.

Pág. 30.—empendre d' un al altre la partida...

Una nit de tempestat
Bernat de Ballús finava;

moria Na Petronila
quant cumplian dos anyadas.
. . . .
Diu que d' estel en estel
fan la volada las ánimas.

(Cansó popular recullida en Xátiva per lo delicat poeta En Francesch Bartrina y Aixemús.)

Pág. 31.—lo front, la fesomia...

Sant Bonaventura fou en aquesta matéria 'l precursor de Gall y de Lavater, de manera que 's pot considerar que ja grillaren en aquella época ideas consemblants en la escola de París. Quant la frenologia sápiga llegir be en l' organisme, cada ser será 'l llenguatge de sí mateix.

La kirománcia tenia son orígen en l' Exodo: «Això será com una senyal en ta má.»

Pág. 31.—per mes que li constava
que així, altres temps, los sacerdots curavan
al poble adorador de las estrellas.

Los Caldeus, al revés dels Egipcis, no tingueren medicina, sino mágia, suposant las malaltias fillas de la influhéncia espiritual, de la que 'n tenian concepció dualística.

Perçó Herodoto s' admirava de que no hi hagués metjes en Babilónia ni en Assíria.

Mr. François Lenormant, en son trevall sobre las ciéncias ocultas entre 'ls Caldeus (*Correspondant*, vol. 57), cita fins las fórmulas pera desencantar als malalts, entre las que hi trobám las concepcions següents: «Lo mal de cap l' aixeca com una tiara. Burja com un bou. Dona llansadas com las palpitacions del cor. Com llagostas y com aucells las malaltias volan. Á vegadas rosegan al malalt com un formiguer. Fan esclatar las parets del cap com una vella náu.—Noy, ves á cercar una galleda d' áygua; bufa damunt d' ella y fesla brillar ab tota puresa.»

Parla tambe de la mala mirada y de la *possessió;* creéncia comuna á l' Egipte

y á tota la civilisació caldea assíria. Diu que la Pesta y la Febra las creyan produhidas per dos sers maléfichs, que mes tart donaren orígen als lemurs y vampirs.

Segons Tylor, en Borneo subsisteixen creéncias semblants. Los dayaks de dita ylla creuhen que las malaltias poden provenir d' esperits invisibles qui han ferit al pacient ab llansas invisibles tambe. En las yllas George y de la *Societat* se creu encara en l' idiot inspirat, tractant ab respecte als boigs, dihent que un deu ha pres possessió d' ells.

Pág. 31.—...al negre Egipte...

Se l' anomena *Khemi* (la negra) del color de sa terra.

Pág. 31.—...Desde l' exili de Damasci...

No faig en aquestas citas mes que recordar los noms d' alguns filosophs de la Escola d' Alexandria, qui tenen més afinitat per sas doctrinas ab las que En Gili d' Alagó havia begut com bon Albigés en sa jovenesa.

Damasci fou lo derrer anell de la cadena d' or de la filosofia de Plotí en Alexandria, qui, per lo decret de Justiniá, que abolí la escola neoplatónica per sas místicas tendéncias, se vegé obligat, ab altres set filosophs, á refugiarse entre 'ls Reys Sassanidas de Pérsia. Eran los derrers bestuars del paganisme que s' oposava á la invasió de la relligió cristiana. La terra 's trobava llavors gobernada per tres prínceps filosophs: Justiniá 'l Gran, Cosroes en Pérsia y Teodebaldo entre 'ls Goths. Cosroes inaugurá son regnat ab aquesta declaració sobre la llibertat de conciéncia: «La meva autoritat no s' exten mes que sobre 'ls cossos y en cap manera sobre 'ls cors. Sols Deu, que coneix los secrets pensaments de tots los homens, pot judicar las intencions de cada hu d' ells. Ma vigiláncia y ma solicitut no deuhen donchs tenir per objecte mes que vostras accions y no vostras conciéncias.»

Segons Mr. Jules Simon, Damasci en la questió de la Trinitat va deixar entera la unitat absoluta de Deu, de manera que, baix aquest punt de vista, Abelard es fill de sa escola.

Segons Vacherot, per sa estada en Pérsia pogué extendre 'l cercle dels seus estudis mitológichs, y fou lo primer filosoph de sa escola qui parlá ab bastanta precisió de las doctrinas dels pobles d' Orient, contribuhint á la aliansa del racionalisme helénich y del misticisme oriental.

Pág. 31.—y desde 'l cruel martiri d' Hipátia...

Era la encarnació del geni de la era antiga. Filla del geómetra Theon, aprengué del seu pare la astronomia. Estudiá en Atenas la metafísica, evocant la ombra de Plató sota 'l plátano del Pireu. Lo bisbe Cyrili va témer á aqueixa veu d' una altra civilisació qui parlava de quatre centúrias enrera. Passava en son carro tirat per quatre cavalls blanchs, radiant de bellesa ab sa roba de purpra, quant lo diacre Pere, seguit d' una turba d' adeptes, se tirá damunt d' ella y la arrastrá pels cabells fins á la església de Cesarium. La despullá de sos vestits, insultá sa púdica bellesa, y trossejá, ó, mes ben dit, esllencá son cos. Un deixeble desconegut, l' endemá, arreplegá sas restas y 'n feu una pyra ab fustas aromáticas.

Jámblich y Porfiri no volian veure en lo cristianisme naixent mes que una falsificació de las relligions antigas, atribuhint als Egipcis lo descubriment de las doctrinas mes sublims sobre la esséncia divina y la cosmogonia. La egiptologia moderna va realisant las aspiracions de Porfiri: «esbrinar los cels, revelar á la llum del dia 'ls misteris d' Isis, traure 'l vel als secrets d' Abydos y aturar la marxa de la sagrada nau del Bari.» Abdós creyan que la envoltura etérea del ánima tornava als astres, conservant, segons Jámblich, sa individualitat.

Plotí fundá 'l neo-platonisme, procurant agermanar l' helenisme ab l' orientalisme. En sos escrits (segons Mr. Bouillet, qui publicá las *Eneades*), no hi ha una sola línea contra 'ls Cristians. Aquesta afinitat del platonisme y del cristianisme era universalment regoneguda en los primers segles, y 'ls propagadors mes fervents de la relligió convenian en veure en los deixebles de Plató, auxiliars útils y quasi germans.

Pág. 31.—...Climent, del bon sentit aurora...

Climent d' Alexandria (Titus Flavius), mestre d' Orígenes, fou un dels mes grans esperits de la antiquitat cristiana, reunint al saber mes extens y mes variat la pietat mes ferventa. Procurá ab entusiasme la conciliació entre l' Evangeli y la alta cultura del mon antich en lo que aquesta expressava las aspiracions llegítimas del ánima humana.—(Recomanem l' article sobre sas obras y sa doctrina, publicat per F. Lictemberger en la *Enciclopédia de ciéncias relligiosas*.)

Pág. 32.—essent quasí apagat quant á las flamas
entregá 'ls seus tresors lo fanatisme.

Omar feu cremar la biblioteca d' Alexandria, dihent: «Si aquestos llibres están conformes ab lo Koran, son inútils: si no, son perniciosos.» Mes la gran destrucció tingué lloch en temps del emperador Teodosi. Véjas, si no, la descripció que 'n fa 'l sabi Mr. Berthelot:

«Lo temple de Serapis, en efecte, era 'l centre de la cultura grega en Alexandria. Era un dels grans focos de la cultura pagana. Per lo tant sa destrucció va ésser la déria dels Cristians triomfants. Se pot llegir en Gibon la descripció d' aquest acte realisat després de lluytas violentas entre 'ls defensors del helenisme y 'ls frares moguts per l' Arquebisbe Teófil. Los primers no cediren mes que devant la ordre directa del Emperador Teodosi, ordre contemporánea del edicte que maná la destrucció general dels temples del imperi romá. Cap acte fou tan funest com aquest edicte al art y á la ciéncia, y 'l recort del Emperador qui 'l firmá deu ésser per sempre cubert d' ignomínia.

La biblioteca, ó, mes ben dit, sas restas, sembla que subsistiren encara algun temps: los cursos fets en lo Museu d' Alexandria continuaren fins al assassinat de la sábia Hipátia, acte infame realisat ab un refinament d' atrocitats pels frares, incitats per la veu del seu patriarca Sant Ciril, nebot y hereu de Teófil. Aixís desapareixeren la Escola d' Alexandria y sa biblioteca, destruhida pel fanatisme cristiá.

L' historiador P. Orose 'ns diu, que algun temps després, ab certa recansa, havia vist las lleixas vuydas y 'ls armaris dels llibres desapareguts.

Lo Serapi de Memfis, hont se trobavan los laboratoris médichs y 'ls llibres técnichs dels alquimiayres, va ésser destruhit en la mateixa época que 'l d' Alexandria.»

Pág. 32.—...Anomenada
tant sols Geber, Rhazés, lo solitari
Morien y Alfarabi allí hi tenian...

La Alquímia era originária del Egipte: sols era permés als sacerdots entregarse á ella, y no podian transmetre sos coneixements mes que als fills dels Reys. Existia en Egipte un conjunt de coneixements práctichs molt antichs sobre la

indústria dels metalls, aleacions, vidres, esmalts y medicaments. Un manuscrit parla de la fabricació de las esmeragdas y jacints. Los alquimiayres adoptaren fins los signes geroglífichs. Era opinió que havia sigut fundada per Hermes y d' aquí 'l nom de *ciéncia hermética*. Diocleciá, després d' una revolta en Egipte, feu cremar los llibres que tractavan de la obtenció del or y del argent.

De Geber y de Rhazés ja 'n parlo en una nota posterior.

Farabi ó Alfaravi, sabi universal, poeta y músich, escrigué sobre Alquímia.

Lo solitari Morien convertí al sultan d' Egipte. Son mestre fou Adfar, y son deixeble Kalid. Pertanyen á la meytat del segle XI.

Pág. 32.—ja sols vidrims y copas fabricava.

Alexandria havia arribat á fabricar ab vidre imitacions de gemmas ó pedras preciosas, vidrieras, jerras y vasos de cristall, y 'l mosaych que 'ls venecians anomenan *millefiori*.

Strabon diu que eran célebres las vidrierias d' Alexandria, perqué te una terra apropiada pera la fabricació del vidre y ab ella 's fabricavan los famosos vasos policromats.

La copa atribuhida á Carles Many com á present d' Arun-al-Raschid (végis *Revue archéologique*, vol. 25, 1857), ab inscripció *neski*, se reputa de fabricació alexandrina per sa semblansa á la esfera celeste fabricada allí pel sultá d' Egipte Malek-Kamel, fill de Malek-Adel, nebot del gran Saladí, en 1225.

Sos magnífichs tapissos y brodats competian ab los de Babilónia. Sas púrpras, y sas mateixas falsificacions d' ellas, eran tan perfectas que, segons Horaci, era difícil distingirlas. Tenian fama sas telas de llinet, y sos *bisus* (¿de cotó?) que 's destinavan als prínceps, y sabia donar al ferro un tremp d' una duresa tal que ab ell se treballava 'l pórfit, lo bassalt y la diorita. Ab la tuya llaborava taulas ab peus de marfil y se cisellavan allí ab perfecció 'ls metalls.

Pág. 32.—Mirs-el-Kahira...—Lo Kayre.

Pág. 32.—...imitant ab llurs pinturas
dels cargols del Mar Roig las closcas duras.

S' ha trobat en lo mar Roig un caragol que te 'ls colors y 'ls dibuixos de sa closca exactament iguals al decorat d' un dels mes celebrats minarets. Igual-

ment, en altres marischs del citat mar, s' ha descubert la font d' inspiració de molts detalls de la policromia árabe.

Pág. 32.—lo que 'l celeste Nil remontá' 'l feya...

Trobam en un hymne á Osiris: «De Ell lo Nil celeste pren sas áyguas.»

Un poeta árabe diu que 'l qui ha begut l' áygua del Nil desitja eternament tornarhi, y ningú 's passeja impunement sota sas palmeras.

Pág. 32.—ab Ossaïbi parlar...

Ibn-Aby-Ossaïbi 'ah (metje árabe, 1203-1270), qui s' estrená com á metje en un hospital del Kayre, y después primer metje de Izzedin Aidemir en Síria. Escrigué la *Historia dels metjes;* y discutint en ella las fonts dels procediments y remeys, posa en segon lloch los coneixements adquirits pels homens, á conseqüéncia d' una visió nocturna verídica.

Cita una cura de Galeno que refereix aquest autor, deguda á un somni, com aytambé la d' un home de Pérgamo, per somni particular, y altra d' un remey per infart de la lléngua, dictat en somni al citat metje, qui 'n confirma d' altres per medi del somni en los temples de Serapis, y en los de Cos, Epidaure y Pérgamo.

A mes d' aquests fets ne cita altre d' Orobase, lo somni d' un kalifa del Magreb interpretat per Aly, fill d' Abu-Talib de Kairvan; lo remey obtingut per igual medi per Aly, fill de Rodhawan, metje del Kayre, y altre que fou dictat á Abdalmalilh, fill de Zhor (Aben-Zoar).

Pág. 33.—del gran Hermes trobant las lleys perdudas.

Segons Mannetton, Thoth, lo primer Hermes, havia escrit damunt d' estelas ó columnas los principis de la ciéncia en lléngua y carácters geroglífichs. Després del diluvi, lo segon Hermes, fill d' un bon esperit y pare de Tat, havia traduhit aquestas inscripcions en grech. Aquests dos Hermes están donats com á personatjes históríchs. Mes tart, los sacerdots egipcis atribuhiren sas iniciacions á Hermes, y 'l nom d' hermétich fou sinónim de sacerdotal. Perçó hi ha tants llibres atribuhits á n' ell.

Lo qui porta 'l nom de *Llibre sagrat* es digne d' ésser consultat baix tots

conceptes, y en particular per la teoria de la creació de las ánimas. Diu que Deu las associa á la obra de la creació, invitantlas á formar animals, donántlashi per model los signes del Zodiach, y altres animals celestes. Que algunas, enorgullidas de sa obra, se separan dels límits prescrits, y son condemnadas á habitar los cossos. Pinta 'ls gemechs y llaments d' aquesta condemna, y la resisténcia que hi oposan, exclamant: «Gran cel, principi de nostra naixensa, éter, ayre pur, mans y alé sagrat de Deu sobirá, y vosaltres astres brillants, ulladas dels deus, infatigable llum del sol y de la lluna, nostra primera família, ¡quín dol y quin desconsol! ¡Deixar aquests grans focos de llum, aquesta esfera sagrada, totas aquestas magnificéncias de la benhaurada república dels deus, pera ésser precipitats á aquestas vils y miserables moradas!»

Suplican al Criador, mentres veuhen encara 'ls mons de llum, que envie á la terra un efluvi d' ell mateix pera corretgir lo mal y regenerar á la humanitat. Deu las escolta y las hi ensenya la via de tornada per una série de depuracions en existéncias succesivas. La regeneració es després practicada per Osiris, obra consemblant á la practicada per Buda en la India y per Heracles y Dyonisios en Grécia, distinta, no obstant, de la idea de redempció, tal com la enten lo cristianisme.

(Mr. Vacherot ha fet estudis sobre la filosofia hermética. V. *Revue des deux Mondes,* 1866, d' hont havem extractat lo que exposam en aquesta nota.)

Pág. 33.—De Simó 'l Mago y sa companya Helena, encarnació d' Ennoya...

«Simon magus hæresim condidit Helenæ meretricis adjunctus auxilio.» (*Epistola ad Ctesiphont. adv. Pelagianos.*)

Simó 'l Mago y Helena ó Ennoya (lo primer pensament qui creá 'ls mons) era la ridiculisació del Sant Pau y del Helenisme pels deixebles de Pere. Los unitaristas y, especialment los judeo-cristians no veyan ab bon ull la obra del Apostol de las Gents, creguent que desvirtuava la idea de Jesús. Los gnóstichs valentinians anomenaren á la concubina de Simó 'l Mago, Prunice (Berenice ó Verónica), atribuhintli inteligéncia en las cosas celestials. Diuhen que era epiléptica y que rebé en Tyr á Climent, Niceta y Aquila á llur tornada de Cesárea de Straton, y 'ls hi contá las obras de Simó 'l Mago, de qui n' havia sigut espectadora. Diuhen que era filla de Justa la Cananea, y que Jesús la havia guarida d' un fluix de sanch que feya dotze anys patia.

Los cristians fins al segle v deyan que la hemorroide s' anomenava Marta y era germana de Llátzer.

Pág. 33.—Incubació.

L' acte d' anar á dormir en los temples á fi de meréixer del deu que en ells se venerava la designació dels remeys als mals de la vida, ó consells pels afers delicats, s' anomenava *incubació,* y era deguda á la fe que en los somnis tingué tota la antiquitat.

Prescindint del carácter profétich dels somnis y de llur interpretació, de que son proba testimoniant molts capítols de la Bíblia (llibre de Job entre ells), la creéncia dels Asiris, Hebreus y Egipcis, fins al punt de que 'ls primers los hi han donat lloch en la história al costat dels fets reals, dels somnis de Nectabene y Tolomeu, consignats en los papirus de Leemans; de la importáncia que tenia en la vida dels Grechs y dels Llatins, com aytambé en la dels Galos, dels Indis y dels Persas; y de la fe que en los somnis tingueren intel-ligéncias tant preclaras com Plató, Porfiri, Jamblich, Plutarco, Sant Ciprià, Sant Joan Climaco Tertulià, etc. (V. *Revue archéologique*, 1849); nos concretarém á las curas fetas per remeys donats en somni, vuy dia realisadas pel somni magnétich, que ha verament reemplassat á la incubació.

Comprobats quedan respecte al Egipte 'ls capítols XL y XLI del Génesis per la estela que trobá Mr. Mariette en lo Serapeum (*Journals des Savans,* 1879), que, segons Strabon, era un dels en que 's practicava la incubació.

Diodoro de Sicília cita 'l temple d' Isis, y Galen lo de Vulcá, prop de Memfis.

Llochs d' incubació eran també 'l temple d' Afrodita (Zarpanit) en Babilónia, segons conta Jamblich; lo d' Esculapi en Eges de Cilícia, en Smirna, en Archagete, en Atenas, en Cos, en Pérgamo y en Epidaure, dedicats al mateix deu; lo de Patrás, colónia romana de la Dalmátia en las voras del Danubi, dedicat á Hygia; lo de Lyrécia dedicat á Podalyr, fill d' Esculapi; lo de Lebedus en Lydia, dedicat als deus Soteres; lo del Kersonés, consagrat á la dea Hemitea; altres en Cerdenya, de que 'n parla Tertulià; y per fi, lo célebre Sostheniun vora 'l Bósforo, hont s' adormí Constantí, y en lo qual, per la evolució relligiosa del seu regnat, vegé, en compte del Deu antich, aparéixerseli en somnis l' arcángel Sant Miquel.

Las novenas fetas en la edat mitjana en las tombas y en los relliquiaris dels

sants no tenian altre orígen. Hi ha certas pelegrinacions que recordan las visitas als Asclepions. Tal es la de la abadia de Sant Hubert en las Ardennes. La crónica de Frodoard cita un fet semblant á las llegendas d' Esculapi, de Serapis y d' Isis: un cego de Reims anomenat Pau fou advertit per medi d' un somni d' anar á la església de Sant Hilari pera veure la llum y recobrar la vista, com esdevingué al cego Gaïus en un temple sobre una ylleta del Tíber en temps d' Antoninus.

Las Actas *Sanctorum* de Gregori Turon (27 de setembre), consignan que Sant Cosme y Sant Damiá, fills d' Eges en Cilícia, apareixeren en somnis á Justiniá estant malalt en Bizanci, y guariren á dit emperador, qui 'ls hi bastí un temple, essent venerats després en tot l' imperi, y per llurs aparicions en somnis als malalts, foren mirats com á patrons dels metjes.

En la *Propaganda Católica* de Paléncia, núm. 135, corresponent al 30 febrer de 1871, se conta que Rosa Venerini, fundadora de la Congregació de las *maestre pie,* aparegué á la jove relligiosa Victoria Romanelli en Roma, guarintla de la pigota y altres mals crónichs, tocantla solzament ab sa corretja.

Tylor, en lo volum segon de sa *História de la civilisació primitiva*, diu, página 158: «En la església del col·legi de jesuitas de Roma está enterrat Sant Lluís Gonzaga: la diada de la festa moltas personas y, especialment los alumnos del col·legi tenen costum de escríureli cartas que 's colocan damunt del altar, cubert de ciris y de flors, quals cartas son cremadas sense obrirlas.

En una obra inglesa s' assegura que aquestas cartas son contestadas d' un modo miraculós. L' any 1870 se publicá un opúscul inglés relatant una cura miraculosa que acabava de verificarse. Un jesuita recomaná á una senyora italiana, que patia d' un cranch al pit, que 's dirigís á Sant Joan Berckmans, piadós novici jesuita belga, mort en 1621 y beatificat en 1865. La malalta prengué tres paquets de pols de la seva tomba, y fent una creu ab fusta del quarto del sant y una buata que havia tocat al seu cap, s' endormí, y 's despertá guarida.

Basadas en calcom mes que en la mera tradició, debem creure que serán práticas que s' han perpetuat fins á nostres dias, adaptanse á las creéncias cristianas, com tantas altras del paganisme, qual origen tal volta trobariam en relligions mes primitivas.

Pág. 33.—párat, barca sagrada, en ton camí...

En Egipte la idea del viatje venia sempre representada per una barca. Lo Nil n' estava ple d' ellas, fetas de canya, papirus, jonchs y fustas de preu, essent de gran riquesa las dels sobirans. Lo transport dels cadavres se feya tambe en barcas fins á las Necrópolis; en barca tambe eran conduhidas las ánimas al tribunal dels deus, y en barca passava Osiris á la regió d' Amenti, essent la Via láctea la estela que trassava son viatge en *lo Riu del firmament.*

Pág. 35.—Juliá, Alexandre, Arístides, Perícles...

Arístides conta sas curas ab la aparició del seu Deu salvador.

Perícles feu aixecar una estátua á Pallas per haverli revelat en somni un remey, ab lo qual curá á un dels seus mes volguts esclaus.

Pág. 35.—Aspássia, que guarires per Ciprina
de Podalyr prop l' ara havent dormit!

Aspássia, en sa famosa carta á Perícles (en la que li dona compte del seu viatge en busca de la sanitat del seu cos), conta que per consell del seu metje Naucrates feu una incubació en lo temple d' Isis en Memfis, en lo de Patrás hont procurá hypnotisarse ab lo mirall sobre la sagrada font de Hygia, y per fi aná al de Podalyr (germá de Machaon y fill d' Esculapi-Iliada) en Lyrécia. «Aixís d' arribada (diu) me banyí en lo riu: al eixir del áygua vaig vessar sobre 'l meu cos un bálsem olent, que m' havia donat com á present Zozim á ma sortida d' Atenas. Ab mas pregárias vaig procurar ferme digna de la resposta del deu. A entrada de nit m' ajaguí demunt d' una pell de cabra, al peu de la columna que sostenia la estátua del deu, y la son s' apoderá de mi. Prompte en gir meu brillá una claror suáu. Créume, Perícles, créume, sí: en aquesta calma del esperit lo diví Esculapi, voltat d' un núvol m' aparegué ab sas duas fillas y me prometé la salut. Mon son va ésser fort fins á punta de dia. Al deixondirme me trobí en la mateixa postura en que m' havia adormit. Vaig veure á Cyprina. Cyprina, la qui fou tant estimada de Podalyr, vingué en persona y 'm guarí. ¡Oh vosaltres, Podalyr, Cyprina, Esculapi; rebéu per sempre l' encens de mans d' Aspássia y de Perícles!»

Pág. 36.—sota l' arbre de Fátima 's va asseure,
y al peu del de Maria s' adormí.

En la ylla de Roda, en lo Kayre, hi ha l' arbre de Fátima, plantat per la filla del Profeta. De sas brancas penjan pessas de roba de port, de totas classes, donadas com ex-vots, per las personas sufrents, en agrahiment de haver sigut guaridas. Demunt sas arrels s' hi agenollan los malalts (especialment de febras) y resan várias oracions.

Prop del Kayre hi ha tambe 'l sicomoro que, segons tradició, abrigá ab sa ombra á Maria en la fugida d' Egipte. L' actual se creu que es un plansó del antich, perqué no conta, segons nostre amich N' Eduart Toda ex-cónsul del Kayre, mes que duas centúrias. No lluny d' ell hi ha una font (Ain-shems) hont Maria diu que hi rentá 'ls bolquers.

Pág. 36.—En la Ciutat del Sol, entre caygudas
y ertas agullas de rosat granit...

Abd-al-Latif diu que en son temps no 's podian contar los obelischs que hi havia en Heliópolis.

Fou molt estesa la adoració al Sol en la antiquitat. Lo Rá egipci, lo Baal Shenés de Palmyra, lo Baal de Tyr, l' Helios grech, l' Eliogábal de Roma, l' Apol mateix que Constantí abandoná pel Crist, ha atravessat fins á nostra época, en que es adorat pels cristians jacobitas d' Arménia, igual que pels Alarbs del desert. La Església grega l' ha perpetuat en lo foch nou de Pásqua en la Església del Sant Sepulcre, y la Església romana en abdos Solsticis, com son lo foch de Sant Joan, en virtut de sas paraulas: «Ell creixerá y jo minvaré;» y en lo Solstici d' ivern cantant en los oficis de Nadal l' hymne *Sol novis oritur*, y en lo *Dies natalis solis invicti*, que Sant Agustí pera armonisarho ab antigas creéncias establia com á símbol relligiós del Sol espiritual. (Vide Tylor, *Civilisació primitiva*, volum segon.)

Pág. 36.—Mercés á n' ella novament rajaren
en Saïs per Gili del saber las fonts...

La obra mes important de medicina fou composta pels sabis de Saïs, qui par-

laren á Solon de la Atlántida. Herodoto hi aprengué entre ells, y de Saïs era Cekrops, lo fundador d' Atenas.

Pág. 37.—y la ciéncia d' Hommian y d' Ibin-Sina...

Hommian, metje nestoriá del segle IX, qui obrí una académia filosófica en Bagdad y traduhí al árabe las obras d' Aristóteles, Hipócrates, Galeno, Plató y altres.

Pág. 37.—sens anar á Bagdad aprengué alli.

La medrissa de Bagdad no tenia encara 'l prestigi del temps, perqué era fundada de poch. Mostansir la creá en 1223.

Pág. 37.—visitant dels patriarcas lo carner.

Lo monjo Arnulf, del priorat d' Hebrón, descubrí á fins del segle XII, en un soterriá sota la capella del convent, en sepulcres de pedra, las ossamentas que se suposan ésser dels patriarcas Abraham, Isaach y Jacob, y las de Sara, Rebeca y Lia. En 1183 los Cristians hi aixecaren una església, que en 1187 visitá Benjamí de Tudela.

Mes tart los Mussulmans, tant respectuosos per las rellíquias dels patriarcas com los Cristians, la transformaren en mesquita, que s' enriquí per la munificéncia dels sultans.

Hi ha una alzina de 2,000 anys que diuhen fou plantada per Abraham, al peu de la qual los Edomitas fins celebravan festas.

Pág. 37.—Besaren en Betfágia aquella roca
hont Jesús posá 'l peu...

A mitjans del segle XII existia en Betfágia, poble situat entre Bethánia y Jerusalem, una capella circular ab la pedra en que Jesús posá 'l peu pera montar sobre la burra que li portaren de Bethánia. Aquesta pedra s' ha trobat recent ment, y hi ha en ella esculpturada la escena dita y la de la resurrecció de Llatzer de Bethánia. (Pot veures lo dibuix en la *Revue archéologique,* vol. 34.)

Pág. 37.—y ab lo viatjer Yacut feren camí...

Yacut (Schehab-Eddin-Abu-Abd-Allá), geógrafo árabe, nascut en Grecia en 1178 y mort en Alep en 1227. Essent noy fou esclau d' un comerciant de Bagdad, al qui ajudá en sos negocis, y després de recobrada la llibertat visitá tota l' Asia.

Pág. 37.—Y aná á Domás, del art del vidre empori...

Segons Benjamí de Tudela, los vidres de Domás eran tant estimats que formavan part dels tresors dels reys y de las esglésias. S' hi llaboravan vasos, ampollas ab inscripcions en relleu y dauradas, esmalts en blau y en vermell, molt semblants en sos dibuixos al domasquinat de sas armas.

Pág. 38.—...y Lia en rich mamel...

Lo mamel son duas angarellas que 's posan al camell, ó la sella, ó sient per una dona sola. Demunt hi ha un ó mes cercles que sostenen la vela ó cortinatges.

Pág. 39.—y Lakedhem es lo meu nom, digué.

Lo sabater juheu que no deixá reposar á Jesús en sa porta quant muntava al Calvari, s' anomenava Isaak Lakedhem.

Segons la tradició, lo Redemptor li respongué: *¡Tu no t' aturarás may!* y al empendre la marxa un ángel lo marcá ab una senyal pera que la Mort no l' assolís. Quant aparegué en la cort de Borgonya, diu la llegenda que duya una bena al front pera amagar la creu.

Pág. 40.—Y *¡Camina!* 'm digué. ¿Vols mes talió?

Lo Crist digué: «Qui 's val del sabre, morirá pel sabre.»—«Ull per ull, dent per dent,» diu la Biblia. Molts pobles antichs y fins moderns han establert la pena del talió, y la Providéncia la emplea com si fos verament la mes justa y la que regeix los destins de la humanitat.

Pág. 43.—jo l' aufeguí en un dels llachs d' Itália...

Pilat era conegut per tot ahont anava. Sa esposa era gala de la casta de druidesas. L' incitá á anársen á Gália després de la mort de Jesús y l' abandona en la ylla de Sen. Pilat volgué anegarse en lo llach de Lucerna perque las áyguas l' havian escupit sempre. Per allí passava 'l Juheu errant y l' escanyá al acte de llansarshi. (Llegendas del *Juheu errant.*)

Pág. 44.—Y á Salomé en lo Sícoris glassat.

Segons la tradició, que consigna també D. Antoni de Bofarull en sa *História de Catalunya* volum primer, Salomé, refugiada en Lleyda ab Herodes, dansant en lo Segre glassat per compláurel, vegé partirse 'l glas y sos cristalls li tallaren lo cap en rodó.

D' Heródia diu que apareixia en l' Hellespont passejantse, contemplant en sas mans lo cap del Baptista. La mort d' abduas se deu al *Juheu errant*, segons la llegenda d' aquest.

Pág. 44.—d' un mort que s' alsa vaig donar la proba
per que Na Helena retrobés la creu.

Tres cruces inveniunt mortuus aportatur, cum Christi impositus resuscitatur. (Honori d' Autun, *Troballa de la Santa Creu.*)

Pág. 44.—Jo he perpetuhat lo que Jesús predía...

Segons la traducció que feu lo célebre Pezzani d' un pergamí de Pápias, en llengua síria, del segle II de nostra era, existent en la biblioteca de Lyó (Fransa), per tradició de deixebles de Joan l' Evangelista, consigna, que trobantse Jesús ab determinats Apóstols deya: *«que temps á venir las novas se trasmetrian ab la velocitat del pensament; que un Juheu se trasladaria d' un lloch al altre ab la llestesa del vol dels aucells; y que un nen tot sol guiaria una arada. Un dels seus oyents digué que tals prediccions eran fantasias: á lo qual respongué Jesús: «Donchs vosaltres que hi sereu, ho veuréu.»*

Pág. 45.—...quant permete Deu á ta pensa,
sabrás.

Los homens no abrassan de la ciéncia mes que lo que Deu ha volgut ensenyarloshi. (*Koran*).

Pág. 47.—Jo he vist náixer criaturas enganxadas,
y arrivá' aixís á vells sense éstimars.

Si be entre aquests exemples vivents de dos cossos ab dos esperits distints units d' una manera indisoluble, y que cridan tant la atenció dels homens de ciéncia, generalment se profesan un gran afecte, hi ha casos en que 's fa palesa la contraposició d' ideas, d' aspiracions, de carácter, etc., com en los bessons de Siam, que, durant la guerra dels Estats Units, l' un era partidari del Nort y l' altre del Sud, y fins l' odi, com en lo cas d' aquells dos nens enganxats en que l' un matá al altre en una disputa d' un cop d' ampolla, sens pensar que ell devia morir derrera del seu germá.

En lo diari *La Publicidad* de Barcelona (10 setembre de 1886), se cita 'l fet de dos germans units per la cintura, ab duas solas camas, existents en Vienne (Fransa), que may han congeniat y que l' un volgué escanyar al altre per una disputa procedent del jugar abdós á cartas, enmalaltint l' agressor dels sufriments del agredit.

Pág. 48.—Jo he vist als assassins encara en vida
perseguits per sas víctimas...

Diu Mopsus en lo poema dels *Argonautas*, llibre III, vers. 377 y següents:

«Encara que 'l destí impose á la nostra ánima, emanació del foch celestial, la lley rigurosa d' habitar per un quant temps cossos mortals, no deixa de ésser gran impietat lo trencar pel ferro 'ls llassos que la hi retenen, y activar lo retorn al diví manantial. Tot no mor; no s' aniquila pas tot en nosaltres. Lo ressentiment persisteix en los *manes,* igual que la dolor. Poden eixir portas enfora del infern, acompanyats d' una de las Eumenidas, pera seguir los passos dels seus assassins y despertar en llurs cors l' espant y 'l remordiment.»

Porfiri també descriu als daimons maléfichs, perseguint las ánimas, obligantlas á encarnarse de nou.

Pág. 48.—pel vent portats al mar y 'l mar llansarlos...

Empedocle pinta aixís lo cástich de las ánimas dels criminals:

«Lo bufarut las empeny cap á la mar. La mar las torna á vomitar á la terra. La terra las envia al sol, y aquest als torbs del éther. Cada element las reb, y las rebot á un altre, y á tots inspiran horror.»

Pág. 49.—Ab cabells de serpents jo he vist las Fúrias...

Ennius las pinta ab cintura de serps y una atxa encesa en la má. Esquilo presenta á Orestes perseguit per las Eumenides; los nens moren de por al véurelas, y las donas prenyadas se gastan del esglay.

Pág. 49.—y, en bany de sanch d' un gladiadó', á Faustina...

Faustina, esposa de Marc-Aureli, s' enamorá cegament d' un gladiador de formas admirables, y ho confessá al seu marit, demanant á sa filosofia remey contra sa naixenta passió. Pero no logrant ell disuadirla, se dirigí á uns Caldeus experts en la composició de filtres pera fer náixer ú oblidar amorosos desitjos. Lo medi que indicaren fou la mort del gladiador, y que la emperatriu se mullés tot lo cos ab la sanch de sa víctima. Sa passió 's transformá en horror, envers l' objecte de sa inquietut.

En Lyon hi ha una testa d' aquesta emperatriu, de molt carácter y bellesa.

Pág. 50.—á Túlia, esposa de Tarquí, cayent...

Túlia, filla de Servi Tuli y esposa de Tarquí, ab qui s' havia unit per medi de dos crims, l' assassitat del primer marit de Túlia y de la primera dona de Tarquí, conspirá ab son marit contra 'l seu propi pare, qui maltractat per genre y tirat escala avall del temple de la Fortuna, al trobarlo allí 'ls sicaris del usurpador, es assassinat per ells, y sobre sos membres calents Túlia (dirigintse als comicis) mana al auriga que hi fassa passar son carro, fuetejant als cavalls que s' havian encabritat y parat á la vista del cadavre ensangrentat del bondadós Rey.

Pág. 50.—He vist al qui per plaher feya las faulas
de grans torments representar al viu...

En Roma 's feya representar als condempnats papers mitológichs que entranyavan la mort del actor. Neron los hi feya imitar en la mort las estátuas gregas que eran expressió d' un assumpto trágich. En l' any 64 de la nostra era algunas donas cristianas tenyiren de sanch la arena, subjectantlas á braus furients que las destrossavan, per imitar á las diries de la mitología.

Pág. 50.—...Los retaulas
horribles del infern...

Las gehennas y l' infern, foren esculpturats ó pintats moltas vegadas en los monuments cristians de la edat mitja. (*Revue archéologique*, 1852.)

Pág. 50.—...Com vol de corbs llansarse...

En los pobles tancats ó en lo centre de las nacions, mes que en las voras del mar ó en los pobles donats al comers y al trevall, es hont s' ha vist aquest fenómeno. Las endemoniadas de Friul, qui ballavan en la església una dansa macábrica, saltant la balustrada del altar y llansant paraulas obscenas ab un llenguatje plé de llatinadas contra 'ls sacerdots qui las exorcisavan, ab la circunstáncia de créures cambiadas de sexe; altra obsessió semblant que tingué lloch en la ylla de Madagascar, de que 'n parlan los Anals de la *Propagació de la Fe* (setembre de 1864, núm. 216), la História del *Anabaptisme,* la Revolució francesa en la época del Terror, los incendis de la *Comune* y las escenas de Londres y de Bélgica, per més que 's pretenga disfressarlas com lo crit de la fam, poden ésser consideradas com obsessions en massa d' una classe, d' una secta, d' una ciutat ó de tot un poble.

Los antichs vestiren ab la llegenda un fet que dona idea de lo que acabam de consignar:

«Pratos, Rey de Tyrinto, tenia tres fillas, las quals, arribadas á l' estat núbil foren tocadas de bojeria y recorregueren la Argólida, la Arcadia y lo Peloponés, cridant y entregantse á tota classe d' accions indecentas. L' augur Melampos s' oferí á guarirlas si li donavan la tercera part del reyalme d' Argos. Lo Rey ho refusá y creixé la bojeria, propagantse á totas las donas d' Argos, qui abando-

naren sas casas y marits, matant y menjantse als fills, anant errants per boscos y montanyas.

La causa de llur bojeria fou deguda, segons uns, al menyspreu ab que havian mirat los misteris de Dyonisios (Baco), introduhits llavors en Grecia; y, segons altres, á la ira de Hera y Afrodita, per haverse vanagloriat las tres germanas, comparadas á las tres Gracias, Aglae, Thalia y Eufrosina, d' ésser mes hermosas que ellas.

Pág. 51.—ó en Pompeya las cendras sepelir.

La destrucció de Herculano y Pompeya tingué lloch l' any 79 de la nostra era.

Pág. 51.—y si ab crims se terminan nits d' orgia...

Aixís pinta un notable escriptor l' estat de Roma en sa decadencia:

«Tots los llassos ordinaris de la vida lo fastidi los romp: la mateixa disbáuixa no pot ferlo fugir. Las donas contan los anys pel nombre dels seus marits: passan mofantse devant del altar del pudor. Debades los homens, com refinant la disbáuixa s' entregan á las mes infamantas cópulas: lo fastidi sura encara en las copas de la orgia. La voluptuositat demana ajuda á la crueltat y 's veuhen aixecarse, en gegantinas proporcions, associacions que participan del crim y de la disbáuixa. Se veu al prefecte Flaminius donar á sa amistansada en un festí l' odible espectacle de la execució d' un criminal. Un romá termina una nit d' orgia assassinant á la cortesana que ha presidit aqueixa infame festa. Lo glavi imperial no talla prou caps: lo suicidi ve á ajudarlo en sa feyna. Se fundan associacions, quals individuos deuhen al final d' un banquet passarse de má en má la copa enmatzinada. La perfumada áygua dels banys se tenyeix ab la sanch dels suicidas...»

Pág. 51.—Al qui á bestials passions no posá mida créures béstia l' he vist per obssessió...

Tal era la malaltía que patí Nabucodonosor: tal Lycaon rey d' Arcadia que, volent honrar á Júpiter, oferintli restos humans, fugí desprès á las selvas y vegé lo cos cubrírseli de pelussera, allargárseli los brassos, verificant la transformació

de sa persona en llop: y á estat consemblant portá, segons nostra llegenda, la penitencia que 'l Papa imposá á Fra Garí, per sa lascivia y son crim envers la infortunada Riquilda, filla de nostre comte Gifre. En Fransa y en alguns pobles del Nort está encara viventa, entre la gent del camp, la creéncia en los llopgarus (en Gascunya *lucaruns*). Segons Tylor, los danesos sospitan tals als qui tenen juntadas las ceyas.

Pág. 51.—...fins que d' un nen de mamas ohí 'l perdó.

A aquesta tradició del fill de nostre Comte, qui en brassos de sa dida maná á Fra Garí que abandonés sa bestial posició, podem afegir lo que cita lo Comte de Puignaire en *Lo Correspondant,* vol. 52, pág. 59, á proposit del cant monferratí de Dona Lombarda:

Ir fantalin ch' era aut ra chin-nha
di novi meis, u s' è bita a parlé:
—Save digo, o re me pare
bivilo nent, bivilo nent:
culla cridela de la mioi mama
a j' ha bitage ir vilem drent.

(Lo seu noy, que estava en lo bressol, de nou mesos, se posá á parlar:—Jo vos ho dich, ¡oh, 'l meu pare! no begáu, no begáu. La cruel de la meva mare hi ha posat matzinas á dins.)

Aquesta creéncia de la edat mitjana remonta á la antiquitat. A cinch mesos un noy de Cressus anuncia, segons Plini, las desgracias del seu pare. La llegenda de San Antoni de Pádua, la traducció portuguesa del bellissim romans d' Alarcos, un cant catalá publicat per Mr. Milá y Fontanals, y un cant provensal *La dida del Rey,* ofereixen miracles d' aquesta clase.

Al-Ben-Ravel, citat per Pere de Messia, en sas *Llissons* pretenia haver vist en la cort d' un Rey hont vivia un nen qui, á las vint y cuatre horas de naixer, predia, com lo fill de Cressus, que 'l seu pare perdria 'l trono.»

D' un fet consemblant als citats per Mr. de Puignaire, n' han donat compte recentment los periódicos de Méxich, y altre, sino igual, pero no menos sorprenent, tingué lloch fa pochs anys en Barcelona. Dalt de la antiga muralla de mar se situava pera demanar caritat un aragonés, tenint dintre una caixa de fusta una criatura sens brassos y camas que ni obría apenas los ulls, ni parlava;

un verdader tros de carn batejada. Compadit d' ell un amich nostre, al donarli almoyna digué al qui se 'n titulava pare: Cuydeulo be perque ell vos fa viure: qui sap si dintre aquest cos, sempre ensopit, hi ha un esperit molt intel·ligent que no te medis de manifestarse. Llavors ab esvarament del pare, qui confessá no haberho may presenciat, la criatura s' aixecá un poch de la caixa, obri 'ls ulls brillants, doná una mirada y un somrís al caritatiu amich, y ab un xiscle d' alegría se torná á deixar caure, y en sa pristina posició.

Pág. 51.—Sé de romana vil·la, que un temps n' era
de disbauixadas niu...

En la horta de un convent de monjas de la costa catalana se descubriren restos romans, venint en coneixement que estava edificat damunt l' emplassament d' una vil·la romana, morada tal volta de impuras cortesanas, pus en lo mosaych s' hi veyan dibuixadas escenas consemblants á las que ornavan los murs de las casas públicas de Pompeya. (V. Pella, *História del Ampurdá,* quadern tercer, pág. 211.)

Pág. 52.—Lluytant pera evitar un adulteri...

Carles, rey d' Aquitania, assassiná á Bernat al besarli la má, essent Bernat comte de Barcelona, pare d' En Carles per adulteri de sa mare, tant, que dit Carles se semblava molt á Bernat. (Bofarull, *História de Catalunya,* vol. 2, página 146.)

Lo mestre en Gay Saber N' Angel Guimerá, inspirantse en aquest fet histórich, creá sa magnífica tragedia *Judith de Velp.*

Si Deu crehés las ánimas en l' acte de la concepció, seria ferlo cómplice de las violacions y dels adulteris.

Pág. 54.—Si la perduda dona qui 'l seguia...

Maria de Magdala, exaltada, havia sigut posehida de set mals esperits. Jesús, ab sa bellesa pura y dolsa, va calmar aqueixa organisació marcadament troblada en lo moral y en lo físich.

Pág. 55.—En Europa á un prelat d' Arménia baixa
li ohirán contar que al Juheu errant ha vist.

Per primera vegada en la história en 1228 fa sa aparició aquest misteriós personatge.

Las primeras novas certas sobre ell las doná un bisbe armeni qui visitá l' Occident en 1228, dihent als monjos de Sant-Albans en Inglaterra (qual crónica termina en 1259), que havia menjat ab ell alguns días avans de sa sortida pera Europa, que s' havia convertit y que passava en Armenia per un sant. Lo cronista afegeix que la exactitut d' aquesta relació fou comprobada per Ricart d' Argentoni, qui la havia vist també en Orient.

La mateixa crónica de Sant-Albans parla d' ell altra vegada en 1252, y en los registres de la ciutat de Strasburg se fá menció del seu passatge en 1250.

Altra crónica de la mateixa época parla també d' ell, segons ho consigna la *Revue politique et Literaire* de 1881. Desapareix de la escena fins á 1547 en que se presenta en Hamburg, donant com á proba de sa personalitat detalls sobre cada uns dels apóstols, y describint com testimoni ocular la destrucció de Jerusalem per Titus.

En la obra titulada *Llegendas del Juheu errant,* ve consignat lo que hem citat al principi de sa narració sobre sas venjansas ab Pilat, Caifa, Judas, etc., la existencia quant la invenció de la Santa Creu, en qual acte hem suposat que hi prengué part; y 's diu que fou testimoni ocular del incendi de Roma en temps de Neron.

Sobre aquesta part de sa llegenda ha escrit lo poeta Hamerling son magnífich poema *Ashaverus,* que més aviat devia anomenarse *Neron.*

Se li atribuheix també que, després d' haver presenciat los miracles y las maravellas á la mort del Redemptor, demaná lo baptisme y lo rebé de mans d' Ananias, prenguent lo nom de Joseph: que tenia una malaltia incurable y que al arrivar á vell se li terminá per una letargia estática, de la que renasqué guarit y á la edat que tenia á la mort de Jesús.

Entra tambe en aquest aplech de llegendas la que consigua la tradició Koránica en l' any 16 de la Hegira, quant aparegué lo mentat personatje en Syria á 300 cavallers alarbs, á las ordres de Tadilah.

Son ver nom era Isaak Lakedem, sabater, per mes que l' autor de las llegendas li dongue lo de Cartóphilas y 'l fassa porter de Pilat.

En Italia era conegut ab lo nom de *Buttadeo,* y, segons Mr. Gaston Paris (*La Romanía,* 1881, núms. 37 y 38, pág. 213), en un códice de 1214, hi ha una poesia sobre lo Juheu errant, en que se descriu son viatje en diferents pahissos del Orient, designantlo com un *pietoso consolatore.* Acompanya ademés la següent nota, consideració 141 del llibre *Introductorius ad judici stellarum* del astrólech Bonatti (Biblioteca alexandrina de Roma). «Un tal Ricardo que nel 1223 erasi in Ravena vantato col Bonatti di esser vissuto giá alla corte di Carlo Magno, piu chè quatrocent'anni addiettro:

»Et dicebátur tunc quod erat quidam alius qui fuerat tempore Jesu-Christi, et vocabatur Joannes Buttadeus, eo quod impulisset Dominum quando ducebatur ad patibulum, et ipse dixit ei: *Tu exspectabis me donec venero*; et vidi Ricardum Ravenæ æra Christi millessima ducentessima vigessima tertia, et ille Joannes transivit per fortivium vadens ad Sanctum Jacobum æra Christi millessima ducentessima sexagessima septima.—Ecce adunque nel 1267 una prima aparicione dell' Ebreo errante in Italia, dove egli ha giá il nome di Butadeo.»

Edgar Quinet, qui ha volgut fer d' aquest personatje llegendari l' héroe de una epopeya estranya, li ha donat lo nom de Ashaverus, ab que fou conegut sols en 1547. No haguera certament sigut una obra tan desballestada si lo gran Goëthe hagués realisat son propósit. «Jo, deya l' inmortal autor del *Fausth,* me volia valdre d' aquesta llegenda com d' un fil conductor pera representar la marxa de la Relligió y las revolucions de la Esglesia.»

Pág. 55.—deixant lo Scheol per confessar al Crist.

Lo *Scheol* es una caverna, pero los traductors grechs n' han dit *hades,* y los coptos *amenti*. En la Vulgata Scheol es *infernus,* es á dir, regions inferiors.

Lo Scheol es lo lloch especial hont los morts van á reunirse á las ánimas dels seus antepassats. Aixís diuhen: «Isaach al morir aná á reunirse ab los seus avis.»—«Abraham s' ha reunit ab lo seu poble.»—Jacob á la nova de la mort del seu fill Joseph: «Y jo aniré á trobar al meu fill en lo Scheol.»—«¿Qué saps tú mes pregon que 'l Scheol?»—«Ells furetarian fins al Scheol y allí los atraparia ab mas mans.»—«¿Quina ánima no entrará en lo Scheol? Allá hi reposan Assur y 'l seu exercit; Elam y lo seu poble. Lo gran rey de Babilonia hi baixará quan li toqui lo torn.»

Los rephaim, ombras dels morts habitavan lo Scheol y no volian ésser

destorbats en son repós. Aixís diu Samuel á Saul: ¿Per qué m'has destorbat pera ferme tornar á muntar á aquesta terra?—(Tylor).

(V. tambe *Correspondant*, t. 57. *La Vie future chez les Hebreux*, *Journal assiátique,* vol. 2, 1843, pág. 46; y *Revue des questions historiques,* volum segon.

Pág. 56.—Destacavan d' Heliópolis las ruhinas...

Heliópolis, hont hi havia lo magnífich temple dedicat al Sol, vuy dia Baalbek. Segons los qui han visitat sas ruhinas, son las mes bellas que existeixen contempladas al clar de lluna.

Pág. 58.—hont s' hi arreplega de la flor cayguda...

Deya Leibnitz en lo prólech dels *Nous ensaigs*:

«Jo crech ab la majoria dels antichs que tots los genis, totas las ánimas, totas las sengles substancias, creadas van sempre unidas á un cos, y no hi ha may ánimas que n' estigan completament separadas. Y encara hi afegeixo que cap desarreglo dels orguens visibles no es capás de portar las cosas á una entera confusió en l' animal ó de destruhir tots los seus órguens y de privar l' ánima de tot son cos orgánich y de las restas imborrables de totas sas precedentas trassas. Pero la opinió mal entesa de que no 's podia conservar las ánimas dels animals sense caure en las metempsícosis, ha fet que s' haja descuidat la manera natural d' explicar la conservació de l' ánima.»

Pág. 59.—mentre Alá-Heddin li está parlant aixís.

Aladin ó Alá-Eddin un dels *Vells de la montanya* ó Princep dels Assassins qui 'ls regí desde 1221 á 1272. Sa residencia era lo castell de Dilhem, situat en la part montanyosa del Assia menor, cap al Nor-est de Trípoli. Aquest castell defensava la entrada de una vall que, per medi de jardins, havia transformat en un ver paradís.

Mateu d' Edessa, en sos recits d' aquella época diu: «Ja veyem la ombrívola figura dels Ismaélichs ó Assassins parapetats en las crestas del Líbano y en las montanyas de Dilhem, fent palés ja son poder ocult y formidable per colps tan promptes é inesperats com los del llamp.»

Pág. 60.—D' assí adormit d' Hayder ab la beguda...

Hayder fakir, de gran austeritat, qui 's torná alegroy prenent fullas d' haschich.

«Deixéu lo vi y cambiéulo per la copa d' Hayder, que te lo perfum del ambre. Cap vi ha produhit las delicias d' aquest perfum que encanta. Féuvos sorts al insensat que vulla privarvos de tastar aquesta beguda. May lo sacerdot cristiá en lo sacrifici l' ha tirat en son calzer.» (Mohammed Dimaskki).

Segons las observacions d' un metje árabe, una de las qualitats de las perturbacions intelectuals determinadas per l' *haschidh,* es la manifestació de la tendencia del esperit y del carácter moral del individuo somés á sa influéncia, fent caure moltas vegadas la careta, sota la qual l' home civilisat tracta d' amagar los seus crims, vicis y defectes.

Pág. 60.—y ab tast de cervell d' hiena...

Entre las preparacions mágicas que 'ls árabes consideran ab propietats pera despertar l' amor, lo cervell d' hiena es considerat com la primera y de eficacia infalible.

Pág. 61.—com las fillas de Táurida ó del Djor.

Lo Djor, comarca africana, del Nil Blanch ó Riu de las Gacelas, quals habitants tenen un tó aramós, y reputada per las correctas formas de sas donas.

Pág. 61.—Aquí l' arrel d' humana fesomia...

Es la mándragora de formas humanas.

Los alarbs li diuhen *llántia del diable,* perque las cucas de llum ne son gurmandas, y s' hi aplegan tantas que fa llum durant la nit. Desde la mes remot antiquitat se li atribuéixen propietats afrodissíacas.

Pág. 61.—...lo nepentes, que congria mons d' il·lusions...

En Egipte la emplean per aquest objecte. Es una especie de datura. Ab ella las magas de Thesalia deyan que se transformavan en áus.

Pág. 61.—...la ortiga de verí...

Ortiga de Timor, anomenada tambe Fulla del Diable.

Las ortigas verinosas en la India s' anomenavan serps vegetals. En América se n' ha descubert un' altra, que, si un animal s' hi revolca, li ocasiona la mort entre greus dolors y sufriments.

Pág. 61.—la flor que creix y gira com la lluna...

Es la *asclepias árida,* de la que diu Albert lo Gran que la edat mitja havia conservat la tradició com herba llunaria, que posseheix virtuts curativas, y cura la oftalmia, aumentant la claretat de la vista. Encara en las montanyas dels Abruzzos, los pagesos creuhen en las propietats de la herba llunaria, que cullida en certas conjunctions d' astres, pot transformar en or los metalls.

Pág. 61.—la que esclata ab un llum...

Es la fraxinela que despedeix vapors resinosos que s' inflaman al acostarhi una candela.

En los becks del Himalaya s' hi cria tambe una planta fosforescent que en la nit recorda la brosta encesa de Moisés.

Pág. 61.—...la flor que ahuna los cors rivals...

La valeria es una d' ellas. Ab son such fan las paus los enemichs. La verbena que s' empleava pera purificar los altars després del sacrifici, deyan que tenia aquesta propietat. Perçó era símbol de la amistat, y ab ella se cenyia los fronts dels heralts destinats á anunciar la pau ó la guerra.

Pág. 61.—...y 'l negre llessamí.

Te quatre fullas negras y diuhen que ocasiona al cap d' un any la mort al qui 'l posseheix.

Pág. 61.—Tinch granas de falsía, recullidas
en la mes curta nit...

La grana de falsía recullida en la nit de Sant Joan, deyan que tenia propietat de tornar invisibles als qui la prenian.

Pág. 61.—talismans de ceráunia veritable...

La ceráunia, *pedra de llamp,* figurava fins en las coronas dels reys. Los Germans las duyan encastadas en lo capell, y, durant la edat mitja, las duyan los cavallers penjadas al coll com talismans.

Pág. 62.—Mes no en objectes encantats reposa
lo meu poder...

Diu Ibn-Kaldun: «Las ánimas dels mágichs son de tres categorías: 1.ª Las qui exerceixen influéncia per la sola aplicació del pensament y es lo que 'n diuhen *mágia*. 2.ª Las qui obran per medi de recursos que trauhen del temperament de las esferas celestes ó de las propietats dels números, y es l' *art talismánich*, y 3.ª Las qui exerceixen influéncia sobre las facultats de la imaginació, produhint en l' espectador ideas fantásticas, imatges y formas: aixís ne fa apareixer jardins, kioskos y rius allá hont no hi son per art de *prestigi* ó *fantasmagoria*.

Pág. 62.—al preufeyter fins á abdicar l' albir.

Los preufeyters del Vell de la montanya s' anomenavan fedaws ó fedays (inmolats), y seids (jovens), quins se posavan á disposició d' ell.

Pág. 62.—Aqui 'n tens un: li faig d' una ferida
imaginária eixir la sanch...

Son tants ja los experiments que s' han fet en Paris, en Suissa, Italia, Inglaterra y Alemanya per reputats metjes sobre lo magnetisme animal, batejat novament ó disfressat ab lo nom de hynoptisme, que los fets son ja incontestables y registrats per la ciéncia. Lo periódich *La Nature* se 'n ha ocupat moltas ve-

gadas, acompanyant ,ab grabats la exposició dels experiments. La *Ilustració italiana*, de la primera semana de juny de 1886, porta també 6 grabats de las probas del magnetisador Donato, fent produhir á varias personas sensacions diferentas alternadas: fret, calor, mal de caixal, ira, éxtasis, plors, riallas, etc.

Totas aquestas escenas y fenómenos los ha verificat en Barcelona recentment lo Doctor Dax en las sessións que doná en l' Hospital y en l' Ateneu, que per mi feya anys que no tenian res de nou.

En quant al fet de una ferida imaginaria (que fa molts anys vegi fer á un magnetisador á mes de la imposició de la voluntat, magnetisació á distancia, visió al través de objectes no transparents, de prop ó de lluny, etc.), lo trobám consignat en lo *Diluvi* (Diari de Barcelona, octubre de 1885, edició de la tarde), relatant los experiments dels metjes Mr. Bourne, profesor de la escola de Medicina naval de Rochefort y son ajudant Mr. Burot, que comunican á la *Societé Biológique* las sugestions á un hynoptisat, fentli á una hora determinada eixir sanch del nas, rajarli sanch d' una ferida imaginária feta en lo palmell de la má, etc. De manera que ara te rahó Mr. Morin: «Si 's diu que no 's pot fer magnetisme sense invocació del diable, es lo mateix que si 's deya que no 's podia emplear lo telegrafo sense invocar al esperit maligne. Lo magnetisme es ja una ciencia.»

Pág. 62.—La nou del coll se trenca per obehím.

Quant lo Comte de Champanya aná á visitar en son castell d' Alamont al Vell de la montanya, pera donarli aquest una idea de sa autoritat feu una senyal á uns seids qui 's trobavan al cim d' una torre y se tiráren daltabaix.

Lo qui desde 1220 habitá lo castell de Dilem era, com havem dit en una nota anterior, lo famós Allá-Eddin. Altres capdills dels Hassássins portaren tambe quasi un segle y mitj lo nom de *Vells de la Montanya* y sos palaus ó castells foren Sermin (á una jornada al Sud d' Alep), Paneas, Kahf, Mainakah, Qadamus (hont lo vegé Benjamí de Tudela), Oleika y Khawabí.

Pàg. 64.—Als altres fascinant ab ta mirada...

Irigonus conta que entre 'ls Tryballes y 'ls Yliris hi havia homens qui matavan ab la mirada.

Nymfodorus parla d' altres qui destruhian lo bestiar. Las Bythias en la Scy-

tia, segons Apollonides tenian tambe aquesta facultat. Entre 'ls Thibians diuhen que hi havia homens qui tenian una influéncia particular sobre las donas. En Abysinia créuhen ab poder igual afs forjadors de ferro. En Creta n' hi havia qui fascinavan ab l' elogi, lo qual se evitava ab la *corona baccaris.*

«Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem cingite,
ne vati noceant mala lingua futuro.»—(Virgili).

Tot lo qual corrobora la influéncia magnética del esperit sobre un altre, y fins sobre la materia organisada, de la que es admirable exemple la figuera que assecá Jesús.

Pág. 65.—¡No aixi 'n partia de salut l' efluvi...

L' esperit elevat de Jesús pera exercir influéncia directa sobre la humanitat, degué pendre una carnal vestidura y subjectarse en sas prodigiosas curacions á las lleys de la materia, valentse per ellas de lo que 'n podriam dir lo *magnetisme del be,* ja que en Allá-Eddin hem descrit lo *magnetisme del mal.*

Tal nos ho revelan p. ex. Sant March (VII, 33). «Y prenentlo á part (al sort) li posá los dits en las orellas, y li escupí en la llengua.»—(VIII, 23-25), «Llavors prenent la má del cego se 'l endugué fora del poble, li escupí en los ulls y posantli demunt las mans, li digué:—Si veya calcom.—Y ell mirant respongué: —Veig los homens que caminan com arbres.—Luégo li posá altre cop las mans y feu que guaytés, y quedá restablert y vegé clarament totas las cosas y de lluny.» —(VI, 5). «Y aná á la seva terra... Y no pogué fer allí cap miracle: tant sols curá á uns pochs malalts posantloshi damunt las mans.»—«Y tota la gent procurava tocarlo: perque d' ell eixía virtut y los curava á tots. (Sant Lluch, VI, 19).» —Y ananthi per derrera (la dona del fluix de sanch), li tocá la vora del seu vestit y, tot seguit, se li estruncá lo fluix de sanch. Llavors digué Jesús:—¿qui es que m' ha tocat?—Y negantho tots, digué Pere y los qui estavan ab ell:—Mestre, la gent t' apreta y t' oprimeix, ¿y tú demanas qui t' ha tocat?—Y digué Jesús: —«M' ha tocat algú, perque jo he conegut que eixía virtut de mí.»

Pág. 67.—...beure en ta copa
com cavaller de ta ordre.

Lo kalifa Nassir-lidinalláh (1180-1225), era un dels princeps mes *romántichs* de que fa menció la história oriental. Se reservá per ell lo privilegi dels coloms

missatjers, del tirar ab bala y de la ordre de cavallería (fetuwet). Abulfeda diu que per primera vegada lo grau de cavaller fou conferit á 'n ell en 1182 pel cheik Abdal-Djebbar. Aquesta ceremonia anava acompanyada d' un brindis begut en la copa de la cavallería. Ell enviá la copa á Nureddin, á Melikol-adil, al seu fill Melik-ess-ssalih y al rey Chiha-bedden soberá de Gazna. Aqueixa copa recorda lo *Graal,* vás maravellós confiat á la custodia dels Templaris, al qual ells hi atribuian un sentit gnóstich, com las inscripcions de las copas de la cavallería entre 'ls serrahins.—(V. *Journal assiátique*, 1849 y 1855).

Pág. 67.—sinó *en esprit* y *en veritat,* al Pare
adorará la Humanitat un dia.»

Sant Joan, c. IV, 21.—Diuli Jesús: «Dona, créume, vé la hora en que ni en aquest mont ni en Jerusalem adoraréu al Pare.—Vosaltres adoráu lo que no sabeu; nosaltres adoram lo que sabem. Mes la hora vé, y ara es quan los verdaders adoradors adorarán al Pare *en esperit* y *en veritat,* perque lo Pare tals adoradors cerca que l' adoren.»

L' ALQUIMIAYRE

Pág. 69.—¿No 'ns han dit sos enviats que vindrá 'l dia
en que sabrá la esbrinadora pensa
lo que ans era amagat?...

(V. Evangelis de Sant March, Sant Lluch y Sant Matheu).

Pág. 69.—...¡Si dins la *Tribu de la llum...*

Expressió bellissima ab que calificá lo Rey d' Abissinia á Mr. Ferrant de Lesseps: «Aquest Mr. Lesseps es de la Tribu de la llum.»—(Contestació al discurs d' entrada de Mr. Lesseps en la Academia francesa).

Pág. 71.—...si á la vista
d' aquest metall los djins desapareixian?

Dels Djins, esperits ó genis del Orient, se diu que tenen horror al ferro, que 'l seu nom es un encant contra ells, lo qual proba que la tradició d' aquets sers ve ja de la edat de pedra. (Tylor, vol. I, cap. 3).

Pág. 72.—perpetuhant del *átomo* la idea,
en que 's basa la hereva de la Alquímia?

Los qui desitjen mes noticias sobre las primeras manifestacions de la Alquímia, y los citats escriptors, poden consultar la obra de Mr. Berthelot, *Orígens de la Alquimia.*

Demócrit d' Abdera fou en 357, ans de la nostra era, lo fundador de la escola atómica, represa per Epicur. Visitá l' Egipte, la Caldea, la Babilonia y la Persia esssent, segons Plini, instruhit en la mágia per Ostanes.

D' Ostanes parlan Orígenes y Tertuliá. Demócrit coneixía la tintura superficial (galvanisme dels metalls) y la tintura profonda (aleacions).

Suposava una existéncia real als esperits y als somnis. D' ell prengueren aquestas ideas Epicur y Lucreci, als qui Mr. Berthelot compara als espiritas de nostre temps (segle IV de nostra era).

Sinesi de Cyrene escrigué quatre llibres de tinturas, d' or y plata, pedras gemmas y púrpura y comentaris sobre Demócrit, avans de la destrucció del temple de Serapis en Alexandría; aquí s' apassioná d' Hypátia.

Bolus de Mendes, egipci, escrigué memorias sobre la naturalesa dels metalls, manipulacions, etc., y una obra de simpatías y antipatías.

Empedocle es lo fundador de la doctrina dels quatre elements que ha precedit á la química fins á las acaballas del segle XVIII. Fou un gran observador per son temps: d' aquí sas obras com enginyer y sas curas com á metje que admiraren als sicilians. Cop d' ull filosófich, original, personificant las forsas, mentres per altra part concebeix l' element invariable en quant á la qualitat, del que Leucippe y Demócrit en feren l' átomo.

Los gnóstichs aixís com los primers alquimiayres y 'ls neo-platónichs d' Alexandría juntaren la mágia á las sevas prácticas relligiosas.

Pág. 73.—...lo qui sap que 'l mes leu ayre,
(que en las bolas platínicas traspua)...

Segons lo Dr. Adolf Dassiér (La Humanitat póstuma), los fenómenos d' atravessar portas y murallas de part dels sers espirituals, no son mes extraordinaris que lo de atravessar l' Hydrógeno, lo mes lleuger dels gasos, las capsas ó bolas de platí, lo mes dens dels metalls.

Pág. 74.—D' aquell hermétich foch de la Kabala...

Lo nom de Kabalista, aplicat al principi als doctors juheus qui predicavan la autoritat de la tradició, s' ha donat als Teosophs asiátichs y europeus qui han defensat las mateixas doctrinas y continuat l' estudi de las ciéncias ocultas. Los Essenis eran com ells *filosophs del foch,* al que miravan com lo primer emblema de la divinitat, com lo primer y principal element de la naturalesa y lo motor de la vida universal. Perçó era lo Deu del Sabeus, Persas, Indis, Arabes y Fenicis.

Los kabalistas juheus declaran que lo foch hermétich ó filosófich (que segons ells anima tots los cossos físichs), es una esséncia invisible y universal; visible, sols en sa segona evolució á la llum, y sensible en la tercera lo calor. (V. *Revista británica,* vol. XXII, 1839.—(Article notabilissim sobre la Alquímia).

Pág. 74.—d' aquella *esséncia ignis...*

Empedocle anomena á la electricitat *esséncia ignis,* dihent que 's divideix en quatre elements units per una armonía secreta, y separats per una causa invencible de divisió. Totas sas parts s' atráuhen las unas á las altras y 's repel-leixen mútuament, de manera que res s' aniquila, sino que tot está en la naturalesa en perpétua evolució.

Numa Pompili sabía atráure 'l llamp. Tuli Hostili volgué probarho y morí cremat pel foch del cel.

Pág. 74.—...¿Hem trobat medi
per' arrivá' al estat, que dona 'l cálcul,
en que adormits los átomos...

Se demostra en la Termodinámica que la lley general de las transformacions dels gasos se troba expressada per la equació anomenada de Clapeyron pv.=RT,

que relaciona la pressió P y lo volum v ab la temperatura T que reb lo nom de absoluta, y que se troba contada, no desde lo cero ordinari sino desde 273 graus sota d' aqueix derrer, es á dir, que $T = t + 273°$ essent t la temperatura centígrada.

Si en la equació de Clapeyron fem $T = 0$, lo qual equival á $t = -273$, resulta, per ésser R constant en cada gas, $pv = 0$; y com lo volum en cap dels casos pot anularse, per ésser la extensió essencial en la materia, se te evidentment $p = 0$. Mes com la pressió dels gasos no es altra cosa que l' efecte de la forsa viva de las moléculas topant contra las parets del vás que 'ls conté, se deduheix que á la temperatura de $-273°$, ó sia á 273 graus sota cero del termómetre centígrado, la pressió dels gasos perfectes, ó sa energia molecular suposada en aquest límit en estat gaseos, resulta nula. Aquest punt de la escala termométrica, verdader punt assintótich que no 'ns es possible assolir may, constituheix donchs lo *cero absolut.*

Pág. 74.—Dintre 'l possible buyt d' un receptacle...

Remetem á nostres lectors á las obras del eminent físich y químich inglés Mr. William-Crookes, en que dona compte de sos nous y trascendentals experiments sobre la matéria radiant.

Pág. 75.—Glória á tu, Géber, qui 'ls metalls destriares...

Geber ó Yeher. Son verdader nom era Abu-Mussah Djafar al Sofí. Escrigué en llengua arábiga als derrers del segle VIII y principis del IX. Després de Hermes es considerat com lo continuador de la ciéncia hermética. Albufeda diu que era de Messopotamia (Hauran). Kalid Razhés y Avicena lo regoneixen com á mestre. Es pera la Alquímia lo que Hipócrates pera la medicina. Era compilador y observador consciensut. Estudiá la fusió y la mallabilitat dels metall donant las descripcions mes precisas dels mes usuals: argent-viu, plata, plom, arám y ferro y noticias sobre 'l sofre, l' arsénich, l' orpiment, lo borraj y 'ls preparats d' alcohol. Fou lo primer en cridar l' atenció dels sabis sobre 'ls cossos invisibles encara que materials, los gasos, que 'ls anomena esperits de las reaccion químicas.

Razhés ó Razi, metje árabe, mort en 923, recomana als metjes l' usatge de alcohols y olis animals.

Aben Ghefith enriquí la medicina ab sos preparats químichs.

Ibn Sina (Avicena), célebre metje y alquimiayre que alguns suposan fill de Yvissa y altres de Bocara (Korazan) segle x.

Pág. 76.—...si 'l cos sempre es sensible
á un ó á altre metall...

Idiosincrássia metaloterápia. Influéncia que te lo contact de cérts metalls en personas distintas pera ferhi náixer corrents eléctricas y destruhir las anestésias. Los imans influheixen en la visió, y Burg afirma que l' aptitut metálica externa es una guia pera l' aptitut metálica interna, poguent emplearse com á medicaments sos preparats.

Pág. 76.—la que educá á Gerbert, d' escambell féntli
pera la Seu de Roma...

Lo Comte Borrell visitant lo convent d' Aurillac se 'n portá al frare Gerbert (qui fou després Silvestre segon), pera que s' intruhis en las ciéncias matemáticas en Catalunya, y lo recomaná á Haton bisbe de Vich. Segons lo testimoni de Richer, en aquella época las arts eran molt floreixents en nostra patria.

Los coneixements dels antichs semblavan no haberhi sufert solució de continuitat, ja sía per la ensenyansa directa, ja sía per los llibres, ja directament dels autors llatíns, ja per medi de sas versions arábigas. Gerbert hi estaria molt versat en la llengua del Koran quant desde Roma demanava sempre estar al corrent dels llibres arábichs que 's publicavan en Barcelona, adquirintlos desseguida.

Pág. 76.—...si be per las feridas
usá 'l bálsem, lo ferro y 'l foch...

Las ordres monásticas havian acaparat la medicina en los segles anteriors, associant los remeys del cos als del ánima, com eran oracions, relliquias, romiatges, etc., coneixian plantas medicinals pera llagas y feridas; mes s' abstenian del exercici de la cirugia. Albucassis de Córdova (1107), empleava no mes que instruments de ferro, atribuhint propietats curativas á aquest metall. «Quod natura non sanat, ferrum sanat.... ignis sanat.»

Pág. 77.—(car vera ciéncia du 'l connubi ab ángels)...

Del comers entre 'ls ángels y las donas nasqueren los gegants. Los ángels las hi ensenyaren las obras de la naturalesa, y aquest llibre s' anomená *chema:* dihuen que era l' art d' encantaments mágichs y de matzinas. Isis en son discurs al seu fill Horus, conta que la revelació de la Alquímia fou feta per Amnael lo primer dels ángels y dels profetas, com á recompensa del seu comers ab ell. (Berthelot.—*Origens de la Alquimia*).

Pág. 77.—y ab vidrims imitant las esmeragdas...

Los juheus eran mol bons vidriayres y s' entregaren á la industria clandestina de gemmas falsas que portaren á Venecia y á Mallorca. (*Nature*, 1877. Primer semestre).

Pág. 77.—no volgué may fer sabedor á N' Yahie
del secret del foch grech...

En la biblioteca de Leyde existeix un tractat de las astucias de la guerra, publicat en árabe en 1225, en lo qual s' enumeran las substancias empleadas en la combustió:

Nafta blanch, roig, negre, persa y de Colzom (voras del Mar Roig); quitrá del Magreb, de Barca y de Siria; oli de llinet, de Palestina, del Magreb y de coco; grassa de palma, resina de terebint, pistatxe y colofana de pi (pega grega.)

Foch que crema en l' áygua, ab pega, grassa, nafta blanch y resina.

Una barreja explosiva ab sofre, nafta y pirita de ferro que crema fent xiulets, reventant los murs y calant foch al mateix temps. (V. *Journal assiátique*, t. XIV, 1489).

Pág. 79.—que, á tall de la viventa
molécula, n' es hom
tal volta la *monera*
d' angélicas creacions...

Lo que Darwin anomenava selecció natural, es una lley universal del Cosmos; mes tant ell com sos deixebles s' han ocupat solzament de las formas, sens fer

cas dels precentres dinámichs ó psíquichs, moradas mes ó menys elevadas que las ánimas. (Pezzani. *Filosofía Novíssima.*)

Consecuencia lógica del transformisme de la materia, ha d' ésser pels verdaders filósophs lo transformisme del esperit.

Pág. 79.—que 's purga ab la dolor...

Deu purifica als qui estima per medi del dolor. Aquell qui ha passat quaranta días sense sofrir, deu estar inquiet sobre lo que li resta de vida. (Máxima del Talmud).

Pág. 83.—que, quant *l' áliga* vola, á joch se 'n van *los cans*...

Las duas constelacións *Canis majoris* y *Canis minoris* están situadas en una direcció aproximadament oposada á la constelació del *áliga*. La principal estrella del *Canis majoris* es *Siri*, la mes brillant del firmament, qual llum serveix de unitat pera comparar la intensitat de llum de las demés estrellas.

La estrella principal del *Canis minoris* es *Procion*.

Per fi la estrella principal del Áliga es *Altair*. *Procion* y *Altair* son de igual intensitat de llum, pero meytat de la de *Siri*. Aquesta hermosa estrella es coneguda pels marins de tots los pahissos per trobarse en la continuació de las tres brillants estrellas de la faixa d' *Orion*, conegudas vulgarment per las *Tres Verges*, ó 'ls *Tres Reys*.

Los Dioscures dels poetas grechs eran dos genis de la estrella del matí y de la estrella de la nit. No podian viure junts: quant s' amagava l' un, eixía l' altre.

Pág. 83.—sols un *capmort* ne resta...

S' anomena en las fábricas de productes químichs *capmorts*, los residuos de sulfat de sosa que quedan en las retortas ó en los cilindres després de la obtenció del salfumant y del áyguafort.

Pág. 83.—com del estany lo crit.

Los alquimiayres del segle XIII parlan ja del *crit del estany*, soroll com de palletas al doblegar ó escalfar ab la ma barras d' aquest metall.

Pág. 84.—D' Ibin Rosch en la ciéncia, y en la moral mes pura del Gazzali, l 'he instruhit.

Lo notable article que sobre El Gazzali (l' iman Abu-Hamid-Mohamed-Gazzali), té escrit S. Munk en lo *Dictionaire philosóphique,* termina ab las següents paraulas: «Los llibres del Gazzali son en gran part tractats de moral en que recomana la pietat, la virtut y las bonas obras. Entre aquestos tractats, un dels mes notables es lo *Mizan-al-almaal,* qual versió hebráyca es deguda á Abraham-ben-Hasdai de Barcelona, y que, traduhit en llatí se publicá per primera vegada en *Leypzig*, en 1839.»

D' altres articles y estudis sobre 'l Gazzali, d' alguns fragments de sas obras, del estudi que d' ells fa Mr. Renan en l' *Averroes* y l' *Averroïsme*, desde la página 79 y següents, sens altres citas mes lluny; de sa obra lo *Preservatiu del error*, que he llegit entera en lo *Journal assiátique,* 1877, vol. 9, y per fi de son *Cant de mort*, troballa, que data de molts pochs anys, feta en la Arabia, y que he traduhit tan fielment com ha segut possible, en lo cant de *Dominació Serrahina,* he format d' aquest filosoph, un dels brandons de la filosofía árabe, mes aviat lo concepte d' un creyent que 'l d' un escéptich, per mes que com á tal lo considere Munk, lo mateix Ibin-Rosch y son comentarista Renan. Se compren que 'l qui 's trufa dels filosophs atacantlos per la flaca, mereixe d' ells lo dictat de escéptich, pus com diu molt be El Gazzali, «Cada secta 's creu en possessió de la veritat.» Mes en mon concepte mereix lo títol de creyent y de espiritualista lo quí ha escrit lo *Cant de mort,* y aquestas frases: «Deu ha creat l' esperit de l' home d' una gota de sa llum: aquest esperit torna cap á 'n Ell. No us deixeu enganyar per la vana suposició de que l' esperit mor ab lo cos. La forma que teníau al náixer y vostra forma actual no son las mateixas. No es necesari que muyrau pera que vostre cos muyra. Haveu entrat en aquest mon com un extranger y no hi viviu mes que de pas. Deu es vostre refugi contra las tempestas d' aquesta vida agitada: en Ell trobarém un repós etern, un repós sens tristesas, una alegria sens dolors, una forsa sens malaltías, una ciéncia sens duptes, una visió extática y serena de la font de vida, de llum y de gloria de la que procedim.»

Mes si 'l Gazzali anant á la seva, fou tractat d' escéptich per los filosophs materialistas, tambe fou com Ibn Roschd perseguit pels teólechs musulmans (mes intolerants, si cab, que 'ls cristians), de manera que aquestos fars del Islamisme brillaren en despit d' ells. A la influéncia del primer se degué la creació del imperi Almohat. Quant son deixeple, qui fou després lo célebre Madhi, li anun-

ciá en Alexandria que sa obra *El Ihiá* havia sigut cremada en Espanya per ordre de l' Emir Aly, extengué las mans y recitá devant de 400 *taleb* lo primer capítol del Koran invocant sobre 'ls intolerants la cólera divina.—Mestre,—li digué El Madhi:—digau que 'l cástich lo rebran de las mevas mans.—¡De las tevas mans, si Deu ho vol!—Desd' aquest moment germiná en la pensa del Madhi la idea de la revolució.

Per sa influencia en la situació almohade, per la que devia tenir en la escola hebráyca espanyola, continuadora de la escola de Sora, que al costat de la autoritat de la escriptura y de la tradició regoneix la autoritat de la rahó, mostrant que la relligió en lloch de temer a la ciéncia pot trobar en ella son puntal mes ferm, fent al alquimiayre deixeble d' ell y d' Ibn-Rosch, he sintetisat en lo personatje Gili d' Alago y en Kherim son deixeble la fusió de las escolas filosófica, científica y relligiosa, pus totas portan á Deu quant se 'l cerca ab bona fé, ab amor y ab estudi, per mes que 's precindesca de certas formas, de las que, com diu molt be Ibn-Tofail en sa novela del *Solitari,* s' ha revestit la relligió per ferse mes accesible al vulgo.

Pág. 85.—Jo, que á un iman no prego...

Iman, á mes de aplicarse aquest nom al Kalifa, se dona als ministres ordinaris del cult islámich, als teólechs y als qui pronuncian las oracions en la mesquita ó presideixen ceremonias de circumcisió y enterraments.

Pág. 86.—al coll una esmeragda...

Albert lo Gran deya que la esmeragda dona al home lo medi d' aumentar sas riquesas y posada en la llengua lo dó de preveure l' esdevenidor.

Pág. 87.—semblant á la en que 'ls somnis Joseph endevinava...

¿No es aquesta la copa en que beu lo meu Senyor, y en la que hi sol endevinar? Habeu fet mal en lo que féreu.—(*Génesis*, cap. XLIV, ver. 5.)

La endevinació per medi del áygua, ademés dels egipcis, segons Psellos escriptor bisantí, la practicaren los Assyris fent l' áygua apropiada á aquest objecte, per medi de certas paraulas mágicas.

Lycophron diu que Ulysses la practicá en la guerra de Troya.

Testimoni d' aquesta endevinació entre 'ls romans, son dos quadros descoberts fa pochs anys en la casa de Livia, com se pot véure en la *Revue archéologique*, vol. 22. any 1822.

Los motallimins ho fan tirant una gota d' oli en un vas, y fent observar á noys, lo que apareix en son interior.

Kardec, en sa obra sobre 'ls Mediums, parla tambe de la visió en lo vás d' áygua, de que gosan varias personas.

Pág. 87.—com lo pou betlhemita del astre que conduyr
va als Reys.

Segons conta Gregori de Tours, en un pou de Betlhem tapantse 'l cap ab una tela s' hi veu passar per l' áygua la estrella dels Reys Magos.

Pág. 87.—y estranys y horribles monstres als infusoris creya...

En la obra de Pelletan *Lo Microscópi*, s' hi poden veure las formas monstruosas dels infusoris, p. ex., lo Stylonyehia, lo Stentor, los vorticeles, la halteria la plesconia, lo cigne, lo loxopilum, los radiolaris, lo rotifers, los foramnifors, etc.

Pág. 87.—Dels primers temps del món allí hi vegé passar...

En la história de la creació de Hæckel s' hi troban descrits aquests animalassos, dels que se 'n descobran cada día nous fossils. Pot veures tambe *Revue de Deux Mondes*, vol. 89, 1870. «Los animals desapareguts desde 'ls temps históriehs.»

Los hymnes védichs revelan lo recort de las tradicions primitivas sobre la existencia d' aquestos animals.—¿Sou vos lo qui haveu posat fré al mar y tallat lo cap als grans drachs del pregón de las áyguas?—

Pág. 88.—á perdre comensant del cos la pelussera...

Vallace, l' emul de Darwin, ocupantse del home pilos, diu que la costum de dormir d' esquena li feu perdre lo pel qu' hi tenía, suposant que Deu hi encarná

una ánima perfectible desde que la evolució dels quadrumans fou apte per rébrela. Als atachs que aquesta teoría trobá de part de certs escriptors, eixí Straus á sa defensa dihent que aytal encarnació no pot ésser inconcebible á aquells que n' adoran una de mes sublime: la del Ser Suprem en la miserable carn mortal.

Pág. 88.—vegé al épich Antar, gegant de pell morena,
vencent á un negre lleó...

Es admirable en lo poema d' Antar la descripció del seu combat ab un negre lleó, al qui parteix lo cap d' un colp d' alfanch. En lo bosch de Ksanna, prop d' Aumale en la Argelia, s' hi matá encara, fá pochs anys, un lleó negre.

Pág. 88.—...en sanch, del Guadselit
tenyida la corrent...

Guadselit (Guadalete), Riu vert.

¡Rio verde! ¡Rio verde!
¡Cuánto cuerpo en ti se baña, etc.
(*Sckak.* Traducció de Valera, t. 2.)

Pág. 88.—com pintada la vehé sobre un vell llens....

«E el Rey Rudericus sen veya sglayat, com tenia mals pronóstichs: axí d' una torre encantada quey havia en la ciutat de Toledo, la qual ell fae obrir, e veu alli e legi algunes letres de gran horror e spant (Feyt d' armes de Catalunya).»

La tradició diu que vejé pintats uns homens ab turbants, y d' una altra rassa, qui venian á invadir la Espanya, y los regonegué al toparse ab ells en las voras del Guadselit.

Pág. 89.—...¿No hi sents la flayre
del rosers de Domás?...

Homero dona un perfum especial als deus. En la tragedia d' Eurípides. Hipólit moribunt exclama:—¡Oh Diana, casta deesa, sento qu' estás aprop meu perque he conegut ta celeste flayre!—

Pág. 92.—...en llengua de la Aràbia,
fins la flor dels antichs, tot está escrit.—

«En lo segle IX s' anava á las escolas d' Espanya á beure entre 'ls Arabes á certas fonts de la antiquitat, perque ells havian conegut y traduhit quasi tots los autors antichs, y foren ells los qui transmetéren á la Europa una part de las obras d' Aristóteles. (*Revue des questions históriques*, 1875, vol. 1., pág. 8.)

Pág. 92.—altre Fadhl ben Hasdai ets en l' Islam.

Fadhl-ben-Hasdai, fill del celebrat poeta hebreu Joseph-ben-Hasdai, de la tribu de Leví, estudiá las ciéncias y practicá la poesía y la eloqüencia: sobresurtí en las matemáticas, comprenía la música, tenía nocions de medicina y de física, y brillá tambe com á filosoph.

Estant en Saragossa en lo segle v de la Hegira, se enamorá de una serrahina tan follament que 's convertí al Islamisme pera obtenir son amor. Arribá á ésser vizir del Rey Almotadir-billah. (Per mes detalls de sa vida, V. *Journal assiátique,* vol. 17, 1851).

Pág. 93.—¿Juras,—llavors à En Gili 'l Bisbe deya,—
pel Qui digué: «Jo som...

Jurament dels juheus.—Usatge. (Hæc est forma). Sagrament fet per lo juheu contra lo cristiá lo rotle al coll. Jures ¡oh juheu! per aquell que dix jo som, e no es altra sens mi... e per aquell que dix no haurás deus estranys contra mi... e per aquell que dix jo son ton senyor fort e regeu, visitant la iniquitat dels pares en los fills en la tersa e en la quarta generació d' aquells... etc. (Vegis *R. Británique*, t. 29, setembre de 1840).—(Oliver. Constitucions de Tortosa, etc.)

Pág. 94.—ara ve un ivern cru...

En l' any 1250 de nostra era se trobá la terra respecte del sol, en lo solstici d' ivern per l' hemisferi boreal, en son afeli, ó sia á la part mes distant del diámetre major de la elipse de sa órbita, y en la época de la major excentricitat, de manera que tot aquell segle degué tenir iverns rigurosos. Aquest fenómeno necesita 10,500 anys pera reproduhirse, éssent l' any 3285 ans de nostra era la

época en que la terra se trobá en son perieli en lo solstici d' ivern, lo que devia donar iverns paradisíachs pera nostre hemisferi.

Pág. 97.—¿Perqué 'l *Duldul* no muntas...

Duldul era la mula que 'l Xech dels Coptos regalá á Mahoma.

Pág. 99.—...escritas
gelosias...

En certas finestras y muxarabis las fustas de las gelosias eran verdaderas inscripcions, sentencias, versos, etc.

Pág. 101.—Cordas te de fill vermell...

Diu l' Arquebisbe D. Rodrigo, parlant de la batalla de Alarcos: «E porque nos veiamos á los del real de los moros é parecia ya la tienda bermeja de admiramamolin fablaban los nuestros muchas guisas... aduxerenle una tienda bermeja muy fermosa. (*História gótica* del Arzobispo D. Rodrigo, traducida al castellano.—Biblioteca escurialense).

Vermell es també l' estandart dels almoats, pres en la batalla de las Navas y existent en lo Monastir de las Huelgas. (V. *Museo de antigüedades,* v. 6, página 470).

Pág. 101.—Obra d' un cisellador
de Mossul son los brasers...

Mossul era lo pahis en que 's trevallava ab gran mestría en diferentas arts, y, especialment, en vasos d' aram, mensoris y mankals (brasers). Los de Domás y del Kayre eran mes ornamentats y á voltas cisellats ab inscripcions.

Pág. 102.—En Gili y 'l fidel Hageb...

Hageb, porter ó guarda-cortina, perque los alarbs no tenian portas á sas cambras, era el primer servidor de la casa real entre 'ls kalifas abassidas. La forma despótica del gobern va fer ministre d' estat al primer criat de la cort y fou lo

primer ministre d' entre 'ls Omniades d' Espanya. A la disolució del kalifat espanyol los reyetons prengueren lo títol d' *hajeb*. (V. *Journal assiátique*, 1846).

Pág. 106.—Jo us donaré cinch besants...

Lo besant (moneda bisantina dels darrers emperadors), era equivalent, segons la crónica real, á tres sous y quatre diners barcelonins, ó sía si fá no fá, un ral y mitj.

Monfar diu que corria en las parts de llevant y mes en Xipre y era de plata. En la época de la Conquista era moneda imaginaria en Catalunya, y Desclot diu tambe que devia ésser de plata. N' hi havia perçó d' or que tenian valor diferent, segons eran d' Alexandria ó del Garb, que (atenéntnos á la numismática y metrología mussulmana de H. Souvaire *Journal assiátique,* 1882), valian en 1228 lo primer 12 francs, 16 cénts., y 10 fr. 42, y lo segon, 4 fr. 56 y 5 fr. 21, quant era senzill y 11 fr. 58 quant era doble. Hi ha dos preus, perque en aquest any l' or valgué, primer 12 vegadas la plata, y després s' estimá sols á 10 vegadas lo seu valor.

Pág. 108.—la pátria, nostra Niobe...

Niobe, mare á la qui mataren tots sos fills.

Pág. 110.—¿Será que assí has vingut, fada de Mongibel...

La *Fata Morgana,* miratge que fa veure ciutats enlayradas en la Italia meridional.

Pág. 111.—Fátima en aquest cel sota 'l *scharí* domina...

Schari, vel de clin que permet á las moras veure sens ésser vistas.

Pág. 111.—oh Valladat, Maryem, Raddíah, y Omno-'l-Kirana...

Valladat, filla del kalifa Muhamat, era anomenada la Safo de Córdova.

Maryem ensenyava la poesía á las principals familias de Sevilla.

Raddíah, la estrella ditxosa, era esclava lliure del kalifa Abdulraman, qui la cedí al seu fill Al-Hakem: fou la admiració de son segle, per sos versos y sas elegants históries.

De la primpcesa Omno-'l-Kirana traduheix lo senyor Valera:

«Rayo de luna que á la tierra viene
y con su amor mis noches ilumina.
Cuando de mí se aleja
ansioso el corazón nunca le deja
y le guarda presente la memoria.»

Pág. 111.—pera ésser lo rawi d' aqueixa festa mora...

Rawi: recitador de versos al poble.

Pág. 112.—hizams espurnats d' or...

L' hizam xal de cassimir, ó pessa de musselina blanca ó de seda vermella brodada d' or.

Pág. 112.—Com en colla 'ls lleoparts...

Avicena diu que 'ls lleoparts tenen la costum de juntarse á l' ombra dels arbres de cámfora.

Pág. 113.—y haiks, xilabas, xals, sefsars, izars...

La xilaba: pessa de roba ab que s' embolica tota persona.

Lo sefsar: pessa de glassa de seda ratllada que abriga lo cap y 'l cos, lligada al front ab una corda de pel de camell, y replegada en forma de turbant. Es un lleuger burnus. N' hi ha manufacturas en Nefta.

Pág. 113.—...La noble diversió
que prepara al combat y 'l Paradís augura...

Lo Profeta ha dit: «Tota classe de diversió ha de ésser prohibida com á frívola, exceptat la de tirar l' arch, lo montar á cavall y 'ls plers de la familia. —Los noys tenen dret de demanar als seus pares que 'ls ensenyen á escriure, á nadar y á tirar l' arch. Tres classes de personas entrarán en lo Paradís: los qui fabrican fletxas ab la intenció de que sian empleadas en defensa de la relligió,

los qui las disparan y los qui las presentan al arquer.» Los alarbs distingeixen dos archs, lo de la Arabia y 'l persa que era una ballesta.

Pág. 113.—Altres, del *zemburek* molt destres en lo tir,
los curts pennats cayrells en lo *botyéh* clavavan...

Los serrahins deyan *zemburek* á la ballesta dels creuhats. La fletxa d' aquest nom era un cayrell del gruix de dos dits y de un colze de llarch: tenia forma prismática quadrada y atravessava una cuyrassa, y fins podian ferir dos homes.

Lo *botyéh* era una bota fonada ab una pell de vaca que servia de blanch pera disparar fletxas ó cayrells.

Recort del joch árabe dels anells es la anomenada *sortija*.

Pág. 113.—...un *facar*, ó un *Yémen* d' ampla fulla...

Eran mol estimadas las famosas espasas índicas, anomenadas *facars* (d' aquí vindrá 'l nom de *faca*), que tenen la corva de la espinada. Tal era la que tenía lo famós Dzu-'l-facar, lo sabre de Mahoma, que Aly heretá.

De las espasas del Yémen, que n' hi havia de quatre clases, la mes ampla ab marca d' una ferradura y duas serps, era estimada per ésser de fabricació anteislámica.

Las *basras* ó espasas de Basora eran molt lluhentas, y tallavan com navajas. Sas formas eran variadas, distingintse uns sabres encorvats ó alfanchs que 'n deyan *jeperuts*.

Pág. 113.—...un *ferendjé* ab despulla...

El ferendjé eran com las espasas francas, amplas de la punta y estretas de la part del mánech, com las antigas fullas del Yémen. En mitj hi ha com una canal, y tenen un aspecte com los vestits del Taberistan, per las coloraynas ó bandas que las decoran. (*Journal assiátique,* 1854.)

Pág. 113.—ó be de primer tremp un damasquí *gahir*.

Las espasas de Domás (gahir el-mouvelled demeschiyé), quant tenen la primera áygua tallan molt fort. Llur acer era blanch ab punts negres, que se ma-

nifestavan mes en quánt envellian. Se semblavan á las salomónicas fabricadas en Almanzoria (Mansura): tenían quatre palms escassos de llarch y quatre polsadas d' ampla. Eran reputadas las mes tallants de totas las fullas árabes. (*Manuscrit arábich de Gotha*).

Pág. 114.—Arrabaa.

Orla que se desplega én forma de quadrat, dintre 'l qual s' hi troba inscrita la archivolta.

Pág. 114.—y de rabassa morta soná la hora.

Las vinyas antigament en Catalunya no duravan mes que cinquanta anys, passats los quals s' arrancavan los ceps y s' hi plantavan pins, tornántse á replantar després de la tallada del bosch, y 's feya 'l mayol.

Pág. 116.—Los descendents d' Agar y de Cetura...

«Y Abraham prengué una dona qui 's anomenava Cetura. (*Génesis*, XXV, ver. 1).»

Cetura parí á Madian y de ella procedeixen los Madianitas.

«Y Timna fou concubina d' Eliphas, fill de Esaú, la qual parí á Amaleck... (*Génesis,* cap. XXXVI, ver. 12).»

«Cedar era fill d' Ismael. (*Génesis*, cap. XXV, ver. 13...»

De manera que las rassas árabes derivan de las tres donas d' Abraham, Sara, Agar y Cetura.

Los fills del Yémen y del Hedjaz formaren sempre una especie d' aristocrácia hereditaria que disfrutá molt temps de la riquesa, del poder, dels primers llochs en la milicia y en los empleos civils, y de las dignitats sacerdotals. Los Siris compartian ab ells aquesta preponderancia per ésser los primers qui aceptaren l' islamisme: després d' ells los egipcis: los persas eran los dedicats á las ciéncias y á las lletras. Tots ells s' anomenavan serrahins. Los mauritans y berebers estavan somesos á 'n ells.

Pág. 116.—de Lud, d' Aram y Elam la faç semita d' altres...

Y 'ls fills de Sem foren Elam y Assur, y Arphaxad, y Lud y Aram. (*Génesis.* cap. X, ver. 22).

Pág. 116.—...com l' afuat nas del tarekita...

«Y visqué Tharé setanta anys, y engendrá á Abraham, á Nachor y á Haran. (*Génesis,* cap. XI, ver. 26. Descendents de Sem).—De Tharé, pare de Abraham, provenen donchs, segons la Biblia los Edomitas, Ismaelitas, Ammonitas, Moabitas, Themanitas, etc.

Theman era fill de Ismael y sos descendents habitáren en lo desert de la Arabia, portant á Petra y á Palestina encens y aromas.

Segons Mr. Renan tots los Tharekitas son diferents dels Cananeus, y semblan haver adorat á un Deu únich. Melkissedek era sacerdot del Deu únich; Balaam monoteista de Baal Pedor. Los Israelitas eran los sols qui entre 'ls Tharekitas havian establert un sistema de precaucions pera mantenir lo seu cult. La llegenda de Ruth nos dona una idea de la tolerancia entre 'l cult de Moab y 'l d' Israel. (Renan.—Consideracions sobre 'ls pobles semitas.—*Journal assiátique,* 1859).

Pág. 116.—Los qui en recort de la brescada Petra...

Petra, capital dels Nabateus, damunt de una montanya rocosa y escarida hont s' hi pujava per un estret viarany. Allí hi ha la tomba d' Aaron. Allí hi habitá Esaú, casat ab la filla de Ismael, y hi nasqué Edom. Hi ha un carrer encara de duas millas, quasi fosch, en algun tros per rafechs de roca viva; escavacions en las rocas, casas, columnas, portas y parets ab ciselladas figuras. Era la antiga capital de la Idumea, y sa gent instruhida en arts y ciéncias. Un profeta digué que no 'n quedarian restas d' aquest poble que posava son niu entre las estrellas. Lo robell va destruhint sos monuments. Per allí passavan las caravanas de Llevant y de Roma.

En Mallorca serrahina hi havia ja la vila de Petra, pus son nom figura en lo llibre del repartiment.

Pág. 116.—son fills d' Edom, qui á la Ylla transportaren...

Los Edomitas ó Sarahins (fills de Sarah), procedeixen de Esaú, y ocuparen los territoris llindants ab la Terra Santa y al Nort dels Agarens. La tribu dominant fou la dels Amalekitas. Omar, eixit d' ells, s' establí en la Arabia felis y fundá 'ls Omeritas. Lo lloch hont Ptolomeu col-loca 'ls Serrahins es conegut dels juheus per las Montanyas de Sarah (llibre dels Macabeus). De la Idumea 'n diu lo mateix. En temps de Mahoma los serrahins s' anomenavan Amalekitas.

Pàg. 116.—l' intel-ligent cultiu dels Nabateus.

Entre 'ls serrahins era celebrada (puig quasi tots los escriptors ne fan menció), una obra antiga que tenia per títol la *Agricultura nabatea*, y que se suposa escrita en llengua aramea, y traduhida al grech y al árabe. S' ocupava bastant de la conducció d' áyguas, la canalisació d' ellas, lo descubriment de las fonts subterráneas, construcció de pous y cisternas y aparells hidráulichs. Influhí molt en la educació agrícola dels serrahins en nostra península, principalment quant eran mes persas que árabes las classes directoras. Los Nabateus quant s' installaren en Petra feren d' ella un mercat mes que un centre agrícola. Tots procedian de las grans planuras, mes enllá del Eufrat. Lo senyor Quatremere en lo *Journal assiátique* de 1835, ha publicat una história dels Nabateus, digna de ésser consultada.

Pàg. 117.—qui 'l primer, en las fértils valls d' Ibéria
mallá 'l ferro...

Entre Iberia y Arménia, regió fertilíssima, hi ha 'l pahis dels Chalibes, primer poble qui trevallá 'l ferro. Los Caldeus d' aquestas valls, ab armas de ferro portaren la civilisació al Eufrat, obligant al poble cuschita á anar á Egipte, terra de Misraïm. Es la primera migració que partí en duas brancas, la rassa de Cam. La migració partí del Sud del Cáucaso al Mitjorn (Alfred Maury).

«Y 'ls fills de Cam foren Cusch y Misraïm y Phut y Chanaan. (*Génesis,* capítol X, ver. 7).»

Pág. 117.—...y 'ls d' aquell qui, en la sidéria
regió, al planeta Zeus per Deu honrá...

Los Lakimitas adoravan al planeta Júpiter: los de Kananea á la lluna y los de Kays á la estrella Siri.

«En Medina hi h' avia molts juheus, qui s' havian convertit á l' islamisme. (*Dozy*, volum primer).

La Kaaba, segons Renan, era tal vegada 'l protipo de una tenda transportable com lo tabernacle dels hebreus.

Pàg. 117.—Ab los fills de Khoreisch...

Ismael, gran tirador d' arch se enmullerá ab una egipcia, y 'ls seus descendents directes eran la tribu de Koreisch qui habitava en la Meca y possehia lo sanctuari de la Kaaba. (Lenormant).

Lo Khoran está escrit en la llengua de Moder. (Ibn-Kaldun).

La tribu de Khoreisch era la mes eleganta per sa llengua.

Pág. 117.—Entran los de Thakif...

La tribu de Thakif qui habitava en Taif y qui havia tret al Profeta, fou la primera qui se convertí al Islamisme. Una sátira de las tribus mares diu que son fills del desencaminament.

Pág. 117.—ab los Temim, veneran á Moder...

Los árabes, descendents de Moder, segons Ibn-Kaldun, son los Thakif, los Hodeil, los Khozaha, los Beni-Kinana, los Ghatafan, los Beni-Aced y 'ls Beni-Temim. Las mes separadas eran los Rebbia, los Lakhim, los Djodam, los Ghassan, los Iyad, los Kodua y 'ls del Yémen.

Descendents de Moder eran, segons Simonet, las tribus de Granada, Beni-Abdhá, Beni-Abdessalam, qui foren dels mes acomodats; los Beni-Almotasir, qui foren alims ó savis, y 'ls Beni-Simac, qui foren cadís ó xechs.

En una sátira de las tribus árabes se diu, parlant dels Temim, que han comés moltas ignominias y que no han sacrificat res invocant al Etern Pare.

Pág. 117.—Y ab ells tambe los Anezéh indomables...

Los Anezéh encara conservan sa independencia desde fa vint segles en la Mesopotamia. Ocupan lo desert de la Siria y constituheixen un dels tipos mes bells de sa rassa; alts, esbelts, actius, y cavallers infatigables. (*Journal assiátique*, 1879. —Estudi sobre las tribus árabes de la Mesopotamia).

Pág. 117.—los Chammar ben fornits...

Los Chammar viuhen desde Bagdad al Eufrat. Son errants y dormen en tendas de pel negre de cabra, ó de camell, enlayradas: sobre 'l terreno forman una

taca fosca y trista damunt la sorra del desert. Se dedican al robo, y, sobre tot. contra 'ls Anezéh. Veneu en las ciutats la llana y la llet de sos remats. Fan oració y dejunan. (*Journal assiátique.*—Idem).

Pág. 117.—...la tribu antiga
de Thayé...

Los Thayé son pastors. Se llogan pera trevallar. Es tribu considerable. Es de las més antigas. Van á las ciutats. No solen cumplir sa paráula. (*Journal assiátique.*—Idem).

Pág. 117.—...los Khazradj, la mes coral
del Profeta, ab la d'Aus, qui 'l defensaren...

Mahoma trobá protecció en las tribus de Aus y de Khazradj, qui en lo segle v havian pres als juheus la ciutat de Medina. Ells foreu anomenats los Defensors.

Segons Simonet, los Naseritas de Granada, descendian d'aquestas duas tribus. qui aquí eran conegudas ab lo nom de Ansaries (auxiliars de Mahoma), y procedían de la rassa camita per Yoctan, descendent de Nemrod, fills de Cusch, fill de Cam.

Los Abs se deyan constants en sos amors; mes la sátira de las tribus diu: quant una dona del Beni-Abs pareix un noy, felicitéula per sa deshonra. Y en parlant dels Beni-Ganyas diu: quant una dona d'aquesta tribu té un noy, felicitéula perque sabrá manejar la estisora.

La tribu dels Asras tenía la anomenada de produhir las donas mes guapas.

Pág. 118.—Los descendents d'Himyar derrera ells venen,
ab sa color d'aram fent desparia...

Hymiar, per Yoctan ve de Cam, y eran anomenats los *roigs* (de *hamr* roig): habitá l'Yémen y la Arabia felis: perçó lo mar Roig s' anomená mar d'Hymiar. Una branca d'ellas fundá los Gassanitas de Domás y altra en lo Yrak lo reyalme dels lajmitas de Hira.

Pág. 118.—lo deix ab que Sabá se distingia...

La llengua himyarita se parla encara entre 'l poble de Samhar. D' allí vingué la Reyna de Sabá.

Pág. 118.—Fills d' ells y dels Hamara, la capdura tribu d' Akdam...

Los Akdam son los gitanos de la Arabia. Se semblan als Abissinis y als de Samhat (litoral abissini del mar Roig). Tenen cabell llis, d' un color negre, nas de bech d' áliga, llavis espessos, ancas amplas, y son més alts que 'ls altres árabes. Descendéixen dels Himyaritas y dels Hamara d' Abissinia.

Pág. 118.—No així 'ls qui la *mar verda* encara anyoran...

Mar verda, golf pérsich.

Zende-Ruth, riu que fa com lo Guadiana, que s' endinsa en la terra y brolla més enllá.

Pág. 119.—terra pel Tigris y l' Eufrat regada...

Los fills de Babilonia havian conreat y fertilisat la inmensa planura que regavan ab áyguas del Tigris y del Eufrat en temps de Semíramis: los canals servian també pera evitar inundacions quant se fonían las neus de la Armenia.

Pág. 119.—opulents reyalmes de Gassan y d' Hira...

Citats molt en los temps ante-islámichs. Sos monarcas eran cristians en temps de Mahoma. Nabiga diu dels Gassanidas: «Lo pahis está ple de Deu: llur relligió es sólida: temen los cástichs de la vida futura. Van calsats ab lleugeras sandalias, adornats ab bellas cinturas, y se saludan lo día dels Rams ab brancas olentas.»

Antar també parla molt de llur magnificencia en vestits y arreus.

La fundació d' aquests realmes regoneix per origen la emigració dels Azditas en lo segle segon de nostra era, quant tingué lloch la inundació del Yémen. Lo de Gassan fou fundat per los Azditas y dominá la Arabia Pétrea: lo de Hira fou fundat per Azditas, Ghodamitas y Lakhimitas, qui se confederaren ab los Amalekitas.

Pág. 119.—y Domás, de tals segles la Isambul!

Isambul ó Stambul, corrupció de las paraulas gregas, ab que los bisantins del baix imperi anomenavan á Constantinopla, y que 'ls turchs no savian pronunciar be.

Vol dir *la ciutat* com los romans ne deyan *urbs* de Roma. Los pagesos de Mallorca may anomenan á Palma pel seu nom: aixís diuhen p. ex.: *vaig á ciotat, venim de ciotat.*

Pág. 119.—va decretar l' ayguat de Si-'l-Arim.

La inundació de El-Arim de que 'n parla Surate, 34, ver. 15, del Koran, fou una catástrofe terrible, de que encara está vivent lo recort. Tingué lloch en l' any 110 de la nostra era y feu emigrar á moltas tribus árabes del Yémen á la Arabia Petrea y á la Mesopotamia. La causa se degué á l' esbotzament del mur que en Mar'eb contenía las áyguas de las vessants de las montanyas. La planura estava ocupada pels Azditas, tribu de la rassa sabea de Khelam, qui era vassalla dels reys de Tobba, també de rassa sabea, mes de la branca de Hymiar, qui residia en Sabá, y dominava la Arabia del Sud. (V. *Revue africaine*, 1881). —Estudis sobre l' origen dels Berebers).

Pág. 120.—los badells d' or, que de Samária á colre aprengueren...

La adoració dels badells d' or, encara que peculiar dels Beni-Israel, primer en lo desert, y ressucitada en Samária per Jeroboam, fou importada del Egipte hont havian vist adorar al bou Apis y á Ammon-Rhá, 'l Júpiter banyut del oássis del seu nom. Tots los pobles tharekitas eran idólatras, exceptat d' alguns iniciats qui havian conservat lo cult á un Deu únich. Al acostarse á Canaan adoptaren la relligió dels pobles d' aquesta regió que era la solar. Los Fenicis, com los de la costa (Tiris y Sidónichs), y 'ls de la montanya (Hithis y Amorreus), adoravan lo principi del Sol com á capdill dels estols celestes y manantial del calor y vida del univers. Mes cada poble se fixava pera cólrel en una qualitat espiritual del Ser Creador, ó en una manifestació física. A imitació d' aquests pobles cananeus, cada tribu tarekita escullí entre aquests deus variats un protector especial sens rebutjar als altres. La massa de Israel tingué á Jehová. Exceptat dels qui havian servat intacta la noció del Deu únich, la massa del poble no hi veya en ell mes que un deu de la esséncia del Moloch dels Ammonitas, ó del Kamos dels Moabitas, y aixís s' explica com passava facilment á la idolatría, y que Jeroboam, pera separar de Judá á las tribus de Samária, aixequés en Dan y en Betel los dos bous que considerá com dos deus lo poble samarità.

Pág. 120.—Tu, en tant, malastruch poble de Judea...

En la guerra contra 'ls Parths, los juheus de Babilonia, per instigació de Korroes despertaren desitjs de venjansa en los de Xipre, Egipte, Llibia y Cirenáyca. (Any 115 de J. C.) En la Cirenáyca assessinaren á doscentsmil romans, donántloshi torment en represalias, de lo que los Romans havian fet ab ells en las Arenas dels seus Circhs. Trajá victoriós feu exterminar á tots los revoltosos. Alguns s' escaparen cap á Ponent revolucionant á las tribus mauritanas, y allí 's mantingueren independents. Pera umplir lo buyt que havian deixat en la Cirenáyca, la Llibia y la Marmárica, los Romans obriren pas als Luata y als Godham y al demés pobles nómadas, rebutjats del Egipte hont s' havian establert desprès de la guerra dels Parths. La instalació d' aqueixa tribu en la Cirenáyca tingué lloch l' any 125 de J. C.

Pág. 120.—per Xipre, la Marmárica y l' Ammon.

La Marmárica correspon á la Llibia exterior. En l' oássis d' Ammon s' adorava al Baal-Hamon (deu ab cap de crestat), en Cartago lo Baal-Haman, y en Egipte Ammon-Ra. Los fenicis al trobarlo en Africa lo adoptaren com á marit de la deesa Tanit.

En Xipre y en Tortosa s' han trobat figuras d' aquest deu portadas pels fenicis.

Tanit, Baal y Escheun (lo de la serp de bronzo, lo Esculapi fenici), era la trinitat d' aquest poble. (*Gacete archeológique*, 1879).

Pág. 121.—Oh terra del plaher, grega Pentápolis...

La Pentápolis de la Llibia comprenia las cinch ciutats de Cyrene, Arsinoe, Apolonia, Berenice y Ptolemais.

Cyrene, colonia doria de la ylla de Thera (Santorin), era la magnífica ciutat del trono d' or, ab una necrópolis que la tancavan com las mallas d' un filat, ab profusió de columnatas, estátuas, grutas sepulcrals y soberchs mausoleus.

En sos boscos s' hi criava la célebre planta sylphium dels grechs y serpentium dels romans, de la qual los habitants de Cyrene sabian extráuren una substancia, objecte de sa industria y comers més considerable.

Pág. 121.—dels Filenes heróychs...

Los Filenes de las llegendas púnicas eran dos germans cartaginesos qui 's sacrificaren per l' engrandiment de llur pátria. Se tractava de fixar los límits que separava lo pahis de Cartago del de Cyrene, y partiren á la mateixa hora de las duas ciutats dos joves, debentse plantar la fita en lo lloch hont se topessen.

Los Filenes arrivaren fins aprop de Cyrene, y acusats d' haver eixit avans d' hora, preferiren ésser enterrats vius á recular. Llur tomba fou la fita consabuda.

Pág. 121.—del rich Gossen las frumentárias planas...

La terra de Gossen ó Gessen, fou lo lloch senyalat per Joseph al seu pare Jacob y als seus germans pera instalarse, y allí 's multiplicaren. Era molt fértil. Estava situada segons las derreras investigacions en lo Delta del Nil, al Est de la branca més oriental, la branca pelusiaca, prop de la Arabia. La ciutat central era Ramesés, que estava prop de Maschuta, en las ribas del canal d' áygua dolsa que atravessava l' Ouady Tonmilat. Hi ha encara un bloch de Ramsés segon, sentat entre 'l deu Ra y 'l deu Tum. Los hebreus criavan en sos áyguamolls innumerables bous. S' hi cullía també 'l cotó.

Roma designava la Sicilia y l' Egipte ab lo nom de provincias frumentárias.

Pág. 121.—y, ab recansa, los *ams* dels seus aduars..

La part principal de las casas d' Egipte es l' *amm*, ó sía un jardí ombrívol que las enronda y al qui hi tenen lo carinyo que nosaltres á la llar.

Pág 121.—qui 'ls faran quequejar...

Diu un célebre orientalista:

«La óu le lion semite á posé sa griffe sur la vielle Afrique, ne fut ce que pour un moment, il á troublé sa parole.»

La pronunciació de la llengua bereber te un cert quequeig, procedent, diuhen, de la barreja del árabe ab las llenguas antigas del Nort d' Africa.

Los alarbs que invadiren Catalunya quasi tots eran berebers.

L' Africa del Nort ha sigut desde los primers temps de la história lo centre perpétuo de migracions successivas vingudas del exterior, las quals han contribuhit, una rera altra, al seu poblament.

La derrera, avans de la conquista mussulmana, tingué lloch l' any 110 de J. C. Portá de Siria al Africa un grupo particular de tribus, las quals, després de haver viscut cinch anys de vida nómada desde l' Egipte á la Bizancena, acabaren per penetrar com á conquistadors en la Proconsular á principis del segle VI. La horda que las gobernava s' establí, y las altras se feren independentas en lo desert.

Llavors altra tribu aumentada ab las deixallas de la desfeta confederació, prengué lo comanament de las nómadas, y penetrant en lo Tell feu vassalla y tributaria á la primera. Precedi aquest fet sols de una generació á la conquista mussulmana. (*Revue africaine*, 1880.—História dels Luata).

Pág. 121.—Mes ¡ay! al aixapluch de la *mapúlia*...

Mapúlias: cabanyas de brancatges habitadas pels Getulis y Númidas. Los árabes bastian cabanyas de pedra ó fanch, anomenadas gurbi.

Pág. 121.—...Getúlia...

Era la comarca del Sud del Atlas, limitada al Nort per la Numidia y la Mauritánia, á Llevant pels Garamants, á Mitjorn per la Nigricia, y á Ponent per l' Atlántich.

Horaci anomenava á Getúlia *mare de las feras*.

En la migració dels Siris al Africa en lo segon segle de la nostra era, toparen primer ab los ciutadans romans, classe numerosa que descendia dels antichs colons europeus, vinguts ab la conquista, soldats, empleats civils allí retirats; antichs fenicis sotmesos á la dominació romana, després de la ruhina de Cartago, y com á massa de la població los descendents dels llibichs, primers habitants del pahis que los emperadors havian romanisat. A tots aquests los árabes los anomenavan Afarek ó Afri, y Yfrikía ó Afrikia la part oriental de Berbería hont primer los trobaren.

Tant als árabes d' aqueixa migració com als nómadas ó tribus qui habitavan en las fronteras de las provincias romanas del Africa, rassa autoctona que desde 'ls temps histórichs foren objecte de tentativas de vassallatge de la part dels cartaginesos com dels romans, eran designats per aquestos baix lo nom de *barbres,* que 'ls árabes de la conquista transformaren en *berbers* y *berebers*.

Los autoctons, orgullosos de sa independencia, prenian lo títol de *zegh* (lliures, independents) y en llenguatge llibich *Amzigh*.

D' ells parlan Eticus y Honorius dihent que existian en Africa *gentes máxicas multas*.

Segons la *Revue archeològique* (t. 29. 1875, pàg. 323), aquests africans que Herodoto anomenava també *máxijes,* son los Tamahú, de pel roig, pintats en lo temple d' Egipte en la victoria de Meneptha. Diu que eran agrícolas, que 's pintavan lo cos ab vermelló, que tenian pell blanca y ulls blaus, y que eran emigrats al Africa, mentres que 'ls llibichs eran los verdaders autoctons.

D' aquesta barreja y afeginthi ademés la invasió dels Vandals y las relacions comercials ab los pobles del Mediterrá, ha resultat la varietat de tons en lo tipo bereber, en que se n' hi consideran set: desde 'l blanch al negre passant pel roig (Arabs y Berebers); groguenchs (Arabs y Berebers); moreno (Arabs del Sudan); vert de bronzo fosch (tribus del Sahara); negres (Arabs del Sudan), y gris (los de la Nigricia).

Mr. Renan fundantse en la opinió de distingits filólechs, qui, estudiant las inscripcions númidas de ratllas y punts semblants á las lletras tasconeras, han trobat analogía ab las llenguas turánicas, diu que los berebers autoctons eran d' aquesta rassa, com los grechs, los ibers y 'ls celtas.

Igual opinió tenen també los qui han estudiat monuments megalítichs (navetas), análogas als talayots de Menorca, nuragas de Cerdenya y dólmens de la rassa céltica.

Lo tipo ros subsisteix encara en algunas tribus kabilas del Djurjura, descendents dels (nómadas) Númidas y dels (sedentaris) Getulis: tal es la tribu de Denhadja que en 1870, segons trobem en la *Nouvelle Revue* de 1883, tenia tots los homens roigs, conservant la tradició de que provenen dels constructors de dólmens, y que colocan encara pedras de gran embalum sobre sas tombas, anomenadas *snobs*.

Pág. 121.—ab Garamants, Etiops y Nassamons.

Lo poble dels Garamants habitava lo Sud del Atlas en lo pahis del Zab y una gran part del Sahara. Sa capital Garamia (vuy Gherma) era lo centre del comers entre 'ls indígenas de la Llibia y 'ls grechs, fenicis, cartaginesos y romans. Adoravan al deu banyut. Los remats eran llur principal riquesa.

Dels Nassamons ne parlan Plini y altres escriptors antichs.

Pág. 122.—Onas del mar revolt del Islamisme...

Si en las notas anteriors ab l' ajuda de la Biblia, dels escriptors de la antiquitat, y dels trevalls de Lenormant, Renan, Alfred, Maury y altres orientalistas, es fácil trobar la história de las sengles tribus mares de la Arabia y de la Siria, que en aquesta festa de canyas he anat presentant tal com aparegueren en la escena política, no axí per lo que toca á las tribus bereberas, tant intrincat y confus es quant se sap d' ellas. No obstant, estudiant á Ibn-Kaldun, á El-Bekri, Massuri, Conde, Dozy, y, especialment, los travalls de orientalistas en lo *Journal assiátique,* en la *Revue de Deux Mondes,* en la *Revue politique et literaire* y la *História de las emigracions de las tribus árabes;* la dels Beni-Mozab y dels Luata en la *Revue affricaine*, y fentse un mateix un mapa pera seguirlos en llur marxa pel Nort del continent africá, crech que la descripció que faig de las tribus berebers y la manera de apareixer en escena, está al nivell dels coneixements histórichs sobre ellas en la actualitat.

No ampliaré las notas de moltas d' ellas perque he procurat condensar en pocas paraulas llurs qualitats, história, costums y creéncias.

Pág. 122.—...lo cap de llansa
vestit d' un drap xopat ab such de gransa
ó safrá...

En lo poema d' Antar se relata un joch de canyas dihent que 'ls combatents portavan los ferros de las llansas embolicats ab un drap de tela xopat en safrá pera no fer mal al mateix temps que deixar la marca en los vestits del contrari.

Pág. 122.—Un Luata hi va al devant...

Dels Luata han eixit un grupo de població al Sud de Gabes, los insulars cristians de Malta, una fracció en los voltants d' Alexandría, altra en lo Djebel Nesmet, en lo Djebel Beni-Amer, y los Beni-Se-Kucem.—(Historia dels Luata, *Revue affricaine,* 1880).

Procopi los anomenava Levathe y Leucatte (en Catalunya encara hi ha la vila de Leucate lo mateix que en lo Rosselló), y diu que habitavan en la rodalia de Pentápolis, en la Tripolitana, y en la regió de las Syrtes.

Pág. 122.—...son ull que brilla
te encara la malfiansa del kirilla...

Kirilla, aucell que habita en las grans Syrtes, aquátich, de voracitat y malfiansa, que cau com una fletxa sobre 'ls peixos, ab un ull clavat en lo mar y l' altre enlayre, pera evitar ésser víctima d' un aucell de presa.

Pág. 122.—y 'l seu bras la duresa del arar.

Arar (thuya articulata).

Pág. 22.—un Koceyla...

Koceyla era lo príncep dels Berebers, qui resistí la invasió dels Serrahins de O' kba lo fundador de Kairvan. Koceyla fou fet presoner, mes després de la desfeta de O' kba se venjá matant á 908 companys del Profeta. Encara en lo Zab existeixen llurs tombas.

Pág. 122.—...sa guelaha...

Guelahas, pobles fortificats en las montanyas del Aurés, hont se resistiren sempre los del pahis. Allí hi viuhen los kabilas de pell bruna y de barba y cabell negre. (Hi ha encara kabilas rossos de pell blanca). No tenen la elegancia del árabe, pero tenen la fesomía més animada. Son grans conreadors de la terra, fentli donar tot quant pot, voltant de verdaders jardins sas guelahas.

Las guelahas son també calmas molt fértils. D' ellas ja 'n parlava Procopi al descriure l' Aurés. «Es una montanya (diu) maravellosa. Allí un rey y una part de sa nació esperan l' exercit bisantí com en un jardi enlayrat, y lo general ha de recular.»

Pág. 123.—Dels seus va acompanyat y dels Nefusa

Los Nefusa y Maghila eran brancas dels Luata.

Pág, 123.—Darrera d' ells, vanguárdia dels Zenatas...

Lo Zenatas eran també una branca dels Luata, com los Nefzahúa, qui foren llansats á las alturas del Atlas per los Beni-Tatem; y los Morrahúa qui tenian

reys poderosos quant la invasió serrahina. Eran cristians, mes fet presoner llur princep, se convertiren al Islamisme.

Los Zenatas vingueren apres dels Nefzahúa, Beni-Fatem y Morrahúa.

Pág. 123.—Son ells los qui del Tell ensenyorintse
las tribus dels Sanhadja mitjpartiren...

Los Sanhadja eran tribus vingudas del Senegal, qui en los temps molts llunyans s' establiren en los dos Márreb, exterminant 'ls habitants del pahis.

Pág. 124.—del oàssis del Neça sempre vert...

Nom del riu quc l' atravessa.

Pág. 124.—De Cártago ó be d' Utica en las ruhinas...

Si be los Romans arrasaren á Cartago, la verdadera destrucció d' aquesta famosa ciutat se deu á El-Monta'Sir-el-Hafadí.

Los Huara estavan en segon reng respecte als Luata, mes en la invasió serrahina se feren, no sols iguals, sino que los hi prengueren la hegemonia de las tribus vehinas.

Pág. 125.—del oássis d' El-Guettar...

L' oássis de El-Guettar es lo mes bell del Sahara ifrich. Salusti diu que allí hi havia la important ciutat de Capsa, fundada per l' Hércules llibich. Allí s' hi tancá Yugurta ab sas donas y sos tresors.

Pág. 125.—com los *tiraz* de seda y filadoras...

En Gabes s' hi feya la gran cullita de la seda.

Pág. 125.—Numidas del avior los de Khetama...

Lo pahis de Khetama tenia per límits Bona, al NE., Bugia al NO. y Zab al Sud. Aquesta poderosa tribu regonegué als Fatimitas expulsats del Africa, y

arrancá la Ifrikia y la Numidia de la autoritat dels kalifas d' Orient. (*Journal assiátique*, 1855).

Los Khetama son los Kedamssios de Ptolomeu.

Pág. 126.—voraviu del bornús de Constantina...

Los poetas árabes comparan á Constantina á un bornús desplegat del que la casbah n' es lo caputxó. A principis del segle XIII y tot lo XII, era considerada com una de las primeras plassas fortas. Los catalans monopolisavan son comers.

Pág. 127.—...fins al saltant de Lel-la-Sétti...

En la montanya Sakaratain, prop de Tlemecen hi ha la ermita (marabut) de Lel-la-Sétti, hont se refugiá aquesta pera evitar las miradas dels profans y mortals, com altra Magdalena.

A l' ombrí de una secular figuera de allí á la vora, se precipita un saltant d' áygua blanca com la neu, que canta lo poeta Mohamat El Andalussi. (*Journal assiátique,* vol. 14, 1849).

Pág. 127.—...lo *lampt* de ratllas...

Mantells ratllats, ordinariament de blau. (V. *Muntaner,* pág. 59.—Nota interessant sobre 'ls Lamptunas).

Pág. 129.—á resar la oració de l' Alatema...

Las azalas ú oracions eran cinch, portant la de la entrada de fosch lo nom de *Alatema*.

Pág. 131.—umplian los penjats muxarabis.

Los muxarabís son las mirandas catalanas ó balcons cuberts. Están entre 'ls arabs en los derrers pisos hont hi sol haverhi lo compartiment de las donas. Están revestits de gelosías, pera que aixis pugan eixir y guaytar lo carrer sens ésser vistas.

LAS TREVAS EN LO CAMPAMENT

Pág. 136.—á sa volguda orenella

Sarara significa aureneta.

Pág. 138.—gulas y encantaments del seu xapluch.

La gula entre 'ls árabes es la bruixa, ó be un mal esperit qui pren la forma de dona pera temptar.

Créuhen que las sentencias del Koran ó del Llibre dels suffis apartan los mals esperits de un lloch, é hi retenen los bons. D' aquí que tots los edificis, objectes y armas estigan decorats ab tals inscripcions, per ells sempre talismánicas.

Pág. 140.—d' altra conquista 'l temptador vesllum...

Al Sagrista de Girona se degué la conquista d' Ivissa.

Pág. 140.—...quí las riberas
anyora de la Sió...

La ribera que 'ls Juheus apellaren de Sió.—(Feyts d' armes de Catalunya).

Pág. 141.—¿Quín lligam misteriós á ta persona
m' ha subjectat?...

Aixís com á molts actors d' aquesta epopeya he suposat una encarnació anterior en la terra pera enllassar ab tal ficció poética, épocas, fets y personatjes históríchs, per lo que toca á la relació de ma personalitat ab En Dalmau de Rocaberti, te tals arrels en mos somnis, que me sembla encara en ells pendre part en la conquista de Mallorca. La circunstancia de ésser sa tomba lo lloch de mas escursions infantils, la semblansa de noms de font, fins á tal punt, que en mon pahis estrafent lo meu encara m' anomenan per l' altre, l' afany de cantar sempre fets de la familia dels Rocabertis... crech que serán bastant perque, lector,

me perdonis si com los antichs pintors, qni posavan sa efígie entre 'ls espectadors d' escenas antigas, jo trech lo cap en aquest quadro del més gloriós fet d' armas del nostre alt Rey En Jaume.

Pág. 141.—procurant confegir son gótich full?

Lápida existent en lo cláustre de Vilabertrán.

✠: An̊o: Dn̊ı: M̊: C̊C: LXXX: XII: K̊L: aůg^{s} : Obiit:
Nobilis: Gaufridus: Vicecomes: Rupebertini: et:
Dominus: Petralatæ: item: anno: M: CC: XX: IX: XI Kalendis Decem-
(bris:
Obiit: Dñs: Dalmacius: Rupebertini: in: captione: mayo
ricarum: item· anno: M: CC: XII: tertio KL: Aug^{s} : obi
it: Dñs: Gaufridus: Rupe̊btini: apud Ubedam
qui: cum: omnibus: ejusdem: generi: defunc
tis: hic: simul: in: Dn̊o: requiescunt: amen.

Traducció. En lo any del Senyor 1280 als 12 de las Kalendas d' agost morí lo Noble Gaufred Vescompte de Rocaberti y Senyor de Perelada. Item, en l' any 1229 als 11 de las Kalendas de Desembre morí Dalmau de Rocaberti en la conquista de las Mallorcas. A més en l' any 1212 als 3 de las Kalendas de Agost morí lo Senyor Gaufred de Rocaberti devant de Ubeda, qui ab tots los difunts de son linatje descánsan junts aqui en el Senyor.—Amen.

Pág. 142.—...mes no que adore,
qui conegué l' Islam, idols de nou.—

Los árabes deyan sempre idólatras als cristians. No admetian la Trinitat y 's creyan més monotheistas y continuadors de la relligió d' Abraham. Mr. Renan ho exposa molt detingudament en son estudi sobre 'ls pobles semitichs. (*Journal assiátique*, 1859).

Pág. 143.—Los rahims d' eixa parra ell expremia...

En las catacombas se simbolisava la Esglesia per una parra (la vinya del Senyor), que donava rahims y aquestos vi (la sanch del Redemptor).

Pág. 144.—.. —Que som par d' una cadena
aquesta anella 'ns diu...

Diu ja un antich poema indi: «Lo comensament dels sers no 'l podem assolir ni la fi tampoch. No 'n coneixem més que lo que hi ha entre mitj.»

Pág. 144.—Nou bethsamita morirá...

Los bethsamitas moriren per haver volgut contemplar l' arca santa en lo pontificat d' Aly.

Pág. 144.—mirar á Deu com á un Moloch, á un Naga...

Los Nagas son los ídols de la India, en forma de serpents. Aixís també los tenian los Natchez, y 'ls Aztecas. (V. Tylor. *Civilisació primitiva*, volum segon).

Pág. 144.—y catedral, aljama, partenon...

Khaaba ó pagoda es la casa en que Deu reb las oracions. Lo mateix só de las campanas nos crida al seu sanctuari. Está present en totas parts, sia catedral ó mesquita. Tant la Lluna com la Creu son signes d' Alláh.—(Omar-Kheyam, célebre poeta persa del any 1100 de nostra era).

Pág. 147.—y se llatzera 'l cos...

«No es lo cilici ni 'l dejuni lo que fa absóldrens de nostres pecats, sino 'l penediment y las bonas obras.» (Máxima del Talmud).

Pág. 147.—¿qué n' heu fet d' un passat tan bell?...

Los primitius artistas cristians prengueren de la civilisació grega y romana sos assumptos. Aixís Orféu atirant á las ánimas ab sa lira representava al Crist; lo fénix era lo símbol de la resurrecció. Dafne convertida en llorer y Biblis en font era la imatge del ánima humana sobrevivint á la mort y per la qui la mort era un rejoveniment y un renaixament.

En temps de Constantí pera representar la idea de la Trinitat se imitá lo símbol d' Egipte, y se pintá á Isis ab son fill Horus en sos brassos, y la mitja lluna als peus.

Faustí en sa carta á Sant Agustí se queixa de tot lo que la relligió cristiana en sas ceremonias prenía del paganisme.

De manera que no fou Constantí lo qui se passá al Cristianisme, sino més aviat los sacerdots cristians qui 's feren (segons llenguatje modern), oportunistas pera lo triomf de la veritat.

Pág. 148.—...tomba d' honor
al costat de la d' ell li ha alsat Medina...

En la gran mesquita de Medina, al costat da la tomba de Mahoma n' hi ha una altra pera Jesús, quant encarnat de nou vinga á combatre l' Anticrist. (*Revue de Deux Mondes,* vol. 20, 1877).

Pág. 148.—...Jo n' he vist molts
de novells Cristos, xurriant las llagas...

Lo San-Cristo del segle del triomf, ó 'l Cristo magestat, precedí al del segle del dolor, y durá fins á la meytat del segle XII. Estava ab lo cap alt, no penjant, sino en actitut triomfant, ab satisfacció de la victoria, borrats los dolors del sacrifici, ab los brassos estirats horisontalment sobre la creu, com si volgués abrassar al mon, manifestant que estava clavat en ells, menys que pels claus, per lo poder de sa propia voluntat. Desprès vingué lo naturalisme á substituhir al simbolisme en los Cristos gótichs que s' anaren demacrant. (*Museo de antigüedades españolas,* tom. 3.°)

Pág. 148.—...y fins estada
las creu d' un esperit...

Tylor cita aquesta creéncia com á vivent encara en la Polynesia y en l' Africa occidental, y Sant Agustí ho refereix á Egipte, discutint las teorías de Hermes.

Mahoma va destruhir los 360 ídols de la Khaaba dihent: «La veritat ha arribat, caygue la mentida que corromp. Loor al Altíssim: ¡jo no so més que un home que ha sigut enviat á vosaltres!»

Idolatría. Tot cult dirigit á imatges, ja sian símbols del verdader Deu ja de divinitats imaginárias. (Michel Nicolás.—*Enciclopédia de ciéncias relligiosas*).

Pág. 149.—que *lo terror fa als Deus...*

«Primos in orbe Deos fecit timor. (Petroni Arb. Frag. *Statuis,* III.)

Pág. 149.—Ab ell dels crims fins esbargiu lo rastre...

(V. Morin.—Lo magnetisme ahont se citan processos d' esta classe).

Pág. 150.—de la dels sers diabólichs fé pot darne...

La obra de Mr. Gaume sobre *l' áygua beneyta,* que rebé la aprobació oficial y formal de Pío IX, diu que s' ha publicat en una época en que 'ls millons de diables que 'ns rodejan son més atrevits que may. Dona com article de fé lo que Dom Calmet conta de Noruega y de Laponia, hont hi ha sers espirituals que serveixen de pastors y de criats. (Tylor.—*Civilisatió primitiva,* volum segon).

Pág. 150.—...¿Per qué ho veda de Moisés lo llibre...

Las concepcions verdaderament nacionals de Israel no son las que los Profetas sostenen, sino més aviat las que combaten. Quant més una creéncia ó una práctica era reprobada pels profetas y 'ls llegisladors, tant més arrelada estava en lo poble. Las ofrenas d' aliment als morts proban que la seva ombra ó 'l seu *ekim* continuava á viure y á interessarse pels vius. Se 'ls hi consultava l' esdevenir, lo qual ho prohibí Moisés. Això no fou obstacle de que un Rey evoqués la ombra de Samuel, qui aparegué vestit com quant vivia. (*Revue archeológique,* v. 44, 1882).

Pág. 150.—y *un més enllá* convida á esplays del cor?

Aquesta idea fou brillantment desarrollada per l' abbé d' Hurts en son discurs d' inauguració de 1873, en la Escola lliure de alts estudis creada pels católichs francesos en oposició á las Universitats del Estat: «L' home de naturalesa intelligent y lliure es capas de cercar á Deu en sas obras.... sa intel-ligencia es capás de l' infinit: en lo mateix exercici de sas facultats naturals sap anar més enllá de la regió del fet pera assolir la idea. Mes si Deu li esquinsa 'l vel, si li mostra un nou horissont, etc., etc.

Pág. 150.—ó com lo peix que 's troba en lo pregon
de nostras covas...

Sabut es que 'ls animals que víuhen en la fosquedat no tenen ulls: moltas vegadas s' han trobat peixos orbs en las covas de Bélgica, en la caverna del Mamut, un proteo (espécie de granota) sens ulls en la gruta de Carniola, aixís com aranyas, cranchs, llagostins y fins coleópteros.

Pág. 151.—si assoptilám de Deucalió lo mito...

Lo fet del Diluvi, comprobat per los escrits de Caldea y 'ls antichs poemas indis, aixís com per las tradicions de las tribus d' abduas Américas, lo explicavan los grechs pel mito de Deucalió; y la creació de Adam pel mito d' Alcomenes, fill del llot del estany de Copays, segons una tradició beocia de que 'n parla un fragment de Píndaro.

Pág. 151.—¿per qué aydar no devém á eixa matéria...

Heus aquí lo que 'ls homens il-lustrats diuhen de l' esperit y la materia: «que l' home no separi may lo que Deu ha unit.» Abdos son igualment dignes é igualment maravellosos. Los sabis aixecan la materia de sa baixesa, y no admeten lo divorci entre 'ls dos principis. Gohëte diu que la materia no es materia bruta sino *lo vivent vestit de Deu.* (Tyndall).

Pág. 152.—que no atribuheix com lo cobart á abraxas...

Abraxas: talismans de la secta gnóstica dels basildis, contenian lletras numéricas que juntas feyan la xifra 365. Eran de pedra y duyan grabadas figuras fantásticas, un gall, un lleó, un elefant, una serp, ó la del Anubis egipci.

Pág. 153.—...Jo he vist la ira
en l' ull del dominich si á ma faysó
en ma llengua pregava...

Tuez, volez, jurez le sacré nom de Dieu
vous aurez des graces en tout temps et en tout lieu.
Chantez au Dieu Bacchus une chanson á boire

vous serez applaudi d' eternelle memoire.
Chantez un hymne á l'honneur du Seigneur,
l'on vous regardera comme un perturbateur.
(Poesia de Lapierre sobre la mort del protestant Lafage).

Pág. 153.—qui 's vesteix de burell enganya sols.

No 't fies massa de vestiment
que burell sie.
(Fra Anselm Turmeda).

Pág. 154.—«Deu ja 'ls sabrá triar: matéulos tots?»

Paráulas del llegat del Papa en la mata-degolla d' Albigesos en Beziers.
Sant Domingo de Guzman estava en la batalla de Muret excitant ab sa paráula als partidaris de Monfort.

Pág. 156.—¡Com si no fos en nostras mans sagrada!

Aquesta idea y la que enclouhen los quatre versos següents son degudas á las consideracions que feu mon amich lo distingit publicista D. Antoni Torrella ab ocasió del seu viatge á Terra Santa. en companyia de la peregrinació espanyola dirigida per lo pare Barrios. Tant encarnat es l' odi que 's professan los sacerdots de las tres esglesias que celebran en lo Sant Sepulcre, que molts pelegrins ohiren de boca d' ells paráulas denigrants pels demés, al passar uns á frech d' altres dins del mateix sacratíssim temple.

Pág. 157.—¡Si, com á bosch ferit pel llamp...

La relligió romana posava en interdit y rodejava de barreras los boscos ferits pel llamp, pera evitar que los ignorants y los imprudents posessen lo peu en llochs que lo cel havia marcat ab sa reprobació.

Pág. 157.—Un de nostres alims capgirá un arbre...

Los botánichs mussulmans havian fet moltas probas ab las plantas. Duhamel capgirá un día alguns sálzers posant las arrels en l' ayre y las brancas arrelaren y las arrels floriren. Mr. de Raguse conta lo mateix de un senyor rus qui capgirá tils.

Pág. 158.—Que del Islam portàm tots la llevor...

Lo Profeta ho ha dit: «Tot noy porta en ell la llevor del Islam.» (Gazzali).

Pág. 158.—Inexpert nadador te veig encara...

Es al nadador inexpert qui s' ha de separar de la ribera del mar y no al cabussayre qui sap anar al fons y reapareixer. Es al noy y no al encantador de serps qui se li ha de prohibir lo tocarlas. Lo mateix encantador no las toca en presencia dels seus fillets. (Gazzali).

Pág. 159.—Com l' alminar que branda quant empunya
lo muedí desde 'l cim sa bola d' or...

Prop de Damieta un minaret construhit de mahons rebía un moviment molt marcat per una petita empenta donada á sa punta, com las xemeneyas ben construhidas que brandan ab lo vent. La mesquita de Jethro en Hilléh, situada sobre l' Eufrat (bajalat de Bagdad), es famosa pel seu minaret brandayre. Lo santó colocat sobre la bola ab que termina, invoca 'l nom d' Alláh; lo minaret se mou ab tanta violencia, que quánts pujan ó están en sas balconadas temen véures precipitats ab sas ondulacions.

Pág. 159.—...com al carro
de Khrisna 's repenjaren sos amors.

Las fillas dels pastors entre 'ls qui vivía Khrisna, fascinadas per sa bellesa concebiren passió per ell. Lo deu se multiplicava prenent moltas formas per compláurelas y cada una creya ésser la sola en possehirlo. Mes quant ell volgué partir, totas s' agarraren á las rodas del seu carro.

Pág. 159.—novell Malek-Adel de sa Mathilde
sentia 'l seguitori, la atracció...

Los historiadors árabes diuhen que en la treva de Saladí y Ricart cor de Lleó, Malek-al-Adel, germá de Saladí, devia casarse ab Mathilde, germana de Ricart, mes s' hi oposaren los Bisbes exigint pera aquesta aliansa la apostasía de Malek, qui no acceptá. Passá 'l fet en Egipte en 1218.

Pág. 159.—Mes ja 'ns diu lo Profeta: «No t' admire...

A la mort de Ibrahim digué Mahoma: «Lo sol ni la lluna no s' eclipsan per la mort ni per la naixensa de qui sia. Son maravellas divinas per las quals Deu manifesta 'l seu poder, á fi de que se 'l teme.»

Y tocant als miracles: «Los miracles están en mans de Deu: Jo no so més que un enviat pera advertir als homens.»

Los pobles d' altres temps havian ja tractat de mentidas los miracles que havian fet los profetas. «Ja n' han vingut de profetas que n' han fet, ¿per qué 'ls haveu matat?»

No obstant ell creya ab los de Moisés y de Jesús y 'ls relata ab extensió.

Pág. 161.—Los eiçáuhas.

Los eiçáhuas forman un kuan ú órdre relligiosa estesa en Africa, y, sobre tot en Argelia y en Marroch. Segons molts escriptors fou fundada per Sidi-Mohamet ben-Aïssa, piadós marabut del segle XVI, natural de Mequinez. Mes es més certa la opinió dels qui atribuheixen sa fundació á Aïssa, esclau estimat del Profeta, pus trobam ja en Ibn-Kaldun, vol. III, pág. 411, de la edició de Paris de 1868, la cita sobre uns versos á la mort de Abn-Soda-el-Ifreni, emir Zenata, qui havia resistit als Arabes, que diu: «¡Oh, tú, qui preguntas ahont es la tomba del Kalifa Zenata, aquí tens la indicació: prenla prompte. Jo la veig pardamunt de la riera Zan y damunt de ella s' aixeca lo convent eiçáuhench.»

Per consegüent existían ja en lo segle XIII ó XIV.

Una companyia d' eiçáuhas aná á Paris ab ocasió de la exposició de 1867, y deixaren una impressió extranya y sorprenent llurs esglayadors exercicis. Lo *Monde ilustré,* del 19 octubre de 1867 , en feu la descripció acompanyantla ab grabats, y s' ocuparen d' ells, entre altres, Timoteu Trim en lo *Petit Journal* del 30 de setembre y Teofil Gauthier en lo *Moniteur* del 29 de juriol. D' ells ne feu una viventa descripció lo viatger catalá D. Saturní Giménez en la conferencia donada en l' Ateneu Barcelonés, y 'n parlan també Edmon d' Amicis y altres que han escrit viatjes pel Nort del Africa. Tots los exercicis que cito son verídichs.

Segons lo citat viatger los eiçáuhas son quasi tots blanchs á diferencia dels *jamajas* que son bronzejats y van vestits de pells ab brassos y camas núas, y 's

deixan creixer lo cabell en llarchs rulls. Aquestos viuhen dels seus exercicis mentres que 'ls eiçáuhas son artesans,. pagesos, soldats, etc.

Pág. 161.—Fums que, ans dels grans flagells, en los sanctuaris
tenyiau lo blanch llens ab tó sagnós...

En los sanctuaris entre las emanacions del encens y de las atxas (ácit carbónich), cambiá á voltas lo color blanch del vel que tapaba los objectes sagrats (tenyits ab such de bleda rave) en color de sanch, pressagi de terribles desgracias. (E. Souvestre. *Ciéncias ocultas*).

Pág. 162.—y al pectoral un tros de vera-creu.

Lo Papa Silvestre segon regalá ja en 998 un tros de vera-creu al Monastir de Gevaudan. En Alemanya en la església de Sant Matías de Tréves n'hi ha també un tros en un relliquiari de principis del segle XIII.

Pág. 164.—d' Hussein en llur memória lo martiri...

Hussein, net de Mahoma, fill d' Aly y de Fátima, fou assassinat pels soldats de Yezid: sos partidaris son encara vuy día considerats com heretges pels sunitas ó mahometans ortodóxos. En lo Kayre se verifica l' aniversari de sa mort eixint de la colonia persa dels vells arrabals una professó de fanátichs á la nit, á la llum de *matxalas* (graellas al cap d' un pal hont creman teyas), precedits d' un nen á cavall ab la roba tacada de sanch, nusos ells fins á la cintura y fentse talls al front, als brassos, al pit, ab sabres de forma estranya, repetint lo nom de Hussein.

Alguns iniciats se entregan al éxtasis als sons d' un tambori, y un cant monótono.

D' aquesta ceremonia s' ocupá en lo folletí de *La Renaixensa* (1884 á 1885) nostre amich N' Eduart Toda, distingit viatger y orientalista llavors cónsul espanyol en lo Kayre.

Si be no forma part dels exercicis dels eiçáuhas, l' aniversari d' Hussein, he condensat en aqueix quadro junt al l' encantament de serps y los prodigis dels magnetisadors aquesta faç del fanatisme mussulmá.

Pág. 164.—ó l' Harvallah, la dansa dels camells...

Mahoma ensenyá á Omar y als pelegrins la dansa relligiosa del Harwallah, dansa que s' executa á cavall per las ceremonias del Manassich ó pelegrinació á la Meca.

Se fa trotar l' animal y s' acompanya cada un dels passos per un moviment del cos y un soroll gutural, imitant lo grony del dromedari.

Pág. 164.—ó llegions d' esperits que en sas glopadas
vomitan los volcans dels seus abims.

Olaus Magnus diu, que en las erupcions del Hecla las ombras venen á la ciutat á estrenyer la má dels vius y á conversar tristament ab ells.

Dion diu també que, en lo regnat de Tito Vespassiá, durant una erupció del Vesubi se veheren tants espectres que 'l poble s' espantá en gran manera.—(*L' Artiste,* 1876, vol. II.)

Pág. 164.—La *axura,* de la mort aniversari...

La festa que se celebra lo día 10 del mes de *moharrem,* aniverari de la mort del fill d' Aly, s' anomena *axura.*

Pág. 165.—que d' església oriental aquet sagell...

Es tradició de la església oriental que Jesús concedí als apóstols lo domar feras y serps, lo ésser insensibles als animals verinosos y al dolor. Los eiçáhuas precedits d' un estandart tenen com á mérit quant entran en un carrer si 'ls hi donan un anyell lo destrossarlo y menjarsho tot, sens que quede en terra rastre ni d' óssos, ni de llana, ni de tripas. Donan pallissa als juheus y no als cristians.

Pág. 165.—...ni en sa mirada
s' hi llegí 'l sofriment: de sanch ni un fil.

En *La Nature,* del 15 de setembre de 1883, se relatan fets semblants y altres mes esgarrifosos que practicaren los eiçáhuas en París en una exhibició posterior á la de 1867.

Pág. 166.—Descals pel ferro ruhent altre camina...

Se troba en lo *Diari de Barcelona,* 16 mars de 1887:

«Copiárem de *El Isleño*, periódich de Palma de Mallorca, la curiosa noticia de que en Felanitx hi havia un home qual pell era insensible al foch. Ab aquest motiu un amich nostre qui posseheix llibres notables y raros, nos ha proporcionat un llibret que 's publicá en Madrid á principis del segle, ab aquest títol: *Breu discurs sobre las observacions que l' home incombustible ha manifestat al públich de Madrid, any 1806.* Diu lo llibret, que dit subjecte 's deya Faustí Chacon y era natural de Toledo, en qual parroquia de Sant Isidro fou batejat l' any 1779 ó 1780. Visqué pobre y sols feya us de sa rara especialitat quant se trobava faltat de medis de subsistencia ó en cas de que pogués prestar algun auxili, com succehí en l' incendi d' una confitería en Cádiz, d' ahont tragué del foch á varias personas.

»Se li doná á entendre que anés á París y aixís ho feu, verificant varis experiments en l' anfiteatre de la Escola de Medicina y en presencia de molts célebres sabis com Hallé, Guyton Morveau, Huzard, Chaussier, Perilhe, Desyeux, Pinel y Sabatier. Posá 'ls peus moltas vegadas sobre grans planxas de ferro vermell; passá moltas vegadas las mans per damunt d' altras planxas calentas fins que perderen lo color del foch y digué que estavan fredas, sens que cap dels circunstans s' atreví́s á tocarlas; se 'n acostá altras á la llengua ab igual resultat; per alguns minuts ficá 'l peus y las mans en oli bullent á 85 graus de calor, se rentá la cara y s' aixugá la boca ab lo mateix oli.

»Aguantá per espay de més d' un quart d' hora una llum que li passaren per las camas y peus, y, per fi, entrá en un forn de vidre d' un tal Mr. Thien, que tenia 'l calor á 78 graus, va estar dintre per espay de 10 minuts y «no esperimentá cap dany—diu lo llibret—cremántseli sols sas robas exteriors, perque las interiors participan de la mateixa gracia per los vapors y suor de son cos.»

»En Madrid s' exhibí en la Fonda del Angel, atrayent molta concurrencia. Allí va fer experiments iguals als de París y altres varis com lo de aplicarse una barra de ferro ruhent al cabell sense que se li cremés, puig únicament se li rissá; lo de trepitjar altra barra igual fins á deixarla apagada; lo de ficar los peus en áygua fort permaneixent en lo bany lo temps necessari pera que 's «consumís una moneda de coure». En totas las probas no doná la més petita senyal de dolor ni se li trobá cap vestigi de cremadura. Solzament notava en lo foch una especie de rampa que 'l molestava.

«En l' opúscul d' ahont hem tres aquestas curiosas noticias, se referéixen alguns cassos de la mateixa especie, entre ells lo d' un químich inglés, M. Richerdson, qui «s' empassava vidre fos, peix, sofre y cera barrejats, y tot encés de manera que la flamarada sortia de la boca, y aquesta composició feya tant soroll en sa gola com un ferro ruhent quan se fica á l' áygua.» L' opúscul referent á Faustí Chacon porta ademés quatre estampas que 'l representan ab los peus dintre del plom fos y una barra de ferro encesa en las mans; rentantse las mans ab oli bullent; sortint del forn; y trayent varias cosas de la confitería que s' incendiá á Cádiz.»

Pág. 167.—sota 'l carro pesant de Jangrenat...

Carro colossal que remata ab un ídol de Khrisna, sota quals rodas los fanátichs indis cercan la mort.

Pág. 167.—los qui, ab boixets dintre la pell, sospenen son cos d' un arbre...

Mr. Somerat cita en son viatge á las Indias Orientals, los qui se penjan d' una barra giratoria ab ganxos clavats en los muscles de la esquena ó del pit. Altres qui portan falcas ó boixets entre la carn y 'ls penjan carregántloshi als peus armas y caps de búfalos, mentre 'ls sacerdots fan girar rápidament la barra hont están penjats.

Lo bisbe Heber conta també martiris semblants en la India en honor de la deesa Kali.

Y Georges Catlin, ceremonias iguals, entre 'ls Indis del Nort-América los Mandans (que vol dir Faysans.)

Pág. 167.—á un ruhentat Moloch sos fills gitaren...

Lo mito de Saturn qui devorava als seus propis fills, te origen en los sacrificis humans de Creta y en los qui 'ls Fenicis y Cartaginesos tenian costum d' oferir á Moloch.

Los Cartaginesos vensuts en la guerra contra Agathocles pera apayvagar á Kronos (Moloch) li oferiren doscents noys dels més nobles del poble.

Diodoro Sículo, diu (XX, 14.) «Perque hi ha entre 'ls Cartaginesos una estátua d' areny representant á Kronos: aquesta estátua exten las mans, y 'ls

seus brassos fan un devallant rápit de tal manera que lo nen, posat en la má, cau y va á parar á un forn.

Entre 'ls Incas existia també aquesta bárbara costum. Manco Capac decretá lo sacrifici del més bell dels seus fills, li feu tallar lo cap y esbargir la sanch en lo foch á fi de que son fum s' enlayrés fins al Creador de Cel y Terra.

Pág. 168.—...un psyli de flauta tocador...

Plini diu que 'ls psylis qui habitavan en la antiga Llibia y en l' Egipte eran encantadors de serps y curavan llurs mossegadas. Los encantadors de serps del Egipte encara 's diuhen descendents d' ells.

Lucá en lo llibre IX de sa Farsalia, al descriure tan magistralment als Psylis, diu: que persuadits de que llur sanch es refractária al verí del escorsó, exposan los nens á sas pessigadas pera veure si 'l resisteixen. Segons ell, jugan ja ab vibras en lo bressol.

Pág. 168.—dos escursons, com espinters roscantlos

Lo espinter era un brassalet romá en forma de serp.

Pág. 171.—Un trípode portárenli...
á moures comensá...

Apoloni de Tyana se trobá ab lo gran sacerdot budista Jacgas, y després de contarse sas pasadas existencias, lo feu sentar á sa taula y los plats anavan venint per medi de trípodes que caminavan sols.

En Asia hi ha la creéncia de los dryádas ó esperits dels arbres, lo que ha salvat los boscos de la destrucció. Fins se creu possible lo casament ab un d' aquests esperits, y no hi molts anys que la India inglesa presenciá un casament entre un noble raja y l' esperit de sa estimada. Los siamesos diuhen que los esperits dels arbres guardan las canoas, y pobles hi há qui creuhen que poden obrar sobre trossos de fusta del arbre que ha format part de sa morada y respondre per colps repetits y convinguts á las preguntas.

Pág. 171.—ja dansant, ja enlayrantse...

Se citan molts cassos d' enlayrament d' objectes pesants per una forsa psíquica.

Los Grechs havian ja fet aquesta observació, pus trobam en la Iliada que Hector aixecá una roca que dos homens no podian moure. Júpiter havia alleugerit lo seu pes.

Pág. 173.—vehent tots al Rey dels peus á la cogulla
com de cuca de llum la que 'l vestia

En la *Revue archéologique,* vol. 13, pág. 176, se citan varis personatges histórichs que 's veheren rodejats de una aureola fulgurant eléctrica.

Pág. 175.—Duya mitra de seda...

Las mitras del segle XIII eran de seda, y tovas, sense cartró.

Pág. 175.—lo calsat llis y sobre 'l guant l' anell.

Lo concili de Lleyda en 1229 prohibí als bisbes los calsats sotularis, punxaguts, daurats ab las palas pintadas y ab brodats d' or.—«Can IX. Nec sotuláribus, consectitiis vel rostratis, aurificis, pictis pallis, serico superornatis, fribulis aut corrigis aurii, vel argentis ornatum habentibus.»

L' anell á fins del segle XII era de rubí sense tallar, símbol de la glória.

Pág. 175.—Ab crossa bicorvada caminava...

Era lo símbol de duas diócesis. En la *Revue archéologique*, vol. VI, 1848, página 817, se veu dibuxada una d' aquestas crossas de bisbe, molt comuna en lo segle XIII.

Pág. 177.—y de las guardas de la clau l' escrit.

En las guardas de la clau que entregá Axataf al Rey Ferrant lo Sant, que se custodian en la sagristía de la Seu de Sevilla, s' hi llegeixen las següents inscripcions en carácters cúfichs, ja mirin las guardas en un ó altre sentit:

«Que Alláh 'ns concedesca la conservació de la ciutat.—D' Alláh es tot imperi y poder.»

Altra clau diu: «Que dure per sempre aquesta clau per la mercé de Deu.»

Y altra: «En la casa del amo hi haja pau.»—(Inscripcions árabes de Sevilla).»

Pág. 177.—L' hamman voltat estava de columnas...

L' hamman es lo nom que encara los turchs donan als banys (estufas).

Pág. 177.—y 'ls alissars de rica fessifisa.

En Andalusia hi hagué fábricas de fessifisa, mosáychs ab pedras y vidres de colors representant llassadas, flors, plantas escaladissas y ornaments d' or sobre un fondo blau. (*Schak.*—Traducció de Valera, volum tercer).

L' emperador de Constantinopla ne regalá una gran quantitat á Abderraman, qui la empleá baix la direcció de un arquitecte grech en la decoració de las parets d' Azhara. Los d' aquest estament en Córdova aventatjaren als seus mestres d' Orient de que n' es mostra la capella del Mirab. Lo fons es d' or y 'ls daus son de vidre. (V. *Museo de antigüedades españolas*).

Pág. 173.—...Sobre un brunyit
trípode de metall...

D' aquest altars del segle XIII ne parla Alfred Marcel en *Gacette des Beaux Arts* de 1881, pág. 27; y en la *Revue archéologique,* se 'n troban dibuixos de alguns encara existents.

Pág. 183.—s' allunyavan los célichs companyons.

Quant creix lo nombre dels malvats, Deu desencadena la Pesta.—(Zamkhschari.—Collars d' or).

Pág. 183.—ab somris s' animava la gelosa
llambregada d' Azrel, qui ha morts flayrat.

La creació del Azrel ó ángel de la Mort del Islamisme, es purament hebrea y semblant en tot á l' ángel exterminador. Son nom se troba fins en lo Levítich (XVI, 8.) «Y Aaron fará sorts sobre 'ls dos crestats: una sort per Jehová, y l' altra sort per Azazel.»

Entre 'ls Hebreus l' Angel del Senyor era un ser real y de forma material. «Y eixí l' Angel de Jehová y ferí á cent vuytanta cinch mil en lo camp dels Asiris, y al aixecarse á la matinada tot estava plé de cadávres.»—(Isaías XXXVII, 36).

«Y als homens qui estavan á la porta de la casa, desde 'l més petit al més gran, feriren ab ceguera.» (*Génesis*, XIX, 11.) També ho trobam en lo cant de Débora en que recorda las amenassas del Angel exterminador contra 'ls qui habitavan la terra de Meroz, etc., etc.

Aquest ángel era també personificació de la Pesta.—«Y enviá Jehová pestilencia á Israel desde 'l matí fins al temps senyalat, y moriren del poble desde Dan fins á Beer-sebah setanta mil homes. Y com l' Angel extengué sa má sobre Jerusalem pera destruhirla, Jehová se arrepentí d' aquell mal y digué al Angel que destruhía al poble: Ara prou: atura ta má. Llavors l' ángel de Jehová s' estava prop de la era de Arauna Jebusseu.» (Samuel XXIV, ver, 15 y 16.)

Quan la pesta assolá Roma en temps de Gregori, aquest Papa vegé á Sant Miquel damunt del mausoli d' Adriá empunyant una sagnanta espasa.

Mes la espasa que 'ls Israelitas donan per arma al Angel del extermini, brilla també com á distinctiu de tots los ángels enviats de Deu: tal es lo qui apareix á Josué, lo qui espanta á la burra de Balaam, etc. La espasa es donchs un atribut de la milicia celestial, donant á las aparicions angélicas sempre un aspecte terrible, com si fóssen la falange adámica condempnada á las probas de la reencarnació, desterrats per llur orgull á aquest planeta desde un mon més elevat, verdadera cayguda y pecat original, segons alguns filosophs moderns.

Pág. 183.—Del blau puig de Torrella en la cadira...

Lo puig de Torrella que 's veu desde Palma, te la forma d' un sient, y li diuhen la cadira de Torrella.

Pág. 184.—mentre uns músichs extranys, cossos sens testa...

En temps de Justiniá, quant hi hagué la gran epidemia se vegé en la mar barcas de foch tripuladas per homens negres y sense cap. Hont la sinistra tripulació prenia terra, la pesta s' hi desarrollava al moment. (Tylor.—*Civilisació primitiva*, vol. 1.)

Pág. 184.—una dansa macábrica á xarbots.

Lo mot arab *macabra* (plural *macaber*), significa cementeri. En ells es hont s' hi representá, per primera vegada, aquesta dansa y lúgubre espectacle. (*Revue archéologique*, 1845).

Pág. 184.—...una parella
d' escalfahidas vivras...

En los talismans gnóstichs s' hi veu la Mort (Thanatos), en forma de calavera, dalt d' un carro tirat per lleons ó per serps. La serp era emblema de Thanatos, geni del Mal, y Satán á voltas.

Pág. 184.—y per auriga un espuntós vampir.

Segons Herodoto en Egipte, lo personatge de la Mort era lo Nycticorax (un rat-penat). Los vampirs son també rat-penats que xuclan la sanch dels animals dormits á semblansa de la Lilith jueva de Isaïas, qui 's menjava 'ls infants nats de poch, de la Gula dels arabs, de las ombras insaciables de sanch de que parla Homero, y del Ericto de Lucá, maga qui s' agarra als cossos expirants dels seus parents. Dom Calmet creu en ells, y Turnefort, en son viatge á Orient. diu haver presenciat casos de vampirisme.

Pág. 185.—de carnuda raflésia quatre flors...

La raflésia, flor de la ylla de Sumatra que te un metre de diámetre y farum de carn podrida. (*La Nature*, 1876.—Segon semestre).

Pág. 185.—fétida hydnora 'n feya d' enramada....

Hydnora, planta sens fullas, de brancas enterradas, que te 4 ó 6 cayres com ventosas que 's fixan á las arrels dels arbres. En Madagascar se l' anomena rosa de Nadal, perque brota en aquella diada. Se mustiga l' endemá: son perianto se divideix en cinch dents. Fa també farum de carn podrida.

Pág. 185.—Com la Parca de Fídias, qui en la altura
del Partenon talla l' estam de vida...

Son tres, obra d' aqueix eminent esculptor, que decoran lo frontó del Partenon. La primera sembla lo inmutable Destí; la segona fila, y la tersa talla indiferenta la obra de sa companya. No s' ha representat may á la Mort ab una imatge més agradosa ensemps que terrible.

«Los moderns helens créuhen encara ab las Mires, successoras de las Parcas y propagadoras de la pesta: una porta 'l registre dels qui han de morir, altra las estisoras y la tercera una escombra. Recorren plegadas las vilas y los camps, y plegadas entran en las casas. (Fauriel.—*Cants populars de la Grécia*).

Pág. 186.—Palafrener del carro era l' harpia

Las harpias foren al principi donas aladas, aucells al cap de dona y per fi mónstres. Participavan dels atributs de las Mires y de las Keres. Filavan los destins dels homens com auxiliars de las Parcas y se confonian á voltas ab las Furias. Virgili las coloca á la entrada del Infern, Homer conta que s' emportaren á las fillas de Pandarus y las entregaren á las Furias. Com las Keres s' emportavan los morts. Son á voltas personificacions de mals vents y tempestats.

Pág. 188.—*Aquell qui, irat, perdone...*

Lo Paradís es pera aquells qui, alterats per la ira, saben perdonar. (Koran).

Pág. 188.—quí ab sa vareta d' ébano tocava...

Villamarqué en sos cants populars de la Bretanya parla de la Pesta de Elliant, qui 's presentá en forma de una jove vestida de blanch, ab una vareta en la má, pregant á un pagés que la passés á l' altra banda del riu, y á collbé d' ell va recorre 'ls pobles penetrant en las esglesias y tocant ab la vareta als qui havian de morir.

Pág. 188.—qui havian de la pesta aprés morí!

«E. dementre aquestas cosas se apareylassen fo possat en malaltía en G. de Clarmunt e al VIII dia fó passat ab sos pares. E encontinent en R. Alamany fo malaut, e al VIII dia tancá lo seu darrer dia. E apres ell fo malaut en García Peris de Meytats aragonés de bon linatge, e de companyia del rey, e al VIII dia morí. E apres eyls fo malaut en Guerau de Cerveyló fill den G. de Cerveyló major frare den R. Alamany e al VIII dia anassen á nostre Senyor. Las quals cosas guardant e pensant lo Comte de Ampurias ab coratge de dol e plorós dix «¿e tots aquels del linatge den G. de Monchada assi morients seguiran eyl? Certes hoc.» E aytambé al comte de Ampurias fo malaut e al VIII dia pagá lo

deute de natura. E tots aquests nobles moriren dins un mes: e el rey vehent aytals nobles de la sua host esser morts, per dret fo trist. (Marsili, cap. XXX. VI).»

Pág. 188.—¡Un ab capell d' aram sols se 'n lliurá!

Molt s' ha dit y se citan mants cassos de la influéncia de las planxas d' aram pera evitar lo contagi dels colérichs.

Ab una destral d' aram Valeria Luperca (segons una tradició falisia), tocava leument als apestats y recobravan la salut. La pesta cessá y se establí una ceremonia conmemorativa d' aquest fet, qual ceremonia tenia lloch encara á temps de Plutarco. En las medallas se troba damunt del cap de Valeria *l' ascia.*

També porta aquesta destral ó martell lo deu infernal dels Etruscos y Falisis.

Apolo tenia un temple en la montanya Soracte que dominava Falerias y era adorat com á divinitat universal que repartia la Pesta. Apolo y Diana ab sas fletxas donavan la mort als jóvens ben volguts dels deus.

REPRESA D' HOSTILITATS

Pág. 197.—...l' áu nocturna mofa
n' es del pinsá, de dia...

Lo pinsá, aucell que no emigra, es lo qui mofa més de la babeca.

Pág. 201.—Y era del Nedj la filla...

Lo cavall árabe nasqué en los deserts del Nedj (terra alta de la Arabia). D' aquí passá á las demés regions.

Lo Profeta tenia cinch éugas que s' anomenaren Keheilets. La millor era la Keheilet-Adjuz (ó de la vella).

Deya 'l Profeta:

«Preferiu la éuga: son ventre es un tresor y sa esquena un setial d' honor. La millor de las riquesas es una dona intel·ligent y una éuga que dongue molts pollins.»

Pág. 202.—...refentla á la arribada
del atmetller las fullas...

Las fullas del atmetler constituyéixen un manjar excel·lent pel bestiar quant está decaygut. (Estelrich.—Estudis sobre Mallorca).

Pág. 204.—ab Seid Himyiarita, Kotehir y 'l Gazzali.

Seid Himyiarita es un dels principals propagadors del dogma designat ab lo nom de *redja'a* (tornada á la vida, reencarnació). Era cristiá y vivia en 749.

Abu Sakhr Kotehyir nasqué en las tendas de la tribu de Khozan. Compongué poesías á sa estimada Azzé de la tribu de Dhamra. Era Schiita y creya en la doctrina de la reencarnació, segons la profesaren Keyçani ó Khachabi.

Pág. 204.—per yllas del mar indich, pels pobles d'Etiopía
y de regions ignotas, tal volta, 'ls qui 'n vindrán...

Farcida está de documents que acreditan la universalitat de dita creéncia la obra que he citat moltas vegadas. (Tylor. *La Civilisació primitiva.*)

Pág. 204.—diuhen que está plé l' ayre d' ombras que aquí sers eran...

Dom Calmet en sa Diss. sobre 'ls esperits, diu: «que la doctrina de Pitágoras y Jamblich sobre 'ls esperits qui poblan l' atmósfera, ha sigut continuada y desarrollada per los primers pares de la Esglesia cristiana, quant han discutit la naturalesa y funcions del gran nombre d' ángels y diables qui omplan lo mon.

En la história se registran fets de llurs aparicions.

César anunciant la mort á Brutus. Macrobi en son comentari sobre 'l Somni d' Escipió exposa clarament aquesta doctrina. (Tylor. *Civilisació primitiva,* y 'l Comandant del *Velasco* en sa Memória sobre las Carolinas, etc.)

Pág. 205.—No aqui, mes ans d'empendre per aquest mon lo viatge.
es quant triar bandera devem ab lliure albir.

Aqueixa concepció del lliure albir, se troba, sino tan explícita emesa en lo Ramayana: «L' home (diu Rama), no es lliure aquí baix en sos actes, ni amo de ell mateix: es lo Destí qui 'l porta d' así y d' allá en lo cercle de la vida.»

Es un fatalisme que no nega lo lliure albir ans de la encarnació.

Pág. 211.—¡Ja es Emir! Mes en l' alt Ebre
un Xech ordres no 'n vol rebre,
Aymonuza 'l bereber...

Devem al esperit investigador de D. Salvador Sanpere y Miquel, una Memoria histórica sobre la Invasió dels Alarbs en la provincia de Girona, premiada en Certámen de 1884 de la Associació literaria de dita ciutat, en la que discutint la mort de Lampagia y de Monussa, demostra que 'l fet tingué lloch cap á la Vall d' Ausó, vora 'l pas de Cafranch y que 'l tal Monussa era Aymonuza, xech ó rey de la comarca Nort-Aragonesa.

Pág. 216.—La mágia de la eloqüéncia

«La eloqüéncia es una verdadera mágia.»—Paráulas del Profeta.

Pág. 216.—fou la nit d' Al-Kadir...

La nit d' Al-kadir se creu que es del 23 al 24 del mes del Reumdham, y que en ella se resolen per l' any que vé los afers del Univers. En tal nit com aquesta l' ángel Gabriel devallá pera entregar lo Korán al Profeta. En tal nit devallan també los ángels y 'ls esperits ab lo permís de Deu pera arreglarho tot.

¡Oh nit per Alláh benehida! diuhen los poetas árabes al parlar d' ella.

Pág. 216.—y al Camp llansant la fletxa matinera...

Segons las ideas supersticiosas dels Mussulmans, quant se fá oració á la punta del dia pera obtenir justicia contra un enemich, del qual un no sap com desferse, Deu llansa sobre ell la venjansa ab la llestesa d' una fletxa. Aquesta creéncia es lo que ha donat lloch á la metafora de la *fletxa matinera.* (*Journal assiátique*, vol. 8, 1846.)

Pág. 217.—*Combatéu als infiels...*

Koran, cap. IX, ver. 36 y ver. 124.—Cap. II, ver. 137 y ver. 245.—Cap. XXII. ver. 37.

Pág. 218.—¡Pren nostras cabelleras...

Pera demanar socós al Valí contra 'ls Franchs li enviaren las cabelleras de sas donas per ésser la major mostra de dolor que podian donar al Kalifa. (*Journal assiátique,* 15, 1860).

Pág. 219.—...Monkir y Nekir...

Los ángels qui reben als creyents mussulmans al deixar la terrenal vestimenta.

Pág. 219.—Tu saps perque has permés que infiels hi haja.

«¿Per qué Deu ha permés que hi haja infiels? No 's deu esbrinar lo que Deu vol y fá. Es perfectament lliure de voler y de fer lo que li plaga. Ademés en las cosas que Ell vol hi fá, hi ha designis d' utilitat.»—Koran.

Pág. 219.—...la rebrotada
com al franquet de mar li otorgarás.

En Cádiz y en Alicant hi ha uns franquets, que al pescarlos los hi tallan una cama y los tiran de nou al mar: al any següent l' han recuperada, y com es la part més sabrosa, los pescadors venen sols camas de franquet. Los més plens son los pescats en lluna nova.

Pág. 220.—¡Alahuacbar! ¡Ja mon cavall renilla!

(V. *Journal assiátique,* vol. 9, discurs de Raschid-ad-din ans de la batalla, d' hont per donar més carácter al discurs del Valí, he prés alguns dels conceptes que segueixen).

Pág. 224.—Domás va tremparlas á colps de martell.

Las espasas de Domás deuhen lo tremp á un picat prolongat que cambia la naturalesa molecular del metall y que dona al cer senglas qualitats.

Pág. 226.—Tot vidrant una banda...

En lo segle XIII la industria del vidre prengué grans proporcions en Venecia, y existeixen brodats ab perlas blavas, vermellas y dauradas d' aqueixa época.

Las damas ne brodavan vels pels temples, y las monjas los demés objectes per las ceremonias relligiosas.

En lo segle XI, Edelfleda, viuda de Brithnod, duch de Nortumberland, feya dó á la Esglesia d' Ely d' un vel sobre 'l qual estavan representats los fets d 'armas del seu marit.

De que lo brodat era també ocupació de las damas catalanas, n' es proba patent la estovalla que la comtesa Guisla doná al monastir de Sant Martí de Canigó en 1018, y ho confirma la antiga cansó catalana del comte Arnau.

Helena brodá ab sas mans una tela en la que figuravan las escenas de la guerra de Troya. Aristarco diu que lo peplos brodat per Helena, serví de document á Homero pera compondre la *Iliada*.

Pág. 226.—En despit del Koran, si 't saps defendre,
cambiat de forma y tot, ma venjadera
arma tastarás ¡vell!

Diu Mahoma: «La sanch d' aquell qui ha cambiat de forma no te dret á la venjansa.» (Parlant de un qui matá á un Djin en forma de serp y deya que havia matat á la serp y no al Djin).—(*Revue africaine,* 1879).

A LA VORA DEL FOCH

Pág. 232.—mon pare treballá en lo pont de pedra
que somniá Benezet...

Lo pastor Benezet, per inspiració en un somni, comensá los fonaments del pont sobre 'l Royne, que unia las dos voras del riu ab la ylla que 'l biforca, en 1178, morint en 1184. Creá l' ordre dels constructors de ponts. Lo poble lo venera com un sant. Encara 'n quedan en peu algunas arcadas y las torres dels caps del pont.

Pág. 232.—...en la batalla
de Muret prengué part...

En 1213 los Avinyonenchs enviaren son contingent á la batalla de Muret.—Esquarteraren en 1218 á Guillem de Baus.—Guerra civil.—Se creá un dictador

per deu anys.—En 1226 Spinus de Surexina es lo primer podestá.—En 10 de juny d' aquest any comensa 'l setje: entra Lluis en la ciutat en 13 de setembre.—Lo dia 18 de setembre lo Duransa y lo Royne ixen de mare é inundan lo lloch hont havian estat acampats los Francesos.—Se tiran á terra per ordre del Rey part de las murallas; se rubleixen los valls, y ell vesteix una saca y una corda al coll pera expiar los crims del assalt.—En 1227 lo cardenal de Saint-Ange fulmina desde París la ordre de tribut, destrucció y enrunament de 300 casas. Aixís se feya ab las dels criminals y dels heretges, y ab las dels qui tenian relacions ab enemichs, donant al vent fins la pols de las runas.

Pág. 233.—contra Albigesos y Valdenchs...

Valdo de Lyó, essent rich se despullá dels seus bens y fundá los Valdenchs, qui contrastavan per llur humilitat y pobresa ab la corrupció dels clergues.

Pág. 234.—(li deya un descendent dels Nitiobriges).

Nitiobriges, poble de la Gália, qui habitava en la segona Aquitánia al SE. dels Bituriges Vivisquis. Sa ciutat principal era Aginum (Agen). Foren trets de la primera Aquitánia y reunits á la segona per August. Estavan colocats en la confluhéncia del Loyre y del Garona y de la Bayse.

L' assassinat de la guarnició que deixá Montfort en Aiguillon en 1212, tingué lloch á la noticia del auxili que 'ls hi enviava lo comte Ramon VI á las ordres del seu fill lo jove Ramon.

Pág. 235.—Entre altres drets, tenia 'l dels naufragis...

Segons Villanueva, aquest era un dels drets del monestir de Santa Maria de Rosas, que 's feyan valer sempre 'ls frares, no sols en aquells temps, sino fins en nostre segle. Tal es lo que passá l' any 1833 ab una barca catalana que naufragá en las costas de Dénia, y tot lo que 's pogué salvar del naufragi lo recullíren los frares del convent de la Oliva, deixant als náufrechs ab la roba de la esquena.—Un periódich d' Alicant doná la descripció detallada del fet.

Pág. 236.—...una donzella á la qui havia un templer desflorat...

Los templers no eran populars en Bretanya ni en l' Occident de Europa. Se 'ls

anomenava *monjos vermells* (moines rouges). En Inglaterra los noys anavan cridant pels carrers. ¡Guardéuvos de la boca dels templers! En Fransa encara 's diu ¡Beure com un templer! Se 'ls acusava de iniciacions infernals y de adorar una horrible testa ab ulls encesos que anomenavan Nostre Senyor. (*Reynal*, páginas 261 y 282).

Lo poble deya que s' untavan ab greix d' un noy nat de poch d' un templer y de una verge, etc. (Villamarqué. *Les trois moines rouges*).

Pág. 266.—...Sobre romanas
murallas un castell...

Encara existeixen las ruhinas d' aquest castell dels Templers que, segons la tradició, fou destruhit pel diable. (V. *Revue archéologique*, 1858).

Pág. 237.—ab candelas de cera benehida
y una rutlla de suro 's feu una atxa...

Aquesta costum s' ha perpetuhat encara en Aiguillon. Ma esposa, que hi era nada, presenciá en sa infantesa aquesta ceremonia pera trobar lo cos de una noya qui s' havia tirat al Lot pera amagar sa deshonra. La població en massa á las duas voras del riu anava ab relligiós silenci seguint á la surant atxa encesa, que s' aturá en la bassa del molí hont s' hi trobá lo cos de la malhaurada jove.

Pág. 239.—...Un jorn de la montanya
s' escrostoná 'l cimal...

Tal fou la cayguda del mont Garnier que tingué lloch en 1248. (V. Guillemin. *Fenômenos de la Física*).

Al referirho uns quants anys avans no fem més que aprofitarnos de la llibertat que Longeloff concedeix al poeta d' agrupar dos fets com dos estels que, vistos de la terra, semblan un sol astre, per més que hi haja distancia incalculable entre ells.

Pág. 241.—Los frares, llevat d' un, tots hi petaren...

Aquesta llegenda la consigna Villanueva al tractar del convent de la Oliva. (*Viaje literario*).

Pág. 242.—n' hi ha moltas de Remey, ja conegudas,
diuhen, dels temps mes vells...

Las fonts salutíferas se consideravan com á morada d' una *dea,* y ara moltas s' han transformat en sanctuaris.

Los Romans perseguiren als Drúhidas, qual influhéncia política los hi feya ombra, al mateix temps que afavoriren lo cult dels genis y dels deus mes apropats á llur mitología. Lo poble adherit á aquestas divinitats subalternas, element de sa relligió diária, conservá supersticions inofensivas pera 'ls conquistadors qui 's declaráren protectors d' ellas. Aixís fou com los genis de la Gália se tornaren genis augustals. (*Revista céltica,* 1870, núms. 3 y 4.)

En tots los pobles de la gran familia arya hi ha trassas del antich cult de las áyguas que remonta, sens dupte, á aquesta relligió de la naturalesa dels primitius Aryas.

En lo Rygveda y en l' Avesta, las áyguas (âpas) son divinitats benfactoras. Entre 'ls Germans hi ha las Nixes y Ondinas. Los Celtas tenian la *dea Sequana, dea Icauni*, etc.

En Espanya hi ha encara la *deva* de Sant Sebastiá. (*Revista céltica,* agost de 1873).

Podem afegir á aquestas citas la *Divona* de Cahors; y més tart Apolo-Granus (Aquis-gran), Apolo Borbo (Bourboner-les-Bains), tenint lo primer per *par-edre* (parella), la Dea Damona y lo segon la dea Sirona, que s' ha transformat en Santa Sirona. En Hestia, hont Constantí feu bastir un temple dedicat á Sant Miquel per haverli aparegut en forma de una divinitat, hi havia fonts termals: las curas continuaren com en temps d' Apolo Jason, Esculapi y Teleforo y 'l miracle s' atribuhí á Sant Miquel.

Pág. 242.—...y ara sa testa
á una Verge Maria fa de peanya.

Lo druhidisme existía en lo segle VI y sas ceremonias s' han mesclat á las de las festas dels mateixos Sants qui contribuhiren á abolirlo. (Villamarqué).

«Practicaban todavía este culto (*España Sagrada*) en el siglo VI según San Martín de Braga, y consagraban ofrendas de pan y vino á las fuentes. A desterrar este culto naturalista no eran parte las excomuniones de los concilios, ni el que sacerdotes cristianos erigiesen ó grabasen cruces en las rocas que servían

de aras ó centros de reunión tal como se ve en el dólmen tumular de Fornella, en el ara natural de Gondomil, etc. Algunos se transformaron en templos católicos, p. ej. Las Cangas de Onis y Arrechinaga. Sobre una piedra oscilante de Galicia se fundó una leyenda cristiana: *La barca de Nuestro Señor.*

»En el siglo XVII era común en la Bretaña depositar alimentos en las mesas de los dólmenes. —(Organización política civil y religiosa de los Celtíberos.—*Revista de España,* t. 67).»

Pág. 243.—...Tant sols la Verge
pot vestirse de llum...

En la *Civiltá Cattolica* (Revista de la Companyia de Jesús, septembre de 1874), en la novela *La vie del cuore*, parlant de la aparició de Lourdes, trobam posadas en boca de un sacerdot qui la defensa, en nom de la relligió, frases com las següents:

«Quando un fato è certo, nulla è piu irregionevole che argomentare dalla sua inverisimigliansa. Iddio puó avere innumerabili ragioni, à noi ignote, delle sue operazioni.» «La Vergine puó ora venir mossa da quello intesso sentimento materno, che alle nozze di Cana la mosse ad impetrare un miracolo dal suo divin Figliuolo.» «Ladove i sapienti, anco infedeli, che punto punto sentirono l'ali al pensiero, assorsero al reame degli spiriti. Cosi Socrate, cosi Platone, cosi Pitagora, cosi Aristotele, cosi Cicerone, cosi Seneca, cosi Plutarco, cosi quante scuole piu nobili brillarono nella civiltá greca e romana.» «Ho demostrato che nella Chiesa di Cristo sono verosimili (l' apparizione di Maria à Lourdes è una delle molte piu esaminate è comprovate) e in genere non possono mancare, se pure la Chiesa di Cristo sussiste, se la Biblia è inspirata, se il nuovo patto no è inferiore in grazia all'antico, se la storia non mente.» «Fra noi cattolici novi è nè miracolo, nè apparizione tanto sfolgorante, che al solo disapprovarla un Vescovo diocesano non si dilegui, non si spenga, non cada nell nulla.» «Preso i cattolici le rivelazioni fantastiche non essendo approvate dalla chiesa nascono e muoriono come fantasie humane.»

De manera que, pera que sia veritat católica un fet real, se requereix, quant menos, la aprobació del Diocesá.

Pág. 243.—...mes los arbres
que adora 'l poble á la destral que caygan.»

Los drúhidas ademés de la gran veneració que tributavan á rocas, de forma

extraordinaria y de dimensions colossals, á rocas que simulavan figuras d' animals ó d' altre objecte de la naturalesa vivent, consagravan també las covas naturals (grutas de fadas), y las fonts á las que hi trobavan una virtut salutífera. Mes no per tot la naturalesa satisfeya sas necessitats relligiosas y aixecaren los dólmens, menhirs; cromlecks, etc. Aqueixas creéncias se perpetuaren.

Lo Concili de Tours, en 567 doná ordre de tráure de la església als qui observavan encara la adoració de las pedras, dels arbres y de las fonts. Una capitular de Carles-Magny prohibeix cremarhi fullas devant de las pedras veneradas.

Lo Concili de Nantes en 568 prohibí també (segons Villamarqué), lo cult supersticiós de las pedras y de las fonts.

Las pedras no trevalladas que 's créuhen caygudas del cel, del devantal de la Verge ó d' alguna fada, son consideradas encara, com girant sobre ellas mateixas en la nit de Nadal. (Anatole Barthelemy. —*Revue archéologique,* vol. 13, 1851, pág. 344).

Jesús recordá la adoració de las pedras quant digué á Pere: que era la pedra del seu edifici sublime.

Las pedras consagradas se oleavan y se banyavan.

En quant als arbres, Sant Bonifaci feu tirar á terra un arbre consagrat á Thor, y llur adoració fou anatematisada pels cánons dels segles XII y XIII, de manera que en aquest derrer segle encara n' hi havia restas.

Fins s' excluí de la ornamentació de las esglesias lo grebol, per son sentit druhidich. (*Revue británique*, 1864, IV).

Lo avans citat Sr. Villamarqué, diu també en sos *Cants populars bretons:* «Lo Papa Gregori digué als missioners enviats als Gentils: «Arrancarho tot d' un colp en los esperits incults es una empresa impossible, perque qui puja á una altura deu anarhi per grahons y no per branzidas. Guardéuvos donchs de destruhir los temples, destruhíu sols los ídols y remplasséulos ab relliquias.»

Pág. 243.—y de pedra de llamp sa terrible arma.

Si la destral de pedra ha sigut mirada com pedra de llamp, es perque lo llamp era considerat com una arma, com un dart. (*Revue céltique*, vol. III).

En aquell bosch que César doná ordre de tallar...

«A tal ordre tremolan los més valents. La majestat del lloch los havia reblit d' un sant respecte y aixís que pegarian á aquests arbres sagrats los hi semblava

veure ja las destrals venjadoras girarse contra d' ells mateixos.»—(Lucá.—*La Farsália,* cant III).

En la notable obra *Les Saints de l' Islam* (llegendes hagiològiques et croyances algeriennes), per lo coronel C. Trumelet y dedicada al general Feidherbe s' hi troba la llegenda que ha motivat lo qüento al qui 's refereix aquesta nota y que m' havia contat un amich qui fa molts anys habitá en Blidha.

Lo marabut ó tomba de Sidi-Yacub-ek-xerif, estava circuhit d' oliveras seculars que devian ésser arrasadas després que Blidha caygué en poder dels Francesos, perque darrera d' ellas se posavan de guayta y s' hi parapetavan las kábilas. Més tart, fortificada la ciutat, se feren camins por entre 'ls taronjerars que la voltavan: un d' ells passava prop del marabut y los kabilas emboscats en l' oliverar atacaren á un destacament francés. Lo general Duvivier (que 'ls argelins anomenan Dufifi), maná que cent zuavos tallessen aquells arbres. Llavors tingué lloch lo miracle de las destrals, que semblants á la ombra de las que ells brandian y empunyadas per una má invisible veyan brillar amenassantas, cada colp que anavan á donar destralada á las seculars y robustas socas. Fins diu la llegenda, que lo mateix general vehentse desobehit y coneixedor de la causa, volgué donar l' exemple y al empunyar l' arma destructora, vegé una destral brillant amenassar mitxpartirli 'l cap, y abandoná sa empresa, respectant l' oliverar del sepulcre del Sant.

Pág. 244.—Jo (digué un fill de Salces), ja era cómit
d' esta nau d' En Martell...

Segons l' autor dels *Feyts d' armes de Catalunya*, En Ramon Martell era senyor de Salces.

Pág. 245.—rosats los seus vestits d' áygua salada.

En un dels miracles de la Mare de Deu de la Mercé de Barcelona, salvant per intercessió de Santa Maria de Cervelló á un vaixell de mercenaris qui venian de la redempció de catius, se cita com á comprobant que 'ls seus vestits se trobaren mullats d' áygua de mar.

Los habitans de las Azores tenen la mateixa llegenda aplicada á la imatge de Nossa Senhora do Monte.

Pág. 245.—y en pago d' aquell blat.

Minesarch, pare de Pitágoras, rebé dels habitants de Samos, lo dret de ciutadá per haverhi aportat, en época de mala anyada, grans cargaments de blat.

Pág. 250.—...Aquest qui us parla
so jo, y no so jo...

En manicómis y fora d' ells he vist casos de gent qui 's creuhen ésser altres. He llegit també que en Fransa un oficial de policía, á causa d' haber rebut garrotadas al cap, va arribar á créures doble, morint boig. Se li trobaren desiguals los dos lóbulos del cervell.

En la *Revue scientifique* del desembre de 1883 ó janer de 1884, se citan fets consemblants de la alteració de la personalitat.

Pág. 250.—...Trevallava
á una diada del Kayre hont hi ha la església
del gran martre Sant Jordi...

Se troba en lo martiri del copto Joan:

«Y se 'n torná al Kayre segons l' usatge dels homens del Sud, fiels cristians qui en l' excés del seu amor per l' antich martre, l' atleta capdanser, lo martre Sant Jordi de Melita li fan festa set diumenges del' any, cantant son martiri ab cants alternats que convenen á sa gloria. Han escullit per cólrel un poblet, al costat de ponent del riu del Egipte, anomenat Ponmuros, hont s' hi troba una esglesia dedicada á Sant Jordi.»

«Un mussulmá diu que vegé baixar una llanterna del cel en la que hi posaren l' ánima del sant, enlayrantse després.» (*Journal assiátique,* 1877).

En una persecució que tingué lloch en Egipte contra 'ls cristians al comens del segle XIV, de las esglesias tancadas se torná á obrir la de Haretzueilé prop del Kayre (hont hi morava lo patriarca copto) per intercessió del embaixador de Barcelona, protectora d' aquella esglesia. (*Journal assiátique,* 1874).

Per més que mon amich lo distingit egiptólech N' Eduart Toda feu investigacions, essent cónsol general del Kayre, pera lligar aquestas duas citas, no 'n pogué traure res en clar. De totas maneras, consta que Barcelona influhia en

l' Egipte com á protectora de sas esglesias cristianas, y que, probablement, la directament amparada seria la de Sant Jordi.

En un tractat del segle XIII ab los Egipcis, diu un article de la *Revue de Deux Mondes,* se designa als Catalans com las més fermas columnas dels batejats.

Pág. 252.—...y una cova de Moncada
aixapluch me doná la nit primera.

La cova de Na Guilléuma. Diuhen los pagesos de Moncada que algunas nits se senten en las entranyas de la tenebrosa cova com potadas de corcer, y que alguns créuhen que es l' esperit de Na Guilléuma, qui s' hi passeja montada, amunt y avall de la galeria. Altres afirman que hi han sentit crits y tirs, ab la particularitat que son ab balas de pedra, y un contá als excursionistas (*de la Associació catalanista d' Excursions científicas*), que 'n arreplegá una, mes que al eixir de la cova se li desfé entre las mans.

Altre digué que hi ha en la cova un forat rodó, y que es tanta la escalfor que s' hi sent, que no 's pot aguantarhi la má, de por de tráurela cremada.

Pág. 253.—...senyantse y tocant ferro...

Nostre poble encara al veure passar un geperut ó estrafet, ab lo consabut Deu nos guart de persona assenyalada diu: *¡toquém ferro!* Aquesta es la creéncia arábiga de que 'ls mals Djins tenen horror al ferro, creéncia que ve de la edat de pedra.

«Los marins de Llevant, seguint una tradició fenicia, creuhen que un frare á bordo porta desgracia y pera conjurarla tocan ferro. Lo ferro passava en la antiquitat per l' ós de Tyfon, es á dir del Senyor del mar. L' iman era l' ós d' Horus, es á dir l' antagonista natural de Tyfon, y s' anomenava pedra d' Hércules ó pedra heráclea.

»Hércules toca de prop ab Horus y ab Osiris.» (*Revue archéologique,* vol. 32, pág. 390).

EPISSODIS

Pág. 257.—y l' àngel, qui, al bressol, d' una gitada
pedra li aturá 'l colp...

Los Aragonesos, parents del Rey En Pere, qui pensaven heretar, volien occiure al Rey En Jaume, y estant en lo bressol li tiraren un colp de pedra per la teulada, que per poch no 'l maten. (*Feyts d' armes de Catalunga*).

Pág. 260.—Los feren de dos pisos...

«E mentre qu' el venia nos los dixem la manera com se podia fer, axí com haviem vist fer á Maylorques: lo castell de fust haurá dues vases de cada una part, e serán quatre, menys de duas altras que n' haurá en la frontera de cada una part denant e detras, e aquells fermaran los vases, e ferlos ha dos solers, la una en la mitjania del castell, e l' altre sus alt, e en l' alt serán ballesters la meytat e homens qui apedregarán á aquels serrahins qui pujarán al mur. (*Crònica del Rey.*—Seti de Valencia).»

Pág. 263.—del pagus dels Lingons (que vehé d' Atila
lo terrible desfet)...

Los camps Cataláunichs se troban en la diócessis de Langres y en lo pahis dels Lingons.

Pág. 263.—...d' infant llegia,
sens compendre, las runas mitj borradas

En lo segle XII Giraldus Cambrensis (historiayre), ó Geradd le Galois, llegía ab facilitat los poemas d' Ossian, l' autor predilecte del Napoleon I, que l' acompanyá en totas sas expedicions guerreras.

Pág. 263.—*Edeyrn de llèngua d' or.*

Edeyrn de llengua d' or pertany al segle XIII y fou bardo del derrer princep

independent de Gales Llyvelyn, qual testa fou exposada en lo pont de Londres en 1202, per ordre del conquistador Eduart I.

Las lleys galas, fins al segle xiii, s' ocuparen dels bardos qui s' assentavan fins en la taula del Rey. (*Revue archéologique,* 1882).

Los bardos de la edat mitjana pretenian ésser ensemps cristians y druhidas. Es á dir que associavan la creéncia en Jesucrist á las creéncias anteriors al cristianisme sobre los destins del ánima humana. (Henry Martin.—(*Revue archéologique,* 1868).

Pág. 263.—tot contantme d' Abaris lo romiatge...

Abaris (segons Sindas de nacionalitat escita y fill de Shentes), per alguns la personificació del Hércules de la Gália, es un personatge real del qui 'n parlan molts escriptors de Grecia y Roma y tal volta lo primer cantor del Hebre.

Diodoro de Sicilia, parlant de las relacions dels de Délos y d' Atenas ab los Hiperbórichs, diu que Abaris, ademés de *Las bodas del Hebre* havia compost un poema sobre la arribada d' Apol al pahis hiperbórich.

Era un home vell, de gran barba blanca, qui en son viatge á Grecia se presentá vestit ab una roba talar y calsat d' abarcas, abrigat ab una pell de lleó, armat d' arch y fletxas, y en la má una lira, admirant á tothom per sa ciéncia, com si verament s' hagués educat en un Liceu ó Academia. Per son aspecte imposant y sa corpulent estatura, semblava un héroe mitológich y lo prengueren alguns per Hércules qui retornava á sa pátria. Era la verdadera personificació del druhidisme.

Pitágoras, á qui Abaris regalá sa fletxa d' or (tal volta aquest fet es simbólich), rebé d' ell las veritats druhídicas que fonamentaren sa filosofía. Aquesta es més aviat un compost de la reencarnació dels Druhidas, dels Avatars de la India, y de la transmigració egipcia (que admetia fins la retrogradació en especies inferiors) y que rebé com á iniciat en los secrets de Memfis, y meditá en la cova del Carmel.

Ovidi en sas metamórfosis fá compareixer á Pitágoras en la cort de Roma, li fá dir que fou Euforbe, fill de Pantus y que regonegué, en un temple de Grecia, l' escut que portava en la guerra de Troya, escut que Meneláu consagrá á Minerva.

Per lo que tenia de las creéncias d' Occident Pitágoras, jónich com los Focenchs apesar d' esser nat en Samos, es mirat per alguns antichs com á fill d'

Apol hiperbórich y coneixedor del ritual d' aquell deu, que feu adoptar pels de Crotona, hont residí llarch temps. Deixeble d' ell fou Aristocleia sacerdotesa de Délfos. Ja las vellas tradicions gregas consideravan las ceremonias d' aqueix temple com á procedents de las regions hiperbóreas. Lo símbol peculiar dels pitagórichs era lo trípode fatídich (la taula parlant dels espiritas). (Végis per més detalls *Memória del duch de Luynes en los Nous anals del Institut arqueológich,* de Fransa, volum primer.)

Lo druhidisme, ja en decadencia en temps de César, era admirat per Sant Geroni, y d' ell Diógenes Laerce en fa derivar la filosofía grega. Sos tres preceptes eran adorar als deus, no obrar mal y portarse ab valor. Los Massaliotas, per son contacte ab los Celtas qui reberen del druhidisme, fill de la mateixa Galia, llur civilisació, creyan també en la reencarnació.

Sant Geroni diu que la doctrina de la reencarnació fou ensenyada llarch temps per los primitius cristians com una doctrina tradicional que no devia confiarse mes que á un petit nombre d' escullits. Era també admesa per los Kabalistas.

Los Druhidas, pel seu ministeri, estavan exempts del servey militar á diferencia dels bardos, qui prenian part en las batallas, excitant als combatents ab los recits de las hassanyas y de las glorias de llurs passats.

En Germánia no hi hagué Druhidas sino Druhidesas y Bardos. Una druhidesa va predir á Diocleciá l' imperi quant hagués vensut al porch senglar, es á dir, quant hagués vensut á las nacions que tenian per emblema lo porch-senglar.

Los Bardos y 'ls Druhidas se confongueren més tart, quant lo politeisme de Roma los concentrá en llurs selvas. Segons Dion Crysóstomo y Climent d' Alexandría, los Druhidas tenian en llurs mans la relligió, la justicia y la educació de la joventut: presidian sacrificis públichs y privats y pronunciavan interdicte ó excomunió contra 'l qui no obehia llurs manaments.

Al jovent l' educavan fins als vint anys, fentli apendre de memoria llurs ideas sobre la Divinitat, la terra, los astres y la transmigració de las ánimas. Un dels seus deixebles Divitiá d' Autun, admirá á Ciceron per sas ideas sobre la devinació. (Ciceron, *De divinatoria*).

Lo romiatge d' Abaris tingué per objecte estrenyer las relacions que de temps antichs tenian los hiperbórichs ab los fills de Délos. En Atenas admirá per sa elocuéncia en llengua grega, per son dó de profecía y per sa manera de vestir. En Esparta posá terme á una pesta que delmava la població. En Italia causá admiració per sa facultat d' enlayrarse y caminar per damunt las áyguas. Axís

se troba en boca de Cleomene (Philopseudes de Lucià): «Jo era incrédul per lo que á prodigis toca, mes quant he vist enlayrarse á aquest barbut extranger vingut del pahis dels hiperbórichs, jo he cedit á pesar de duptarne molt temps. Y ¿quí no ho haguera fet vehentlo volar, caminar damunt de l' áygua y passar per entremitj de las flamas? Y axió que duya unas pesantas sabatas, com son las d' aquell pahis. Y encara no 't parlo dels prodigis com lo de despertar l' amor, de evocar demons, y 'l de ressucitar morts que li atribuheixen.»

Perçó en algunas monedas galas lo representan alat y ab un lleó als seus peus.

Un fill també de la nuvolosa Escocia ha realisat, en nostres temps, los prodigis d' Abaris, y no devant de un poble disposat á impressionarse, sino en los mateixos palaus dels Emperadors de Fransa, de Rusia, de Prùsia y en la mateixa Roma papal. Daniel Douglas Home per sa mateixa *forsa psíquica,* com l' anomena William Crookes, s' elevá en las Tullerías fins à escriure son nom en la volta de la sala en presencia de Napoleon III y d' homens notables de sa Cort.

En los derrers anys de sa vida la ciéncia se valgué d' ell pera analisar y comprobar aquesta facultad extraordinaria, éssent los experimentadors los membres de la Academia de Londres, y lo citat William Crookes.

Sabut es que aquest il·lustre sabi inglés es un dels primers y més metódichs d' aquest segle. Es un pou de ciéncia. En astronomía li devem la fotografía celeste, obtinguda ab lo magnífich heliómetre del Observatori de Greenwich, y sas fotografías de la lluna, fetas en 1855 en l' Observatori de Mr. Harknup de Liverpool, son las millors qne hi hagué llarch temps; en metalúrgia son procediment d' amalgama de sodi pera la obtenció del or y de la plata, que s' emplea en Australia y California; en óptica sos trevalls sobre la llum polarisada, y ab l' espectróscopo; sos estudis sobre 'ls fenómenos óptichs dels ópalos, sobre la intensitat de la llum y 'l fotómetre de polarisació, y en química lo descubriment del *tallium,* y per fi sos estudis sobre la materia radiant.

Sas conclusions sobre 'ls fenómenos psíquichs, son las següents: «La gent, ávida de lo sobrenatural ens pregunta:—¿Creyéu ó no hi creyéu?—Nosaltres responem: Som químichs, som físichs, no 'ns toca á nosaltres créure ó no créure, sino bonament consignar d' una manera positiva y científica si tal ó qual fenómeno es ó no imaginari.

Lo restant no es cosa nostra. Donchs be en quant á la realitat d' aquets fets ens decidim per la afirmativa, al manco interinament, pus que la perfecta comprobació dels nostres sentits comprobada pels sentits de totas las personas pre-

sents en lo moment d' efectuarse 'ls fenómenos, ens obliga á la evidencia. No dihem que aixó es verosimil, sino que es exacte.

Aixís dihem donchs: Primer. Que 'ls resultats de nostras llargas y pacients observacions semblan deixar sentada d' un modo innegable la existencia d' una nova forsa dependent del organisme humá, y que pot anomenarse forsa psíquica. Segon. Que tothom está més ó menys dotat d' aqueixa forsa secreta, de intensitat variable y susceptible de desarrollarse, be que sian molts pochs los qui la posseescan ab la energía de Daniel Douglas Home.»

Pág. 263.—y m' ensenyava 'ls seus bardits de guerra...

Lo bardit era lo cant de guerra dels Bardos pera inflamar als soldats avans del combat. Tacit parla d' ells. Feyan entre ells l' efecte que en los nostres temps La Marsellesa, L' hymne de Garibaldi, 'l de Riego, etc.

Los més notables son lo bardit del Rey Regner Lodbrog, que consta de deu estrofas, que comensan ab las següents paraulas:

«Nosaltres ens havem batut á colps d' espasa...»

Y lo bardit d' Harolt lo valent que consta de cinch estrofas y que comensa ab aquestas paraulas:

«Mos vaixells han donat la volta á la Sicilia, etc.»

Terminant cada estrofa ab aquestas altras:

«Una filla de Rusia me menysprea.»

Se troban enters en lo gran *Diccionari Enciclopédich* de Pierre Larousse, en lo mot *Bardit*.

Pág. 263.—y ab sas triadas sa sublime ciéncia...

Sabut es que 'l nombre *tres* era sagrat pels Druhidas, y referian á tres cosas cada una de llurs ensenyansas. Pera estudi d' ellas recomanam la obra de Pezzani. *Los bardos druhídichs, síntesis filosófica del segle* XIX, en que condensa, explica y aclara los trevalls de MM. Gatier Arnoult (*Philosophie galloise,* volum primer); Henry Martin, (primer volum de la *História de Fransa*); Adolf Pictet (*Biblioteca de Ginebra*); Alfred Dumenisle (*La Inmortalitat.*)

Axí també recomanam lo trevall de Mr. Henry Martin *Le mistere des bardes de Bretagne.* (*Revue archéologique*, 1868 y 1869).

Pág. 263.—de Taliesin grabant en ma memória
los cants...

Com los Pitagórichs, los Druhidas confiavan llur ensenyansa á la memoria, sens deixar res escrit. Los cants y algunas imatges hieráticas reemplassavan los llibres y las inscripcions. (*Revue archéologique,* 1852, pág. 720).

Pág. 263.—á una cova vehina
que 'l poble senyalava
com l' antre de Sabinus y Eponina.

Sabuda es de tothom la predilecció que Napoleon I (al qui presentam en la encarnació de un dels seus passats que assistí á la conquista de Mallorca), tenia per la meditació en la soletat, dintre una pintoresca cova de la ylla de Córcega á frech encara de sa infantesa.

Tres son las covas que la llegenda dona com á morada de Sabinus y Esponina. Una d' ellas á uns 50 metres de las fonts de la Marne, vora las ruhinas de unas Termas romanas es (segons Mr. Henry Brocard, secretari de la Societat histórica y arqueológica de Langres al qui li 'n demanarem noticias), de 2 metres d' amplaria y no s' hi pot permaneixer dret.

De altra més aprop de Langres, en la font de la Todane, diu que es una galeria que fa volta y que formava part de un aqüeduct que portava l' áygua soterránea á un gran safareix. Tampoch creu dit Senyor que tinga fonament históricH.

Perçó creyem fundada la opinió de la *Revue archéologique,* vol. 24, 1857, pág. 568, en la que s' hi veu un sepulcre pertanyent á la familia de Sabinus, en la cripta de la Església de Grisselles (Cote d' or), que segons s' afirma tancava la entrada d' un soterriá que conduhia al castell y que fou testimoni dels amors de Sabinus y de Eponina.

Aquesta dona sublime, model d' amor conjugal y d' abnegació, portava un nom enterament galo. Eponina vol dir *euga* (d' *epos*, *cavall*), y la deesa Epona figurava en un gran nombre de monuments en forma de una dona montada en un cavall quasi salvatge.

Sabut es que 'ls Galos se dedicavan á la cria caballar. Epona presidia en las festas aquesta industria, y de la equitació en general.

S' enmaridá Eponina ab Juli Sabinus, jove galo, de inmensas riquesas, un

dels derrers capdills de la nació vensuda, qui 's vanagloriava de procedir de Juli César, per sa avia, hermosa gala, qui ab sa bellesa captivá al conquistador.

Vensut Sabinus en la guerra contra 'ls Sequans, se refugiá á una gruta dins d' un bosch druhídich, hont passá molt temps per mort. La dolor consumia á sa esposa, y compadit d' ella lo fidel servidor de Sabinus, qui li portava las provisions, li revelá sa morada, y allí, conservant las apariencias de viuda, Eponina li feu, durant nou anys, companyia totas las nits, donant á llum dos bessons, que criá en la mateixa cova del proscrit. Descuberts al fi y trahits, foren conduhits á Roma hont fou escapsat Sabinus per ordre de Vespassiá, y derrera d' ell Eponina, qui volgué seguir la sort del seu marit. Dels fills, l' un morí en Egipte servint á Roma y l' altre, al qui conegué Tácit, es citat també com á gran militar y valent.

Pág. 264.—com un ver awend-hyon parlar semblava
ab los sers invisibles...

Diu Giraldus Cambrensis, historiayre del segle XII, citat per Henry Martín.

«Entre 'ls Galos hi ha certs homens anomenats awend-hyon (conduhits per l' esperit), qui, al ésser preguntats sobre certas cosas, comensan á tremolar, á excitarse dominats per un esperit, y després ab varias giragonsas d' estil, esmaltat ab imatges brillants, donan la resposta que s' ha de saber extraure de las frasses llensadas al vol. Ixen d' aquest éxtasis com d' una profonda dormida. S' ha de despertarlos sobtadament. En aquest estat es quant reben los dons de profecía: semblan rebre llavors en sa boca llet ó mel, y veure á voltas escrit lo que han de revelar, que ho anuncian públicament. Quant profetisan, invocan al Deu vivent, al Deu de la Veritat, á la Trinitat Santíssima, demanant avans perdó dels seus pecats, perque no sia sa vista enterbolida per lo mal. En altres pobles á mes dels Bretons s' hi troban profetas aytals. Aixis fou com Merlin l' encantador predí la vinguda dels Saxons y fins la dels Normands.

Pág. 264.—...Ara 'l misteri
que d' una roca d' aquí prop enclouhen
las runas per la molsa mitj tapadas,
desxifrarém...

Talesin deya: «Jo sé explicar los signes grabats sobre la pedra de las grutas del Archidruhida.»

Los druhidas transmetían á llurs deixebles las ensenyansas en tercets. (Villamarqué).

Pág. 265.—Cremat lo bosch en son aspriu s' amaga

La lluyta per la existencia s' observa també entre 'ls arbres. Prop de Blois s' hi sembraren pins maritims y boscatans, y en mitx d' ells brotaren las alzinas.

En lo pahis dels Grisons lo pi desnona per tot al melis, axís com en lo Jura vens al faig. En Suissa lo faig ha reemplassat á la alzina, al pinatell y al bedoll.

En Prussia lo pi reemplassa á la alzina.

En Russia, en los boscos de pins lo bedoll y 'l freixa prenen més extensió, y en Siberia lo bedoll desnona al pi. (*Journal La Nature,* 7 febrer de 1885).

Se sap, ademés, que lo llinet no pot viure ab la escabiosa: las fullas se disputan la llum, y las arrels se combaten cercant l' áygua.

Pág. 266.—Y 'ls sacerdots cassats com selvatgina...

Diu Groenc'llan, citat per Villamarqué:

«Vindrá un dia en que los Sacerdots del Crist serán perseguits: se 'ls cassará com bestias feras. La matadegolla que se 'n fará será tan gran que morirán á estols. La mola del molí fará blana farina. La sanch dels frares li servirá d' áygua. La terra més dolenta donará 'l millor fruyt.»

Pág. 266.—Per tu al Qui 'l cercle del Gran Buyt umplena
pregám que 't deixe transmigrar sens pena

Condensant tot lo possible lo llibre de la tradició dels Bardos y l' exámen pera ingressá en l' ordre (*Revue archéologique,* vol. 18, 1868), direm:

Que creyan en la existéncia d' una era de felicitat que perderen per haver volgut esbrinar lo cercle del Gran Buyt infinit, no poguent tornar al de la Felicitat perque d' ell n' es guardiana la Mort, vehentse obligats á passar per lo cercle de las transmigracions.

La primera veritat era lo nom de *Deu,* la segona era *Deu y prou,* y la tersa *Sens Deu, res.* Deu los hi otorgá la memoria de la tersa, y als no rebel-lats la de la segona pera que aydéssen als primers en llur regeneració y salvació.

Mes Deu per son amor infinit fa avansar als sers subjectes á la transmigració

al traves del cercle de tots los mals, perque los conegan y sapian vencels, elevarse en la escala dels sers humans, pregar á Deu, y recobrar la perduda ciéncia y 'l recort del be, de la justicia y del amor, guanyant per sas morts lo cercle de la felicitat primera, hont recobrarán la memoria de sa primitiva existéncia, ab la dels mals passats y vensuts en lo cercle de la transmigració.

Pera facilitar l' avens dels altres Deu torná á la memoria y á la intel-ligencia dels millors, entre 'ls homens, las veritats primeras sobre la naturalesa de las cosas, aixís com las lleys morals, entre ellas la institució de la familia.

Mes l' esperit, pera arrivar al cercle de la felicitat devia debutar primer en lo mon inorgánich, passar d' ell al mon vejetal y al mon animal, arreplegant en ells las forsas pera entrar en lo mon de la Humanitat, hont ressentia sa personalitat que no podia perdre ja més. Llavors l' esperit debia trevallar son destí pera ab sa energia, esforsos y constancia arrivar fins al cercle de la felicitat, hont en forma humana disfrutava d' una vida semblant, pero mes felis. D' allí podia venir en missió. Mentres estava en lo *cercle dels viatges* ó transmigració, podia caure d' un mon á un altre inferior, mes no retrocedir á la animalitat. Del cercle de la felicitat la cayguda era ja impossible.

Victor Longchamps en la *Nouvelle Revue* s' admira d' aquest transformisme succesif dels druhidas, transformisme del cos per la selecció de lo Bell, y transformisme del ánima per la selecció de lo Bo, exclamant: ¡Las llágrimas son la expiació del riure, y la fam la expiació de la orgia!

César y Lucá copiaren ja d' ells aqueixas creéncias que 'ns han consignat en las següents frasses:

«In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transcrire ad alios.—*De bello Gállico*, lib. VI, cap. XIV.»

(Cercan particularment á establir la creéncia de que las ánimas no moren pas, sino que després de la mort passan á altres cossos).

«Vobis auctoribus umbræ non tacitas Erebi sedes,
distiqui profundi pallida regna petunt
regit idem spiritus arti orbe alio longæ
(canitis si cognita) vitæ mors media est.»

(Segons vosaltres, druhidas, las ombras no devallan á las silenciosas moradas del Erebe ni en los esblaymats realmes del Deu del Abim. Lo mateix esperit anima un nou cos en altra esfera. La mort (si 'ls vostres hymnes estojan la veritat), es lo medi d' una llarga vida.)

Recomanam als qui vullan veure la confirmació de que aqueixa creéncia fou

l' aliment de las grans intel·ligencias de la antiquitat, las citas de Ploti Plató. Ovidi, Orígenes. etc., en un article sobre Pezzani en la Revista católica francesa *La Correspondant,* vol 38, 1868, pág. 472.

Pág. 269.—Trau la scramasaxa...

La scramasaxa, espasa dels Franchs era una arma curta, pesanta, d' un sol tall, ab la esquena regatada. Se n' han trobat en las tombas merovingias de uns 69 á 70 centímetres de llargaria. Era peculiar dels capdills. La de la tomba de Childerich tenia tots los ornaments d' or.

Pág. 272.—bandera blanca al enjaneta envian...

L' enjaneta es lo noyet que curulla lo castell de Valls.

Lo senyor Coroleu, quals trevalls histórichs li han donat un dels primers llochs entre 'ls escriptors de nostra Península, te una notable monografía dels xiquets de Valls.

Pág. 272.—y un ben musclat aixeca un *espadat de sis*...

Un espadat es una columna de sis, set, vuyt y fins nou homens l' un demunt de l' altre.

Pág. 275.—...una donzella de Recasens...

La montanya de Recasens hont hi radica lo sanctuari d' aquest nom y lo castell dels Rocabertis, es una de las més antigas propietats dels comtes de Perelada, y objecte de una peregrinació inmemorial en demanda del vent de tramontana, sanejador del Ampurdá. Sobre la citada peregrinació (á la que jo hi asistí varias vegadas, pus partia de Figueras, ma vila natal, éssent la més popular, més característica y més artísticament animada, sobre tot á la tornada en professó, tots ab lo grébol al coll), vaig compondre una comedia ab coros: *La Romeria de Recasens,* que s' estrená en 1864 en Figueras. Es lo primer molló després del drama históric de D. Manel Angelon *La Verge de las Mercés*

en 1856) del teatre Catalá modern, com feu constar lo secretari del *Centre Catalá* En Francesch Xavier Tobella, distingit escriptor y propagador dels conexements agrícolas en Catalunya, al inaugurar una lápida en Hostalrich en honor de un drama posterior al meu, que 's doná com á fonament del teatre Catalá y, sobre qual acte protestí en lo periódich *La Renaixensa,* reproduhint altres la protesta y apoyantla, callantse com muts y escorreguts los autors de la ceremonia y l' aludit autor dramátich, pero deixant constar que era la lápida una mentida com á document históric h. Las pedras poden caure y tornarse runa, pero los fets son fets, y lo que s' escriu escrit queda.

Pág. 275.—...dos capblaus sos ulls.

Flor que blaveja dintre 'l blat.

Pág. 277.—m' eixia sens embós pel muscle esquer...

Embós, brida ó *bridó* es la branca de lladoner ab que los segadors resguardan lo tall de la falç.

Pág. 281.—Vilabertran, de torre bisantina...

La colegiata de Vilabertran fou fundada per Pere Rigalt (Rigaldi), construhint ell mateix la església y lo claustre damunt la despulla de una antiquíssima capella dedicada á Santa Maria. Fou terminada en 1094, contribuhint á la mateixa ab valiosos donatius los vescomtes de Rocaberti. La torre-campanar sens que la desfigurés la balconada de ferro, era en ma infantesa un dels exemplars mes bells de la arquitectura del segle XI.

Pág. 281.—...las campanas
ventar solas...

Hi ha moltas tradicions sobre 'l toch de campanas per ellas solas, á la mort d' un personatge. Aixís las campanas de Vililla tocavan solas quant moria un Rey d' Aragó. Tal conta la llegenda que hagué lloch á la mort de Ferrant lo Católich y de Carles I.

En Méxich n' existeix una altra que tocá sola: se li formá procés, se li tra-

gué 'l batall y fou portada á la capital, hont senyala ara las horas en la plassa d' armas.

Los Xinos creyan que quant toqués la campana de Canton plourían calamitats sobre la ciutat. Los inglesos coneixedors d' aquesta superstició dirigiren llurs tirs sobre la dita campana y repicá al top d' una bala, lo qual fou causa de que los Cantonins perdessen la esperansa y s' entreguessen.

Pág. 282.—Ja á Perelada navegable n' era
la Muga...

Es tradició que 'l riu Muga era navegable fins á Perelada, perque en lo llibre de *La Cadena*, que comensá en 1100, hi ha varias disposicions sobre 'ls Cónsols de Mar de la vila de Perelada.

Pág. 282.—y per lauda hi tenia...

Lauda es la llosa metálica d' una tomba.

Pág. 282.—Fent solos funeraris...

Aquesta costum es ja de la era antiga. Plutarco axís descriu la arribada per mar d' Antígono portant las cendras de Demetri.

Pág. 282.—Com seca rosa en Jericó çullida...

Tenen la forma de una margaridoya y se crian sols pels voltants de Jericó. Los pelegrins solen portarne y las deixan en las esglésias d' Europa. Se ressecan y s' enrodoneixen com capdells semblant mortas. Si 's posan en l' áygua s' obren com un fenómeno de resurrecció. La llegenda árabe diu que Maria en sa fugida á Egipte extengué son mantell sobre un tros tapissat d' aquestas plantas, y al tocar una flor ab lo palmell de la má, digué 'l Señor: «La rosa que Marian ha tocat, no deu morir may y vull que s' anomeni *Kaf-Marian*» (lo palmell de la má de Maria).

Pág. 283.—que voreja 'l Montgrí fins al Daró.

Daró, afluhent del Ter, prop de Peratallada.
Ullastret, estany á mitja hora de Peratallada.

Pág. 285.—Y ella, tot tremolant, li dona 'l *¡Sí!*

Taabata-Charran, del qui 'n sembla la reencarnació l' autor del sublime poema *Manfred,* parla del seu casament ab una gula (ser espiritual).

«Aquest matí, diu la gula, se m' ha ofert per esser ma companya. ¿Quína terrible companya qu' ets? li he dit. Li he demanat sos favors y ella s' ha clinat vers mi ab rostre enterament transformat.»

Segons totas las mitologias, lo casament entre sers humans y sobrenaturals, es freqüent. En la demonología musulmana s' anomenava *si'lah* á la especie de fada qui apareix en forma de dona y 's marida ab homens algunas vegadas. Tal son també las nostras donas d' áygua y 'ls incubs y subcubs de la edat mitjana.

Sant Agustí 'n parla (*De Civitate Dei,* XX, 23):

«Aquestos en llengua accadia portavan lo nom de *gelal* y *Kielgelal,* y en asiria *lit* y *lilit.*»

La lilit representa un gran paper en la demonologia talmúdica. Los Rabins kabalistas han forjat sobre ella tota una llegenda, en que enganya á Adam y s' uneix á 'n ell.

En una nota á la pág. 171 hem citat ja 'l cas recent que presenciaren las autoritats inglesas, del casament d' un rajá de la India ab l' esperit de sa estimada, mes grat tal volta als ulls de Deu que certas unions fillas del cálcul ó de conveniencias políticas ó socials, en que á vegadas la pobre esposa es un anyell portat al sacrifici.

Casaments espirituals son també los vots de las qui s' anomenan esposas del Senyor, materialisantlo en certas órdes fins al punt de dormir la nit de sa professió, abrasadas ab un Sant Cristo ó ab un ninyo Jesús.

En los convents francesos consagrats á la ensenyansa, la oració que fan dir á las educandas al ficarse al llit, recorda aquesta ceremonia y 's distingeix per sa lubricitat.—La transcriu Pièrre Larousse en son gran *Diccionari Enciclopédich.*

LA NIT DE NADAL

Pág. 289.—Vosaltres (deya), heu de poblar la ylla...

«E va ordonar totes aqueles coses que convinent era que sen ordonassen per lo bon regiment d' aquella ylla, la qual fo poblada de Catalans de l' Empurdá,

quen parlan la mateixa llengua dels empurdanessos. (*Feyts d' armes de Catalunya*, pág. 330).

Pág. 290.—Y 'ls deya que, aplicant la orella á terra...

En la ínsula Capraria hi havia un monastir de Monjos que Sant Gregori lo Many encarregá á Joan Defensor que 'l visités, perque havian arrivat novas á la Seu de Roma que allí s' hi duya una vida tan disbáuixada y criminal, que los monjos semblavan militar mes sota las banderas de Satá que sota las del Crist.

Los Serrahins tenen una llegenda consemblant. La Djel-bal-an-Nachus, montanya de las campanas, es una montanya sorrenca, prop del Sinahí, que en cert temps del any sembla llensar gemechs que 'n dihuen los crits dels morts en la batalla de Beder. Ademés se sent com lo toch de campanas que l' atribuheixen á un convent invisible en lo cor de la montanya. (*Journal assiátique*, 1871).

Pág. 294.—y en nuvolosa 'ls sols, líquens que creixen
vagant en las regions del infinit.

Hi ha en las montanyas d' Assia especies de líquens que viatjant pels ayres entre 'ls nuvols, prenen áygua d' ells y creixen durant aquesta peregrinació accidental. Aumentan d' un cap d' agulla á la grandaria d' una avellana, y semblan caure del cel formant espessas capas sobre 'l desert, donant un aliment agradable al viandant fatigat. Probablement lo maná provenia d' aquests líquens menjívols. Los del Ararat van á caure molt lluny y encara son anomenats productes del cel: forman capas de una gruixaria de 15 á 20 centímetres. Los homens se 'n alimentan y donan lo sobrant als animals. (Pouchet, *L' Univers*).

Pág. 295.—un sabi, un sant, un martre y un trovador...

Baix aquests quatre conceptes es considerat lo filosoph y alquimyaire En Ramon Llull, qui ab Sor Catarina Thomás figura en lo Santoral, y es venerat en Mallorca. Son pare acompanyá al Rey En Jaume á la conquista y fou recompensat segons lo llibre del Repartiment, ab la alquería d' Alcebici y la de Beni-Atron.

Ramon nasqué en la ylla un any després de la presa de Palma. Perçó encara que posterior á ella, no podia prescindir de fer entrar en lo poema aquesta gran figura qui dominá la segona meytat del segle XIII; y consequent ab la escola reincarnacionista, que informa, per la part que te de maravellós ensemps que possible, la narració de aquesta gesta, l' he presentat en esperit prompte á pendre nova vesta de carn y á Sor Catarina en una encarnació anterior baix la forma de Thora.

Y digne es de que sia aquí enaltit lo qui forma 'l llas d' unió entre la citada escola filosófica moderna y las d' Alexandría; entre lo Teosofisme d' ara que parla als Budistas del Avatar del Crist y las creéncias druhídicas més admiradas quant més compresas; entre l' Alquimia y las monadas de Leibintz (qui sembla la reencarnació del il-luminat doctor), las teorías atómicas y 'l quart estat de la materia del eminent Crookes, etc.

Segons l' autor dels articles sobre lo doctor il-luminat en la *Revista de Espanya*, vol. 28, En Ramon Llull es la genuina representació de la evolució total del pensament en la península ibérica, alcansant entre 'ls cristians espanyols de la Reconquista, axís com entre 'ls demés pobles llatins, lo lloch que Maymonides entre 'ls Israelitas y Ibin-Rosch entre 'ls Serrahins. Ell prepará 'l camí á Albert *lo Gran* y á Sant Tomás, combatent lo sentit positivista y aristótelich d' Ibin-Rosch, y fou lo qui abarcá d' una manera més general la relació entre 'l Criador y la criatura.

En son Arbre de la ciéncia condemnava lo fatalisme, exaltant lo lliure albir.

Son dignes los trevalls que sobre ell han fet los senyors Canalejas, Menéndez Pelayo, D. Joseph Ramon de Luanco y Amador de los Ríos, y la publicació que de sas obras dirigeix mon amich lo mestre en Gay Saber En Geroni Rosselló de Palma, deguda al desprendiment de l' Arxiduch d' Austria Carles Salvador, propietari de Miramar.

En quant á las ideas sobre las relacions ab lo mon d' oltratomba, bastará veure la llevor que sembrá entre sos deixeples los lilustins ó il-luminats, qui feyan corre entre 'l poble que l' anima del Sant Martre apareixía á certas horas de la nit, y aportava als seus neófits mes dignes los secrets del cel, y especialment los que se relacionavan ab l' art diví de transformar en or los vils metalls. En Alemanya los lilustins se reunian de nit en llochs deserts y selvatges y de preferencia prop de las minas de ferro y d' aram.

Tal volta eixas ideas provenian de la obra arábiga que 's traduhí á principis del segle XIII en llatí: *Virgilii cordubensis Philosophia Refulgentiæ sive Nigro-*

mantiæ Magistri, en qual prólech diu que está compost de lo que *audivimus á spiritibus... spiritus dixerunt nobis plane quod mundus nec erat æternus, nec debebat esse*, etc.

Pág. 296.—...quants sarmenticis...

Eran las atxas de Neron, los cristians qui cremaren lligats al cim d' antenas y voltats de sarments.

Pág. 296.—¡Cóm entre ells hi brillava lo bon frare,
qui als gladiadors romans descompartia.

En temps d' Honori lo pare Telémaco devallá á l' arena del circh entre 'ls gladiadors y fent parar lo combat tirá en cara al poble la ferocitat de sas diversions. Lo furor popular soptat callá per un moment, y dirigintse llavors lo frare al Emperador li feu un patétich sermó pera tocarli 'l cor. Mes lo poble recobrant sos instints salvatges, vehent sos plahers interromputs per l' intrús, se tirá á la arena y l' apedregá. L' instant de la mort d' aquest martre de la humanitat fou lo de una revolució que no es sens exemple en los moviments populars.

La vergonya y 'ls remordiments, y 'l plany de sa mort vingueren deprés de la rabia sanguinaria ab que s' iniciá la festa. Los mateixos assassins tributaren honors fúnebres á la víctima, y quant Honori, inmediatament y á conseqüéncia d' aquest fet, decretá la abolició del combat de gladiadors, los Romans l' acataren sens resistencia.

Fá molts anys que vaig llegir sa história y des que tinch us de rahó espero, com los Juheus al Mesías, al novell pare Telémaco qui pose fi á las cruhentas guerras ¡veras lluytas de gladiadors entre 'ls pobles!

Ja diu be Lucá en sa *Farsalia*, l. IV:

«Lo soldat sembla al gladiador en l' arena.»

Are 's comensa á fer justicia al Sant Martre y recordo haber vist un grabat en la *Ilustració alemana* que 'l representa separant los combatents. També lo pintor espanyol En Joseph Benlliure li dona lloch preferent en sa tela *La Visió del Colosseu.*

Perçó l' he colocat entre 'ls benfactors de la humanitat, la abadesa Hildegarda Fra Bartomeu de las Casas y Sant Vicens de Paul.

Pág. 298.—no nosaltres fern' llenya arreu, arreu.

Be deya Jesús: «No devéu arrancar las malas herbas de por de que arreladas no 's desarrele lo bon grá. Deixéules creixer fins al segar.»

Pág. 298.—...Mes ab vensudas
armas no 's deu cubrir may lo prudent.

No 't vullas cobrir ab escut
ab que tothom es estat vensut.

Proverbi de Ramon Llull.

Pág. 299.—Per' esbadiar las flors d' una llentrisca...

Ramon Llull s' adormí una tarde al ombrí d' un brancatge, y tingué un somni y cregué llegir en carácters arábichs, escrits en las fullas d' un arbre, sa missió de predicar l' Evangeli als Serrahins en llengua del Koran. Al despertar se trobá prop d' una mata d' una sengla especie, que realment te sas fullas vionadas de groch, com si fossen carácters turchs ó árabes. Dita mata existeix encara en lo puig de Randa ó Arrenda y es venerada pel poble, lo qual li ha donat per nom *La mata escrita*. Sa trovalla fou per En Llull la revelació pera dedicarse al estudi de las llenguas orientals, fundant lo col-legi de missioners de Miramar, del qui prengué patró lo que porta en Roma lo nom *De propaganda fide*.

Segons l' autor de la delicadíssima novela *Picciola*, los missioners Hue y Gabet, sacerdots católichs, afirman la existencia del arbre vermell de Kom-bum consagrat á Buda, cada fulla del qual reproduheix en relleu (com en la mata escrita), una de las numerosas lletras del alfabet tibethá.

Buda y l' arbre son dos nocions correlativas, inseparables. Fins aqueixa íntima solidaritat del arbre y del deu, reapareix en la história de Krisna. Lo Parijata, arbre de la llegenda de Buda, desperta en cada un dels qui s' acostan á 'n ell la memoria endormida de sas existencias anteriors.

Garuda trencá una branca d' aquest arbre per anar á la conquista de la ambrosía.

Pág. 300.—...mitj salvada
del gran ayguat del Temps mes d' una 'n viu.

La llengua dels Coptos, que es la del antich Egipte adulterada, ha servit per compendre 'ls geroglífichs, dels que doná la clau la célebre pedra de Roseta.

Los habitants d' Islandia encara entenen en alguns pobles las antigas Sagas.

Lo llentguatge de certs indis americans ha ajudat á desxifrar las inscripcions de llurs estranys monuments.

Lo sanscrit ha donat llum pera las escripturas cuneiformes; l' hebreu per las inscripcions fenicias, etc.

Pág. 300.—á desxifrá 'ls tascons de lléngua sávia...

Lo desxiframent dels geroglífichs del Egipte y de las escripturas tasconeras (cuneiformes), de las Valls del Eufrat y del Tigris, aquestas duas maravellosas conquistas del géni científich del nostre segle, proporcionan avuy dia pera l' esclariment de tan curios problema (las ciéncias ocultas entre 'ls antichs), recursos que fá cinquanta anys hagueren semblat del tot inesperats.—(Lenormant. *Las ciéncias ocultas entre 'ls Caldeus*).

Palenqué y Mitxilan en Méxich, tombas de reys y palaus sacerdotals, son los monuments més interessants y grandiosos, á tall dels d' Egipte, que han donat llum sobre la história, las creéncias y la rassa qui poblava la América precolombiana.

En la *Revue archéologique,* vol. 30, de 1875, s' hi troban dibuixos de las inscripcions, figuras y geroglífichs grabats en certas rocas de Scandinavia.

Igual ó consemblant s' ha trobat en rocas d' Austrália, y en lo cor de la América.

Pág. 301.—Necrópolis del Nil, criptas d' Etrúria...

Es molt interessant la descripció que fá Noel de la entrada en una cripta trobada fá poch temps en Etrúria y de sas pinturas murals, que li reveláren la vida d' aquell poble en época anterior als Romans.

En temps de Plini existian encara en Olimpia més de tres mil estátuas. D' alli procedéixen la Victoria de bronzo daurat de Pœanios de Mendes, y 'l Zeus de Fidias.

Notables y coneguts son de tota persona mitjanament ilustrada, los nous descubriments á que han donat lloch las excavacions de Ilion y de Micenas.

Zian está situada en la frontera de Trípoli y s' hi han trobat moltas estátuas mutiladas.

Pág. 301.—de Nerons y Erostratos ab la suhor...

A Nerón se deu l' incendi de Roma y á Erostrato lo del temple de Efesso.

Pág. 305.—*Ab tas persecucions lo cel s' alcansa,*
reb mon primer salut...

Pensament altament filosófich, y paráulas sublimes que 'ls poetas grechs posan en boca d' Alcides al entrar en l' Olimp y dirigint son primer salut á sa enemiga Juno; ja que sas persecucions, oblígantlo á realisar sos grandiosos trevalls, li han franquejat la porta de la inmortalitat.

Pág. 306.—d' Ell las miradas en rebí d' amich.

Diálech del Amich y l' Amat de Ramon Llull.

Una de las ilusions del il·luminat doctor fou una nova creuhada per' arrancar de mans dels Serrahins lo sepulcre del Redemptor.

Pág. 307.—crostó de montanya, que 'l glas s' emportava...

Los blochs erratichs se troban lluny de las montanyas de que procedeixen: las congestas se esmunyen com si la neu fos un cos liquit.

Pág. 307.—de pedras gallardas...

Aquest es lo nom ab que 's designan en la provincia de Girona las rocas estratificadas que 's trauhen de la pedrera en forma de llosanas.

Pág. 309.—fins Nura y Ebussa coneixen son nom..

Noms antichs de Menorca y de Ibissa.

En Ibissa los habitants de procedencia púnica eran los més nombrosos y los més potents, ja que en temps de Tiberi se fabricáren monedas ab lo nom d' Aibussim en fenici y lo nom del Emperador en lletras romanas.

Pág. 310.—...la edil laticlávia...

Banda distintiva dels constituhits en autoritat entre 'ls Romans. També se 'n deya tal la franja que ornava las túnicas y mantells.

Pág. 311.—Que en ella las *deas maternas* reuniren...

Matres, matræ, eran divinitats célticas conegudas per inscripcions y baixos relleus. Eran tres com las Parcas, com las Nornas escandinavas, com altras divinitats relligiosas y mágicas dels pobles aris, com son tres las vellas protectoras de las noyas en las rondallas de nostre pahis. Eran joves, ab vestit llarch, mirada bondadosa y séria, generalment representadas assentadas ab fruytas ó un noyet en la falda. Génis protectors de una persona, d' una familia, d' una casa, d' una propietat, d' una ciutat, y fins d' una nació entera.

Segons Belloguet (*Etnografía Gall*, pág. 237), ve 'l seu nom de *maer*, vigilant, *mera*, vigilar, conduhir, *mairn*, guarda, *mair*, guardiá y que fa 'l plural *mairi*. (*Revista céltica*. V. IV t.)

Pág. 312.—y 'ls salms ohia que en la selva amiga...

Com á restas de las costums druhídicas, cita Villamarqué que en los *pardons* (romiatges) de Bretanya, encara no fá un segle, pera honrar la memória del Sant, lo jovent, noys y noyas, dansavan dintre la església.

Los bardos cantavan al clar de la lluna los hymnes en honor dels deus en presencia del gran plat mágich de metall en mitx d' un cércol de pedras hont s' hi preparava lo repás dels braus.

Pág. 313.—com duergars altres dels tresors guardians.

Los duergars ó diables nanos de la Scandinávia, lligats ab las creéncias d' Odin, eran las personificacions del element metálich, fecundant las vetas del mineral, y guardians dels tresors de las entranyas de la terra.

Bernat Brun, autor del segle xvi, diu que en las minas d' Hungria hi ha percepcions d' esperits y de espectres, ocupats en diferents trevalls, insultant als minayres y apedregantlos moltas vegadas. (*L' artiste,* 1879, segon).

Pág. 314.—Era nit de Nadal, y lluna plena.

Los Bardos se reunian en los equinoxis y solsticis, y los Ibers quant la lluna feya 'l ple.

Lo sisé Concili de Constantinopla en l' any 680 prohibí lo encendre fogueras los dias de lluna nova y saltar al través d' ellas. Y en 742 se decretá una subseqüent prohibició contra 'ls fochs sacrílechs. En alguns pobles encenian fogueras la nit de Nadal.

Entre las supersticions de la Bretanya (*Revista céltica,* núm. 9), hi ha encara la de colocar en los fochs de Sant Joan una pedra pera cada un dels morts de la familia pera que vingan á escalfarshi.

Se coneixen també ab lo nom de *pedras del poder,* aquellas en que diuhen que 'ls esperits s' hi assentan las nits que llampega. Los Reys d' Irlanda se sentavan també sobre una pedra, y te en una d' estas encara la Reyna de Inglaterra en son setial d' honor en las grans ceremonias en que ha de obrar com á tal.

Estas pedras tenen lo nom escandinau de *fall* (roca), del que, ó del *faja* (saltant d' áygua), prové, sens dupte, lo de Sant Miquel de Fay.

Pág. 315.—Grabat portavan lo genet ab palma...

Es lo distinctiu de las medallas iberas que s' han trobat en tot lo que constituheix lo reyalme d' Aragó, després de las conquistas del Rey En Jaume. Mes enllá de sas fronteras se troban lo genet ab llansa dels Celtíbers.

Pág. 316.—y fixant en la Lluna sa mirada..,

Segons la expressió de un poeta francés, la lluna es *le mauvais œil de la nuit.*

Coneguda es la influhéncia que ha tingut sa contemplació entre la rassa céltica, y en lo somnambulisme natural.

Lo somnambulisme artificial y l' hypnotisme modern se val d' objectes brillants pera endormir, y com tal pren á voltas la lluna quant está al plé.

Pág. 320.—com la ombra de Virgínia venjadors.

Tito Livi (L. IV y L. VIII) conta que 'ls manes de Virgínia anavan de casa en casa pera obtenir venjansa, y que no paráren ni descansáren fins al dia que no quedá un culpable impune.

Pág. 321.—...per un herbat licor
que li doná Thamar...

Lo kalifa Abdaláh fill de Zobeir, sitiat en la Meca, se decidí á cercar en una sortida la llibertat ó la mort. Rebé de sa mare una beguda preparada ab mesch propia pera sostenir lo coratge, y no sucumbí sino després d' haver fet prodigis de valor que mantingueren llarch temps indecisa la victoria. Als soldats turchs los hi donan lo malasch, beguda forta que te opi, y que 'ls torna quasi frenétichs.—(E. Souvestre. *Ciéncias ocultas*).

Pág. 323.—dos enfilays de talismans al coll...

Los arabs temen la mala mirada y perçó penjan al coll dels seus fills, cavalls, camells, etc., molts talismans ó defensius pera neutralisar sos efectes. (*Journal assiátique,* vol. 5, 1837).

Lenormant diu que entre 'ls Caldeus aquests talismans eran de pedras duras. S' en troban en alguns museus: n' hi ha que portan grabadas divinitats ó imatges de génis, pero sempre una fórmula talismánica.

Pág. 323.—s' untá ab oli d' espígol...

Pera transportarse ab lloch dels sabátichs conciliábuls, ó, més ben dit, pera somniar que hi anavan, los bruixots y bruixas se untavan lo cos ab cert ungüent.—(E. Souvestre, *Ciéncias ocultas*).

Pág. 324.—Que en prenys está de la venjansa 'm diuhen
las sevas tacas.

«Sa espasa está prenyada de la Victoria: aquí la tens, mírala. Las tacas de sa cara son testimoni de son prenyat.» (*Versos de Khacâni*).

Pág. 326.—sobre 'l fons quasi negre 's destacava

Que la llum es reflectida pels corpúsculs del ayre, se demostra fent cremar una bombeta d' esperit de vi sota d' un raig de sol en que s' hi veu bellugar lo polsim. L' ayre que munta cremant aquestos cossos orgánichs forma una banda obscura. ¿Será per intuhició que los grans mestres de l' art han pintat dintre fondo negre los esperits de més llum?

Pág. 332.—copa d' or hont tants pobles hi bebian?

«Copa d' or fou Babilonia en la má de Jehová, que emborratxá tota la terra: del seu vi begueren los pobles.»—(*Jeremías.* Cap. LI, ver. 7).

Pág. 333.—que brillan com escatas d' argentinas?

La argentina, peix del Mediterrá y del Adriátich, de quals escatas s' extrau la materia platejada per imitar las perlas ab vidrims venecians.

Pág. 338.—del Monastir de Pedra, un qui en la estáncia
sota 'l saltant del ríu penetrá un dia.

La sorprendent cova del Monastir de Pedra anomenada de la Cua del Cavall, en la que fá de cortina la cascata, irisant sas parets ab los raigs del Sol.

Pág. 339.—com á cert arbre d' Africa...

Lo banian, de quals brancas ne devallan sarments que prenen arrel.

Pág. 339.—...si no l' corch marí...

Corch que ha destruhit las columnas d' alguns temples á la vora del mar.

Pág. 340.—Aquí n' hi ha tres...

Pera més detalls de la vida y escrits d' aquests trobadors, vejas *Los Trobadores en España*, de nostre ben volgut mestre En Manel Milá y Fontanals.

Pág. 342.—¡A lor! ¡A lor!

Crit de guerra. ¡A ells! ¡A ells!

Pág. 343.—veu la mar d' oliveras—feta un mirall; á dalt...

La regió mediterránea fou anomenada també pels antichs *mar d' oliveras,* perque la olivera festonava sas costas, interrumpit son cultiu no mes que per la terra d' Egipte.—(Article sobre lo Mediterrá. *Revue de Deux Mondes*, 1864, vol. 52).

Pág. 343.—lo torrentdós del Ter.

Lo *torrentdós* es lo cuch que 's basteix una bossa de pedras en forma de mosaych y que 's troba en las voras del Ter. Los aficionats á la pesca de truytas se 'n serveixen com esqué. Los francesos l' anomenan *Phrygane.*

Pouchet en sa obra *l' Univers* lo descriu ab lo corresponent dibuix, exactament igual ab los que he vist en Ripoll.

Pág. 343.—la bella y ampla pitrera—del fecundant Neptú:

Los poetas deyan que la pitrera de cap Deu igualava en bellesa á la de Neptú, y es admirable per ella sa estátua del Parthenon.

Pág. 344.—...son antre la marina
vaca deixa...

En las covas de Mallorca hi hagué en la edat mitjana remats de *lamantins,* ó vacas marinas que 's troban ara sols en América, en lo Senegal y en las Indias.

Pág. 344.—Entre las tres Gymnésias...

Gymnésias ve del grech: segons uns ve de gymnetes (foners), y segons altres significa *sense vestir*.

Pág. 344.—ab verges per serviolas...

Serviola es lo mariner de guardia qui vigila la proa per advertir un perill ó si ve un barco en direcció contrária.

Pág. 345.—mentres som en mars d' éter—tranitas de esta nau...

En las galeras gregas los tranitas eran los remers més enlayrats, y més cap al mitj.

Pág. 345.—La set del or, y 'ls somnis—de vida aventurera...

Lenormant diu que los marxants grechs de Penticapea visitavan lo pahis dels Argipaci, en la part septentrional dels monts Urals, per comprarhi l' or que recullian més cap al Nort en la provincia de Perni los Arimaspes, homens d' un sol ull.

L' anada á aytal pais fou l' objecte del viatje de Jasson. Lo velló d' or no era un somni ni un mito. Encara alguns indígenas de la América del Sud se serveixen de pells de moltó ó vellons de llana para deturar las palletas d' or en las corrents d' áygua que las portan. Las pells penjadas per la llana en lo riu se retiran ab cuydado, y las tráuhen com dauradas.

Pág. 345.—Del mancament que hi feya—l' ofés punirme espera...

«Lo ressentiment sobreviu en los manes igual que la dolor.» —(Discurs de Mopsus en lo *Llibre ters del poema dels Argonáutas*).

Pág. 346.—Vull 'ser fill de mas obras,—y passar ma infantesa
de Brindis en lo port.

Roger de Flor nasqué en Brindis en 1262 de un falconer de Frederich II. Molt jove abrassá la carrera de las armas y se feu templari, morant un quant temps en lo Carmel. Fou lo capdill de la epopeya dels Catalans en Grecia que tant be han descrit nostres mestres en Gay Saber en Joaquim Rubió y Ors en son *Roudor del Llobregat,* y En Francesch Pelay Briz en sa *Orientada.*

Pág 347.—Hem vist Corinto, Tebas,—y Atenas arruhinada

En aquella época los Catalans anomenavan Stibes á Tebas y Cetines á Atenas. Las fábricas de seda d' Atenas passaren á Sicilia, lo mateix que la fabricació d' armas: lo Rey Roger se n' havia endut sos travalladors á Sicilia. No 's cultivaba més que la olivera, y la navegació y la pesca del ostro eran l' únich recurs

dels seus habitants. Aixís parla Akominat de la Atenas d' aquell temps després de la destrucció de Roger: «En va cercareu allí los famosos passeigs del Liceu. Alló no es més qu' un desert, la despulla de una gran ciutat qual nom mereix respecte. Aquest nom haguera desaparegut de la memoria dels homens si l' Acrópolis, l' Areopago, l' Himet y 'l Pyreu no haguessen triomfat de la destrucció dels segles.»—

Lo Partenon subsistía encara: la Esglesia l' havía salvat santificantlo. Lo temple de Minerva s' havia convertit en temple de la Verge.

Los Francesos á las ordres del Marqués de Monferrat setiaren Atenas en 1205, y barrejaren lo temple de la Verge, escampant los llibres de la biblioteca metropolitana.

Després los Venecians destruhiren l' Acrópolis, y, més tart, lo barbre civilisat lord Elgin deixá per son bombardeig la memoria de un Erostrato dels nostres temps.

Pág. 347.—Egina no fon bronzos,—ni aram s' obra en Syciona.

La industria del aram passá de Xipré á Grecia. Tenian gran reputació los bronzos de Corinto (blanch, groguench y 'l de color de fetge, superior als *arenys* de Délos y de Egina).

Syciona á algunas llégua de Corinto, fou molt temps la patria de las indústrias metalúrgicas.—(*La Nature.* Industrias metalúrgicas de la antigua Grecia, 1879, vol. segon).

Pág. 347.—De Kora, de Pamphili—y Apeles l' art no hi viu.

Kora es la filla de un gerrer de Syciona, qui vehent al seu amant dormit ressegui en lo mur ab un carbó los contorns de la seva ombra pera guardar lo recort de sa imatge.

Pamphili era natural de Amfipolis y vivia en lo regnat de Felip de Macedonia. Fundá la escola de Syciona y fou mestre d' Apeles y de Melanti. Sabía ensenyar més que pintar. Sos quadros notables foren: *Los Heraclidas,* en Atenas; la *Batalla de Philius*, *Una victoria dels fills d' Atenas*, y *Ulisses en lo ray de salvament.*

Pág. 347.—No son bany de las Mussas—Castália, ni Helicona...

Castália, font del Parnás, que donava lo dó de profecía, porta lo nom de la nimfa qui s' anegá en ella fugint d' Apolo.

Pág. 347.—De la alzina
dodónica las fullas—no fá parlar lo vent.

Lo bosch sagrat de Dodona tenia alzinas profèticas y los oracles se donavan segons la fressa de llurs fullas.

Eleusis, á déu ó dotze llèguas d' Atenas. Tenia lo celebrat temple de Ceres. Allí era lo lloch dels Misteris: hi anava la professó de las Panateneas, associant lo naturalisme dels Pelasgos y lo cult dels deus del Olimp.

Pág. 347.—...ni Lucina
amors pels pastors sent.

S' atribuhian las eclipses de lluna á las entrevistas nocturnas de Diana ab Eudymion pastor de Caria. Es lo mito d' un astrólech.

Morfeu lo feya dormir ab los ulls uberts.

Pág. 347.—al peu los fills de Beócia—del lleó de Kheronea

Lo lleó de Kheronea curullava la tomba dels Beocis, morts en la batalla guanyada per Felip de Macedonia (338 avans de J. C.): era magnífich, de la més bella época del art grech, y subsistí fins á principis d' aquest segle.

Pág. 348.—Encara al Scamandri—s' entregan las donzellas

Lo Scamandri, riu de la Troada, deificat pels Troyans que li aixecaren un temple. Las noyas la vigilia de la boda anavan á oferirli sa virginitat, banyantse en las áyguas d' aquell riu. Lo deu las hi apareixia d' entre 'ls canyars y juncars. Sobre ell, diu Fontenelle: «Si moltas donas s' han entregat als deus disfrassats d' homens y fins d' animals, ab molta més rahó devian entregarse á certs homens disfrassats de deus.»

Pág. 348.—y Andrómedas y Hessionas—son hóstias de Neptú.

Hóstia era la víctima que s' oferia als deus avans de donar una batalla, aixís com també la que 's llensava á las onadas com ofrena al deu del mar, adorat en Byblos y que tingué un temple en lo Cap Blanch del Africa, en honor del qual Himiliar precipitá alguns homens al mar.

Andrómeda era filla de Cephen y de Joppé y fou encadenada en las rocas del anteport de Jáffa pera esser exposada al monstre marí, y lliurada per Perseu.

La carcanada d' aquest mónstre portada á Roma era, segons Plini, una balena. Del Port de Jáffa, Noe s' embarcá en l' arca, y allí fou dragat també per altra balena lo profeta Jonás.

Hessiona fou la lliurada per Hércules. Semblants á aquest héroes son Belerofont triomfant de la Quimera, Apolo de la serp Pyton, primera seqüela del myto solar (lluyta de llum ab las tenebras), y recort del esfors del home pera destruhir las bestiassas de la época primitiva, alegoría (comuna á tots los pobles) de la forsa justa y benfactora imposantse á la tiranía sens fre.

Son orígen ja 'l trobam en la teogonía india, en los combats de Indra contra 'l dragó que retenia empresonada l' áygua benfactora del cel; en lo rey escanyant lo lleó dels monuments persas, reproducció de Izdubar (poema caldeu sobre 'l Diluvi) escanyant un monstre; en Egipte en l' Horus á cavall matant lo cocodrill (Set) (vegis *História dels Romans*, de Mr. Duruy, pág. 345, en que está representat ab cap d' esparver); en la Biblia, en lo myto de Samsó; y en lo poema dels *Nibelungs,* en la lluyta de Sigurd ab lo dragó.

Al extendres lo Cristianisme segueix lo mateix myto, y los Sants y Santas son los qui s' encarregan de vencer los dragons que guardan las fonts y 'ls boscos céltichs.

Tal es en Provensa la tradició de Santa Marta y la Tarasca, y en Catalunya lo Drach que vencé un dels nostres Comtes, emblemas del paganisme, encara que 'l fet tinga sa part histórica com lo lluhert de Coll de Canes.

Lo Sant Jordi de la llegenda cristiana se sembla més á Belerofont que á Perseu, perque porta sols nimbo, armadura, y no va provist d' alas.

Perseu per sas alas te més semblansa ab Sant Miquel.

Sant Jordi era fill de Capadocia, de familia cristiana y fou martirisat en Nicomedia en l' any 303 per Daciá, baix lo regnat de Diocleciá.

Arribá á la ciutat de Selene, en la que devia esser entregada á un monstre marí Cleodolinda, filla del Rey, per haberli tocat la sort.

En la iconografía bisantina Sant Jordi porta á la grupa del cavall á una jove ab una ámfora á la ma.

Constantí protegí sa adoració (enllassantla ab lo myto solar al qui ell continuá afecte malgrat de sa conversió, vehent en la llum la més brillant manifestació de la Divinitat). Son cult se extengué per la Armenia y la Geórgia.

En lo segle IX existía un monastir dedicat á 'n ell en una de las cimas del Khersonés á 4 kilómetres de Balaclava. Fou també adoptat pels Genovesos.

Gregori de Tours menciona moltas capellas dedicadas á 'n ell en la Galia. En la época de las creuhadas es quant fou més adorat, convensuts com estavan los cristians de sa assistencia en las batallas en que armat de llansa combatía per ells. Guifre de Bullon lo feu popular en Europa, y en 1222, baix Ricart, *cor de Lleó,* se declará lo 23 d' abril festa en Inglaterra.

Los Serrahins tenen dos mytos parescuts al Sant Jordi; l' un lo *Khidr* (lo vert), protector dels marins, qual festa, segons lo geógrafo mussulmá Mogadessy, se celebrava en Lydda invariablement lo 23 d' abril; y l' altre protector dels viandants per terra *N'Aly,* reencarnació d' Elías montat en lo cavall Maïmun, recort del cavall de foch d' Elías. Abdos s' encontran un cop cada any en Mina, prop de la Meca, lo día de la estació dels pelegrins. Los marins arabs de Beyrut encara en la tempestat cridan: ¡Ya Khidr! Una invocació parescuda feyan los marins fenicis, als qui 's deuhen la major part de las tradicions fenicias encara subsistents.

Mr. Renan trobá en Fenicia un temple consagrat á Sant Jordi el-azrag (lo blau.)

Pág. 348.—Del esperit emblema...

Plini diu que, segons la llegenda, lo primer plátano vingut d' Orient feya ombra á la tomba de Diomedes en la ylla de Tremiti en l' Adriátich, á poca distancia de la Capitanata. Los companys de Diomedes foren cambiats en aucells. La idea que relaciona l' ánima ab l' aucell, es persa y egipcia y la tenian també los druhidas. Es natural, no obstant, que tant l' aucell com la papallona fossen presos per emblema.

Plini diu que los aucells després d' haver mullat sas plomas en la mar, netejavan ab piadós cuydado la tomba de Diomedes.

Segons Pausanias, en una ylla prop de las bocas del Danubi, los aucells cuydavan també de la tomba d' Aquiles.

Pág. 348.—de Psiqué y d' Eurydice—bells mitos pressentits...

Lo myto de Psiqué sembla d' origen indi y 's troba escampat en qüentos populars de tots los pobles qui reberen del Orient sa influhencia.

Psiqué vol dir papallona y ánima. Es l' emblema del desprendiment de l' esperit. Sa fábula relacionada ab Eros (*Desitj* y *Amor*), representava la aliansa íntima y mística del ánima humana y del géni diví que l' acompanya com ángel guardiá ó esperit protector, ó (com també ho representa Eros) ab la forsa vital, ab lo principi amant y diví que está espargit pel mon y anima cada ser, lo llas material que existía entre l' home y la Divinitat.

Se veu que la fábula descansa en la idea órfica que considera lo cos com á presó de l' ánima. Axís l' ánima passa sa vida sobre la terra ab lo recort de una reunió, tota felicitat, ab Eros en una existéncia anterior; mes rebutjada per ell, crema ab una flama inútil, esperant que la mort los junte per segona vegada. Ab sa devallada als Inferns y son casament en l' Olimp la alegoría de Eros y Psiqué representa també la purificació del ánima per la dolor, y sa mort la unió del ánima ditxosa ab l' ideal perseguit durant la vida.

Doná forma á aquesta idea filosófica un esculptor antich en un sarcófech que descriu la *Gazette des Beaux Arts,* segona série, vol. VI.

«S' hi veu com ab lo carro de la Aurora l' ánima devalla á la terra cridada pel Desitj. Eros te á Psiqué en sos brassos y en la caverna del mon subllunar Hephaistos forja las cadenas de Prometeu, emblema de la presó del cos. Atropos tanca lo llibre del Destí, y s' aixeca la Nit embolcallada ab son mantell. S' enlayra cel amunt lo carro de la Lluna, y Hermes, conductor de las ánimas, s' en porta á Psiqué.

»Heraclides ab sas fletxas fereix l' áliga de Prometeu y derrera s' hi veu l' Atlas y lo Jardi de las Hespérides, alussió al jardí celestial hont s' hi cullen las pomas d' or.»

Orfeu perdé á Eurydice per la picada d' una serp enemiga dels deus, y la torná á la vida per la forsa de la oració y del cant sagrat. Es l' emblema antich de la evocació.

Pág. 348.—artistas, qui sculptáreu—en funerária estela
los celestials convits!

Las estelas funerárias gregas tenian la idea de *consagració* y *divinisació*. Aixís fa que moltas estátuas, que 's creuhen deus, son personatges qui han viscut. La

estela se transformá sovint en baix relleu. Tot concebint l' ánima de naturalesa inmortal y divina, los antichs hi veyan generalment una especie d' ombra y una imátge del cos. No podian, essent conseqüents, veure en la vida de l' ánima més qu' una imátge de la vida terrena: es com un somni en lo qui se reproduheix lo que aquí era realitat. Perçó las representacións de la vida en los Elyssis no 's distingeixen sovint per res de lo que serian las escenas de la vida en la terra. Los filosophs desde 'l principi consideraren que l' ánima era segons la creéncia universal, més veritat y realitat que 'l cos, considerant com somni la vida corporal y com despertament, la vida del esperit.

«Morir, deya Heráclit, no es pas adormirse, sino despertarse.»

En la lám. 7 del vol. de la *Revista arqueológica* de 1875, d' hont prenem aquestas notas, hi ha un vas funerari átich representant á Mercuri conduhint á l' ánima de la jove Myrrina als Elyssis, hont ixen á rébrela carinyosament sos pares y germans, ab actitut d' alegria y admiració, y ella també somrisent. La forma de urna de perfums donada á aquesta estela, donava la idea de la concepció del ánima com una flayre, com un perfum de mirrha, nom de la jove.

En alguns monuments romans s' hi troba la escena de un marit y muller ab la expressió de la alegria al retrobarse en l' altra vida.

N' hi ha un altra en que la filla va á trobar á sa mare, y aquesta, acompanyada de dos personatges li toca la barbeta, símbol de tendresa familiar en l' art grech, mentres un gosset salta d' alegria al veure arrivar á la noya.

La estela funeraria de la biblioteca de Grenoble representa també á una esposa rebent al seu marit, tocantli la barbeta.

Recomanam á nostres esculptors y arquitectes lo retorn, en la concepció dels monuments funeraris á aquestas escenas del art grech, que reproduhiren també los primers pintors en los banquets dels benaventurats, en las catacombas, que confirma ab sos cants la liturgia, y dels qui copiá Mahoma, donantloshi un carácter més sensual, son Paradís.

Aquesta idea de la reunió en lo mon espiritual la expressa també Sófocles en Antigona, quan aquesta espera que quant vindrá 'l moment de reunirse ab los seus pares, rebrá d' ells una amigable acullida. Y Plató posa en boca dels pares á sos fills:

«Si haveu cumplert, trobaréu amichs. Si no, ningú us acullirá be.»

Víctor Hugo, en l' enterro del seu fill:

«Me planyen perque no m' acompanyaréu á la tomba. Pero vosaltres seréu de la festa, fills meus, quant jo vindré.»

Pág. 348.—¡Pitágoras, benhajas—per ton sublim problema

Pitágoras predicava més que ensenyava, y parlava com inspirat, com profeta, més que com á filosoph. Deya que tenia relacions ab lo mon sobrenatural y que havia en persona devallat als inferns hont pogué contemplar los torments aplicats á Homero y á Hesiodo per haver mistificat als deus. Aquestas son marcas características dels personatges relligiosos del Orient. Portan, no un sistema sino una revelació de dalt y comunicada per sa mediació á lo restant dels homens. (*Journal des Savants,* 1874, pág. 532).

Buda pensá com Pitágoras, mes la rassa en que nasqué no era tan perfecta com la d' aquest, y d' aquí ve que 'l pensament del fill de la India no fou formulat ab tanta bellesa, mes tan filosóficament com ho feu lo deixeble d' Abaris, qui desfigurá la idea índica y la druhídica ab sa iniciació en los secrets de Memfis.

Píndaro fou lo cantor inspirat d' aquesta filosofía pitagórica, espiritualista y moral fins á las més severas abstinencias pera tenir imperi sobre las ánimas y depurarlas per medi del entussiasme.

Plató, divinisantla en l' altar del pensament ne fou lo continuador com á deixeple de Sócrates, á qui li fa dir en lo Phedon «que es una opinió molt antiga que las ánimas al abandonar aquest mon van als inferns y regressan á la terra, tornant á la vida després d' haver passat per la mort.»

A la filosofía moderna toca ara armonisar la ensenyansa d' eixa escola, enllassant, sens solució de continuitat, la doctrina de Jesús ab las conquistas de la ciéncia.

Empedocle, fill d' Agrigent rebé la tradició recent de las doctrinas de Pitágoras, sens haber sigut son deixeple. Escrigué lo magnífich poema *Expiació,* del qui he citat un passatge en las notas al Juheu errant. Visitá l' Orient y l' Egipte y fou acullit á sa tornada per las vilas de Sicilia com un sabi, un encantador, un poeta y un músich. Se li atribuhiren llegendaris prodigis, obrats per sa ciéncia mágica, com eran la destrucció de contagis, y la curació d' afeccions morals per medi de la música.

Ensenyá la ciéncia del ánima y la més pura moral, ab fé, ab entussiasme semblant inspirat quant parlava. Deya que per sas faltas passadas era un desterrat del cel y un viatger errant.

Es lo precursor de Lucreci en sas investigacions poéticas de la naturalesa, y en una poesia que se li atribuheix y que transcriu l' autor del *Geni de Pindaro,*

ab l' afany d' esbrinar quína fou la primera rassa pobladora de la terra, exposa y discuteix las tradicions d' Alcomenes, d' Alció, de Yarbas, dels Curets, dels Coribants, dels Pelasgos, y si fou la terra de Egipte (lo llot del Nil), la mare del home, tradició que Moysés transplantá en son *Génesis*.

Esquil estava també iniciat en la secta pitagórica y compartia l' horror d' ella per la sanch dels animals, y aliava, com sos mestres, á las especulacions sobre 'l sistema del Univers l' entussiasme per la virtut.

D' ell diu ab son llampant estil Paul de Saint Victor: «Esquil es un iniciat dels antichs cults, un hereu de las vellas tradicions y serva lo sentit amagat dels mytos, ja perdut pera las generacions contemporáneas. En ell l' ary reapareix sota la capa del helen, y sembla que haja format part de las migracions successivas que portaren á Grecia los deus y las llegendas de la alta Assia.

Ell guarda sol, en mitj de las novas generacions, lo respecte y 'l cult dels deus abolits. Fins sembla preferirlos als nous perque están més aprop de las forsas primeras y que la magestat de las cosas eternas se transparenta millor derrera sa mateixa fosquetat.» (*Revue politique*, 1880, segon semestre).

De tots se pot dir lo que Apuley diu de Zoroastre, Pitágoras, Oromase, Aneixágoras, Sócrates y Plató: «Perque aquests grans esperits han estudiat los secrets de la Providencia y saben com s' operan las maravellas, alguns créuhen que sabrán realisarlas. Si aquests son los qui n' dihéu magos, nosaltres ens sentim orgullosos de estar entre ells. Pero si designéu aixís als qui per la forsa increible dels seus encants poden realisar lo que volen, qui s' envaneixen de mudar lo curs dels destins, atormentant als esperits ab sacrificis bárbres, aquests son charlatants y nosaltres som filosophs.»

Si aduesch tants documents, y m' estench tant en estas notas sobre la filosofía pitagórica y platoniana, sobre la Escola d' Alexandría, sobre 'l Druhidisme y las creéncias del vell d' Egipte y dels antichs pobles del Orient, y sobre las opinions dels primitius cristians, es pera demostrar ab la autoritat dels més grans filosophs, dels sabis més eminents, dels poetas més inspirats, d' alguns pares de la Esglesia y de sos més il·lustrats escriptors, fins ab paraulas del mateix Evangeli, y per lo testimoni y tradicions de tots los pobles, que la part maravellosa d' aquesta epopeya no es un deliri de la imaginació, sino un miratge de la vida real, una vera imatge de lo que si no fou podia ésser. Perçó he consignat en lo cant de la Juheva aquella magnífica frase de Sant Francesch: «L' ideal se pot atenyer perque es una part vera de la realitat.»

La eterna font de la poesía está alimentada sols per la veritat. Lo que no es

verdader ni bó, no es bell. Lo poeta que no hi bega, veurá tractadas pels vinents de ridículas ó de mansoyas sas creacions. Com hi ha una escola realista en la novela, crech que en la alta poesía, y, sobre tot, en la epopeya hi cap també un naturalisme maravellós, filosófich y científich, una maravellositat realista, de qual escola, no sentintme ab talla y forsas per serne 'l capdanser, me 'n proclamo senzillament l' adepte.

Pág. 349.—de la Musa lesbiana—ohírem los accents

La ylla de Lesbos hont hi ha Mitilene, la patria de Safo, está separada per un petit bras de mar de las ribas de Pérgamo. Llavors pertanyia al Emperador de Nicea, qui s' apoderá d' ella en 1224.

L' altar de Zeus en Pérgamo y 'l temple de Juliá es lo rival de l' acrópolis de Atenas per sa grandiositat y sos baixos relleus de 2'50 metros d' alsária, hont trobá sa inspiració l' autor del grupo de Laocont. (V. per sa descripció *Revue archéologique*, vol. 44, 1852).

Pág. 349.—Lo lloch, d' hont Apoloni—lo taumaturg de Tiana

Apoloni de Tiana establí en Efesso una escola pitagórica morint en dita ciutat. Allí en mitj de una peroració, exclamá de sopte: *¡Mátal!* com si vegés al qui clavava en Roma lo punyal al cor del tiránich emperador Domiciá, en aquell mateix instant. Se li erigiren estátuas y un temple. Se conta que en Roma ressucitá á una dona. Viatjá molt per la India visitant los colegis dels bramans. No menjava més que llegums y anava descals ab la barba y 'ls cabells sense tallar.

No hi ha dupte que, á més de ésser un gran filósoph, estava com Abaris dotat de gran forsa psíquica que li feu realisar certs prodigis.

Pág. 349.—La cova en que set joves,—fills d' Efesso dormiren

Lo set adormits d' Efesso: llegenda cristiana originaria d' Orient, portada á Fransa per Gregori de Tours y reproduhida per los autors de la edat mitjana. Jamblich parla d' ella y Mahoma la consigná en lo Koran.

Estigueren dormint doscents anys en la cova hont foren tancats y condempnats á morir de fam. Despertats per un habitant d' Efesso (qui volía utilisarla per un estable), lo qui aná á la ciutat se sorprengué de sa transformació y de

veure que ni sos vestits ni las monedas que duyan eran d' aquella época, y adorada ja la Creu per la qui s' havian resignat al martiri.

Pág. 349.—Lo camp hont va la tomba—d' Aratus aixecarse

La tomba del poeta Aratus de que parla Pomponi Mela (*De situ orbi-Liber* XIII Cilicia), está prop de Pompeyápolis, no gayre lluny de una riera vorada de baladres, murtreras, magraners y parras llambruscas. Aratus vivia en temps de Ptolomeu Filadelfo, tres segles avans de la era cristiana.

Soli, ciutat floreixent, se transformá en niu de piratas, dels qui diu Plutarco que tenian vaixells de gran magnificencia ab rems platejats y velas de púrpura. Arrivaren á tenir més de mil naus y saquejaren més de 400 vilas. Robaren los temples de Claros, de Didymo, de Samotracia, de Céres en Hermiona, d' Esculapi en Epidaure, de Neptú en l' istme de Corinto, d' Apol en Actium, de Juno en Argos, etc. Feyan bárbres sacrificis y celebravan misteris secrets.

Pompeyo los exterminá y embellí la ciutat de Soli ab lo nom de Pompeyápolis.

Pág. 349.—y 'l foco de helenisme—brillar, la lliure Tarse,
ab l' ombra del gran Pau.

Plini doná á Tarse, patria de Sant Pau, lo dictat de *Urbs libera.* Es la ciutat á la vora del Cydnus, que devallá Cleopatra vestida d' Amfítrite en una galera daurada ab velas de púrpura pera complaure á Antoni. Per sas placévolas voras los habitants dels dos costats del riu eran comparats á aucells aquátichs. Quant passá á mans dels Grechs fou un dels focos del helenisme.

Hi havia en Tarse una esglesia dedicada á la Verge, de la que s' atribuía la fundació á Sant Pau. En l' any 1228 de nostra era lo Rey d' Armenia Hetham refé sas murallas.

En sa esglesia de márbre, existent en lo segle XIII, dedicada á Sant Pere y á la Divina Sabiduría, Conrad, arquebisbe de Magúncia, hi coroná Rey de Cilicia á Lleó segon.

La Atenea de Tarse tenia sa cohort de donas prostituhidas. Sos ornaments havian de ser fullas de pámpols, pus totas las figuretas de terrissa que s' han trobat van coronadas ab aquestas fullas: poden veures dibuixos d' ellas en la *Gaceta des Beaux Arts*, vol. XIV, segona série.

Pág. 350.—ab vi de Thira ofrint.

Lo vi de Thira ó Santorin cullit sobre un tuf volcánich, es un vi que te molt cos, y que no te rival entre 'ls muscats de Espanya.

Pág. 350.—y de Philó la pàtria,—niu de marins de mena

La antiga Gebal, la Gebeil moderna y la Giblet de la edat mitjana es la Biblos dels Grechs: d' allí sortiren los constructors del temple de Salomon. Eran navegants arriscats. Alli nasqué Philon (Sanchoniaton), qui ha escrit sobre 'l cult d' Osiris, Adonis y Astarté. Lo d' Adonis era naturalista y sensual y en temps dels Antonins se feu simbólich. Llavors lo deu de Byblos era Elium, relacionat ab las creéncias en l' altra vida portadas d' Egipte.

Aschera ó Mylitta era la Baaltis de Byblos, la dea siria de Hierápolis, quals sacerdotisas las Kedeschas ó reclosas se prostituhian ab adoradors vinguts per tributar homenatge á la patrona de la generació.—(Albert Reville).

Variants també de Aschera eran la deesa Anahita dels Persas, la Astarté dels Fenicis, la Tanit ó Rabat-Tanit de Cartago, la Alilat ó Alihahêt dels Arabes, la Zarpanit assiria, la voluptuosa Istar de Nínive, adorada per totas las tribus cananeas y per Israel y Judá, quant tornavan á entregarse á Baal. Era mirada com á Senyora del Cel y Regenta dels deus.

En Hierocesárea las principals familias li consagravan sas fillas y aquestas llur virginitat avans del matrimoni á tall de las Kedescas.

En altras contradas, la adoració d' Aschera se practicava en boscos encantats, naus de verdor plenas de fonts y saltants d' áygua, y poblats de parellas de coloms.

Si be adequada al temperament de la rassa juheva (testimoni n' es lo cant de la Sulamita) y de sas congéneras de la Siria, no se 'n escapá tampoch l' Egipte, y ab iguals ceremonias, preparadas ab la dansa, s' hi festejava á la deesa Neith, la divina mare dels deus de Saïs, la mare del mateix Sol ó *Ra*.

La Biblia 'ns parla de las tendas d' aqueixas noyas sacerdotesas de tals divinitats, plantadas en las cimas de las montanyetas, tendas texidas y brodadas per ellas, las quals ab esplendentas túnicas, olentas de perfums y desfetas las cabelleras, hi esperavan en divans als adoradors de la deesa, contractant avans la ofrena en argent que devian buydar aquestos en los tresors del temple.

Isaíais las anomenava bayaderas ab cítaras.—(V. Jules Soury, *Revue des Deux mondes,* 1872, y *Revue des questions históriques*, 1874, vol. segon).

Lo vi de Byblos era molt esquisit.

Segons Mr. Renan en sas necrópolis s' hi continúa encara lo cult antich ab una forma lleugerament cristianisada.

Pág. 350.—A Beyrut, que com Byblos,—colí á Adonis y á Osiris

Segons Champolion en Nahr-el-Kelb de Siria (lo riu Lycus dels antichs), prop de la antiga Berytus, hi ha inscripcions y baixos relleus egipcis, entre ells una cartela de Ramses (Sesostris).

Prop de Tyr hi ha un altre baix relleu egipci.

Pág. 350.—cavalls dormint en quadras—de marbre, cedre y amyris de Sidó en lo tris port.

Desde principis del segle XIII fins á 1249, Sidó, arruinada per Malek-Adel, estigué quasi deserta y abandonada. En 1197 los cavallers que hi entraren feren estable pera sos cavalls dels salons empostissats de cedre. Los crehuats aixecaren novas defensas en 1227 y 1228. Es molt notable sa necrópolis estudiada per Renan en son viatge á Fenicia. Hi hagué en lo passat com en Tyr fábricas de púrpura de las que encara se 'n veuhen restas.

Pág. 350.—A Tir bont doná Deci—á Orígenes tortura

Orígenes fou torturat durant la persecució de Deci en 249, en la ciutat de Tyr, y mort en 253. Lo condempná la tirónica lley de las majorías que quasi sempre representan la forsa, quant las minorías serenas, quasi sempre la rahó.

Sas quatre proposicions eran las següents:

Preexisténcia de las ánimas; resurrecció dels cossos fluhídichs; fora penas eternas: semblansa sols espiritual del home ab Deu. Fóren combatudas per Tertuliá, Lactani, Gregori de Nyssa, Cirilo d' Alexandría y Agustí.

Encara 's dupta de la autenticitat dels 15 cánons que condempnaren sa doctrina en lo Concili de Constantinopla de 538, reunit per Justiniá. Los kabalistas

propagaren aquestas doctrinas, y lo mateix las ensenyaren altras sectas perseguidas á foch y sanch en la edat mitjana. Ellas foren causa de la condempnació de Jordano Bruno en lo segle XVI. Kanth y Scheling las hi han preparat lo camí de llur rehabilitació en la Alemanya moderna y en Fransa han sigut objecte de un estudi profond per part de Monsenyor Freppel, y de Mr. J. Denis, professor de la facultat de lletras de Caen en son travall premiat per l' Institut.

P. Douhaire, en *Lo Correspondant* (Revista), v. 40, 1868, estudiant la obra de Monsenyor Freppel, diu:

Tillemont, parlant d' Orígenes conta que 's vegé tret del seu pahis, deposat del sacerdoci, excomunicat pel seu bisbe, al mateix temps que grans sants sostenian sa causa, y que Deu semblava declararse per ell, en la veritat, y que s' hi declaravan també en la mateixa església homens qui 'n son lo més gran ornament.

Després de sa mort ha tingut la mateixa sort que durant la seva vida. Los mateixos sants s' han trovat oposats uns ab altres al judicarlo. Martres han fet sa apología y martres han escrit pera condempnarlo.

En las lentas torturas de sa presó compongué lo llibre contra Celso (lo precursor de Voltaire).

«Sembla efectivament cert (diu l' il-lustrat bisbe d' Angers), que ell no cregué errar may, y molts doctes y grans personatges han sostingut que no havia may errat.»

Orígenes era en la filosofía deixeple de Plató. Havia cregut poder conciliar ab lo cristianisme algunas de las opinions del seu mestre y particularment son sistema de la preexisténcia de las ánimas.

Si la Esglesia comensa á ferli justicia, no es menos notable la que li fá la filosofía.

En lo *Rapport de Mr. Ad. Franch sur la memoire de Mr. J. Denis,* (*Journal des Savants*, abril de 1884), trovam lo següent:

De la filosofía d' Orígenes.—Las vestiduras materials de totas las ánimas están en relació ab lo seu estat espiritual. Los ángels están revestits de cossos lluminosos, quasi inmaterials y los diables de cossos més ó menys pesats, més ó menys foscos, més ó menys deformes també, segons la gravetat de sa cayguda ó la distancia qu 'ls separa de la seva perfecció primitiva: de manera que 's pot aplicar á las ánimas, y als cossos qu' ellas habitan, lo que 's diu dels pobles y dels goberns; cada ánima té 'l cos que mereix. Ab lo destí de las ánimas se relaciona també lo dels mons successius de que 's composa lo mon únich eter-

nament engendrat pel acte de la creació! Entre aquests mons, tan diferents, en los que los bens y los mals van barrejats en proporcions desiguals, están repartidas las ánimas en rahó de la condició que quiscuna d' ellas ha merescut en una anterior existéncia. S' aixecan de sas caygudas per la expiació y troban en ella los medis d' enlayrarse fins al seu primer estat. Son, segons las expressions d' Orígenes, vastos hospitals en que la Providencia tracta á las ánimas pera tornarlas a dur, poch á poch y sens violencia, á la seva perduda perfecció. Entre 'ls esperits cayguts que la bondat de Deu, inseparable de sa justicia, ajuda á aixecarse, s' hi troba l' ánima humana, perque ella era també un esperit pur, revestit d' un cos gloriós; mes separantse del be y perseverant en lo mal, ella 's deixá corrompre per sa propia perversitat y revestí un cos en relació ab sas grosseras inclinacions y ab lo mon miserable en que fou comdempnada á viure. Tant com ella fá esforsos pera tornar á Deu, son cos se transfigura y travessa mons de més á més ditxa, fins que ha ja alcansat sa complerta rehabilitació. Es lo transformisme individual elevat á la més alta potencia. S' hi troba fins la selecció, ja que es sols per un efecte de la seva lliure elecció ó tria que cada ánima cambia l' estat del seu cos. Es com una amplificació y una interpretació moral de la creéncia en la resurrecció dels cossos, tant ben vista en Orient, no solament entre 'ls Juheus sino també entre 'ls Persas y 'ls Egipcis. Aquesta creéncia no s' allunya pas gayre de una especie de metempsícosis que en temps d' Orígenes estava esbargida un xich per tot entre 'ls Cristians, entre 'ls Juheus, entre 'ls Gnóstichs y entre 'ls filosophs platónichs: es la que fá passar l' ánima d' un cos humá á un altre cos humá, y que Piérre Leroux anomena la Renaixensa del home en la Humanitat.

Pág. 350.—¡En vá! Com tint de muréx—encara brilla y dura,
y mes quant reb mes llum.

La púrpura del muréx té brill y duració. Resistéix indefinidament la influhéncia de la llum, que fá més intensos encara sos principis colorants. Del blau passa al viola y al amatista.

Pág. 350.—...Vull viure—sota 'l florit Carmel.

Roger de Flor passá molt temps en Sant Juan de Acre y en lo seti d' aquesta ciutat (la antiga Ptolemais), per lo Sultán d' Egipte, feu prodigis de valor sal-

vant los tresors de sa ordre, y apodérantse del estandart de Mahoma, si be no pogué evitar que la vila fos presa per assalt. L' acusaren de que per cobdicia del or va guardar per ell part del tresor del Temple, denuntciantlo lo gran Mestre al Papa com á apóstata y lladre. Esta fou la causa de sa separació del Temple y lo comens de sa vida aventurera.

Pág. 351.—L' altar qu' hi aixecá Elías—á Jehová, la cova
hont los secrets de Mémfis—Pitágoras rumiá

En la época de Tácit hi havia un altar dedicat á la Divinitat del Carmel, y Vespassiá feu consultar á aquest Deu. Era probablement lo mateix que Elías havia reconstruhit, dedicat á Jehová desde 'ls primers temps dels Israelitas.

Pitágoras meditá durant molt temps en una gruta del Carmel los secrets de Mémfis, hont lo gran Sacerdot li doná la idea del Criador vehentlo admirar son temple:—Pensa que aquest temple estava ja dintre 'l cervell d' un home avans de aixecarse del si de las pedreras.—

Pág. 351.—de las eternas penas—planyent la falsa por

Les pelegrins y cenobitas en los primers segles del cristianisme se reunían en las cimas del Carmel. En 1207 se reuniren allí pera fundar la ordre que fou regoneguda pel papa Honori III. L' escapulari del Carme, lliurant de las penas eternas al qui 'l porta, es lo talisman mes consolador pera las ánimas cristianas.

Pág. 351.—Y costejant l' Egipte,—dels órfichs poetas mare

La reputació dels Egipcis com á guardians fidels del depósit de las ciéncias era molt antiga en Grecia, pus se feya honor á aquell poble de la llum portada á Argos per Danaus. Los poetas del segle órfich eran considerats com á introductors de la práctica dels misteris de las voras del Nil; Dédalo dels principis del art; Licurgo de la sabiduría de sas lleys; Solón l' usatje del cens que aplicá á Atenas. Strabon visitá las cambras en que Plató y Eudoxi havian fet vida d' estudiants en Heliópolis. (*Revue archéologique,* vol. 10, 1850, pág. 529).

Sobre aixó diu també Victor Laprade:

«Apesar de quant s' ha dit de la materialitat de sa idolatría, l' Egipte es la

primera déu de las relligions del esperit, y de las arts del ideal. Lo cult egipci contenía en principi las dos grans ideas que constituheixen l' espiritualisme: la distinció de la materia y del esperit, y la inmortalitat de l' ánima.»

Pág. 351.—Atrets pel cant de cria—del peix que 'n feu sirena
lo mon antich

Lo trigla hirundo, aureneta de mar, peix que canta, y 'l *trigla volitans*, prop de Messina. Se deixan sentir mes en la época en que van varats. D' ells prengué orígen la fábula de las Sirenas.

Pág. 351.—...en la agrigenta arena
aclamant á Teron.

Teron d' Agrigenti, vencedor ab un blanch quadrell en la carrera, fou celebrat allí mateix per Píndaro en una sublime oda.

Pág. 351.—vos trobárem en la ylla,—poblada ab fills del Segre

Thucydides porta que 'ls Sicans de la Sicilia se deyan autoctons, y diu que eran més antichs en la ylla que 'ls Ciclops y 'ls Lestrigons. No obstant, afegeix aquest historiador, se descubreix que son Ibers qui havian sigut trets pels Ligurs de las riberas del Sicanus, en Iberia. Ephore deya d' una manera general que 'ls Ibers havian sigut los primers en ocupar la Sicilia, y Philostrate de Siracusa donava á aquets Ibers lo nom de Sicanes. En quant á Timeu los mirava com autoctons. Freret fa observar que en temps de Thucydides y de Philisti qui tenia un rang distingit en la cort de Dionisi, los Cartaginesos se servian de tropas iberas en llurs guerras contra 'ls Grechs de Sicilia. Aquest Ibers fets presoners en los combats y venuts com á esclaus se trobavan barrejats ab los Sicans y per aquest contacte se pogué coneixer que parlavan dialectes d' una mateixa lléngua y pertanyían á una mateixa rassa. (Boudard. *Revue archéologique* vol. 23, 1856, pág, 344).

Pág. 352.—¿Qué us diré?

Espressió familiar del Cronista y soldat En Ramon de Muntaner.

Pág. 353.—imatge de la deesa de proa

Las galeras gregas pintadas de blau y or duyan en la proa la figura d' un deu, d' una planta ó d' un animal esculpturada en fusta ó fosa en bronzo ab la major delicadesa. (Cesáreo Fernández Duro. *Museo español de antigüedades,* t. 5.°, pájina 69).

Pág. 354.—com en Ripoll simbólich—mosaych, en l' ayre feyan sa xifra los dufins.

Al peu del altar de Santa María de Ripoll existeix encara, be que malmés, lo mosaych blau format per quatre peixos, dels quals dos que marcan las camas de la M representan lo Ter y lo Fresser, y los qui dibuixan lo centre los afluhents principals Riutort, Rigart y Segalell, los dos últims afluhents del Fresser: lo Rigart ve del Coll de Tossas y lo Segalell de Pardinas.

Lo Ter que es lo de la dreta, porta tres raigs al cap en mostra de las tres fonts ó ulls.

Fou obra del monjo Arnau, autor també de sa célebre portalada.

Pág. 354.—Lo poble m' alsa temples

Lo comte de Montalembert en son prólech á la *História de Santa Isabel,* descriu la importancia que prengué en lo segle XIII la adoració á María.

Frá Boil consagrá á María de Montserrat lo primer temple cristiá que s' aixecá en lo Nou Mon.

Pág. 355.—Igual que per pintarte—Fra Angélico 's postrava

Angélico de Fiésole pintava de genolls las testas de Jesús y de María.

Pág. 355.—...que 'l lábaro tremola

Lábaro ve de la paraula gala *lab* (aixecar, enlayrar), y era un gomfanó ó estandart dels emperadors romans dalt del fust d' una llansa.

Pág. 356.—Manfred, de gregas lletras—restaurador insigne

La llengua grega era practicament coneguda en Italia en la edat mitjana.

Venecia dominava en lo mon helénich com á senyora d' una part de Constantinopla, de la Grecia y de sas yllas fins á Xipre. En Nápols quasi tothom entenía 'l grech: la proximitat de la Sicilia 'ls havia familiarisat ab aqueixa lléngua.

La Sicilia, presa als Grechs per lo general aglabita Mohamed-ben-el-Djaur, conservá sa antiga lléngua. Los Normands la prengueren als Serrahins y lo grech hi subsistí: los actes públichs y 'ls contractes se continuaren fent en grech y en árabe. Lo mitjorn de la península itálica y la Sicilia foren los dos centres del Helenisme en la edat mitjana.

Manfred, príncep de Tarento, y fill del emperador Federich II y de la hermosa Blanca (1231), somniá en la restauració del geni antich. Se semblá al seu pare com á rey, com á general, y com á amich dels poetas y dels artistas. Era de bella figura, afable, alegre, bo, generós, instruhit y brau. En 1250 per ausencia del seu germá Conrad IV prengué lo gobern del imperi. Lo papa excitá als pobles contra ell. Governá després en nom de Conradi y se enmullerá per segona vegada ab la hermosa Helena, filla de Miquel, déspota del Epiro y de la Etolia. Sa cort fou lo rall dels poetas y dels artistas. Sa filla, la bella Constansa, la maridá ab lo Rey En Pere III d' Aragó, per qual casament pasá la Sicilia á la corona aragonesa. (*Gacette des Beaux Arts*, abril, 1884).

A la circunstancia del coneixement de la llengua grega que tenian Roger de Flor y sos capitans, fills del mitjorn d' Italia y de Sicilia, y 'l que adquiriren d' ella los catalans establerts en aqueixa ylla després de las Vespras Sicilianas y la coronació de Pere 'l Gran, se degué 'l que poguessen entrar á servir en l' exércit grech, y realisar la epopeya brillant que 'ns ha descrit Montaner, testimoni presencial y actor en aquella inmortal gesta.

Pág. 356.—lo qui d' immortal tórcul—armat ab lo parpal

Arquímedes deya que si li donavan un punt d' apoyo ab un parpal mouria lo mon. Guttemberg ha realisat lo somni d' Arquímedes ab la invenció de la imprenta.

Pág. 357.—ab lo vas d' or d' Alcides

Hércules pera atravesar lo Mediterrá tenia una copa d' or, present del Sol ó Apol: aquesta copa era una brúixula, pus qu' al imán s' anomená pedra herá-clea. Los Feacis, que segons Homero eran célebres per llur ciéncia náutica,

tenían problament un coneixement positiu del imán perque 'ls seus vaixells están representats en la Odyssea lliscant sense pilots en lo pélach occeánich, y com animats per un esperit que 'ls porta á llur destinació.

Pág. 357.—com la *Bari* sagrada—d' Osiris, quant fa via d' Aménti á las regions.

Diu Champolion: En tota aquesta navegació de las dotze horas de la nit, com succeheix ab las barcas que remontan lo Nil, la *barí* del Sol va tirada ab l' ajuda d' una corda per un gran nombre de génis subalterns. Los replechs de la serp Mehen simbolisan la marxa del Deu.

Los Egipcis, diu Sant Climent d' Alexandría, figuran los ástres per lo cos d' una serp á causa de la oblicuitat de sa marxa. (*Revue archéologique,* vol. 21, 1870).

Per intuhició ó per observació los Egipcis trobaren lo que en nostres derrers temps la astronomía, es á dir la marxa en forma ondulada de la lluna seguint á la terra, y d' aquesta seguint al Sol en son camí cap á la constelació d' Hércules.

Osiris fá en la teogonía egipcia lo paper del Salvador. Es lo deu vencedor de las tenebras, ensemps pare y fill, qui s' assenta en lo tribunal de la Suprema Justicia y obra al ánima declarada pura las portas de la morada eterna.

L' Amenti era lo reyalme dels morts.

Pág. 357.—Ab ella 'l qui la guia,—desde 'l Mar Roig, fent vela

Herodoto en son llibre IV, cap. XLII, descriu aquest viatge. En compte de transcriure son recit posarém los comentaris que sobre ell fá la *Revista arqueológica,* vol. 3, 1861, pág. 194.

Es probable que la expedició dels fenicis en temps del rey d' Egipte, Nechao partí en lo mes d' agost de la terra dels Faraons (los vents del Nort en lo mar Roig no cessan avans del novembre), ó un xich més tart, y arriva en febrer ó mars, cap al fi del Monzó Nort-est, sobre la costa de Sofala. Allí pogueren presenciar las avingudas dels rius, y recordant las del Nil obrar com los Egipcis. Degueren sembrar en maig ó juny y al mes d' octubre, acabat lo Monsó Sud-est, y tornant lo vent Nor-est serian transportats á la regió dels vents variables. Doblarian lo Cap de Bona Esperansa per arrivar al Congo pel febrer, acabada la estació de las plujas. «Es, diu Malte-Brun, la época de la primera cullita y

de la segona sembra que 's cull en abril.» Feta aquesta, los vents los haurán fet pujar cap á las yllas d' Annobon y 'l cap de las Palmas fentloshi evitar á llur inexperiencia la corrent del Golf de Guinea. D' allí ab lo rem no hi havia dificultat per arribar al cap y al Estret, hont trobaren colonias fenicias. Tal vegada llurs sufriments desanimaren á altres navegants; pero s' havia donat la volta al Africa.

Pág. 358.—y 'l qui Ferrer de Blanes—será

Es l' autor d' un mapa ó *forma-mundi,* dedicat als Reys Católichs al comensament de 1495 y que existeix actualment en la Biblioteca de París. Intervingué en las negociacions entre Portugal y Castella respecte á la divisió del Occeá y fou consultat quant Colón presentá son projecte al Rey, Ferrant é Isabel.

Altre Jaume Ferrer havia ja explorat las costas de Guinea baixant fins á un paralelo ahont ningú hi havia encara arribat, en 1346.

Pág. 358.—¡Quí sap si era 'l Sataspe,—qui costejant la Llíbia,
seguí fins cap als Andes—la equatorial corrent

Herodoto, en son llibre IV, cap. XLIII, conta la história de Sataspe, son viatge y sa mort, empalat com impostor.

Lo periódich *Les Mondes* digué que en lo Perú se trobá una pedra ab una inscripció hebrea, qual traducció era: «Eixírem del mar Roig y, costejant l' Africa, un temporal nos desviá, y després de nou mesos arribárem á aquesta terra sols disset náufrechs.» Segueixen los noms d' ells.

En lo Perú se trobá també una estátua de Minerva en 1875.

En *La Nature* de 1879, segon semestre, hi ha la traducció de altra lápida. Diu axís: «Nosaltres, fills de Sidón, la ciutat reyal (que floresca son comers sostenint la terra gran y elevada escullida pels sobirans deus, y las deesas sobiranas), en l' any XIX de la destrucció del nostre rey Abar (probablement successor d' Hiram), partírem d' Acco (Ptolemais) y vencérem en alta mar á un marí qui viatjava ab deu vaixells. Nosaltres passárem plegats dos anys en mar costejant una terra calda y llunyana. Grans áyguas entraren en l' estol. Arrivárem aquí dotze homens y tres donas en aquesta ylla novament descuberta que jo he enriquit y repartit.»

S' hi ha trobat també altra inscripció ab carácters semblants als dels tuarechs,

y en las llénguas de certas tribus d' América hi ha semblansa ab la dels Guanxes de Canarias.

Pág. 359.—fills som del nostre Sol.

Tyndall diu que nosaltres som los fills del Sol. Lo que la ciéncia ha probat ara, ho trobá per instint la pensa dels antichs.

Pág. 360.—mentres la terra aspriua—transforma en capa agrária
lo cuch furgant, vivint.

Darvin diu en sa derrera obra que 'ls cuchs de terra trevallan la capa vejetal renovantla y facilitant la desagregació de las rocas ab los agres suchs de sas dejeccions: avans que la arada l' haja llaurada, tota ha passat (diu) per llur esquena. Ells son los qui exposan la terra en petits fragments á l' acció del Sol, del ayre, del áygua y del ácit carbónich.

Pág. 361.—Com ells lo mes gran nombre—dels sers humans trevalla,
comparsas en la escena.

«Si vos reins ont sué pour le cerveau qui pense,
la pensée à son tour soulage vos travaux.»
Eugene Nus.

Pág. 361.—y del nostre diluvi—ó incendi, la estrellada
ni adonársen tampoch.

Tal fou, segons alguns, lo diluvi universal. La estrella *alfa* de la corona boreal sufrí també un incendi per la combustió de hidrógeno, y acabat aquest torná á la seva constitució y aspecte primitiu.

Pág. 362.—L' Hades antich, l' Aménti—poblat d' esprits espera
fet un nou Paradís.

Dom Calmet cita lo testimoni de Lluis Vives, segons lo qual res era més comú en los pahissos d' América novament descuberts en la época en que escribia

que veure apareixer esperits en plé dia, no sols en los camps, sino que també en los pobles y en las ciutats. Parlavan, manavan y fins ferian als habitants. (Tylor. *Civilisació primitiva*, volum segon).

Pág. 364.—Lo qui vegé un llarch regne—de pau y de victória

Lo califat d' Abd-ul-Rhaman fou pera 'ls Serrahins lo verdader segle d' August. D' ell era quant hi havia d' árabe en Tarragona.

Al morir digué que sols havia tingut 14 dias felissos en sa vida.

Taca sa memória l' assassinat del seu fill Abdalah per ordre seva en son palau.

Conde. (Volum segon, pág. 87), cita aquests versos d' ell:

Si dura piedra acabó
con la pompa de mis vides,
¿cómo disipar cuidados
con las copas apacibles?

Pág. 365.—Com despariada tortra,—Malvina, aixecas l' ala.

Malvina, nora d' Ossian. (Mala-mhin ceya unida ó hermosa ceya, *Revista céltica,* 1881, agost).

Pág. 366.—En dos hipocamps negres

L' hipocamp ó cavall marí, se troba en algunas estelas del art grech transportant las ánimas als Camps Elysis.

Pág. 367.—Si torno, ab ma *Llegenda—dels segles*.

Verament sembla que Víctor Hugo haja vingut per' escriure, entre altras creacions, tot lo que s' ha perdut de Lucá, dramas, llegéndas, odas, etc. També com ell fou entussiasta en sa jovenesa del imperi, morint després martre de la llibertat. Res dirém de las imatges que esmaltan llurs obras, tant son grandiosas de concepte, de idealitat y de forma en abdós eminents poetas.

Pág. 368.—Y 'l negre Antar:—No oblides—que lluytá ab una rassa

Diu un escriptor árabe: «Las *Mil y una Nits* agradan á las donas y als noys:

lo poema d' Antar es lo llibre dels homens. S' hi troban en ell llissons d' eloqüéncia, de grandesa d' ánima, de generositat y de política.

Pág. 371.—La lléngua en que mamárem—mes dolsas fa las trobas

Axís s' expressa Cervantes: «Lo gran Homero no escrigué en llatí perque era grech, y Virgili no escrigué en grech perque era llatí.

En resolució, tots los poetas antichs escrigueren en la lléngua en que mamáren, y no anaren á cercar las extrangeras pera declarar la altesa dels seus conceptes; y essent axó d' esta manera, rahó seria s' extengués aquesta costum per totas las nacions, y que no 's desestimés al poeta alemany perque escriga en sa lléngua, ni al castellá, ni adhuch al viscahí perque escriu en la seva.

Pág. 371.—Lo rossinyol s' abriga—cada any ab plomas novas,
mes serva lo seu cant.—

Axís s' expressava en Tolosa l' eminent Mistral, al qui ja l' anomena 'l mon literari *lo Virgili de Maillane.*

Un druhida diría com faig dir á Ossián: «Si no es ell, es del seu cercle.»

«Vè mantene ta lengo istourico. Es la probo
que toustemps, aut ó libre, as pourtá toun blassoun:
Dins la lengo un misteri, un viei tresor s' atrovo...
Chasque an lou rossignou cargo de plumo novo,
mai gardo sa cansoun.»

Pág. 372.—podrá quant vinga la hora—als qui han la pensa sana
mostralshi esta doctrina—sota un artístich vel

O voi ch' avete gli intelleti sani
mirate la doctrina che s' asconde
sotto 'l velame degli versi strani.

(Dante.—*La Divina comedia.* Inferno, IX, 21).

Pág. 372.—igual que cada estrella—la intelligéncia humana
es centre del seu cel.—

«Chaque spectateur a son ciel dont il ocupe le centre, et qui le suit partout.» —(Faye. *Director de l' Observatori de Paris*).

Pág. 372.—fenthi apareixe 'ls Reys.—

Shakespeare. (*Macbeth* y *Hamlet*).

Pág. 372.—Vestit, com devant Enni,—d' eterna jovenesa.

Ignoran que fou l' ánima; si naix ab lo cos; si mort ab ell sepultada en sas ruhinas ó si va á veure las ombrívolas riveras y 'ls grans áyguamolls del Orcus, ó en fi si una lley divina la transmet á un altre cos, com ho canta vostre gran Enni, lo primer qui, ab una corona de fullatge etern cullida en lo rihent Helicon, s' hi inmortalisá entre las rassas llatinas. De totas maneras explica en versos que may morirán, que hi ha un infern hont no hi penetran ni cossos ni ánimas, mes solament ombras ab forma humana y d' un esblaymament estrany: y conta que l' ombra d' Homero li aparegué en aqueixos llochs brillant de jovenesa eterna plorant amargas llágrimas, y li desplegá totas lleys de la Naturalesa. (Lucreci. Llibre primer, pág. 3).

Goëthe com Enni estudiá també los poetas clássichs de la Grecia, fixant la llengua alemana, com Enni ab l' estudi d' Homero fixá la llatina.

Pág. 373.—mes que 'ls qui encara vogan—en esta mar sens voras

Aquesta idea la expressaren los d' Atenas en la inscripció que posaren al cenotafi dels 150 morts en lo siti de Potidea.

«L' éter ha rebut sas ánimas y la terra sos cossos.»

Diu també Lucá en sa *Farsália,* llibre IX: «Quodque patet terras inter lunaquæ meatus semidei manes habitant.»

(Es entre 'l cel estel·lat y l' ayre que enronda la terra que habitan los manes dels semideus).

Pág. 373.—Aquiles de Patrocle—volent l' espectre estrényer

Aquiles va per agafar l' ombra de Patrocle y se li desfá com fum. Ell se desperta y exclama: «¡Oh Deus! ¿Será veritat que la nostra ánima, vana imatge del cos, que ella animá, sobreviu encara en la morada dels inferns? Tota la nit m' ha aparegut la ombra planyívola y desolada del malhaurat Patrocle: clinada vers mi, m' ha tractat ab tendresa. ¡Quant se semblava á 'n ell mateix!»—(*Iliada*). (V. Eurípides y Píndaro).

De las ombras *umbra* també 'n parlan los poetas llatins.

Pág. 373.—Minerva prenent formas—diu á quant pot atényer
l' ochema dirigit.

¡ Oh Deesa, diu Ulysses, qué difícil es á un mortal reconéixet, tú qui prens totas las formas!

Minerva creá un esperit y li doná la figura de la germana de Penélope Iptimé, esposa de Eumele rey de Phere.

Minerva s' apareix á Nausica ab l' aspecte d' una amiga seva, y á Ulyses en la forma de una jove feácia.

Minerva pren també la figura de Mentes, de Mentor y fins del mateix Telémaco.—(*Odyssea*).

Homero no dona més que á Minerva, á la ciéncia, ó á un esperit conexeidor de las lleys de combinació dels elements que constituheixen l' ochema dels Grechs (l' *ekimmon* ó principi vital indestructible dels Assiris, l' ekim dels hebreus, lo cos espiritual de Sant Pau, lo perisprit de la moderna filosofía), lo poder de formar eixas creacions fluhídicas, ja personificant personatges, ja presentant escenas ó sublims espectacles.

Perçó totas las aparicions de un brillant esperit, de quadros de llum y de colors admirables, y de conmovedora bellesa, sens pretendre may comprobar la exactitut del personatge qui en ellas s' hi destaca, los filosophs y sabis qui créuhen en ellas, las esguardan ab ánima serena, y las agraheixen y consideran com á obra de una elevada intel·ligencia.

Lo que pesan sols son sas ensenyansas. Pels fruyts se coneix l' arbre, y no sempre lo progrés intel·lectual y científich segueix un paralelisme ab lo progrés moral.

Pág. 373.—Com en Itaca á Ulises—en jay transformava ella

Goëthe, fent rejovenir al sabi Faust, no fá més que capgirar la idea de Homero, qui presenta á Ulysses transformat per Minerva en un vell pobre.

Lo casament de Faust ab Helena, es lo símbol del gran principi estétich: lo maridatge de la filosofía ab l' art.

Pág. 375.—Fins l' interés ab ella—(lo Pare de la História
diu) logra despertarse—narrant los fets reals.

Las historias de Herodoto son una vera epopeya, perque se mou en gir de la

nvasió de Grecia pels llochtinents de Dariu y per Xerxes. Son objecte es mostrar la oposició del mon oriental y del mon occidental y lo triomf definitiu de la Europa sobre l' Assia.

Idea consemblant informa lo meu poema.

Pág. 375.—Radiant per sa bellesa,—tot y ab silena cara

Sócrates, qui parlava, al despedirse dels seus deixebles en la hora de la mort, del plaher que assaboria de continuar ab las ombras dels héroes de la Grecia, qui prengueren part en la guerra de Troya, lo gran debat sobre la conciéncia y lo perfeccionament moral.

Pág. 376.—eider so que s' arranca—del pit la plomissola

L' eider es l' ánech d' Islándia, aucell marí que pera covar sos ous se despulla (tant lo mascle com la femella), de la plomissola del seu pit, del que se 'n forman després los edredons.

Los Druhidas, com tots los mágichs, portavan vareta blanca.

Pág. 376.—Jo he sigut gall, y cervo,—y isart en la montanya

Taliessin deya: «Jo he nascut tres vegadas: jo he sigut mort y ara visch. Jo so lo mateix que era. Jo he sigut cervo en la montanya y gall pintat y isart de color groguench y ara jo so Taliessin. (Villamarqué).

Pág. 376.—Dels seus palaus de núvols,—aydantnos, combateren

Los poemas d' Ossian están plens d' aqueixas visions, y de l' ajuda de las ombras dels guerrers en los combats. No 'n cito trossos perque son tants que umplirian una plana de las notas.

Pág. 377.—Mes no hi ha altre profeta—que Deu. ¡Sols Ell es gran!

En molts cants hi ha aquesta frase: «*¡Sols Deu* es lo qui tot ho endevina!» (Villamarqué).

Pág. 377.—Ab ma mateixa rota,—del arpa ab cordas novas

Los frares prenian las arpas dels bardos emportantse al claustre infants y capdills. (Villamarqué).

La rota ó crota del segle VI eran un rebeb de tres cordas que 's tocava ab un arch.—(Id.)

Se parla de la crota encara en un manuscrit del segle IX. (*Revue archéologique,* 1882).

Santa Brígida, filla del antich druhida Dubtak, consagrá al Senyor sa harpa, sa veu y sos rytmes. En *Le Correspondant* de 1883, vol. 24, hi ha una de sas bellas poesías cristianas encara, ab tot lo sabor druhídich. Deyan de Santa Brígida que inspirava una adoració tant apassionada com no la pogué inspirar may cap dona.

A ella 's deu la abolició de la esclavitut en son pahis.

Pág. 378.—No 't planyes de que jove—la Mort t' obri sos brassos

Ditxosos los qui han mort á la flor de sa edat y en lo brill de sa glória. No han vist axís la tomba dels seus amichs, y no han sentit son arch resistir als vans esforsos de sas encarcaradas mans. (Ossian).

Los grechs deyan que 'ls ben volguts dels deus morian jovens pera associarlos á llur felicitat.

Los bramas diuhen que la mort de un jove es proba de lo poch que tenia que saldar en sa derrera existéncia, y un dels seus sabis, que la mort es la besada de Deu.

Pág. 378.—Jamay ab ma soberga

¡Oh rassa del esdevenidor! Rassa que 't renovas en lo si de las edats; ¡guárdat de construhir un vaixell ab un cor soberch, de mostrar massa confiansa, trevallant encara que sia en una sola banda! Es sols á Jumala, es sols al Criador que pertany l' acabament d' una obra, lo donar lo derrer colp de má á un projecte, no á la habilitat del héroe ni á la poténcia del fort. (Final del magnífich y primitiu poema finés lo *Kalevala,* publicat no fá molts anys).

Pág. 378.—Quant en la verge Europa—la nit enquer regnava

Los blanchs, que comprenen entre 'ls pobles als Semitas y als Assiris, han aparegut los derrers y forman las nacions relligiosas per excelència. Los grochs havian vingut avans y havian conquistat ja als negres quant los Aris del Sud-est baixaren de la Bactriana cap al Indus per las valls de la Catxemira. Los negres havian precedit als grochs quals anals se perden en lo passat. (Bournouf. *Revue de Deux Mondes*, vol. 54. 1864).

Pág. 379.—Jo del *deber al héroe*—canti, d' altas esferas
devallat, Deu vivent.

Rama, l' héroe y 'l deu d' eixa epopeya es la novena encarnació de Visnu. Mes en aqueixa obra no sols hi figuran deus y dimonis al costat dels homens, sinó també la naturalesa animal representada pel Rey dels Voltors y 'l Rey dels Micos. Es la manifestació del dogma indi de unitat substancial de tots los sers, per aquesta fraternitat entre l' home y 'ls animals. Fins la natura inanimada hi pren part. Cartikeia, la deesa de la guerra, te per didas llansas que regalan sanch.

Pág. 379.—Los uns forman la pensa;—altres lo cor.

Lo que distingeix als deus indis dels altres y 'ls coloca més alts que 'ls de Grecia y Roma, es que no 's limitan á portar als homens l' ajuda del seu bras invencible: los hi portan la paraula de vida, las máximas d' una sana moral, l' exemple y l' autoritat d' una conducta generosa. Lo paper de Buda, Krisna y Brama no está restringit com lo d' Hércules, Tesseu y Baco á fer miracles y á domar feras. Los deus indis son moralistas y llegisladors, al mateix temps que batallers y taumaturgs. Krisna naix entre pastors, y no es blanch sino negre, del color dels esclaus. (*Revue archéologique*, vol 26).

Pág. 380.—Ell deu las grans ideas,—que brollan de la pensa

«Sans une philosophie le savant n'est qu'un maneuvre et l'artiste qu'un amuseur. (Taine).

Pág. 381.—ha d' esgranar, com Sita,—de perlas l' enfilay:

Bellíssim episodi del tercer cant del *Ramayana,* en que Sita, robada al seu marit per lo voluptuós gegant Ravana, va esgranant las perlas del seu collar y deixant caure sas joyas, perque Rama, per medi d' ellas sápiga la direcció que ha pres lo raptor.

En l' *Utarakanda,* complement del *Ramayana,* se conta que Ravana trobá en un bosch á la filla d' un asceta y de verge la feu dona.

Ella se tirá al foch pera purificarse de sa deshonra. y avans d' expirar anunciá á Ravana que renaixeria per sa pérdua. Es apres Sita la casta é il·lustre esposa de Rama. Com Ravana obrá per lascivia, es vensut per un exércit de micos.

Sita es la casta esposa cristiana pressentida en aquella era ja pel gran poeta.

Pág. 381.—¡mes, cristallisará!

«Le passé se disout d' année en année, de jour en jour, comme un morceau de sel dans un vase d' eau. Seulement il faut avouer que notre eau est assez trouble et que rien ne cristalise encore au fond du vase passablement sale, où git invisible le germe de l' avenir.» (Lamenais).

Pág. 382.—Y es d' avatars cadena—de cada ser la história

La idea del avatar ó reencarnació que trobam com á fonament de las grans relligions de l' antiquitat no suposa la idea de metempsícosis, ó encarnació en sers no humans, que, pera fer més espantable lo cástich de las malas y bestials accions, imagináren alguns filosophs de Grecia al iniciar al vulgo en part dels seus misteris.

L' Atharva-veda expressa la idea d' avens del esperit en un sentit universal: «Res comensa, res acaba: tot se modifica y transforma: la vida y la mort no son més que maneras de transformació que conduhéixen la molécula vital desde la planta fins á Brama.»

Los mateixos Vedas nos presentan á las ánimas puras pujant al cel revestidas d' un leu cos y brillants com astres. Las que no tenen mérits están en poder de Indra en los cels inferiors fins que son dignas de enlayrarse. Las dolentas están condempnadas á encarnarse en la terra devall lo poder de la deesa Kali.

En lo *Ramayana,* poema sens rival (al costat d' ell fins semblan petits los

d' Homero), obra del segle VI, avans de la nostra era, l' asceta Valmiki en una llum d' armonía divina desplega ab magestat, ab inimitable potencia descriptiva, ab imaginació oriental y ab tendresa, la filosofía reencarnacionista. Son tants los bellíssims fragments que fora llarch citarlos. Recomanám donchs sa lectura á tots aquells qui vulgan beure en la font de las obras mestras literarias.

En lo *Mahbaratta*, poema indi del segle XIII, está viventa la idea reencarnacionista.—Khrisna, terminats sos estudis, vol fer un present al seu mestre. Aquest consulta á sa esposa y li diu: Demánali un fill pera reemplassar al qui havem perdut; mes ¡ay! ¡lo naixement del segon no fará oblidar la pérdua del primer!

Krisna los hi torna lo primer que arrabassa de las mans de Yama.

—En mas encarnacions anteriors jo he comés alguna falta per la qual Brama m' envia aquets sufriments.—(Id.)

—¿Quína falta he comés avans de náixer per haver sigut abandonat pels meus pares y ara per tú?

—Lo pare donant la vida al seu fill salva l' ánima dels seus passats de las regions de Yama.

—Es per las obras anteriors que 'ls sers son y no son pas. (Lo dó de l' áygua).

—Tot renaixement ditxós ó desgraciat es la conseqüéncia de las obras practicadas en las generacions anteriors, de las quals es la recompensa ó 'l cástich. —(Bagawatta).

—Quant un home pren la vida d' un altre, sa víctima li roba també la seva en altra existéncia. (Betal-Patchisi.—*História d' un vampir*).

—Pusca lo rey qui m' ha fet fondre obtenir en sas trasmigracions l' estat real entre 'ls homens y entre 'ls *nat* (sers superiors als homens é inferiors á Brama). —(Inscripció d' una campana, d' un temple de Gotama).

En lo llibre *Lo Zohar* (Esclat de llum), recolecció dels 19 llibres de la Kabala, també s' exposan aquestas creéncias seguint las doctrinas de la India y 'ls cercles druhídichs.

—Fins Satán, *Samuel* perderá lo *Sam* (verí) y conservará l' *El* (*potencia, ángel*), tornant á ésser esprit de llum per redempció. (V. Kabale. *Enciclopédia de ciéncias relligiosas*).

Ideas semblants tenian los essenis y ben palesas se troban també en los Evangelis:

—Los uns diuhen que sou Joan Baptista y altres Elías, y altres Jeremías ó algun dels Profetas.

Y vosaltres, los hi digués Jesús: ¿quí creyéu que so?—

—Heródes deya: Joan Baptista ha ressucitat d' entre 'ls morts.

—En veritat vos dich que no s' ha alsat entre 'ls fills de dona un home més gran que Joan Baptista, y si voleu saberho es ell mateix qui es Elías qui deu venir.—Y després de la mort de Joan:—Elías ha tornat ja y no l' han conegut.

—Los apóstols, vehent al cego de naixement al qui Jesús va tornar la vista, demanan al seu Mestre si era lo pecat d' aquest home ó lo dels qui l' havian posat al mon la causa de que fos cego.

—Not maravelles d' axó: Es necesari náixer altra vegada.

—Y li respongué Nicodemo: ¿Cóm pot axó ferse?

—Y li respongué Jesús: ¿Tú ets mestre en Israel y no saps axó?

Ja havem dit en altras notas que eixas creéncias eran lo fonament de las escolas de Grecia y d' Alexandría.

Citarém ademés un fragment de la carta de Plutarco á sa esposa pera consolarla de la mort de sa única filla: «Tú que coneixes los símbols místichs del cult orgiástich de Dionisi, pensa be que l' ánima inmortal está aquí com un aucell en sa gavia. Si viu molt temps en un cos, si s' hi encarinya per una llarga estada y per sas relacions, hi torna de nou perque li costa despendres dels llassos contrets en sas existéncias.»

Dels morts d' aquesta época citarém també entre altres com á creyents en aquesta idea á Henry Martin, á Jean Renaud, y á George Sand en sa carta á Gustave Flauvert. Octubre, 1866,

Pág. 383.—A tots Deu nos imposa—l' avens obligatori.

«La naturalesa ha establert la educació obligatoria pera totas las ánimas.» (Valmiki).

Pág. 384.—...En nit aytal sagrada
Carles lo Many en Roma—fou per lo Papa oleat

Carles lo Many en 801, lo dia de Nadal se feu coronar rey en Roma per lo Papa Lleó.

En semblant diada també Guillem lo Conquistador se feu també coronar rey d' Inglaterra en la església de Westminster.

Pág. 384.—en la nova Hipocrene

Font del cavall, manantial pelásgich de la Beocia, consagrada á las Musas sobre l' Helicon.

Pág. 385.—La antiga egipcia creéncia—vuy lo vell Sol enterra,
de la Celeste Verge—cantant l' Osiris nou.

Segons Eratósthenes, los Egipcis celebravan en tal diada lo naixement del fill de Isis (la santa verge) com l' anomenavan. Aquest fill era Osiris, lo deu del dia... Segons Diodoro (I. 80), la deesa mare era 'l principi passiu; lo pare era l' únich autor del naixement del fill al qual la mare sols donava morada y aliment.—Hi havia lo mito del deu engendrántse á 'n ell mateix en lo sí de sa mare.

Segons Godfred Higgins, en Persia se celebrava també la festa del naixement d' Aur, deu del dia, qui devia vencer á Arimán lo deu de las tenebras.

Los Celtas celebravan també 'l Nolagh. En lo solstici d' ivern, se suposava al Sol mort (que en diferents pobles era Osiris, Baco, Baal, Adonis ó Mytra). S' encenia foch en las tossas y 'ls sacerdots estavan vetllant l' aurora del 25 de desembre en que creixía lo dia. Se celebrava l' aconteixement ab joya y festas. Lo sol, que ans venia representat per un vell, se representava llavors en forma de un noy ab una aureola en gir del seu capet y en brassos de sa mare.

Aquesta diada fou també una gran festa juheva en temps de Zorobabel y més tart en temps dels Macabeus. Diversions de tota clase é il-luminacions generals y particulars. Se 'n deya la festa de la Kanuka, es á dir *la de las llums*. (Josefo.—*Antiquitats judáycas*).

No hi ha dato fixo (segons Mr. Arístides Vignié, *Revue politique et literaire*, 25 desembre 1885), pera fixar lo naixement de Jesús que 's celebra desde 'l segle IV. La església d' Orient considerant á Jesús com al segon Adam, calculá son naixement pel sisé dia desprès del comensament del any ó sia la Epifanía. La església d' Occident s' atengué més á la tradició judáyca. Segons Sant Lluch Jesús nasqué de nit. Lo profeta Ageu (2, 18 y 19), predí lo naixement de Jesús, dihent, que en la nit del 24 del mes nové se fundaria lo temple etern, sota 'l qual s' abrigarian los pobles.

Israel, en efecte, ha celebrat en aquesta fetxa una festa de regoneixemt en memoria del temple restaurat, pero lo verdader temple espiritual es lo mateix Jesús. En aquesta fetxa, donchs, cregué la església que debía celebrarse lo naixement

del qui restaurá espiritualment lo temple y transfigurá la antiga institució. Lo dia 24 del mes nové judáych correspon á nostre 24 de desembre.

Lo paganisme també celebrava en aquesta época diversions que podian transformarse en festas cristianas. Las antigas saturnals recordavan la edat d' or y exaltavan al menys, per cert temps, la igualtat y la fraternitat humanas, borrant per un instant la distancia entre 'l senyor y l' esclau. La vinguda de Jesús ha renovat també l' edat d' or espiritual, ha donat llibertat als esclaus y ha establert lo principi de comuna miseria y de comú aixecament.

Las *sigillaria* era la festa dels noys, y las *strenæ* los presents que se 'ls hi feya, y que 's cambiavan entre 'ls amichs, us que Tertuliá repren als Cristians acusántlos de pendre part en las festas paganas, que tenian lloch en aquesta época.

En lo mateix 24 y 25 de desembre se celebrava la festa del Sol *Dies natalis invicti solis,* que més tart se transformá en festa del Emperador. Era la festa del dia més curt, del Sol nou cada dia més potent, era 'l solstici d' ivern. Los Cristians celebravan també aquesta ó s' associavan á 'n ella com los hi repren Faustí. Justament ab ocasió de tal festa, los Cristians semblavan haver adoptat certas ideas y costums paganas, segons las queixas del Bisbe de Roma Lleó lo Gran.

Donada la pendent, la alegoría penetrá y seduhí. Jesús es també 'l Sol del mon moral. Ve quant los dias son més foscos, quant las tenebras de la idolatría embollcallan al mon. Perçó se troban tals alegorías en l' hymne XI de Prudenci y en lo cant XVII de Sant Paulí de Nola.

Los Ansaris, qui ocupan en las sectas mahometanas lo lloch que 'ls gnóstichs en las cristianas, prenent á Fátima com á reencarnació de María y la de Adam en Enos, Alexandre, Aldekir, Sapor y Lawa, fill de Kaled, celebran també en la nit de Nadal lo naixement de Jesús. (V. *Journal assiátique*, 1847, vol. II.)

Pág. 386.—un raig de llum tenian—de novas portador

Fotófono, espectrófono, fonógrafo. (Bell, Edisson, Mercadier, Tyndall.)

Pág. 386.—Si destriavan dels astres—la hermosa cabellera

Spectroscópia.

Pág. 386.—los raigs del Sol feixavan—per' ferlos trevallar.

Máquinas solars empleadas ja en la elevació d' áyguas.

Pág. 386.—Ab murs lluernejants fetas—las casas

Un enginyer nort-americá proposa donar á las fatxadas de las casas un bany de cals fosforescent que, retenint los raigs solars del dia, pugan sens gas ni altres llums donar una claror de lluna plena en lo cor de la nit.

Pág. 386.—...violadas, cristallinas
naus

Los raigs violats son los que afavoreixen més la vegetació y 'l desarrollo dels animals, per ser aquells en que son més grans las ondulacions de la llum. Fan l' efecte dels banys d' oleatge á las criaturas.

Pág. 387.—...La intoleráncia
per' calcinar estátuas—ja no absolvia 'ls crims

Joan de Salisbùry (1159), diu, que Gregori primer feu mutilar y tirar á terra las estátuas de Roma pagana, donant indulgencias, fent servir lo marbre per forns de cals, y que feu cremar los exemplars de Tito Livi de la Biblioteca palatina.

Urbá VIII (Maffeo Barberini) fou lo qui destruhí lo colisseu pera fer palaus als seus nebots, y altres monuments de Roma pera sas fortificacions. Perçó ha quedat lo ditxo: «Quod non fecerunt barbari fecerunt barberini.»

Al Cardenal Cisneros se li deu també la destrucció de las bibliotecas árabes.

Pág. 388.—Duya de sa primpcesa—la d' imperial corona,
lo nom la que 'ls obrí.

Lo primer vaixell que atravessá lo canal de Suez, fou la fragata espanyola *Berenguela,* nom de la primpcesa catalana que civilisá las Castellas.

Pág. 388.—..mentres la Ciéncia
gitava 'l mar al África

Dos son los grans projectes que estudia en aquest moments la ciéncia: la mar d' Argelia per Túnis, y la inundació del Sahara per una vall del Marroch oriental.—(*Revue británique,* 1879, vol. 6.)

Víctor Hugo ho pressentí quant en lo banquet que presidí en París sobre la abolició de la esclavitut, deya en son brillantíssim discurs:

«Arriscats exploradors s' hi han internat, y desde 'ls primers passos aquell sol estrany los hi semblá real: sos payssatges seléniches se convertiren en payssatges terrestres. Fransa está prompta á durhi un mar: aqueixa fera Africa, l' *Africa portentosa* dels Romans, sols te dos aspectes: poblada es la barbarie, deserta es lo salvatjisme, mes ja no s' amaga: los llochs tinguts per inhabitables son climas possibles; en totas parts hi ha rius navegables; boscos que s' aixecan y tapan de tots costats los horisonts. ¿Quína será l' actitut de la civilisació devant aqueixa fáuna y aqueixa flora desconegudas? S' entreveuhen llachs. ¿Quí sab si entre ells hi ha aquell mar Nagacin de que parla la Biblia? Gegantins aparells hidráulichs esperan al home. Se veuhen los punts hont s' aixecarán ciutats. S' endevinan las comunicacions: hi ha tossas, calmas, ports y estrets particulars. Aquell univers que espantava als Romans atráu als francesos. (Devia dir més bé *á la rassa llatina.*)

En lo segle XIX s' ha fet del negre un home: en lo segle XX la Europa fará del Africa un mon.»

Pág. 388.—de cada front n' eixia—un fil de llum extés

Jo he presenciat ensaigs de telegrafía humana ab dos subjectes units per una fluhídica corrent magnética, dels quals l' un repetía exactament las paraulas que 's feyan pronunciar al altre.

La Nouvelle Revue (juliol 1884), s' ocupa també de estudis en aquest sentit, fets pels teosophs dels Estats Units y de la India.

«Un dels poders més extraordinaris que s' atribuixen los adeptes, consisteix en la facultat de correspondre á grans distancias, sens ajuda de cap signe material, per lo sengle poder de la voluntat per l' establiment d' una corrent magnética entre duas ánimas.»

Y si aixó es possible, ¿ho será també lo correspondre ab los habitants d' altres planetas? Veurém.

Pág. 389.—Mentres que en la fondária—de la cinglant revessa,
que costejant la Ibéria—vira al tocar l' Afranch

Corrent que va de Gibraltar fins á Fransa costejant la Espanya. Te, per terme mitj, dos kilómetres d' amplaria y de 50 á 60 brassas en las voras y 1200 en lo

centre. Va recorrent una vall fonda: es un torrent ab sos rebeigs y remolls corresponents que arriban á endursen los filats y fins fan perillar los petits barcos.

Pág. 389.—los catalans ictínis

Lo ictini ó barco-peix fou ideat per mon amich y compatrici en Narcís Monturiol, y sas probas en lo port de Barcelona y Alicant donan á sa invenció la prioritat sobre tot lo que á semblansa del seu ictini s' está ensajant en los pahissos del Nort. (V. la Necrologia que vaig publicar d' ell en *La Renaixensa* y l' article sobre 'l seu motor submarí en una de mas Revistas científicas del *Diari de Barcelona*. L' haverlas iniciat en la prempsa espanyola, y 'ls estudis peculiars de ma carrera d' enginyer que m' obligan á seguir lo moviment científich, fa que ideas y comparacions d' aquesta obra literaria tingan també algunas vegadas aquest sagell, fillas, no de un rebuscament sino del meu modo d' esser).

Si he donat tanta extensió á aquest cant y al següent es perque en los dias que van desde la vigilia de Nadal, en que 's juramentaren los nobles, fins al 31 de desembre de 1229, en que 's doná l' assalt á la ciutat, y en aquesta heróyca jornada, hi ha tot l' ardiment, l' entussiasme y la fé: es lo cor de la conquista.

L' ASSALT

Pág. 391.—Pera probar sos fills, l' áliga ardida

Era una creéncia en la edat mitjana que l' áliga presentava sos fills al Sol pera experimentarlos y rebutjava com indignes los qui no podian soportar la vista d' aquest astre y guardava sols los qui no clucavan los ulls. (Isidor de Sevilla.—*Orig.* XII, 7).

Pág. 396.—Y al qui com traydor s' hi fique
d' una antena 'l penjaré!—

Lo Rey En Jaume penjá d' un arbre á un que s' introduhí en Xátiva com á traydor.

Pág. 402.—Per' sublimar y destilar tenia
duas salas

Un alquimiáyre devia tenir, segons Albert *lo Gran,* tres pessas exclusiva-

ment destinadas, una á las sublimacions, altra á las disolucions, y altra á las destilacions.

Pág. 403.—A pescar la balena aná En Fatilla

Abu-Abdalá-Hamid, de Granada, en lo segle XII fa la relació d' un viatge en que descriu una pesca de balenas sobre la costa dels mars ártichs, á certa distancia del pahis de Wissa, es á dir, prop del llach Blanch hont habitava lo poble rus de Wass. (*Journal assiátique,* 1859, vol. 14).

Pág. 404.—Ab fé pregue al seu Deu tot cor que pene

Extret del viatge de Mohamed-Ebn Dyobair durant l' any de la Egira 581 (1184 á 1185 de J. C.)

«Lo mateix Yahya (empleat en la fábrica de panyos de Messina hont brodava en or los vestits del Rey Guillem), m' ha contat en ocasió dels terratrémols que afligiren á la Sicilia, que succehia alguna vegada que aquest politeista, anant d' un costat al altre del seu paláu, espantat y fent tentinas, no sentía més que las veus de las sevas donas y dels seus patges pregant á Deu y al Profeta. A la seva arrivada tothom s' esferehía, mes lo Rey los calmava dihent: «Que cadascú de vosaltres pregue al Deu que adore: qualsevol que tinga fé en son Deu sentirá la pau dins son cor.»

Pág. 405.—Com se matan, probant per l' ampla reixa

Las gacelas del Africa del Sud portadas á Europa se suicidan contra las reixas de nostres parks. (*La Nature*, 1879, primer.)

Pág. 405.—Del germanet que hi te no 's pot despendre

En la presa de la Almudayna caigué en poder del Rey En Jaume un fill del Valí, de tretze anys. Lo Rey lo feu educar y batejar servintli de padrí y l' enmullerá ab una noya de la familia d' Alagó, donantli la baronía de Illueca y de Gotor.

Pág. 405.—Obehint al Koran, la hora derrera tement

Segons la lley del Koran cada mussulmá deu avans de sa mort, mentres te l' enteniment clar, declarar sa voluntat y exhortar als seus amichs á fer lo be y á evitar lo mal.

En época de grans calamitats los habitants d' una mateixa ciutat, los membres d' una comunitat ó associació se confian mútuament sas derreras voluntats recomanant als seus amichs sas donas y fills.

Això te lloch, sobre tot, avans de las grans batallas. Se troban molts exemples d' aquesta costum en los recits de las expediccions que emprengueren los mussulmans en temps dels quatre primers kalifas. (*Journal assiátique,* 1851, vol. 17.)

Pág 407.—...saps casseras d' aérea selvatgina.

«Persegueixen encara en l' espay núvols lleugers que han pres la forma de cervos y de isarts. Posan tivant l' arch aéri y 'ls hi agradan encara las diversions de sa joventut, pujant ab joya á cavall dels vents.» (Ossian.—*La guerra d' Inistona.*)

«Las ánimas dels guerrers posats derrera d' ell se confonian ab los nuvols: jo 'ls veya encara en la posició del combat.» (Ossian.)

Los Grechs y 'ls Romans tenian creéncias parescudas.

Pág. 407.—Lo combat de la terra te vuy dia son miratge en lo cel.

Lo criat d' Elisseu eixí fora de la ciutat y havent vist (II. *Llibre dels Reys,* VI, 15, 17), un exércit en torn á d' ella, caballería y carros, aná á advertir al seu senyor y li digué: Senyor, ¿qué farém? Elisseu respongué: No tingas por, perque 'ls qui están ab nosaltres son més que los qui están ab ells.—Y Elisseu pregá y digué: ¡Senyor, obriuli 'ls ulls á fi de que ell vege!—Y lo Senyor obrí 'ls ulls del criat y vegé que la montanya estava plena de cavalls y de carros de foch al entorn d' Elisseu.

Pág. 410.—Negra ó blanca, sa pell quiscú defense.

Aquest vers y 'ls tres que 'l segueixen son pensaments d' Antar.

Pág. 410.—Seguit va del *Flagell de Catalunya,*
N' Almansor

Després de cada batalla feya espolsar sos vestits y arreplegar la pols per ésser enterrat ab ella.

Pág. 410.—...lo qui lluytava
fa una centúria ab Pisa y Barcelona

Nasir-ud-Dauláh.

Pág. 411.—vá Zenóbia, la Reyna de Palmira.

Era filla d' Amru, príncep árabe de la part meridional de la Mesopotamia y s' enmaridá en segonas nupcias ab lo famós Odenath, al qui obehian las tribus del desert de Palmyra (la Tadmor ó Timor que Nabiga diu fou bastida pel Djins). Acompanyá al seu marit en sas guerras contra Sapor, y á sa mort continuá las conquistas repel-lint á las llegions romanas y extenent son imperi desde l' Eufrat al Mediterrá y desde 'ls deserts de l' Arábia al cor del Asia Menor, vencent fins als Romans en Egipte. Era alta, de magestuosa apostura, morena, d' ulls negres y encesos, sóbria y valenta com los Beduhins, imitant empero, en sas robas, joyas y moblatge dels seus palaus, la fastuositat dels Persas. Parlava ab facilitat la llengua siria, la egipcia y la grega, y arengava á las tropas ab lo bras nu, la espasa en la má y lo casco posat á tall dels generals romans. Afavoria als Juheus sens perseguir als Cristians. Cultivava las lletras gregas, atrayent á sa cort als seus sabis y poetas.

Durant son curt regne (267 á 272), Palmyra fou la capital del Orient. Sos habitants enriquits ab lo comers, de que n' era 'l gran centre, la transformaren en una maravella, dotantla de monuments que admiran encara, després de 15 segles de mutilacions. Lo pórfi, lo márbre y l' or hi eran prodigats ab magnificéncia per mans d' artistas grechs ó deixebles d' ells.

Fou vensuda per Aureliá, prop de las ribas del Oront, al peu de las murallas

d' Emeso, y fugitiva se tancá en Palmyra. Després d' un llarch seti s' encaminá al Eufrat montada en un dromedari, mes, atrapada y portada al emperador, fou conduhida á Roma pera ornar son triomf ricament enjoyada, morint (segons Vosposius) en sa casa de Tibur, ofrena del vencedor.

Pág. 412.—La Reyna del Aurés, la gran Kahina

Quant Hassan invadí l' Africa, lo príncep més poderós era la reyna berebera Damija, anomenada Kahina (la endevinayre), qui vivia en lo mont Aurés y predeya lo pervindre. Feu talar tot lo pahis perque los Arabs no s' apoderessen d' ell. Feu destruhir lo castell de Bagahuya y presentá batalla prop del riu Nini á Hassan y lo vencé. En l' any 689 se tancá en lo Colisseu d' El-Djem, hont resistí tres anys. De llavors s' anomena la ciutadela de La Kahina.

Morí per fi en una batalla y los berebers abrassaren l' islamisme.

Pág. 413.—vins de Khandárys, de Nedjran y d' Ana

Khandárys, vi lleuger.—Nedjran en l' Arábia felís y Ana en las voras del Eufrat celebradas pels seus vins.

Pág. 413.—del Tuba van ofrint fruytas denteras.

Tuba, gran arbre del paradís mussulmá.

Pág. 414.—del cimbals, dels kinors y 'ls nables tráuhen

Cimbals, platerets d' aram: kinor, especie de lira ó arpa de deu cordas que 's tocava ab un arquet: nables guitarra hebráyca que 's tocava ab los dits.

Pág. 415.—¡Cobarts, al Djanam!

La Gehenna ó Infern.

Pág. 416.—En l' alba llacuna del Kenzer

Hawoç-Kenzer, estany del Paradís d' áygua blanca com llet.

Maï Maïn, riu del Paradís.

Pág. 418.—ab l' hábit de templer

Lo comte Berenguer lo Gran morí en 1131, havent fet professió de templer en mans de N' Hug Rigau, cavaller de dita ordre.

Pág. 419.—de la *Coma dels Bous*

Akbar-al-Bakar.

Pág. 419.—...ab Trencaferro

Bernat Trencaferro, primogénit d' Oliva Cabreta y Comte de Besalú. Lo Comtat de Besalú fou lo refugi dels exércits cristians, y sas fronteras la barbacana del Pirineu contra l' exércit d' Almansor. Morí aufegat en lo Rhoyne volguent passar lo gual á cavall.

Pág. 419.—...Dalmau de Creixell

Manava la cavalleria en la batalla de las Navas, y á sa direcció se degué la victoria.

Pág. 419.— ..Folch de Cardona

Formá la lliga dels nobles pera venjar la mort d' En Cap d' Estopa.

Pág. 419.—lo comte de Pallars

Luytá ab Mohamet Ibn-Lope, gobernador de Tudela y Tarassona.

Pág. 419.—Guillem Jordá

Comte de Cerdanya, aná en 1102 á Terra Santa. Era un destre guerrer temut dels Serrahins. Va bastir lo castell d' Archas vora Trípoli y morí de una sageta sens deixar fills, passant sos estats, á la mort del seu germá en 1117, al comtat de Barcelona.

Pág. 419.—...Galin

Comte de Cerdanya fou reduhit á vassallatge per Abd-ul-Rhaman á causa d' haver ajudat á Carles Many.

Pág. 419.—N' Aymerich

Vescomte de Narbona, qui ab lo vescomte de Rocaberti y cavallers catalans y narbonesos aydaren al Rey Anfos de Castella en 1100 contra 'ls Serrahins.

Pág. 420.—...Gala Placidia

Filla de Teodosi. En lo deptich de marfil de la catedral de Monza, porta un turbant com los de las emperatrius d' Orient en lo segle v. La túnica es talar ab franjas d' or.

Pág. 420.—...N' Azalayda de la Roca

Aná á Siria conduhint sos maynaders, en 1104, entre 'ls creuhats.

Pág. 420.—la cantada Ermengarda de Narbona.

Ermengarda de Narbona, morta en Perpinyá en 1197. Era filla de N' Aymerich y d' Hermengarda. Succehi al seu germá en 1134 en lo vescomtat de Narbona y 's maridá ab un cavaller d' Espanya qui la deixá viuda als 3 anys. En 1128 ella mateixa conduhí sa host contra 'ls Serrahins en lo seti de Tortosa. Feu tractats de pau, arbitratge y rebé fins al Papa en sos estats. Duya en son palau una vida fastuosa rodejada de damas y trobadors. Molts la cantaren y sospiraren per ella. Abdicá en 1192 en favor del seu nebot Pere de Lara.

Pág. 421.—...y 'l Cid, qui ja ab la casa comtal de Barcelona embrancá un día:

Maria Rodrigo, filla del Cid, s' enmaridá ab lo comte de Barcelona: una filla seva ho feu també ab lo comte de Besalú y á sa mort sos estats s' incorporaren al comtat de Barcelona.

Pág. 421.—Thamar la reyna geórgica

La Reyna Thamar de Georgia (la antiga Iberia d' hont procedian los ibers de nostra península), morí en 1212. Fou molt bella y virtuosa y de carácter ferm y generós. Los Serrahins, fets pressoners per las tropas que ella manava en persona, deyan haver vist al arcángel Sant Miquel demunt sa tenda. La ciutat de Kars fou presa per sas armas y los turchs sols á n' ella volgueren entregar las

claus. Reformá las lleys del seu pahis; bastí ciutats, temples y afavorí las ciéncias y las arts, acullint en sa cort á tots los extrangers de talent. Son nom y 'l de Sant Jordi son los més populars en la Georgia, y sa figura real es la bella y radiant protectora dels descendents de la primitiva Iberia.

Pág. 425.—De «¡Santa Maria!» mes fort cada colp.

Catalunya ha sigut sempre devota de Maria. Segons Soriano Fuertes (*História de la Música*), los Catalans, en lo seti de Nápols entraren al assalt cantant los goigs de Nostra Senyora de Montserrat.

Pág. 426.—...Ja un altre lluytava ab valor.

«E segons quels Serrahins nos contaren, deyen que viren entrar primer á caval un cavaller blanch ab armes blanques, e assó deu esser nostra creença que fos Sant Jordi, car en estories trobam que en altres batayles lan vist de chrestians e de sarrahins moltes vegades.» (*Crónica del Rey,* cap. 84).

«E segons havem ohit per relació de molts serrahins, e el rey en temps convinent pus diligentment ho mostrá, que devant los homens armats anava un cavayler ab cavayl blanch, havent armas blancas e vesteduras molt blancas; e aquest cavayler fo molt fort als serrahins e primer esvahidor de la ciutat; lo qual piadosament crehem ésser lo benhehuyrat Sant Jordi tramés de la benhehuyrada Verge Sancta Maria moltas de vegadas tant evocada e apeylada, aixi com ja trames una vegada un defunt martre contra Juliá renegat.» (*Crónica de Marsili*, cap. XXXIII.)

En la batalla de Dorilea los creuhats veheren á Sant Jordi y Sant Demetri combatent per ells. En la Antioquía á Sant Jordi, Sant Demetri y Sant Teodoro. En Espanya se citan varias aparicions de Sant Jordi y Sant Jaume en las batallas.

Plutarco creu y afirma també, que la ombra de Tesseu combaté pels Helens en la batalla de Marató á la vista de tot l' exércit.

Aben-Jusuf també avans de la batalla d' Alarcos vegé en somni obrirse una porta y aparéixerli un cavaller dalt un blanch cavall. Era de gran bellesa y desprenia un agradable flayre. En la má tenia una bandera verda desplegada: «So, li digué, un ángel del seté cel, y vinch en nom d' Alá pera guiarvos en la batalla.»

En un frontal d' altar del segle XIV, recullit per la societat arqueológica lu-

liana de Mallorca, en son museu de Palma, s' hi veu l' assalt de la ciutat ab la figura de Sant Jordi vestit de blanch y rodejat d' una aureola lluminosa precedint l' exércit cristiá. Es en pintura lo més antich y més auténtich document d' aquest glorios fet d' armas.

Pág. 428.—y per montura un poltro de Dongola

La rassa de Dongola procedeix dels que hi portaren los Hixos en sa expedició á Egipte.

Pág. 429.—...Negra fotxa

Aucell que s' ha d' escorxar pera menjarlo.

Pág. 432.—...com de la esposa
de Mandoni, d' Azé totas en torn.

Tito Livi en son llibre 26, cap. 49, dona una bellíssima descripció de la presa de Cartagena y de la súplica que fá á Escipió la esposa de Mandoni pera salvar la honra de las joves presoneras.

Pág. 432.—...un sol munyoch
la por ne feu com algas de Sargassa

Lo varech turbinatum, algas roijas ó moradas, verdas quasi en la superficie, y en lo fons negrosas. S' apilotan en lo mar del Sargassa, lloch de repós entre las duas corrents del Golf-Stream.

Pág. 432.—¡Voto á Deu!

Aquesta expressió, ara mol mal sonant, era la de un vot fet á Deu ó á un Sant.

«He votat á Deu y al Senyor Sant Jordi que faré tal cosa... (Véges lo trevall del Reverent Mossen Segura premiat en los Jochs Florals de 1885).

Pág. 435.—... 'ls hi tancaren
la porta

La tradició aplica aquest fet al encara subsistent *Arch de la Almudayna*, que

figura en lo llibre del Repartiment ab lo nom de *Porta de las Cadenas*. Hi havia ademés la *dels Juheus* y *la Volta pintada*. Diuhen las crónicas que quant lo Rey hi arribá hi havia mes de trescents cadávres de serrahins.

Pág. 439.—aplicantli suáus bálsems, ferro ó foch

Albucasis de Córdova en 1107, anatómich y fisiólech, empleava sols instruments de ferro, atribuhint grans propietats á aquest metall. Tot per medi del ferro ó del foch en los cassos extrems.

Pág. 439.—un Sard demana á crits *la acabadora*

Las acabadoras son donas destinadas á fer més curta la agonía del moribunt escanyantlo. Eran cridadas per la mateixa familia. Hi hagué malalts qui 's revifaren per un suprem esfors fill del esglay al veure entrar á la acabadora en sa cambra (V. *Lamármora*, llibre sobre 'ls Nuragas de Cerdenya).

Las acabadoras procedian de las quatre mil llibertas que s' entregavan á las prácticas de la mágia y que Tiberi tragué d' Italia y transportá á Cerdenya

Pág. 440.—Com la planta, que en forma de sageta
las fullas te fora áygua

Particularitat de la *sagitária* y la *alesina plantago.*

Pág. 443.—presentant sa figura casta y bella
com á darrera imatge al moribunt.

L' encant etern de la dona 'ns enlayra fins al cel. (Goëthe. Final del *Faust.*)

Pág. 444.—com de corinti capitell las fullas

Calímaco descubrí lo capitell corinti visitant la tomba d' una noya, demunt la qual y entre una mata d' acant, sa dida havia posat un cistell tapat ab una teula. Las fullas dels escayres s' encorvaren formant volutas.

Pág. 445.—¡Com sodómica poma que 'm devore
lo corch

La poma de Sodoma enganya la vista per son color y bon aspecte, mes es rosegada per un cuch y, al tocarla, se converteix en pols.

Pág. 448.—Així en la Scítia la coral esclava

Los Scitas extenian lo cos dels seus reys damunt d' un llit de fullas y posavan degollada al costat d' ell á sa més estimada concubina.

Pág. 451.—...á Blanca veu volarhi,
y á ell amorrarshi com infant al pit.

Aquest acte te un precedent en la história. Robert, duch de Normandía (segle XII), venint de Terra-Santa vegé en Italia á la jove Sibila: passá un any entregat á sos amors, lo qual fou causa de que perdés la corona d' Inglaterra. Ferit per una sageta enmatzinada, los metjes anunciaren que sa mort era inevitable si algú no li xuclava la sanch exposantse á morir per ell. Sibila aprofitá un moment en que ell dormia pera ferho, morint víctima de sa abnegació. Tot fá creure que aquesta Sibila era la heroina de Tortosa, qual história coneixía Blanca.

Pág. 452.—ab lo nom de María del Socós.—

Per llibertat poética donch á Santa María de Cervelló lo nom ab que fou coneguda més tart la fundadora de las Mercenárias, qual cos sant guarda la esglesia de la Mercé en Barcelona.

Segons l' acte de sa canonisació professá á la edat de 35 anys, havent vingut, ó tornat al mon, un any ó dos després de la conquista de Mallorca.

Pág. 452.—¡La fletxa del destí no vira may!—

Las fletxas del Destí rompen las anellas de las mes duras cotas de mallas. (Zamkhschari.—*Collars d' or*).

Tu saps que la fletxa del Destí sempre toca. (Mata-degolla de Chio.—(*Journal assiátique,* vol. 10).

Pág. 455.—.. ¿Estaré foll?—

Creéncia entre 'ls Arabs que 'l qui respira l' alé d' un lleó se torna boig.

Pág. 467.—...Si, de la ira
portat, vaig fer un dia un jurament

«E quant lo rey hac entés assó fo molt irat, é jurá que no volia haver nom de rey si no 'l prenia per la barba. (*Desclot,* cap. II).

EPILECH

Pág. 471.—Ja las onas de llum que, repel-lidas

Tyndall compara las onas vermellas de la llum solar á las onadas del Occeá, y las blavas á la lleugera agitació de l' áygua. Las partículas de la atmósfera deixan passar per demunt d' ellas, mullantlas, com qui diria, del tot á las onadas fortas, mentres repel-leixen com fá una roca las onadas petitas, tornántnos per reflexió las onadas blavas de lo que vé 'l color del cel, que 'ns priva de veure las constelacions y fins de dia 'ls núvols molt enlayrats.

Pág. 472.—...Cyprina

Nom ab que s' anomena en poesia al planeta Venus, ó Estrella del Pastor.

Pág. 472.—Aixi, encalmadas de passions las onas

Es notabilíssim lo trevall de Richardson sobre la teoría d' una atmósfera gaseosa ó vaporosa derivada del sistema nerviós y de que suposa que quiscú está rodejat. Subjecta á totas las influhéncias exteriors y certas variacions y alteracions que experimenta, dona la clau pera la explicació de molts fenómenos, y fins de moltas malaltias.

N' hi ha que fins la concedeixen á las plantas.

Pág. 472.—Tal que ab coronas de boreals auroras

Los archs de las auroras boreals poden considerarse com á perspectivas

d' anells circulars, que tenen son centre sobre un raig terrestre dirigit cap al polo magnétich y 'l seu plá perpendicular á dit raig. Lo cálcul las coloca á una alsária de 100 á 200 kilómetres en la regió en que bratlan las estrellas volants. Los Lapons créuhen que fan certa fressa, y las comparan á la que produheixen las articulacions de las potas dels renos en sa carrera. (Bravais.—*Observacions sobre las auroras boreals*).

Pág. 472.—...formats á mena
dels que desprenen sols y astres naixents

La forma anular es la general en lo Cosmos. Tenim l' anell d' asteróides, l' anell gegantí de la Via láctea, l' anell de la llum zodiacal, las nebulosas anulars, l' anell de Saturno precursor tal volta de la formació de satélits, y Mr. Faye cridá la atenció de la Academia de Ciéncias de Paris sobre la forma anular de las erupcions volcánicas, semblants á las coronas que 's desprenen en la obtenció del hidrógeno fosforat.

Sobre la formació anular dels mons planetaris es mol curiosa la obra inglesa que fá pochs anys cridá tant la atenció del mont científich *L' Univers invisible.*

Pág. 473.—...dels que 'n feyan
ídols los primers homs

Éran los *betils*. La pedra negra de la Kaaba, la Diana d' Efesso, eran aereólits. Mr. Pasteur admet la opinió de William Thompson, qui creu que las primeras células orgánicas foren portadas per algun meteórit á la Terra exclusivament mineral. Axó justificaria la adoració que 'ls hi tributaren los pobles primitius.

Pág. 473.—¡Ruhina del espay! ¡Que deu 'ser trista
en tu la vida

Pera tenir una idea clara de lo que es la Lluna, recomano los estudis que sobre ella publicá Mr. Faye en un dels anuaris del *Bureau des Longitudes.*

Pág. 474.—ab la llum zodiacal per sengle flayre

Mr. Siemens considera la llum zodiacal com la trassa lluminosa de la ma-

teria repel·lida per l' ecuador solar fins als límits de sa atracció, ó be pel frech de la materia leu, que constituheix com la atmósfera de nostre sistema, ab l' éter radiant que ocupa los espays intersolars de nostra nebulosa, en lo vertiginós moviment del sol y planetas cap á la constelació d' Hércules.

Pág. 475.—¿La Ciéncia es fil de llum

«Acceptant ab goig la guia de la ciéncia moderna, jo hi regonech un fet superior á tots los qui ella pot aclarir. Aquest fet es l' ánima del home y de totas las criaturas, l' ánima universal, lo llás espiritual y relligiós de tot lo qui existeix. Lo servey més gran que fará la ciéncia, será lo de separar aquest llás de las faulas, de las supersticions que l' embolcallan y lo de centuplicar nostra fé. Per mí lo mon relligiós, diví, ideal, encara que latent únicament en la humanitat, te una existéncia tant real com la química ó qualsevol altre ordre de fenómens; y la glória dels sabis consisteix en axó: en que obran la via á una teología més espléndida, á uns cants més divins que la teología y 'ls cants del passat.—(Walt Whitman, poeta nort-americá).

Pág. 475.—...la *Nostra Dona* dels cavallers cristians

Moltas esglésias encara portan lo nom de *Nostra Dona del Palau*, *Madona del Castell*, etc. Guifre de Buillon y 'ls seus companys, ab amor perfecte, desinteresat y cavalleresch, sens barreja d' afectes terrenals, anomenaren á la Verge com á la dama dels seus pensaments *Nostra Dona*. La exaltació d' aquest lligament, d' aquesta consagració, doná orígen á la devoció á la Verge, que arrivá tant alt en lo segle XIII. Hi hagué fins *Cavallers de la Verge*, qual dama y crit de guerra era Maria, y fins de las terras presas als infaels se 'n feu un patrimoni ab lo nom de *Terras de Maria*. Los cavallers del Temple y del Hospital invocavan á la Verge al rebre la espasa.

Pág. 476.—Y dels concerts dels astres la armonia portan feixos de llum.

Lo celebrat pare Castel, qui prevehé d' una manera més ó menys clara moltas conquistas de la ciéncia en nostre segle, tingué la mania de que era possible

construhir un piano per medi del qual los cegos vehessen los colors, y un quadro per fer sentir sons musicals als sorts-muts, atribuhint al só y á la llum un mateix sistema de vibracions, com si la naturalesa pogués rebre per lo nervi óptich las sensacions destinadas á serho pel nervi auricular.

Donchs no anava tan descarrilat lo bon sacerdot. Condensarém lo que sobre aquets fets diu la revista *Le Correspondant,* vol. 95, pág. 566.

Existeixen personas qui no poden sentir un só sens veure colors al mateix temps. A la sensació auditiva s' hi afexeig sempre una sensació lluminosa ó colorada. Cada só te 'l seu color apropiat, l' un correspon al vermell, l' altre al vert, al blau, al groch, etc. Lo qui primer ho observá fou lo doctor Nussmaumer de Viena, qui fent ressonar un vas de cristall ab una forquilla veya colors fins al punt de judicar per ells de la nota musical que sentia. Un estudiant de Zurich observá més tart, que las notas musicals se traduhian per colors determinats; las altas per colors clars, y las baixas per colors foscos. Mr. Pedrono, oftalmista de Nantes, descubrí en una clienta seva la facultat de veure los colors de la veu. Deya que la percepció colorada se forma sobre un objecte brillant; la corda d' una guitarra, la tecla d' un piano. La imatge cromática no entra pels ulls sino que 's percebeix á ulls cluchs. Diu que sentint un chor format de veus nombrosas li sembla veure una munió de colors que esclatan com petits punts sobre 'ls choristas.

En *La Nature,* 18 abril de 1885, hi ha també un altre article sobre l' estudi d' aquets fets nous é interessants. Recentment se 'n han publicat d' altres.

Pág. 476.—¿si ran d' ellas, ma pensa, quant s' eleva
com la gavina, no emprengués lo vol?

Nostre poble ab intuhició científica, diu en una de sas endevinallas:
—¿Qué es lo que va depressa, més depressa y més?
Resposta:—Lo vent, la llum y 'l pensament.

Pág. 480.—Com la pedra hydrofana

Es un ópalo blanch y quasi opach en estat ordinari. Se torna translucida si se la deixa un quant temps en l' áygua.

Pág. 483.—...pera 'ls qui no ixen fora
may de la creu del terme.

Com un pintor que decora son temple parroquial, jo he compost aquesta patriótica epopeya, no empleant per mon encáustich mes que colors y terras del pahis. Sé que no es gran lo nombre dels qui poden véure la meva obra en l' original; y á la fotografía ó al grabat que no 'n dona las tintas sino 'ls tons y 'l relleu, sols puch déure 'l que sia coneguda. Perçó, tot procurant agradar als ulls dels meus compatrius, he sacrificat á voltas lo color al dibuix y á la composició.

Y la he escrita en catalá perque no concebesch al gran Rey En Jaume parlant d' altra manera.

APÉNDICE

Ja que per la manera de portar á cap aquesta edició no he pogut ferla precedir d' un prólech en que la opinió d' un critich amich predisposés, si be li esqueya, á sa lectura, no vull deixar de consignar encara que sía per vía d' apéndice (no sabent disfressar ab falsa modestia lo plaher ab que las he rebudas), entre moltas altras, las cartas que sobre 'l poema m' han dirigit lo gran poeta épich Frederich Mistral, l' historiayre del Rey En Jaume Sr. Baró C. de Tourtoulon, y lo reputat doctor mahonés D. J. M. Guardia, distingit critich literari de la *Revue de Deux Mondes*, de la *Revue literaire*, de *La Gironde* y d' altras publicacions de Paris hont hi te sa residencia.

Maillane 11 septembre de 1887

MON CHER AMI:

Je viens de lire avec admiration le premier volume de *Mallorca cristiana*. Votre poème m'apparait comme une sorte de monument cyclopéen élevé à la gloire du roi Jacques le Conquérant et du peuple catalan groupé autour de lui: il y a dans cette œuvre des rudesses et des emphases qui sont bien particulières au temperament pyrénéen; il y a des larges descriptions qui reportent l'esprit vers les épopées hindoues; il y a enfin une accumulation de science archéologique nationale qui en rend la lecture absolument instructive. Vous devez être heureux d'avoir mis dans ce grand poème tous les enthousiasmes de votre jeunesse, tous les héroïques regrets de votre catalanisme, toutes les efflorescences de votre imagination, et tout l'acquit de vos études scientifiques. Quelles que soient les appreciations de la critique, l' histoire littéraire de la renaissance catalane enregistrera avec orgueil cette virile production du vieux tronc ibère, et je me félicite de ne pas m'être trompé lorsque je vous disais il y a 25 ans.

Calvet, mon bon ami, jouine pin escalant,
di valoun maiourquin, di serre catalan,
Tu qu'amadures l'epoupeio...

Mallorca cristiana, justifie vaillamment mon pressentiment amical.

J'ai écrit à Balaguer, et en lui parlant de votre poème, j'ai ajouté que le gouvernement ne pouvait pas demeurer inerte devant un ouvrage comme *Mallorca cristiana,* qui est un événement pour la littérature de toutes les Espagnes, sans compter le reste du monde chrétien.

Votre bien devoué

F. Mistral.

Château de Valergues par Lansargues (Hérault).

16 octobre 1887.

CHER MONSIEUR ET AMI:

Voilà bien longtemps que je vous dois une lettre. Excusez-moi. J'ai été assez souffrant et je garde encore la chambre; mais je ne m'en plains pas, car j'y suis en votre compagnie. Je me fais lire votre beau poème et je ne sais vraiment ce que j'admire le plus dans cette œuvre grandiose.

Avec une abondance de materiaux à faire pâlir les plus érudits, vous avez édifié en artiste la véritable histoire de la conquête de Mayorque. Car les artistes et les poètes seront toujours les vrais historiens. Pour faire connaître un grand roi et un peuple admirable est-il rien qui vaille certaines pages de votre *Mallorca cristiana* et la magnifique statue équestre qu' Agapito Vallmitjana va élever sur *la Alameda* de Valence? (1)

A ceux qui veulent la précisión des détails, votre poème en fournit à profusion. Il n' est rien de plus rigoureusement éxact que vos récits, de plus vrai que vos peintures des hommes et des milieux, et—ors de cela—de plus patriotiquement ému que vos chants au souvenir de vos vieilles gloires catalanes et latines.

La Catalogne a le droit d'être fière de la place que ses poètes lui donnent dans l' histoire littéraire de cette fin du siècle.

Agréez, cher Monsieur et ami, l' assurance de mes sentiments bien sympatiques

Bon. C. de Tourtoulon.

---

(1) Lo monument més digne aixecat á sa memoria es sa *Histoire de Jacques le Conquérant*, traduhida ja en varias llénguas.

Paris 27 d' octubre de 1887.

Molt apreciat y estimat senyor: Fins ara no coneixia de vosté sino alguns versos del *Llibre d' or* de la poesía catalana. Avuy ja tinch de vosté la opinió que mereix de poeta vertader y gran patriota, ja que la materia del poema es Catalunya y l' héroe aquell home sens igual en la historia catalana. Assunto nacional y ben escullit. L' amor dels antepassats tant li ve de sa rassa com de la repetida lectura de les antigues króniques catalanes en el meu concepte incomparables. Bon aliment son elles per un poeta catalá. Devot del gran rey en Jaume, fill de la Catalunya insular, vehí de Mallorca, admirador de la illa d' or, hont mes m' estimaria viure que no en parahis, consideri quina alegria tinguí al rebrer la mitja toronja daurada, cullida de má seva dins lo seu hort, y ab quina impaciencia estich esperant l' altre mitad. Vuyt días he passat en sa companya prendat y encantat, ascoltant ab gran plaher la veu de la sirena. No cregui que així ho dich per agrahirli l' honor que m' ha fet. Jo li diré francament, molt estimat poeta, que de la poesía catalana del temps nostre, lo mes qu' esperava eran floretes, y no cap fruita. Del poema épich no fiava gayre, per considerarlo tant ó casi mes mort que la mateixa tragedia. Vosté m' ha desenganat, y casi be convensut, perque ha obrat un miracle, perque ha sabut fer lo que volia y pareixia impossible, axó es ressuscitar un segle y tota la societat contemporánea, sens parcialitat ni fanatisme, com aquell que en totas parts acata la humanitat, qualsevol sia sa rassa, sa llengua y sa fe, practicant l' amor del próxim y la tolerancia, tan rara en Catalunya com en altras provincias d' Espanya. Obra de bon exemple y digna de alabarse. Apóstol y moralista ha de ser aquell qui toca

la trompa épica; y vosté es ademés filosoph. Tot ho he llegit, y tot ho tornaré á llegir, fins á les notes qui son instructives, de bona prosa, natural y clara, com la dels bons escriptors, molt mes fácils de llegir pera mí que molts dels qui, sens haverlos llegit, volen fer de mestres. Molta, y tal vegada massa sustancia hi ha en lo seu poema. Jo no m' en queixo perque la varietat dels versos romp la monotonía que solen tenir estes composicions tan cansades. Vosté ha pres la bona vía y seguit l' exemple dels qui no adormen al lector, perque saben instruir y delitar, com ho fá vosté, proporcionant la forma á la materia. Molt, pero molt m' agrada aquella mescla tan saborosa dels elements oriental y occidental, que no dona poca vida á sa enciclopédia poética del segle XIII.

Si de l' altre mitat puch jutjar anticipadament per la primera, casi, casi crech que vosté haurá tingut la ventura de dotar la patria de lo que li feya falta, vull dir una história poética y clássica, ahont la reminiscencia no es imitació y nutreix la mateixa originalitat. Ab tots los defectes que pugui senyalar la crítica, lo poema que vosté ha covat tants d' anys antes de donarlo á llum, viurá y cobrará fama, perque no li ha sortit del cap, sino del cor. Axí ho crech jo, perque la poesía no te forsa si no puja de les entranyes al cervell. Fora, fora poetes artificials y d' ánima freda. Sabrá que hi ha trossos que m' han fet plorar, entre altres lo cant del juglar en la festa del Rey, celebrant sa concepció y naixament. Alló es un diamant. Aquells versos bastant per consagrar una memória. Mentres llegia, m' asaltava á la memória lo vers del vanitós Carideu: «Talvegada tindria Catalunya 'l seu poeta.» En italiá ho digué ell, després de haver renegat sa lléngua materna, obrint la via á Boscan. Es precís confesar que d' Ausias March ençá les Muses Catalanes no n' han trobat de bo. Pot ésser que vosté Senyor Damás Calvet, planti en terra Catalana un llorer, sempre verdejant y á prova de llamp. Molt content n' estaria jo. Al mateix temps que 'l volum, arribá sa carta, de molta sustancia, y puch afegir, del meu gust. Ja 's veu que vosté, encare que sia fill llegítim d' Apolo, no sab mentir. Té rahó: sens veritat no hi ha poesía. Prou li recordará lo de Cervantes dihent que la poesía es una molt alta y graciosa senyora, acompanyada de totes les ciéncies qui la serveixen com á mestressa y reyna. No te que fer altre resposta als qui li objectarán tal vegada

que sa poesía va molt acompanyada de ciéncia y erudició. Si 'l domini de la poesía es universal, de tot ha de saber, ja que saberho tot no es possible, qui vol ésser poeta.

Entretant tingui 'l plaher de saber altre vegada noticies de vosté y de la segona part, vull que sápigue que estich al seu servey ab viva simpatía y coral afecte.

J. M. Guardia.

FÉ D' ERRADAS

PÁG.	LÍNEA	DIU:	DEU DIR:
64	17	*Si la pregária*	Si ab la pregária
66	12	*de las gotas*	de tas gotas
85	6	*poguesess*	poguesses
106	3	*bessants*	besants
116	3	*prevenen*	provenen
224	10	*ʒan*	tan
235	2	*germana*	germana,
295	13	*que 'l qui pel Be*	que al qui per be
310	16	*del ambre*	del ámbar
310	19	*latidavia*	laticlavia
212	11	*d' aquell sers*	aquells sers
314	18	*aquesta gent*	aquestas gents
314	20	*al vent*	als vents
324	14	*Ara y que Aláh*	Ara que Alá
349	2	*ohirem*	ohírem
353	3	*imatge de la deesa de proa,—* .	imatge de la deesa—de proa
354	7	*com de Ripoll*	com en Ripoll
371	14	*sentirla,*	sentirla
378	13	*ab ma soberga*	ab má soberga
398	1.ª	*Loryma*	Rahima
399	19	*Loryma*	Rahima
430	16	*en la entrada*	á la entrada
443	20	*Loryma*	Rahima
445	17	*esbargui*	esbargiu
479	7	*als pobres*	als pobles
479	18	*pel escarni*	per l' escarni
500	19	*pel sultá*	pera 'l sultá
508	1.ª	*feren camí*	férem cami
511	21	*l' assassitat*	l' assassinat
597	19	*sens*	ans
612	16	*Xipré*	Xipre
623	19	*bont doná Deci*	hont doná Deci

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern nové

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

Jovellanos 5.

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern desé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

---

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

Vallbonés

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum   Quadern onzé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern dotzé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern tretzé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern catorzé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern quinzé

Ab aquest quadern repartim dos fulls de notas del primer volum

---

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern setzé

Ab aquest quadern repartim lo darrer full de notas del primer volum, lo prólech y 'l retrato del autor. Lo retrato s' enquadernará entre la plana segona y tersa, y 'l prólech entre la sisena y setena. Los suscriptors que vulgan las cobertas ó tapas, fetas expressament pera aquesta obra, en vermell y or, se 'ls hi remetrán pel módich preu d' una pesseta quiscuna.

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern dissetè

ADMINISTRACIÓ
RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta
BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern divuyté

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum   Quadern dinové

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

~~Primer volum~~ Quadern ~~tercer~~ vinte

preu 6

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

~~Primer volum~~ Quadern ~~tercer~~ vinte

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

Jowell
mas 5

Mallorca Cristiana

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern dissetè

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern divuyté

ADMINISTRACIÓ
RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta
BARCELONA

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

Segon volum Quadern dinové

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA

Foscetlanes 5

252

MALLORCA CRISTIANA

POEMA

DE

DAMÁS CALVET

2d vol.

~~Primer volum~~ Quadern ~~tercer~~ vinte

preu 6

ADMINISTRACIÓ

RONDA DE SANT ANTONI, número 59, primer pis, segona porta

BARCELONA